TĖVYNĖS SARGAS

POLITIKOS IR SOCIALINIŲ MOKSLŲ ŽURNALAS

Aleksandras Stulginskis

Lietuvių tautinę sąmonę ugdžiusi literatūra

Steigiamasis Seimas — kovų vainikas

Steigiamasis Seimas susirenka

Steigiamasis Seimas ir Lietuvos tarptautinės problemos

Koalicinės vyriausybės reikšmė Nepriklausomybės kovose

Steigiamasis Seimas ir JAV lietuviai

Lietuvos parlamentarinė santvarka

1970 Nr. 1 (31)

TĖVYNĖS SARGAS—GUARDIAN OF THE FATHERLAND

Pradėtas leisti 1896 m. — Established 1896

Redaguoja—Editor: Domas Jasaitis.

Redakcijos adresas. — Address of Editor: 220 No. Seventh Ave., Mount Vernon, N. Y. 10550, Tel.: (914) 668-0048.

Administracija—Administration: Jonas Jakučionis, 503 Euclid Ave., Brooklyn, N.Y. 11208. Tel. (212) AP 7-6973

Leidžia Lietuvių Krikščionių Demokratų Sąjunga, Krikščionių Demokratų Internacionalo (NEI) ir Europos Krikščionių Demokratų Sąjungos (CDUCE) narys.

Centro Komiteto adresas: A. J. Kasulaitis, 894 East 223rd Street, Euclid, Ohio 44123. Tel. (216) 261-4994

Published by the Lithuanian Christian Democratic Union, a member of Christian Democratic International—Nouvelles Equipes International (NEI) and Christian Democratic Union of Centre Europe.

Viršelį piešė Paulius Jurkus

TĖVYNĖS SARGO BENDRADARBIAI:

J. Aistis, K. Ališauskas, Dr. S. A. Bačkis, P. Bagdanavičius, kun. V. Bagdanavičius, M.I.C., inž. K. Barūnas, vysk. V. Brizgys, Dr. A. M. Budreckis, Dr. J. Budzeika, St. Dzikas, prof. Dr. Eretas, M. Galdikienė, P. Gaučys, Dr. J. Girnius, J. Gobis, A. Gražiūnas, Dr. D. Jasaitis, J. Kairys, A. J. Kasulaitis, kun. J. Kidykas, kun. T. Krištanavičius, S.J., kun. J. Krivickas, Dr. A. Kučas, Dr. O. Labanauskaitė, Dr. V. Litas, St. Lušys, M. Mackevičius, Dr. P. Mačiulis, P. Maldeikis, Ig. Malinauskas, Č. Masaitis, J. Matulionis, prof. Dr. J. Meškauskas, K. Mockus, J. Mulokas, Pr. Pauliukonis, V. Peldavičius, L. Prapuolenis, J. Puškorius, prof. Dr. K. Račkauskas, prof. Dr. A. Ramūnas,, S. Rauckinas, A. Repšys, Dr. A. Sužiedėlis, S. Sužiedėlis, V. Sidzikauskas, V. Sruogienė, Dr. K. Šidlauskas, Dr. A. Škėrys, plk. K. Škirpa, P. Spetyla, prel. L. Tulaba, P. Vainauskas, V. Vaitiekūnas, kan. M. Vaitkus, Dr. J. K. Valiūnas, kun. J. Vaškas, M.I.C., Dr. V. Viliamas, kan. V. Zakarauskas, Br. Zumeris, Dr. Kl. Žalalis, O.F.M., J. Žalys, Dr. T. Žiūraitis, O.P., B. Žukauskas ir kiti.

JONAS BERTASIUS
5348 So. Talman
Chicago Ill. 60632

TĖVYNĖS SARGAS

POLITIKOS IR SOCIALINIŲ MOKSLŲ ŽURNALAS

1970 *Įsteigtas 1896* 1 (31)

STEIGIAMOJO SEIMO REIKŠMĖ

A. J. KASULAITIS

Steigiamasis Seimas buvo viena gražiausių prošvaisčių moderniosios Lietuvos politiniame ir valstybiname gyvenime. Nuostabu, kad ir po 50 metų jis nėra susilaukęs išsamesnio aptarimo ir analizės. Atsitiktiniai straipsniai žurnaluose ir laikraščiuose bei trumputės apžvalgos atskirų temų veikaluose napajėgė temos nė išsemti, nė ją kiek giliau panagrinėti. Steigiamasis Seimas tad dar laukia savo istoriko ir politinio analisto.

Vienok, ir be didesnių studijų, Steigiamojo Seimo reikšmė ir svarba tiesiog juste juntama. Jis buvo raktinis fenomenas atsikuriančios valstybės gyvenime. Jis užsklendė tautinio atgimimo laikotarpį ir atidarė duris į valstybinį gyvenimą.

Steigiamojo Seimo reikšmė Lietuvai ir lietuviams yra keleriopa. Pirminė šios išskirtinės Lietuvos institucijos reikšmė glūdi jos atliktuose darbuose. Buvusiose aplinkybėse jie, pačia tiksliausia prasme, yra milžiniški.

Anos aplinkybės įvairiausiose plotmėse nebuvo palankios nei politinei kūrybai, nei teisiniam vystymuisi, nei organizacinei disciplinai bei jos plėtrai. Virš šimtmečio vergavusi tauta neturėjo nė demokratinių tradicijų, nė demokratiniai pergautos politiniai -valstybiniai orientuotos šviesuomenės. Aristokratija jau seniai buvo didele dalim ištautusi ir nubyrėjusi. Demokratinių tradicijų iš viso nebuvo. Iš kitos pusės, atsikurianti valstybė neturėjo net nė

Lietuvos Nacionalinė
M. Mažvydo Biblioteka

pakankamo materialinio pagrindo (jau nekalbant apie stiprią bazę), nė stiprių užsieninių užnugarių. Pagaliau, naujoji valstybė pirmuosius kūrimosi žingsnius žengė dar tuo metu, kai ją iš trijų pusių puolė priešai karo lauke.

Kaip tik todėl Steigiamojo Seimo darbai, patys savyje būdami ryškūs, tokiose aplinkybėse atlikti įgauna didybės aureolę. Ramios kasdienos fone jie buvo pažangūs, audrų laikotarpyje jie buvo milžiniški.

Steigiamasis Seimas tautinio atgimimo sielai suteikė kūną. Jei tautinio atgimimo laikotarpis buvo lietuviškosios meilės vaisiaus užuomazga, Vasario 16-ji — gimimas, tai Steigiamasis Seimas — to gležno kūdikio subrandinimas į jauną, stiprų vyrą, aprūpintą visomis priemonėmis skinti keliui į gyvenimą.

Išskirtiniu Steigiamojo Seimo atsiekimu reikia laikyti valstybės konstitucijos paruošimą. Tiek teisine, tiek idėjine, tiek demokratine prasme jis buvo ypatingai vertingas valstybinis dokumentas. Nebuvo ji tobula, bet nė viena konstitucija nėra tobula. Konstitucijos tad ir nėra matuojamos teoretinio tobulumo masteliu, bet vertinamos tiek, kiek jos atliepia gyvenamą laiką, esamas sąlygas ir niekuomet nekintančias visuomeninio gyvenimo ir asmens laisvės vertybes. Šia prasme 1922 metų konstitucija buvo pažymėtinas teisinis kūrinys. Ji apjuosė valstybę organizaciniais rėmais, bet pagarbiai apsaugojo asmens laisvę. Ji atliepė esamas sąlygas, bet nurodė teisingą kryptį ir nesuvaržė galimybių. Ji buvo aukščiausias įstatymas, bet paliko laisvę prasmingai kaitai.

Nemažesnis Steigiamojo Seimo laimėjimas ir pasididžiavimas buvo ir yra žemės reforma. Kiekviena valstybė, kurioje tik buvo (ar dabar yra) vedama žemės reforma, žino, koks sunkus, kartais tiesiog milžiniškas darbas yra reformos suplanavimas. Mat, žemės reforma visuomet paliečia pačias jautriausias piliečių teises ir jausmus. Reforma visuomet žymi politinį, ekonominį ir socialinį lūžį, kuris slepia savyje ne tik neapskaičiuojamą naudą, bet ir nenujaučiamos netvarkos sėklas. Įstatymo dvasia turi būti pagrįsta teisingumu ir tvarka. Mūsasis žemės reformos įstatymas gražiai atliepė abi vertybes. Nenuostabu, kad jis turėjo istorinės reikšmės krašto viduje ir pavyzdinio įstatymo reputaciją pasaulyje.

Šalia dviejų teisės ir valstybinio - socialinio mokslo stulpų rikiavosi visa eilė kitų įstatymų, kiekvienas savo srityje dažnai išskirtinai puikus. Netikslu būtų visus šiuos Steigiamojo Seimo kūrybinius perlus pervertinti — nors auksinės sukakties proga pagundų yra. Lygiai netikslu būtų jų nedavertinti, nes tie darbai savo konkrečiose apraiškose jau nebeegzistuoja. Lietuvos okupantas šiandien sutrypė ir konstituciją, sunaikino ir žemės ūkį, ir švietimo sistemą, ir socialinio draudimo tvarką. Tačiau nė okupantas, nė laikas neįstengia ir neįstengs sunaikinti tų darbų reikšmės per se. Nes juk Steigiamojo Seimo reikšmė pralaužia atsiektus konkrečius rezultatus ir atsiskleidžia įvairiose dimensijose laimėjimais, kurie nors nėra materialinės prigimties, bet lygiai konkretūs ir giliai prasmingi. Ypatingos reikšmės šie laimėjimai įgyja, kai žiūrim į juos iš 50 metų perspektyvos ir dabartinio gyvenimo tikrovės.

Tik retai kada užsimenamas Steigiamojo Seimo narių amžiaus klausimas. O jis gi yra įdomus ir prasmingas. Iš 112 išrinktųjų seimo narių nė vienas nebuvo sulaukęs 60 metų, tik aštuoni atstovai buvo perkopę 50 metų, o 29 neturėjo net 30 metų amžiaus. Apskritai, tai buvo jaunas seimas, kokių demokratijos praktikoje reta. Tai rodo ne tik jaunų žmonių domėjimąsi krašto politiniais klausimais, bet ir pasiryžimą dirbti politinį valstybinį darbą.

Tokios anos jaunosios kartos savybės gali (ir privalo) būti geru pavyzdžiu dažnam jaunam lietuviui emigrantui, kuris kartais yra pasimetęs ne tik vertybėse, bet ir kelyje. Jei ano meto jaunimas veržte veržėsi į politinę areną, į valstybinį gyvenimą, šiandienos jaunieji didžiuojasi apolitiškumu. Jei ano meto jauni vyrai ir moterys stojo valstybės atkurti, šiandien daug kam jau neaišku, ar tautinė laisvė ir valstybinė nepriklausomybė yra dar siektinos vertybės.

Dar nuostabesne žara sužėri Steigiamojo Seimo narių asmenybės analizuojant jų mokslinį bagažą, pasiektus intelektualinius laimėjimus. Juk iš 112 narių tik mažuma buvo pasiekę aukštojo mokslo, dauguma net viduriniojo nebaigę. Tačiau jų valstybinės sąmonės gylis, teisinė nuovoka, politinių mokslų ir kazusų samprata buvo išskirtiniai plataus diapozono. Kiekvieną uždavinį Seimas sprendė rimtai, į jį gilinosi, jį studijavo. Įvairių politinių ir ideologinių

krypčių atstovai karštai, kartais net per karštai, gynė savo principus. Kaip skirtingai elgiasi šiandienos kai kurie veikėjai, siūlydami atsisakyti bet kokių idėjų ir principų ir pasukti materialistinio pragmatizmo keliu. Steigiamasis Seimas, nežiūrint jo ryškaus politinio pobūdžio, sugebėjo savo įsitikinimus ir savo valią palenkti bendrajam Lietuvos interesui. Šiandien ne vienas emigrantas kratyte kratosi politinio atspalvio, bet patylomis rausiasi po bendrinių institucijų pamatais, tarnaudamas tik savo politiniam interesui.

Šis atvirumas politikai ir politinėms partijoms rodo ir kitą anos jaunosios kartos bruožą — jų politinį brandumą. Jie, nors ir neturėjo tiek mokslo, nors ir negalėjo semtis išminties tradicijoje, demokratinį gyvenimą teisingiau suprato, negu kai kurie moderniosios šiandienos politiniai emigrantai. Jie teisingai suprato ir demokratinio proceso teigiamumą, ir jo ribas bei neigiamybes. Jie teisingai suvokė, jog demokratija be partijų yra neįmanoma. Jie teisingai pasirinko aiškų, nedviprasmišką politinės - partinės demokratijos kelią, kuris vienintelis veda į asmeninės laisvės ir valstybinės nepriklausomybės viršūnes valstybinio-pilietinio gyvenimo plotmėje. Nežiūrint kai kurių nuokrypų, jų pasirinkimas buvo pats tiksliausias. Tai paliudijo seimo ir tautos kūrybingumo laipsnis, taipgi, iš ilgesnės perspektyvos, pati istorija.

Pagaliau, Steigiamojo Seimo darbai išskirtinai išryškino ir krikščioniškojo valstybės ir socialinio mokslo bei krikščioniškosios demokratijos grožį ir veiksmingumą. Tiek 1922 metų konstitucija, tiek žemės reforma, tiek eilė kitų teisinių aktų buvo gimę ir brandinti krikščioniškosios demokratijos idėjiniame židinyje. Tiesa, tai nėra ištimtinai krikščionių demokratų kūriniai — kaip ir kiekviename kūrybiniame demokratijos procese, ir kitos partijos bei visa politinė bendruomenė dalyvavo ir įstatymdavystėje, ir vykdomoje valdžioje. Tačiau sėklos buvo išdaigintos krikščionybėje, toje istorinėje energijoje, suželdintos krikščioniškosios demokratijos dirvoje, lietuvių krikščionių demokratų persodintos lietuviškoje žemėje, kur sužydėjo jau lietuviškais žiedais ir nešė prasmingą vaisių.

Demokratijos priešai pasistengė Steigiamojo Seimo ir faktą, ir dvasią, ir reikšmę apgaubti mažareikšmio įvykio

skraiste. Vergijos naktis ir emigracijos visapusiškas skurdas irgi neleido atkreipti tinkamo dėmesio į šį šviesų lietuviškosios demokratijos faktą. Šiųmetinė sukaktis gal bus proga atkreipti didesnį dėmesį Steigiamajam Seimui.

Jo nuostabus kūrybingumas, jo narių išmintigumas, politinė branda, gebėjimas tarnauti bendram interesui, jo pasiryžimas ugdyti demokratiją Lietuvoje ir kitos pastangos bei laimėjimai yra milžiniškos reikšmės neišdildomi faktai mūsų valstybės istorijoje.

Steigiamasis Seimas sužėrėjo kūrybine žiežirba prieš 50 metų. Istorijos dulkėmis apneštas jo atminimas eilę metų tūnojo tik mūsų pasąmonėje. Šiandien jis vėl sužiba politinio deimanto varsomis. Savyje jis slepia politinės išminties nemažą aruodą. Jau pats laikas visai lietuvių politinei emigracijai dažniau ir gausiau naudotis tais turtais. Mes gavome didį palikimą. Nuo mūsų pačių priklausys, ar mes mokėsime tinkamai juo pasinaudoti.

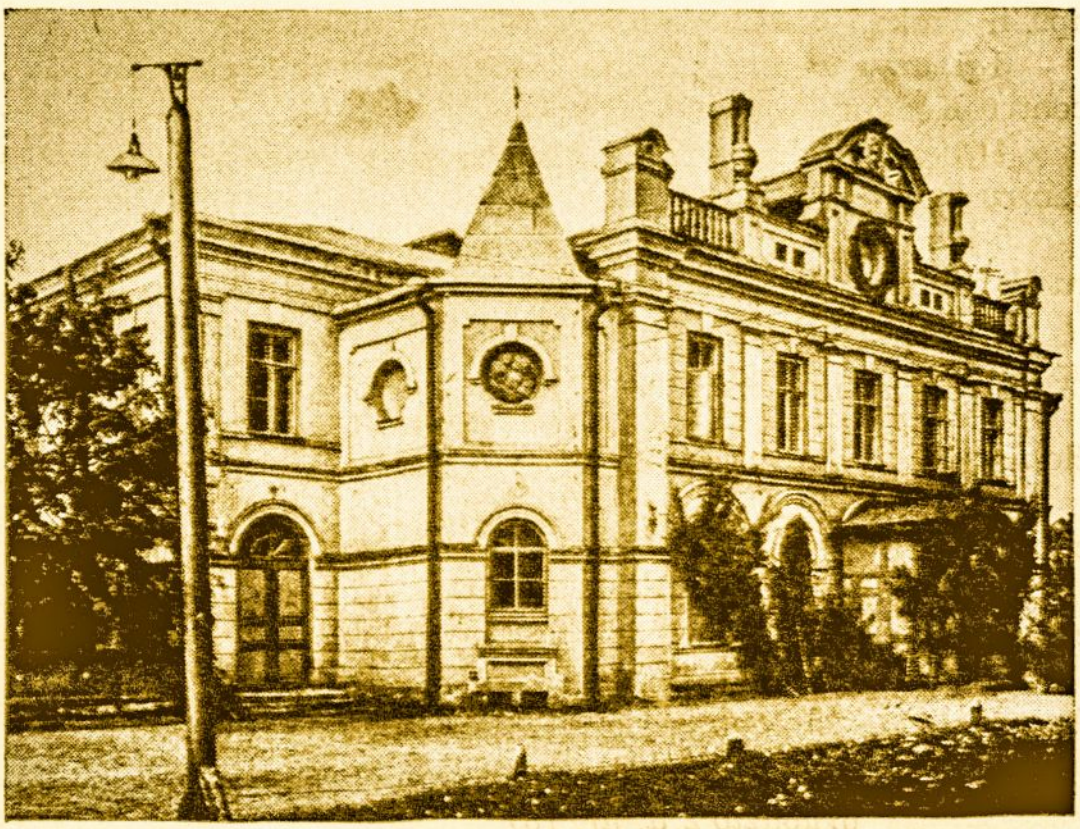

Kauno miesto teatro rūmai, kur St. Seimas susirinko 1920 m. geg. 15 d.

STEIGIAMASIS SEIMAS SUSIRENKA

VLADAS VILIAMAS

Steigiamajam Seimui sušaukti buvo padaryta visa eilė paruošiamųjų darbų. Jų svarbiausias — rinkimų įstatymo išleidimas. Rinkiko amžium buvo nustatytas 21 metų amžius, 25,000 gyventojų turėjo būti renkamas vienas atstovas. Būdingas ir įsidėmėtinas buvo rinkiminių apygardų sudarymas ir jų paskirstymas. Iš jų aiškėja, kokią etnografinę Lietuvą turėjo prieš akis anuometinė laikinoji vyriausybė. Tai yra svarbus istorinis dokumentas.

Rinkiminės apygardos

Rinkimams pravesti sudaryta 10 apygardų. Žemiau seka kiekvienai apygardai priskirtos vietovės.

1-ji apygarda: Marijampolės, Seinų, Suvalkų ir Alytaus apskritys su centru Marijampolėje.

2-ji apygarda: Šakių, Vilkaviškio, Kauno miesto, Kauno aps. ir Trakų - Kaišiadorių aps. su centru Kaune.

3-ji apygarda: Raseinių, Tauragės ir Kėdainių aps. su centru Kėdainiuose.

4-ji apygarda: Telšių, Kretingos ir Mažeikių aps. su centru Telšiuose.

5-ji apygarda: Šiaulių, Biržų ir Panevėžio aps. su centru Panevėžyje.

6-ji apygarda: Rokiškio, Ežerėnų, Utenos ir Ukmergės aps. su centru Utenoje.

7-ji apygarda: Vilniaus miesto ir apskrities ir Švenčionių aps. su centru Vilniuje.

8-ji apygarda: Ašmenos, Lydos ir Volkovisko aps. su centru Lydoje.

9-ji apygarda: Bieloviežo, Bielsko ir Balstogės aps. su centru Balstogėje.

10-ji apygarda: Sokolkos, Gardino miestas ir aps. ir Augustavo aps. su centru Gardine.

(Laik. Lietuvos Vyriausybės Žinios, 1919 m. gruodžio 2 d. nr. 16)

Kiekvienai apygardai buvo paskirtas toks atstovų skaičius: Marijampolės 21, Kauno 20, Raseinių 17, Telšių 14, Panevėžio 24, Utenos 16, Vilniaus 30, Lydos 29, Balstogės 27, Gardino 22 ir Mažosios Lietuvos 9.

(Laik. Lietuvos Vyriausybės Žinios, 1920 m. kovo 4 d. nr. 20)

Taigi, jei visos šitos apygardos būtų tada buvusios Lietuvos ribose ir rinkikai būtų buvę Lietuvos piliečiai, kaip to reikalavo rinkimų įstatymas, butų buvę išrinkta 229 atstovai ir jų tautinis bei partinis pasiskirstymas būtų buvęs visai kitoniškas.

Rinkimai į St. Seimą įvyko 1920 m. balandžio 14, 15 ir 16 dienomis.

Toliau seka išrinktųjų Steigiamojo Seimo narių sąrašas (kalba netaisoma).

1. Akmenskis Juozas, 36 metų amžiaus, kooperatininkas
2 Ambrazaitis Kazys, 27, ūkininkas
3 Andriulis Jonas, 53, ūkininkas
4 Balčas Stasys, 34, kareivis — ūkininkas
5 Balčytis Stasys, 34, kareivis — ūkininkas
6 Banionis Andrius, 33, vargonininkas
7 Beržinskis Viktoras, 46, darbininkas
8 Bičiūnas Vytautas, 27, rašytojas
9 Bielinis Kipras, 36, bugalteris
10 Bildušas Jonas, 26, valdininkas
11 Bikauskas Kazys, 27, visuomenės darb.
12 Bražėnas Konstantas, 26, studentas - medikas
13 Bulionis Antanas, 39, darbininkas
14 Buzelis Juozas, 31, daktaras
15 Cirtautas Bronius, 39, taikos teisėjas
16 Čepinskis Vincas, 49, Aukš. Kursų lekt.
17 Čarneckis Voldemaras, 28, Susisiekimo Minist.
18 Daugšys Jurgis, 42, darbininkas
19 Degsnys Jurgis, 48, darbininkas
20 Digrys Stasys, 32, valdininkas
21 Dogelis Paulius, 42, kunigas
22 Draugelis Elizejus, 32, Vid. Reik. min-ris
23 Finkelšteinas Ozeras, 56, prisiek. advokatas
24 Fridmanas Naftalis, 56, prisiek. advokatas

25 Galdikienė Magdalena, 28, gimnazijos mokyt.
26 Galvydis-Bikauskas Jon., 49, generolas
27 Gencevičius Kazys, 32, amatininkas
28 Giniunas Jonas, 33, darbininkas
29 Grajauskas Adolfas, 43, prisiek. advokatas
30 Grigiškis Antanas, valstietis
31 Grinius Kazys, 53, daktaras
32 Gruodis Stasys, ūkininkas
33 Jočys Petras, 25, aps. virš. padėjėjas
34 Jokantas Kazys, gydytojas
35 Jurgutis Vladas, 34, kunigas
36 Kairys Steponas, 40, inžinierius
37 Katilius Vincas, 51, ūkininkas
38 Kaupas Jurgis, 30, sociologas
39 Kinderis Rudolfas, 38, valdininkas
40 Kriščiūnas Pijus, 39, ūkininkas
41 Kriščiūnas Jonas, 32, agronomas
42 Krupavičius Mykolas, 36, kunigas
43 Kupčiūnas K., 30, mokytojas
44 Kuzminskas Povilas, 26, ūkininkas
45 Laus Bronislavas, 48, kun. prof.
46 Lašas Vladas, 28, daktaras
47 Lekeckas Kazys, 43, valdininkas
48 Lukaševičius Juozas, 28, valščiaus viršaitis
49 Makauskas Jonas, 34, vaistininkas
50 Masiulis Jonas, 40, agronomas
51 Matulaitis Antanas, 24, karininkas
52 Matulevičius Jonas, 45, ūkininkas
53 Meilus Vincas, 33, Aps. vald. narys
54 Mikšas Feliksas, veterinorius
55 Milaška Vincas, 27, kunigas
56 Milčius Antanas, 28, juristas
57 Muraškaitė Ona, 24, gimnazijos mokyt.
58 Natkevičius Vladas, 27, karininkas
59 Pakalka Jonas, 28, valdininkas
60 Petkevičaitė Gabrielė, 59, rašytoja
61 Petrauskas Motiejus, 30, apskr. vald. narys
62 Plečkaitis Jeronimas, 32, mokytojas
63 Popel Abram, 50, rabinas
64 Požėla Vladas, 39, juristas
65 Purėnas Antanas, 37, mokytojas

66 Purickis Juozas, kunigas
67 Rachmilevičius Nachm. 48, daktaras
68 Račkauskas Vytautas, 39, inžinieris - matininkas
69 Radzevičius Petras, 26, visuom. darbuot.
70 Ralys Kazys, 34, valdininkas
71 Riauka Sikstus, 33, kooperatininkas
72 Rimka Albinas, 34, redaktorius
73 Rozenbaum Simonas, 61, prisiek. advokatas
74 Ruseckas Petras, 36, karininkas
75 Ružanskis Mykolas, 35, mažažem. ūkininkas
76 Sidabras Kazys, ūkininkas
77 Simanauskas Antanas, 33, ordinarininkas
78 Sirutavičius Vladas, 42, inžineris
79 Sleževičius Mykolas, 43, prisiek. advokatas
80 Snelevskis Antanas, 34, šaltkalvis
81 Soloveičikas Maksas, 36, daktaras
82 Spudas Povilas, 24, mokytojas
83 Spudaitė - Gvildienė Emil., 32, mokytoja
84 Stakauskaitė Solomeja, 28, mokytoja
85 Staugaitis Antanas, 44, valdininkas
86 Staugaitis Jonas, 51, gydytojas
87 Staugaitis Justinas, 53, kunigas
88 Starkus Zigmas, 27, visuom. darbuot.
89 Stulginskis Aleksandras, 35, agronomas
90 Šalčius Pranas, 35, darbininkas
91 Šaulys Kazys, 48, kunigas kan.
92 Šaulys Pranas, 32, ūkininkas
93 Šemiotas Pranas, 26, kalvis
94 Šilgalis Antanas, 34, ūkininkas
95 Šmulkštis Antanas, 34, kunigas
96 Šmulkštis Vincas, 27, kariškis
97 Tamošaitis Antanas, 27, mokytojas
98 Tijūnaitis Stasys, 31, mokytojas
99 Tumėnas Antanas, 40, teisininkas
100 Untulis Matas, 30, juristas
101 Valaitis Jonas, 27, kooperatininkas
102 Valickis Jonas, 28, mokytojas
103 Vailokaitis Jonas, 34, bankininkas
104 Vailokaitis Juozas, 41, kunigas
105 Vaitekūnas Klemensas, 31, gydytojas
106 Varnas Juozas, 51, ūkininkas

107 Venslauskis Kazys, 39, prisiek. advokatas
108 Volotkevičius Juozas, 50, ūkininkas
109 Žebrauskas Juozas, 32, siuvėjas
110 Žitinevičius Jurgis, 49, ūkininkas
111 Žoromskis Antanas, 28, vaistininkas
112 Žukas Konstantinas, 36, karininkas

("Laik. Lietuvos Vyriausybės Žinios" Nr. 31)

Steigiamojo Seimo partinis pasiskirstymas taip atrodė: Krikščionių Demokratų — 25, Ūkininkų Sąjungos — 18, Darbo Federacijos — 16. Šios partijos sudarė krikščionių demokratų bloką ir veikė vieningai. Valstiečių Sąjungos ir Socialistų Liaudininkų Demokratų blokas — 28, Socialdemokratų partija — 13, žydų — 6, lenkų — 3, vokiečių — 1, nepatrinių — 2.

Steigiamasis Seimas buvo iškilmingai atidarytas gegužės 15 d. 6 val. 5 min. vakare. Valdžios ložėje sėdėjo: ministeris pirmininkas ir kiti ministeriai; diplomatų ložėje: Anglijos, Prancūzijos, Vokietijos, Latvijos ir Estijos atstovai.

Jį atidarė Valstybės Tarybos išrinktas prezidentas Antanas Smetona, pasakydamas tokią kalbą:

"Gerbiamieji Steigiamojo Seimo nariai: man yra lemta pirmam iš Lietuvos piliečių sutikt ir pasveikint Lietuvos išrinktuosius atstovus, man pirmam tenka garbės laikinosios, ligšiolinės Valdžios vardu pasakyt Jum: Sveiki, susirinkę.

Ši diena yra Lietuvai visų prakilniausia: susilaukėm šios valandos, kada tautos valia, buvusi ilgus amžius prislėgta, suvaržyta, vėl iškilo aikštėn ir susidėjo į stiprų aiškų vienetą. Būdama nelaisvėj, tauta buvo beveik nustojusi savo gyvybės sąmonės, buvo apmirusi, kitiem rodėsi, kad jau ir palaidota. Radosi tačiau kilnių jos vaikų, kurie nenusiminė, kurie turėjo tiek drąsos ir ryžosi gaivint apmirusią sąmonę, kelt ir plėtot, gydyt, budint, judint visuomenės valią, pažadint iš miego visą tautą ir visą šalį. Vieni gyvu žodžiu, kiti raštu, kiti gyvu darbu ir veiksmu skynė takus, taisė kelius tai Lietuvos ateičiai, kurią mes šiandien matome. Visi tie žmonės, tie vargo pelės, anot Daukanto, sielos vedami ir pareigos liepiami, maža kam tada

ALEKSANDRAS STULGINSKIS,
St. Seimo pirmininkas ir Lietuvos prezidentas.

težinomi, ir dar savo akimis nematydami darbo vaisių, giliai tikėjo jų žygius veltui nežūsiant, nors dar nenumatė, kuris likimas laukia jų mylimo krašto, kuriam jie atsidėję tarnavo. Ir, ištikro, jų darbas veltui nežūvo: Vilniaus Seimas 1905 metais garsingai viešai pareiškė, jog niekam kitam neseka Lietuvos ir lietuvių tautos vardu kalbėt ir bet kas daryt, kaip tik pačiai tautai, pačiai krašto visuomenei. Tat jau buvo išbudinta tautos sąmonė, tat jau buvo atgautas apmirusios sielos žadas, tat jau reiškimasis Lietuvos noro gyvent savarankiu savytos valstybės gyvenimu. Ir toks

šalies susipratimas buvo pasiektas aukomis tų prakilnių lietuvių, kurie vyko į laisvę ir kitus į ją vedė nesuklupdami, kurių vieni buvo Rusų valdžios ištremti iš Tėvynės ir turėjo mirt svetimoj šaly, kiti kalėjimuose kamuojami, kiti vėl varguos gyvendami turėjo baigt savo dienas, kad ir gimtajam krašte, bet išsižadėję asmens laimės. Ši valanda iškilminga: ji yra daugelio metų ruošos ir pasiaukojimo žygių vaisius.

Ši diena yra garbinga mūsų tėvynei. Kelius amžius klausiusi svetimųjų valdžios, nusilenkusi jų valiai, Lietuva nūdien įstengė apsisprendimo teise pastatyt priešaky savo tautos, savo visuomenės valia. Buvusi nužeminta, ji per skausmus, kaip sako mūsų poetas, eina į garbę, ima garbingos vietos kitų nepriklausomų valstybių eilėj, iš dabarties žvelgia į garbingąją praeitį, kada, tykojant kaimynam paglemžt mūsų nepriklausomybę ir savybę, Lietuvių tautos vadai drąsiai gynė nepriklausomos Lietuvos garbę, gynė garbingą piliečių vardą ir linko atsižadėt savo asmens reikalų, negu nusileist svetimos šalies valiai. Jų pavyzdys stiprina ir mūsų kartą šiuo metu kovojant dėl krašto nepriklausomybės.

Lietuvos Nepriklausomybės obalsis, pakilęs iš gilios visuomenės sielos, plėtojasi lig pat didžiojo pasaulio sukreto, kada pagaliau, griuvus valstybėm - vergėjom, ant griuvėsių ėmė darytis naujas laisvų tautų gyvenimas. Tada ir Lietuva paskelbė savo esimą visam pasauliui. Pasiėmus Valstybės Tarybai ir jos sukurtajai valdžiai tvarkyt šalį ir gint tėvynę nuo įsiveržusių į ją priešininkų, norėjusių sunaikint pradėtąjį nepriklausomybės darbą, visuomenė jautriai atsiliepė į vyriausybės balsą, savanorių būriai skubėjo daryt ginkluotą pajėgą, visi ėmė spiestis apie laikinąją valdžią, atremt reikėjo, žūt būt, pavojus mūsų kraštui. Mūsų narsioji kariuomenė didžiausiu pasiryžimu, su ginklu rankoj gynė visom pajėgom tėvynę, begindami ją daugelis ir galvą padėjo. Tad ypač jų dėka priėjom Steigiamąjį Seimą.

Visi tie Lietuvos vaikai, iš praeities ir iš dabarties, teesie mum ir mūsų būsimom kartom geriausis piliečio pavyzdys. Jų atminimą prašau Steigiamąjį Seimą atsistojus pagerbti. (Atstovai stoja vietose).

Ši diena yra svarbi ne vien mūsų kraštui, bet ir svetimom valstybėm. Spirdamies prieš Lietuvos nepriklauso-

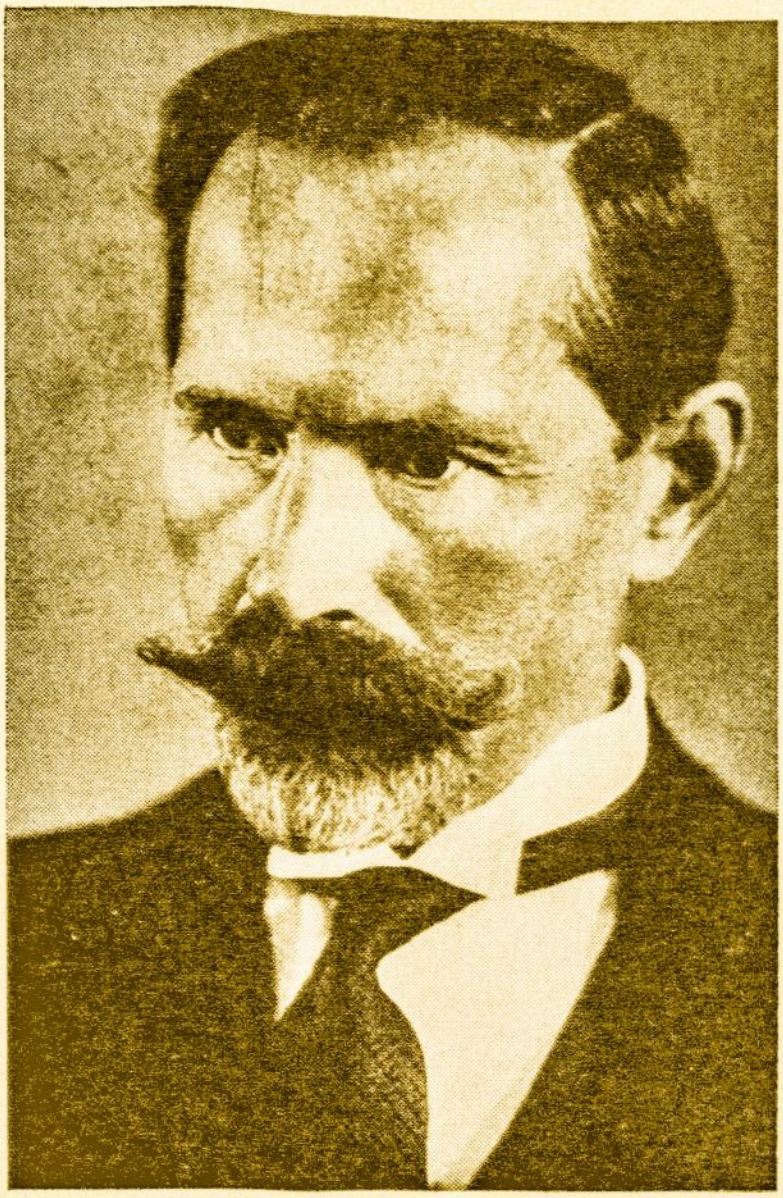

PREZIDENTAS ANTANAS SMETONA,
davedęs Lietuvą iki Steigiamojo Seimo.

mybę, mūsų priešininkai lig šiol stengėsi aiškint pasaulio galybėm, kad Lietuvių tauta nenorinti tapt nepriklausoma valstybė, kad nepriklausomybės siekimai esą vien būrelio žmonių pastanga, einančių prieš tautos valią. Steigiamojo Seimo rinkimų stingrumas, uolus visuomenės dalyvavimas juose, vaizdžiu vaizdžiausiai parodo, kad nepriklausomybė visam kraštui taip didžiai rūpėjo, kaip retoj šaly terūpi. Dabar svetimos šalys mato, kad Lietuva, nuveikusi didžiausias kliūtis, įstengė sudaryt tautos valios reiškėją, įstengė sušaukt demokratingiausiu būdu Steigiamąjį Seimą. Dabar

GABRIELĖ PETKEVIČAITĖ,
Steigiamojo Seimo pirmojo posėdžio pirmininkė.

atsistojus Lietuvos priešaky autoritetingai tautos įgaliotai valdžiai, niekas nebegalės jai prikišt nei šalies viduj nei užsieniuose to, kas buvo prikišama laikinajai valdžiai.

Laikinosios Valdžios uždavinys yra baigtas. Valstybės Taryba, Valstybės Prezidentas, Ministerių Kabinetas, Valstybės Kontrolė, Vyriausias Kariuomenės Vadas, atvedę Lietuvą lig Steigiamojo Seimo, šiandien visi pasitraukia ir atiduoda tam aukštajam susirinkimui visą krašto valdymą. Laikinoji Valdžia palieka sudarytą valdymo aparatą su vi-

ONA MURAŠKAITĖ,
Steigiamojo Seimo pirmojo posėdžio sekretorė.
(nuotrauka 1968 m.)

sais išsišakojusiais organais, įsteigtą ginkluotą pajėgą — kariuomenę, patvarkytus šalies finansus, sudarytus politikos ir ūkio santykius su svetimom Valstybėm, žodžiu sakant — sudarytą nepriklausomos valstybės faktą. Tai ji palieka išrašytą įžangos lakštą naujajai Lietuvos istorijai. Steigiamajam Seimui tenka skleist toliau jos lapai ir toliau rašyt, tenka sutvirtint padėtieji Valstybės pagrindai ir jie išvesti.

Deja, reikia gailėtis, kad Lietuvos nepriklausomybės faktas dar nėra išvestas ligi galo. Gaila, kad mūsų Steigiamasis Seimas negalėjo susirinkt Vilniuj, savo sostinėj, kur šiuo metu buvo padaryta Valstybės atstatymo darbo pradžia, kur mūsų valstybė turės galų gale toliau plėtotis ir tvirtėt. Laikinoji Valdžia visa darė, ką galėjo Vilniuj ir Lietuvos rytam atvaduot, bet nuo nepareinamų nuo jos kliūčių neįstengė to pasiekt. Taip pat gaila, kad Klaipėdos sritis dar nėra viso krašto valdžios žinioj. Laikinajai Valdžiai ir be to buvo sunkoka statyt ant griuvėsių valstybės darbas ir tuo pačiu laiku ginklais saugot, kad jo nesugriautų priešininkai.

Smeigdama savo darbų sienai gairę, Laikinoji Valdžia nebelaiko savo pareiga ir savo kompetencija nurodinėt, kas ir kaip toliau turi būt padaryta. Čia jau Steigiamojo Seimo uždavinys. Jam statant Lietuvai konstituciją tenka eit ir

paprastojo Seimo pareigas, sudaryt valdžią ir ją prižiūrėt, leist paprastieji įstatymai, taisyt, gerint ir stiprint santykiai su kitom Valstybėm.

Atiduodama valdymą Steigiamajam Seimui laikinoji valdžia linki kuo didžiausios kloties jo darbam, geidžia, kad Steigiamojo Seimo nariai, išrinkti Lietuvos visuomenės valia, tesėtų įvykdyt jos troškimus, geidžia, kad jam darbuojantis stiprėtų ir įsigalėtų Lietuvoj visos piliečių dorybės, kurios yra reikalingos, kuriant nepriklausomą valstybę ir ją saugojant nuo priešininkų.

Remdamasis Steigiamojo Seimo rinkimų įstatymu, skelbiu Steigiamąjį Seimą esant atidarytą ir prašau vyriausiąjį jo narį imti pirmininkaujančio Seimui vietą.

Valio Nepriklausoma Lietuvos Valstybė!"

Seniausio Steigiamojo Seimo atstovo kalba

Pirmininkė Petkevičaitė (sl.) ima prezidiume pirmininko vietą: Prašau jauniausio atstovo imt sekretorio vietą (pritarimas). Atstovė p-lė *Muraškaitė* (k. d.) ima sekretorio vietą.

Pirmininkė Petkevičaitė (sl.): "Laiminga esu, kad likimas suteikė man tos didelės garbės atidaryt šiandien mūsų nepriklausomos tėvynės Steigiamojo Seimo darbus ir šalies šeimininko vardu pasveikint visus čia susirinkusius.

Laiminga esu galėdama tat padaryt, kaip sena savo tautos nepriklausomybės kovotoja, kaip moteris, įgijusi taip karštai pageidaujamo teisių sulyginimo, kaip savo visuomenės narys, neliovęs kovot prieš kiekvieną pavergimą, vistiek koks jis yra: tautų, luomų, ar kapitalo.

Ilga ir begalo sunki buvo mūsų tautos kelionė, kol priėjom laisvės slenkstį. Nelengviau klojosi mum, kol atsidūrėm tame brangių brangiausiam tautos valios sudarytam nepriklausomybės rūme. Juk ilgiau kaip šimtą metų kentėm įvairios rūšies prispaudimų. Mažai tautai, kokia mes buvom ir tebesam, reikėjo be galo daug moralinių jėgų, kad būtų galima pradėt ir, pradėjus kovą — kovot su priešais, pasiryžusiais mus pasmaugt. Su priešais, laikiusiais visą žandarų ir kitų visokių savo tarnų armiją vienam tikslui

MYKOLAS KRUPAVIČIUS,
St. Seimo lietuvių krikšč. demokratų bloko lyderis.

— panaikint, išraut iš šaknų ir pamatų visa kas lietuviška: ir kalbą, ir raštą, ir tautos vardą, ir net tautos atminimą. Norėta Lietuvių vardą išbrėžt iš istorijos lapų.

Prieš tokią samdytą ir brangiai mokamą valdininkų armiją, kalaviju, galia ir žiaurumu apsiginklavusią, kaip visi žinom, maždaug prieš pusę amžio — stojo mūsiškių mažas būrelis. Vienintėlis jų kovos įrankis — plunksna, vienintėlė amunicija — savo tautos mylėjimas, savo tautos vargų supratimas ir didžiausis pasiryžimas gint ją iki paskutinos.

Ir tos grumtynės taip nelygių priešų, kaip žinom, tę-

Lietuvos Nacionalinė
M. Mažvydo Biblioteka

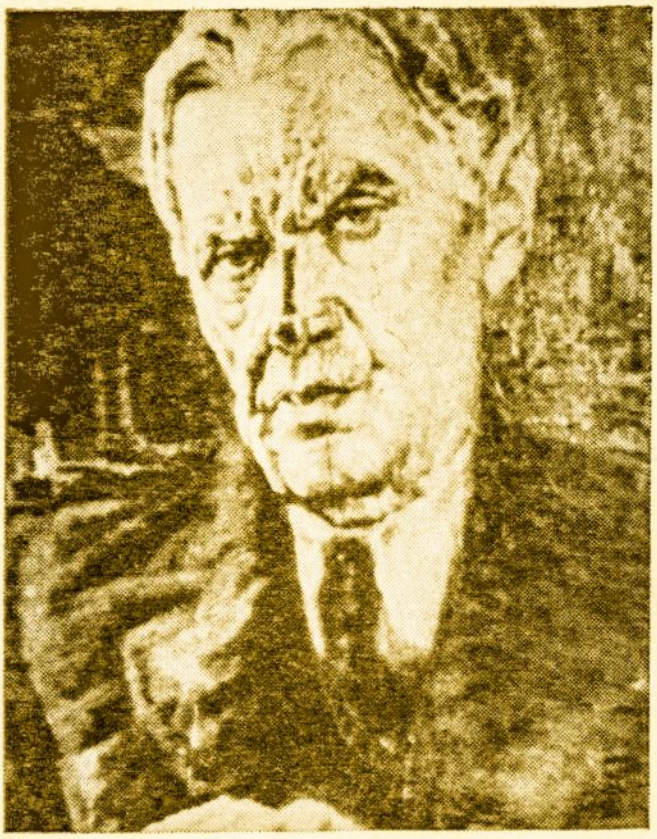

STEPONAS KAIRYS,
St. Seimo Liet. Socialdemokratų frakcijos lyderis.
(portretas Ad. Varno)

sėsi ilgai. Mūsų karžygių karščiu užsidegdavo vis didesnės tautiečių minios taip, kad net paskutinių laikų įvairios okupacijos, nors čiulpte čiulpė kraują iš mūsų tautos organizmo ir visaip jį darkė, tačiau tautos sielos nenusmaugė. Išliko ji gyva, ir su ja drauge tautos nepriklausomybės obalsis, dėl kurio šiandien jau niekas nebeatsisako savo galvos guldyt, savo kraujo liet. Nors dar dalis mūsų tautos kūno tebevargsta po svetimu jungu, nors ir netenka mum patiem, šalies šeimininkui, Steigiamajam Seimui, dar šiandien susirinkt mūsų tėvų sostinėj, Vilniuj, nenusidėsiu, tur būt, tautos valiai čia mane pastačiusiai, jei pirmu savo uždaviniu laikysiu tart geros vilties žodį broliam, atskirtiem nuo mūsų fronto juosta ir kviest juos širdimi dalyvaut drauge su mumis šios dienos iškilmėj. Atsiminkim ir amerikiečius ir visus kitus, kurie priversti buvo savo tėvynę palikt tik dėl to, kad jie kėlė balsą prieš daromą savo tautai nuoskaudą.

Nors mintimis ir troškimais būkim visi šiandien drauge. Tenestinga tame mūsų sielų susijungime nei vieno tautos darbuotojo, nei vieno dėl tautos ir krašto laisvės ko-

votojo. Paminėkim ir tuos kovotojus, kurie atgulė į karstą nesulaukę tos didelės tautos šventės. Tesuskamba čia mūsų tarpe nemirtingi mūsų Daukanto, Valančiaus, Baranausko, Kudirkos, Višinskio, Biliūno vardai. Mūsų širdimi nuskriskim tą valandą ir prie jaunesniųjų, prie tų kareivių ir karininkų kapų, kurie šiame kare savo jaunas galvas padėjo, begindami tėvynės sienas. Nepamirškim ir pasaulinio karo išblaškytų visur aukų, kurios audros išrautos iš savo sodybų rado kapus toli, toli nuo savųjų .

Tejungie mus visus ta prakilnioji valanda. O mes, dar gyvi išlikę darbuotojai, didelio karo patyrimų užgrūdyti, mūsų karžygių atminimu šarvuoti, krašto valios pašaukti,

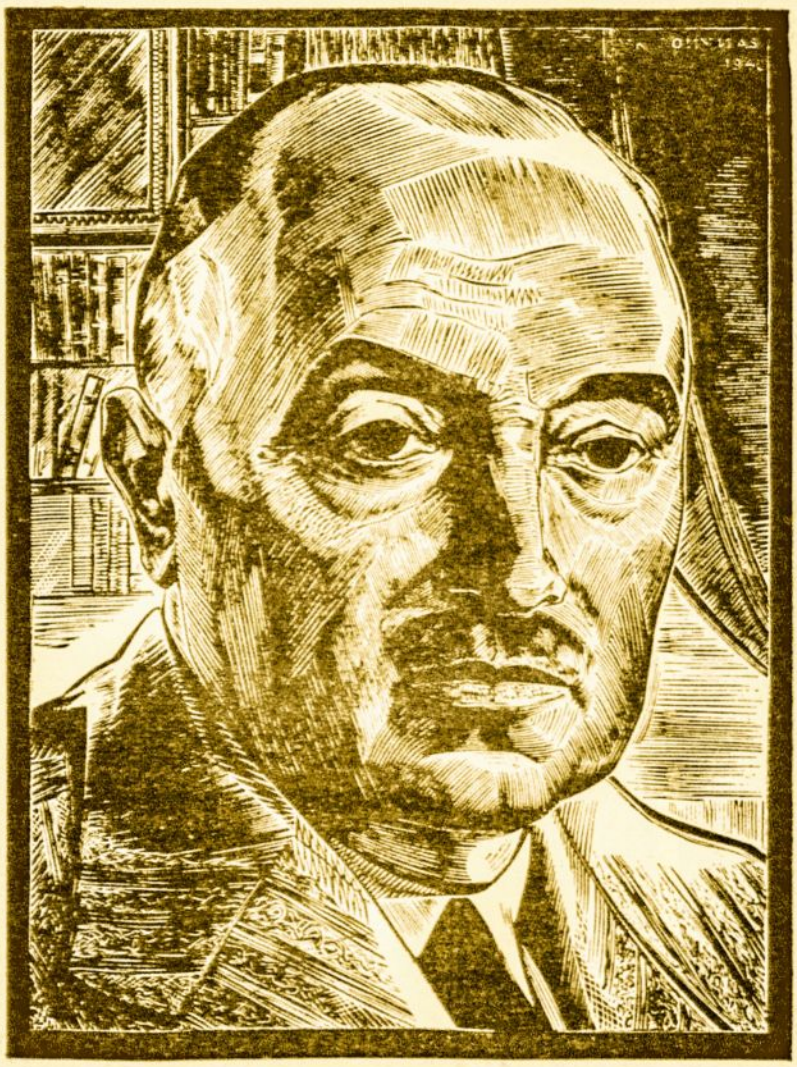

MYKOLAS SLEŽEVIČIUS,
min. pirmininkas, Valstiečių Sąjungos ir Socialistų Liaudininkų Demokratų bloko lyderis.

ruoškimės rimtai ir uoliai prie pavesto mum darbo, kad mūsų žmonių mum tikėjusių neužviltum.

Pavesta juk mum versti naujas istorijos lapas. Perdaug jau ilgai mus lankė visokios nuoskaudos. Stenkimės visom išgalėm tą naują lapą išlaikyt gryną, patikrindami visiem mūsų valstybės gyventojam lygias piliečio teises, leisdami jiem savo būvį gerint ir visiem drauge žengt į aukštesnį kultūros laipsnį. Būkim rūpestingi, neužmirškim nei trumpai valandai, jog priešų mum dar nestinga, tų priešų, kurie kiekviena proga naudojasi mus žemint prieš Eiropos vakarus, kurie taip pat uoliai seka mūsų darbuotę.

Būkim kultūringi visur ir visuomet, o jei tektų dar mūsų tautai imtis ginklo, tai vien priešui besikėsinant mus pulti. Šiaip suprantam gerai, jog mūsų likimas mūsų rankose, kad tik savo jėgomis turim pasitikėt, savo jėgomis turim gydyt senąsias savo žaizdas ir savo nenuilstamu ir organizuotu darbu išbrist iš miliardinių didžiojo karo padarytų mum nuostolių. O mes atstovai dirbdami čia savo didįjį darbą, dirbkim jį nei akies mirksniui neužmiršdami, jog mes esam čia tik savo krašto žmonių valios vykdytojai. Dirbkim tą darbą taip, kaip reikalauja tie, kurie čia mus siuntė".

Pirmininkė Gabrielė Petkevičaitė praneša visą eilę sveikinimų: Anglijos atstovo Baltijos valstybėse, Anglijos konsulo Lietuvoje, Latvijos atstovybės, Vilniaus ir aps. lietuvių ir kitų įvairių Lietuvos vietų. Vėliau tie sveikinimai plaukte plaukė iš visur. Kai kurie buvo cituojami ir atsakomi seimo, kiti kitu būdu.

Seka Steigiamojo Seimo prezidiumo rinkimai. Pirmininku išrenkamas Aleksandras Stulginskis, kuris ta proga pasako kalbą:

Steigiamojo Seimo pirmininko A. Stulginskio kalba

"Gerbiamieji Steigiamojo Seimo nariai. Pirmiausia laikau savo pareiga padėkot už man suteiktą didelę garbę pirmininkaut Lietuvos Steigiamajam Seimui. Stodamas Jūsų priešaky randu reikalingu, bent stambiais bruožais pažymėt tas aplinkybes, kuriose tenka mum pradėt darbą ir pažvelgt į tuos plotus, kuriuos reikės mum nudirbt. Karo bai-

St. Seimo Liet. krikščionių demokratų blokas. Sėdi: Z. Starkus, kun. J. Staugaitis, Al. Stulginskis, P. Radzevičius, S. Stakauskaitė (žiūr. Lietuvos St. Seimas, Tėv. Sargas Nr. 1(2), p. 77-78, 1954).

senybėm besiaučiant nuo senai pavergtai ir skriaudžiamai mūsų tautai žybtelėjo atsivadavimo viltis. Ta viltis tegalėjo realizuotis tik pačios tautos pastangom. Todėl 1917 metais susirinkę Vilniuj Lietuvių visuomenės darbuotojai pastatė priešaky Lietuvių tautos rinktinius vyrus ir pavedė jiem valstybės kurymo darbą. Šiam darbui, kaip nupiešė Gerbiamasis Valstybės Prezidentas, pritarė šalis laisvu noru siųsdama Tėvynės gint tą savo žiedą — jaunimą ir dėdama gausių aukų ant Tėvynės aukuro. Šių visų šalies pastangų dėka šiandien jau turim išsivysčiusį Valstybės aparatą ir ginkluotą pajėgą. Narsi mūsų kariuomenė jau suskubo pašalint iš mūsų krašto kai kuriuos priešus ir tikimės, jog ji nepadės ginklo tol, kol visa Lietuva nebus atvaduota. (Ilgas pritarimas ir delnų plojimas). Garbė Narsiajai mūsų kariuomenei. (Vėl didis pritarimas ir delnų plojimas. Tuli atstovai šaukia: Valio Kariuomenė). Lyginai garbė tiem mūsų vyram, kurie ar tai vadovaudami vyriausybei, ar eidami kitas valdžios pareigas didžiausiom pastangom ir sielvartom dėjo akmenį po akmeniui mūsų Valstybės rūmui kol jį įtvirtino tiek, kad mes šiandien sulaukėm tos linksmos ir brangios mum valandos, kada galim susirinkt į Seimą. Nors jie ir neturėjo formalinio krašto įgaliojimo, tačiau jie dirbo daugiau įspėdami tautos valią. Štai šiandien šalis demokratingiausiu būdu rinkdama atstovus į Steigiamąjį Seimą, neabejojamai pareiškia savo valią ir teikia Seimui suvereninę Lietuvos Valdžią.

Negaliu praeit nepažymėjęs ir pačių rinkimų pobūdžio. Mūsų priešininkų buvo skelbiama pasauliui, jog lietuviuose nesą jokios politinės sąmonės. Tatai, kas ligi šiolei daroma, tai anaiptol ne šalies gyventojų noras, tai tik karštuolių užsispyrėlių darbas, kad Lietuva, kažin koks tautų mišinys, kuriame nežinia kuriai turėtų priderėt vadovaujamos rolės. Rinkimai į Seimą kaip tik parodė visai ką kitą. Rinkimuose dalyvavo daugiau kai 90 nuošimčių piliečių, tai yra toks didelis nuošimtis koks retai kur atsitinka pasauly, paaiškėjo partijų ir srovių diferenciacija. Vadinasi, žmonėse esama išsivysčiusios politinės sąmonės. Rinkimų rezultatai rodo, kad lietuviai gavo 91,9 balsų proc., žydai — 5,3 proc., lenkai 2,6 proc., vokiečiai 0,9 proc. Aiškiausiai tai rodo, kad Lietuva ne tautų mišinys, bet susikonsulidavusi vienos lietuvių tautos šalis. Yra čia ir mažumų, bet tiek, kiek

kiekvienoj, bet kurios tautos gyvenamoj šaly. Tačiau ir Lietuvos mažumoms turi būt patikrintos tautinės teisės.

Deja, kai kurios Lietuvos dalys ir net mūsų sostinė Vilnius negalėjo dalyvaut rinkimuose. Jos iš po žiaurios priešo okupuotės priespaudos tiesia į mus savo ranką, jos šią iškilmių valandą siųsdamos savo delegatus, pro ašaras džiaugiasi drauge su mumis. Mes neabejojamai tikim, netrukus ateisiant tą valandą, kai iš visos Lietuvos atstovai galės atsisėsti drauge su mumis. Mūsų privalo būt didžiausias rūpestis, kad ta jų viltis įsigyventų kuo veikiausiai.

Deja, nėra čia ir Mažosios Lietuvos atstovų; ne mūsų ir ne jų tame yra kaltė, bet tikimės, kad Dievui padedant, pasišalins trukdančios kliūtys ir vienos tautos kūno dalys galutinai susijungs ir sutaps į vieną Lietuvos Valstybės organizmą. (Gyvas pritarimas).

Visuomet turėdami prieš akis tuos savo brolius, kurie dar tebekenčia sunkų svetimųjų jungą, pradėsim darbą tuos Lietuvos kraštuos, kuriuos esam visiški šeimininkai. Darbas bus didelis, nelengvas, jisai turės apimt visas valstybinio gyvenimo šakas.

Pilietinių teisių ir pareigų pamatus padės mūsų Valstybės konstitucija. Ji turės būt perdėm demokratinga, kaip ir visas mūsų kraštas, jame šeimininkaus pati tauta per renkamuosius atstovus. Lietuva turės būt savo Valstybės forma demokratinė respublika.

Valstybės gyvavimo pagrindas ir svarbiausioji pajėga — šalies ūkis. Atsiėmėm iš svetimų šeimininkų tautos ūkį, sutvarkytą naudojimo pradais.

Didžiausioji draugiausia tarnaujančių Valstybei piliečių dalis mažiausiai turėjo valstybinės paramos. Istorijos bėgy padarytos nuoskaudos turės būt atitaisytos.

Žemės reforma Lietuvoj neatidėliotinas klausimas. Greta didelių dvarų skursta bežemių ir mažažemių minios. Lietuvos demokratinėj respublikoj neturės būt sūnų ir posūnių. Lietuva niekam nebus pamotė. Norintieji dirbt žemės, bežemiai ir mažažemiai, pirmoj eilėj kariškiai, galės likt savarankiais ūkininkais. (Pritarimas).

Lietuvos ūkininkai, kurie po savo šiaudų stogu išlaikė tautos kultūrą ir mūsų nepriklausomybės idėją, nepriklausomoj Lietuvoj susilauks tokių sąlygų, kuriose žemelė maitintoja duos jiem tiek, kiek ji gali duot.

Nors Lietuva žemdirbių kraštas, tačiau visai negali apseiti be pramonės išdirbinių. Padėt plėtotis tom pramonės šakom, kurios mum gyvai reikalingos ir kuriom yra tinkamos Lietuvoj dirvos bus dedama nemaža Seimo pastangų.

Stambioji pramonė, keldama turtingųjų sluoksnių gerovę, neša darbininkam, tom darbo skruzdėlėm, darbo ir kūno skurdą. Steigiamasis Seimas neatidėliodamas imsis darbo miestų ir dvarų darbininkų būviui gerinti. Lietuvoj darbo krašte darbininkas turės pilnai naudotis savo darbo vaisiais: jis turės būt ne pramonės vergas, bet jos dalininkas. (Gyvas pritarimas).

Nei žemės, nei pramonės ūkis negali apsieit be tinkamų švietimo įstaigų. Mokslas turi būt prieinamas ne tik didžiūnų rūmams, bet ir kaimų bakūžėm. (Pritarimas).

Pagaliau Steigiamasis Seimas stropiai dabos, kad valdžios organai, eidami savo pareigas, nesivaduotų savo valia, bet griežtai laikytųsi nustatytų teisės normų.

Tokį tai darbą sudėjo ant silpnų mūsų pečių Tėvynė. Mes gerai jaučiam tą atsakomybę, tos naštos sunkumą. Tačiau imsimės darbo šviesia viltimi, ir Dievo padedami ankštam sąryšy su savo rinkėjais, jų remiami esam pasiryžę tą darbą atlikt.

Mūsų Valstybė, turinti tokią garbingą praeitį, daugiau kaip 100 metų buvo svetimos pajėgos parblokšta, dabar ji vėl atsistojo ir nori įeit į nepriklausomų valstybių šeimą, ji tikisi tapti tos šeimynos lygių teisių nariu. Palaikydama tautų sąjungos idėjos įvykdymą, visuotiną nusiginklavimą, vyriausiojo teismo tautų kivirčiam rišt steigimą, Lietuva nori su visom tautom, o ypač su kaimynėm gyvent geriausiuos santykiuos. (Pritarimas).

Einant prie konkrečių Steigiamojo Seimo darbų, pirmuoju Steigiamojo Seimo darbu turėtų būt Lietuvos nepriklausomybės skelbimas. Steigiamasis Seimas visu autoritetingumu turi pasauliui pareikšt, kad Lietuva yra nutraukus visus valstybinius ryšius, kuriais ji buvo kadaise sujungta su kitom valstybėm. Steigiamasis Seimas taria Lietuvą esant atstatytą, kaip nepriklausomą valstybę. (Gyvas pritarimas).

Tos rūšies rezoliuciją siūlau Steigiamajam Seimui priimt atsistojimu. (atstovai stoja savo vietose)".

Valstiečių Sąjungos ir Socialistų liaudininkų demokratų St. Seimo atstovų grupė prie V. Teatro rūmų 1920 m. gegužės 15 d. Atpažinti iš k. 2 — K. Ralys, 5 — kar. K. Žukas, 7 — Ant. Tamošaitis, 8 — dr. J. Buzelis, 9 — J. Kriščiūnas, sėdi — Gab. Petkevičaitė, 11 — dr. K. Grinius, 12 — Alb. Rimka, 13 — dr. Vl. Lašas, 14 — dr. J. Staugaitis, 17 — J. Bildušas, 19 — kar. L. Natkevičius, 20 — J. Makauskas, 21 A. Grigiškis.

Lietuvos Valstybės nepriklausomybės proklamavimas

"Lietuvos Steigiamasis Seimas, reikšdamas Lietuvos žmonių valią, proklamuoja esant atstatytą Nepriklausomą Lietuvos Valstybę, kaipo demokratinę respubliką, etnologinėm sienom ir laisvą nuo visų Valstybinių ryšių, kurie yra buvę su kitom valstybėm".

(Gyvas pritarimas)

Deklaracija priimta vienu balsu. (Vėl ilgas, smarkus delnų poojimas. Atstovai gieda Lietuvos himną, visiem atsistojus).

Pirmininkas (kalba toliau): 'Kadangi Steigiamasis Seimas nesuskubo sudaryt naujos vykdomosios valdžios, tad prašo ir įgalioja Gerbiamąjį Valstybės Prezidentą, Ministerių Kabinetą, Valstybės Kontrolę ir Vyriausįjį Karo Vadą eit savo pareigas, kol Steigiamasai Seimas nurodys, kam privaloma pavest tolimesnis pareigų ėjimas. (Atstovai smarkiai ploja)".

Dar tame pačiame posėdyje išrenkamas St. Seimo pirmasis sekretorius — Vladas Natkevičius. Toliau seka 17 St. Seimo posėdžių, kuriuose svarstomi kiti, daugiau eiliniai klausimai, kaip Seimo statuto projektas, Laikinosios Konstitucijos projektas, amnestijos klausimas, įvairių komisijų sudarymas. dvarų darbininkų įstatymo svarstymas, prezidiumo papildymas. Pirmuoju vicepirmininku išrenkamas dr. Jonas Staugaitis, antru vicepirmininku — kun. Justinas Staugaitis, antruoju sekretoriumi — Petras Radzevičius ir patariamaisiais sekretoriais — B. Cirtautas ir N. Fridmanas.

Tik birželio 21 d. aštuonioliktame posėdy prisistato naujas ministerių kabinetas su savo deklaracija ir reikšmingomis dėl tos deklaracijos kalbomis.

Naujas ministerių kabinetas buvo sudarytas iš K. Griniaus — ministerio pirmininko, R. Skipičio — vidaus reikalų ministerio, K. Žuko — krašto apsaugos, J. Purickio — užsienių, V. Karoblio — teisingumo, K. Bizausko — švietimo, E. Galvanausko — dviejų ministerijų valdytojo — susisiekimo ir finansų, prekybos ir pramonės, J. Aleksos — žemės ūkio ir valstybės turtų.

K. Grinius skaito deklaraciją, kurioje pabrėžia: "Objektingai sulyginus kas buvo prieš karą ir kas padaryta per

šiuos dvejus nepriklausomybės metus, reikia pripažinti milžiniškus rezultatus. Bet toli gražu ne viskas pas mus yra gera. Daug dalykų taisytinų, daug reikia naujai padaryti" (18 pos., 147). Toliau plačiai aptaria uždavinius užsienio politikos, finansų, prekybos ir pramonės, susisiekimo, vidaus reikalų, krašto apsaugos, žemės reformos ir žemės ūkio, švietimo, teisingumo ir tautinių mažumų reikalų srityse.

Nutariama, kad kalbos dėl deklaracijų bus pradedamos nuo mažųjų frakcijų. Lenkų frakcijos vardu kalba A. Snelevskis, žydų frakcijos vardu — N. Rachmilevičius. Abu atstovai svarbiausia pabrėžia tautinių autonomijų reikalus. Gana ilgą opozicinę kalbą pasako socialdemokratų vardu S. Kairys. "Mes visas pastangas dėsim, kad Lietuvos konstituciją, pilietines mūsų teises, — laisvą žodžio, susirinkimų ir spaudos, draugijų laisvę, tikėjimo ir streikų, asmens, jo buto ir korespondencijos neliečiamybę — dabotų ne žvalgybos skyrius, kaip lig šiol yra buvę, bet bendra pačios liaudies priežiūra" (18, 151).

"Mes stengsimės broliškai susirišti su latvių ir estų darbininkų klase ir tokius pat ryšius megzti tarp tų valstybių, siekdami jų federacijos. Mes remsim kiekvieną pastangą sudaryti didelę Baltijos kraštų šeimyną, draugiškai tiesdami ranką per pačią jūrą tų kraštų proletarams. Su visu griežtumu stovim už tai, kad būtų susitaikinta su Tarybų rusais. Mes norime sutvarkyti respublikos santykius ir su lenkais, tik kreipsime širdingus savo kvietimus ne į dabartinę grobikų valdžią, o į pačią lenkų ir užimtų kraštų liaudį" (18, 152). "Nežiūrint į tai, kad Seimo priešaky stovi reakcinė partija ir norėtų savaip Lietuvos gyvenimą tvarkyti, mes vis dėlto esam geros vilties. Gyvenamasai laikas yra didžių proletariato laimėjimų gadynė. Kultūriniame pasauly vyksta socialinė revoliucija. Sutrūnijusios politinio ir ekonominio gyvenimo formos arba jau žlugo arba griaunamos. Kuriasi nauja tvarka ir jos kūrėju yra socialistinis pasaulio proletariatas. Dar sunku numatyti, kaip greitai vyks jo milžiniškas darbas, bet aišku, kad niekas nepajėgs jo sustabdyti" (18, 153).

Toliau A. Rimka perskaito socialistų liaudininkų demokratų ir valstiečių sąjungos bloko pareiškimą dėl ministerio pirmininko deklaracijos. Jame sakoma: "Sunkiausiomis ir kritingiausiomis Lietuvos valstybės valandomis mūsų

žmonėms teko valdžios naštą ant savo pečių nešti, ir dabar padėtis nedaug tepagerėjusi... Visa šitai vertė mus, nors Steigiamajam Seime esančius mažumoje, o ir didžiumą turint krik. demokratams, atsisakyti lengvos ir neatsakomingos opozicijos rolės ir drauge su krikščionimis demokratais sudaryti tokią vyriausybę, kuri šiais sunkiais ir atsakomingais laikais remdamosi į Steigiamojo Seimo niekieno neginčijamą didžiumą sugebėtų jauną Lietuvos respubliką nuo visų priešininkų apginti ir viduje tvarką teisės ir teisybės pagrindais sudaryti. Mes, duodami savo žmones į vyriausybę ir tuo pačiu imdami atsakomybę už josios darbus, gerai žinojome ir supratome, kad kompromiso keliu sudarytos koalicijos ir darbo pagrindais vyriausybės, nors ir mūsų žmogus priešakyje stovės, negalės visur ir visame tokios politikos vesti ir taip visa daryti, kad mus, tam tikros politinės srovės ir nusistatymo žmones pilnai patenkintų. Nei mes, nei kitos politinės grupės, bendrai sudarydamos vyriausybę negali atsisakyti nuo programos ir ideologijos ir idėjų kova turės eiti po senovei" (18, 153).

Toliau A. Rimka pasisako įvairiais deklaracijos klausimais, pažymėdamas tik kai kuriuos skirtumus, kurie ypatingai rūpi jo atstovaujamai grupei. Jis aiškiai pabrėžia kariuomenės mažinimo reikalą. "Dėl to mes Steigiamajame Seime reikalausime, kad pačioj konstitucijoj būtų numatyta ir pati vyriausybė jau dabar darytų atitinkamus žingsnius, kad nuolatinė kariuomenė pamažu ir sistematingai būtų mažinama, kad jos laikymas negultų per didele sunkenybe ant Lietuvos piliečių, o būtų sistematingai einama prie žmonių milicijos, kaip Šveicarijoj, t. y. visuotino piliečių apsiginklavimo" (18, 154).

Lietuvių krikščionių demokratų bloko vardu dėl deklaracijos pasisako M. Krupavičius, atstovaudamas St. Seimo didžiumą. "Steigiamasis Seimas atvėrė naują mūsų gyvenimo istorijos lapą. Lietuvos respublika įžengė į naują erą. Troškimai turi virsti realybe, skelbiamieji obalsiai įsivilkti įstatymų rūbuosna, o visuomenė susilaukti politinės ir

Steigiamojo Seimo Socialdemokratų frakcija (nuotrauka daryta bene 1921 m.). Pirmoje eilėje iš k. į d.: S. Digrys, prof. Vincas Čepinskis, Kipras Bielinis, frakcijos pirmininkas adv. K. Venclauskis, vicepirmininkas inž. Steponas Kairys, adv. Vladas Požela ir E. Sukevičius. Antroje eilėje stovi: J. Daukšys, P. Šemiotas, sekretorius Jonas Pakalka, A. Povylius ir adv. B. Cirtautas.

socialinės lygybės ir teisingumo pamatais sutvarkyto gyvenimo, gyvenimo ramaus, vaisingo, laisvo, savito, taikaus, ištaikingo, paremto pažangos tautos kultūros ir krikščioniškos meilės plėtimo ir klestėjimo eiga ... Lietuvos vaikams, kaip žilos senovės Jeruzalės gyventojams, šiandien tenka viena ranka dėstyti naujiems gyvenimo rūmams plytas, kita gi kardu švytruoti besiginant nuo įvykių, grobikų imperialistinės dvasios gaivinamų priešininkų. Kariuomenė mūsų gyvenime suvaidino ir tebevaidina žymią rolę ir į ją daug domės turime kreipti. Visų, kieno krūtinėj plaka Lietuvą ir jos laisvę mylinti širdis, yra šventa pareiga dėti visas pastangas, norint sunkią kareivio dalį palengvinti ... Iš antros pusės, krikščionių demokratų blokas kreipia kariuomenės domės, kad jos tiesioginis darbas ir jos vienintelė pareiga, kurios reikalinga iš jos tėvynė, kad ji tą pareigą tinkamai atliks, kada laikysis pritaikytos tvarkos, kad savo tikslo atsieks gaivinama tik savo aukšto uždavinio supratimu ir tyra skaisčia tėvynės ir gerovės meile. Ji turi suprasti, kad tą valandą, kurioj ji visa tai pamiršusi pasuks į kitą kelią, pradės tėvynės puolimas, o gal ir mirtis... Bet vienas dar vargina mus amžių priešininkas, tai lenkas. Jis užgrobė mūsų Seinus, Gardiną, Švenčionis, Lydą. Jis mūsų tautos širdį Vilnių išplėšė ir savo purvina koja trempia, nelaimingus gyventojus nepakeliamais verguvės pančiais sukaustė, o veiklesnius žmones į marinančius kazematus sugrūdęs kankina" (18, 155-156). Pasisakęs užsienio politikos klausimais, pagyręs Didžiąją Britaniją už jos ištiestą ranką, pareiškęs norą įstoti į Tautų Sąjungą, ypač dėmesio kreipė į darbininkus, ūkininkus, greitą ir teisingą žemės reformą: "Šiuo klausimu mūsų obalsis — žemė priklauso tiems, kas ją dirba, žemė yra tų, kam ji yra mitimo šaltinis. Dvarai turi būti išdalyti. Kiekvienas bežemis ar mažažemis žemės darbininkas turi gauti tiek, kad iš jos su savo šeimyna galėtų gyventi. Ir miestų darbininkai čia negalės būti pamiršti. Kad susikurtų savo gūžtą, ir jie turės tam tikrą žemės plotą. Tą žemę turės visi gauti nuosavybėn" (18, 157).

"Užsiminus apie kultūrą, negalima praeiti pro šalį apie dvasios kultūros šaltinį, amžinosios tiesos reiškėją, savitarpinės meilės skiepytoją Katalikų Bažnyčią. Tik krikščioniškais pamatais kuriama kultūra duos pageidaujamų vaisių,

tikri krikščioniška meile pagrįsti žmonių santykiai bus patvarūs. Todėl Bažnyčia įgyja didelės visuomeninės ir valstybinės reikšmės, ir ji būdama tokia turės naudotis pilna laisve ir gyvendama draugingai su respublika turės valdytis savo įstatymais. Lietuva katalikų kraštas. Ji tad reikalauja, kad ir gyvenimas būtų grindžiamas krikščionišku mokslu, o ypatingai mokyklų darbas, kurioms pavesta auklėti jaunosios kartos. Bet Bažnyčia sau privilegijų respublikoje nereikalauja, ji savo vidaus jėga galinga. Kitų tikybų bažnyčios lygiomis teisėmis turės naudotis" (18, 158).

Pagaliau eina pereinamosios formulės priėmimas. Čia socialdemokratai ima įrodinėti, kad jiems nepakankamai buvo leista dėl jos pasisakyti. Svarstant pareinamąją formulę, jie apleidžia salę, o pati formulė priimama vienbalsiai.

Taip Steigiamasis Seimas pradėjo reikšmingą ir labai svarbų savo darbą.

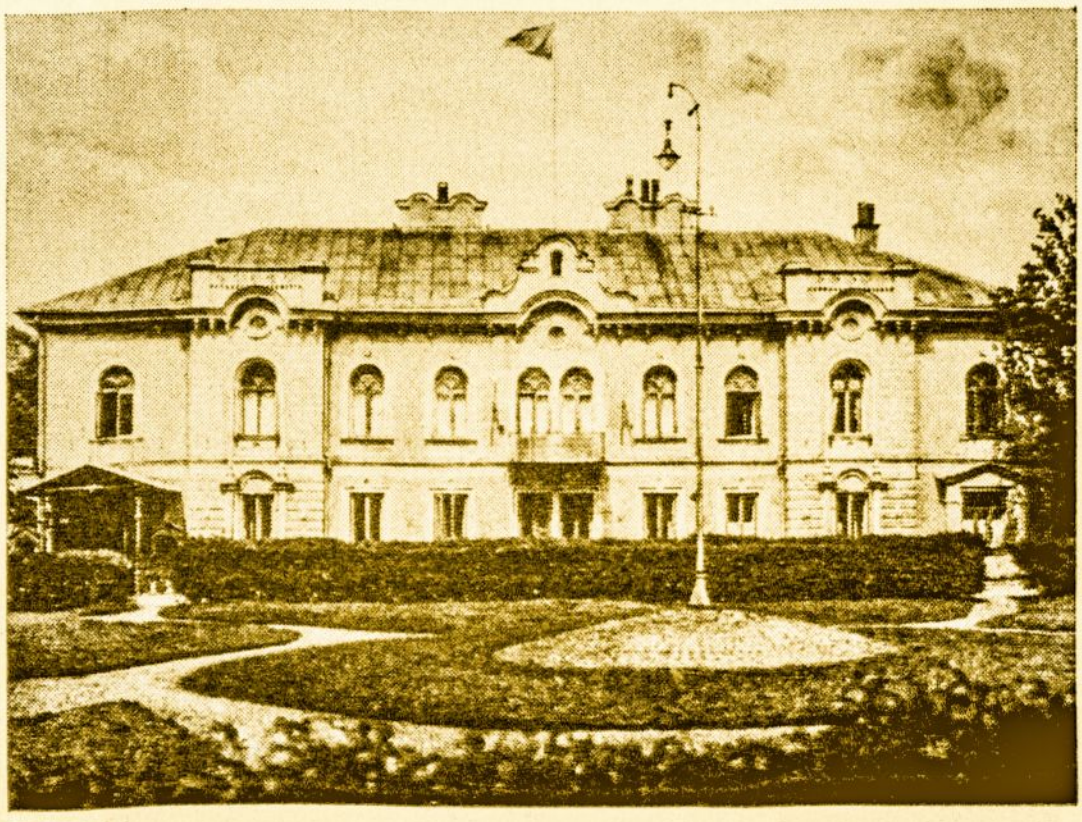

Prezidentūris Rūmai Kaune

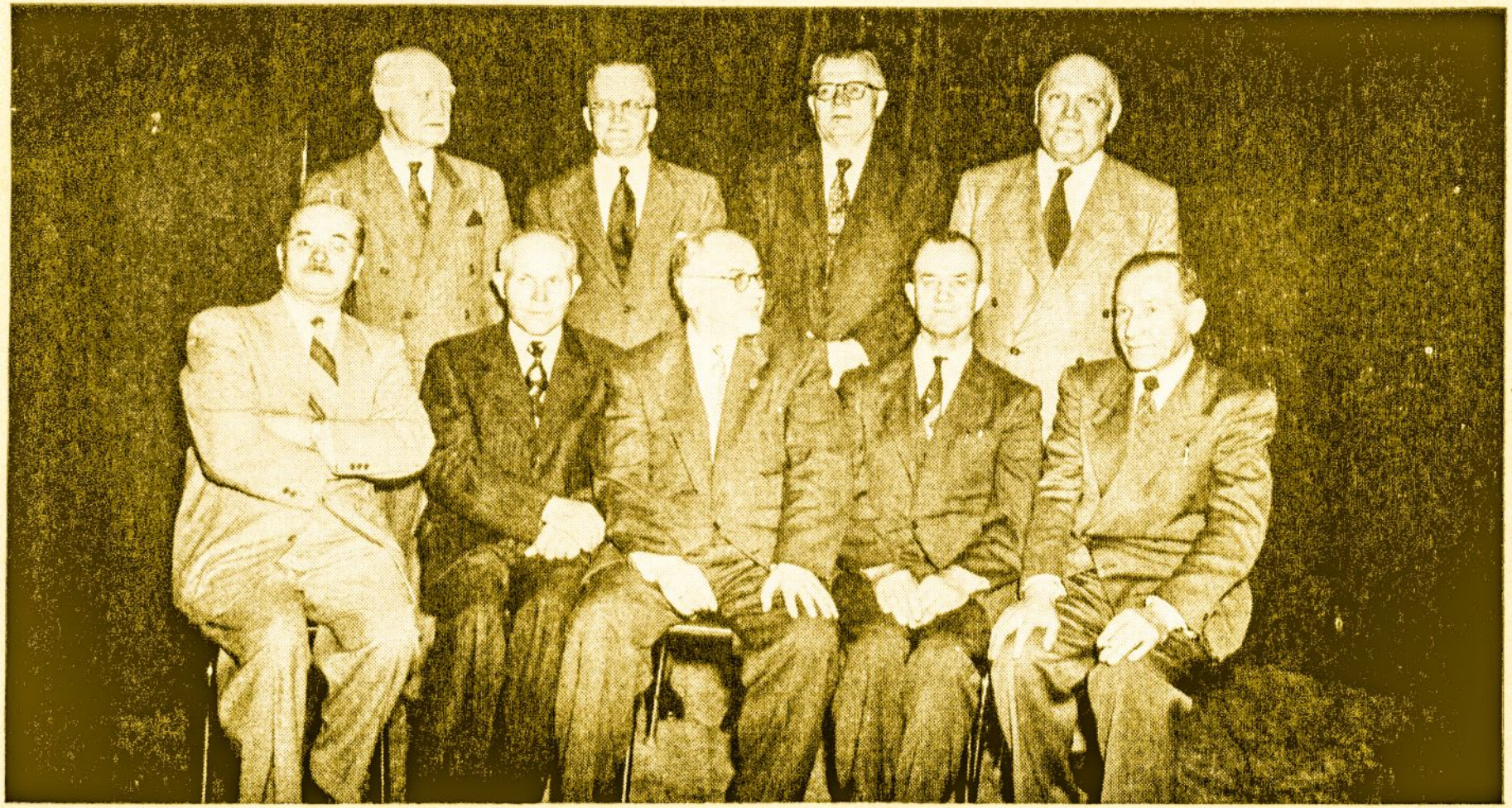

Lietuvos St. Seimo ir kitų seimų nariai, susirinkę Chicagoje 1955 m. minėti St. Seimo 35 m. sukaktį. Iš k. sėdi: P. Daužvardis (svečias), V. Šmulkštys, K. Škirpa, J. Valaitis, J. Bildušas; stovi iš k.: P. Grigaitis (svečias), A. Sugintas, L. Šimutis, R. Skipitis.

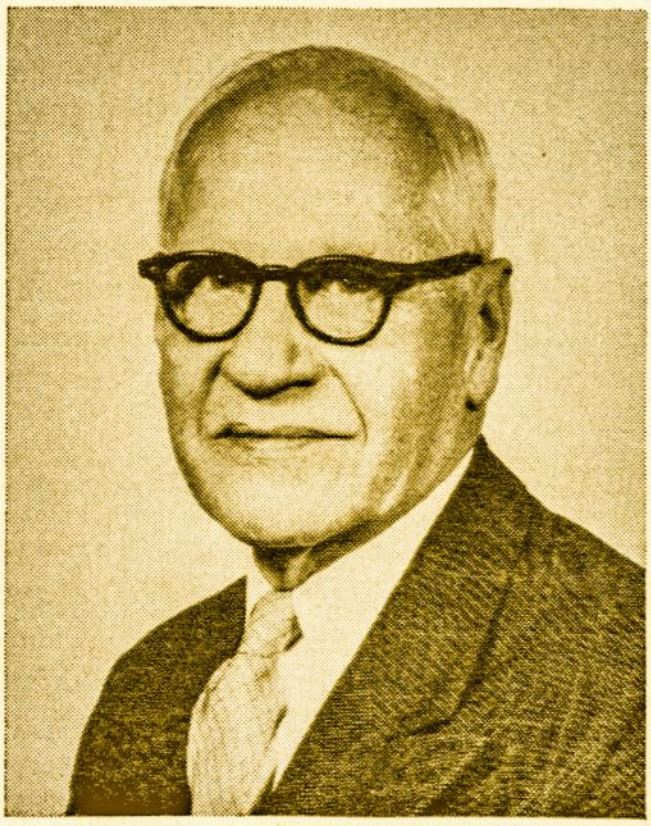

JUOZAS KAJECKAS,
Lietuvos atstovas J.A.V.

Steig. Seimo auksinė sukaktis

J. KAJECKAS
Lietuvos Atstovas JAV-se

1920 m. gegužės 15 d. susirinko Steigiamasis Seimas. Jį atidarydamas tuometinis Lietuvos Prezidentas Antanas Smetona taip apibūdino tą svarbų Lietuvos istorijoje įvykį: "Ši diena yra Lietuvai visų prakilniausia. Ši diena garbinga mūsų tėvynei. Kelius amžius klausiusi svetimųjų valdžios, nusilenkusi jų valiai, Lietuva nūdien įstengė apsisprendimo teise pastatyt priešaky savo tautos, savo visuomenės valią . . ." Toliau A. Smetona savo kalboje pabrėžė: " . . . Laikinosios Vyriausybės uždavinys baigtas . . . šiandien visi pasitraukia ir atiduoda tam aukštam susirinkimui viso krašto valdymą . . .".

Steigiamasis Seimas savo pirmininku išrinko Aleksandrą Stulginskį. Jis savo pirmoje kalboje paneigė skleidžiamus apie lietuvių tautą gandus, būk lietuviai neturį jokios politinės sąmonės, ir pabrėžė: "Rinkimuose dalyvavo daugiau kaip 90 procentų piliečių, tai yra toks didelis nuošimtis, koks retai kur pasitaiko pasaulyje". Tas jojo pareiškimas turėjo labai didelę reikšmę ir Lietuvoje ir užsienyje, ypačiai JAV-se, kur Lietuvos priešai skleidė gandus, kad lietuvių tauta nėra pribrendusi gyventi kaip laisva ir nepriklausoma valstybė.

Al. Stulginskio, išrinktojo pirmininko, pasiūlymu, Steigiamasis Seimas priėmė tokį pirmąjį nutarimą:

"Lietuvos Steigiamasis Seimas, reikšdamas Lietuvos žmonių valią, proklamuoja esant atstatytą Nepriklausomą Lietuvos valstybę, kaip demokratinę respubliką, etnologinėmis sienomis, ir laisvą nuo visų valstybinių ryšių, kurie yra buvę su kitomis valstybėmis."

Tuo nutarimu Steigiamasis Seimas, visų Lietuvos piliečių vardu, aprobavo ir užgyrė Vasario 16 Dienos Aktą bei Lietuvių tautos ilgą kovą siekiant Lietuvai laisvės ir nepriklausomybės. Jis priėmė Lietuvos valstybės konstituciją, tuo nustatydamas Lietuvos valstybės pagrindinius santvarkos dėsnius. St. Seimas rūpinosi Lietuvos teritorijos gynyba ir Lietuvos santykiais su svetimomis valstybėmis bei Lietuvos įėjimu į tarptautinę valstybių bendruomenę.

Savo veiklos metu St. Seimas priėmė Žemės reformos įstatymą bei apie 150 kitų svarbių įstatymų — jų tarpe įstatymą, liečiantį savos valiutos įvedimą.

Minėdami 50 metų St. Seimo sukaktį, su pagarba galime pasakyti, kad Steigiamasis Seimas savo darbais atvertė naują Lietuvos istorijoje lapą, kuris jam buvo tautos patikėtas ir pavestas versti, kaip tai yra pasakiusi Gabrielė Petkevičaitė, atidariusi, kaip vyriausia amžiumi, St. Seimą. Ji savo kalboje kvietė St. Seimo narius "visomis išgalėmis tą naują lapą išlaikyti gerą . . . , kad visi Lietuvos gyventojai galėtų . . . savo būvį gerinti ir drauge žengti į aukštesnį kultūros laipsnį". St. Seimas ta kryptimi darbą šauniai pradėjo.

DR. K. VALIŪNO, VLIKO PIRMININKO PAREIŠKIMAS

Lietuvių tauta, atstačiusi savo nepriklausomą valstybę, nenusilenkė nė Vokietijos spaudimui primesti monarchiją, nė Sovietų Rusijos užmačioms, paremtoms kariška invazija, įvesti komunistinę diktatūrą.

Už apgynimą savo nepriklausomybės ir už galimybę sušaukti demokratišką Steigiamąjį Seimą, tauta mokėjo lietuvių savanorių krauju. Už laisvą Lietuvą dešimtys tūkstančių lietuvių patriotų 1944-1952 irgi paaukojo savo gyvybę.

Steigiamasis Seimas, susirinkęs 1920 gegužės 15, tapo lietuvių tautos valios reiškėju. Ir šiandien visų pasaulio lietuvių yra didžiausias tikslas ir neatlaidi pareiga atstatyti Nepriklausomą Lietuvą, sutvarkytą demokratiniais pagrindais.

Težino visi, kad Lietuva bus laisva ir jos šeimininkais bus laisvi Lietuvos žmonės. Tik demokratiška santvarka laiduoja socialinį teisingumą.

Visų mūsų likiminis ir neatšaukiamas uždavinys yra pagelbėti tautai, kad Lietuvoje kiek galima greičiau būtų laisvai, demokratiškai išrinktas Seimas ir mūsų šalis galėtų įsijungti į laisvų tautų bendruomenę.

Lietuviai, darykime visa, kas galima mūsų mylimos Tėvynės išlaisvinimui ir gerovei.

Prisimenant Steigiamąjį Seimą

VYSK. V. BRIZGYS

Šiais 1970 metais minime mūsų tautos istorijoje nepamirštiną įvykį — Steigiamojo Seimo sušaukimą ir jo nuveiktus darbus. Steigiamasis Seimas nustatė besikuriančios Lietuvos tvarkymosi formą. Tai buvo per kelias kartas brendusios tautinės ir valstybinės sąmonės bei siekimų išdava. Nors eilėje antraeilių klausimų lietuviai nebuvo vienos nuomonės, tai pagrindiniame klausime — atkurti nepriklausomą Lietuvos valstybę visa tauta parodė vieningą ryžtą.

Lietuvių katalikų dalyvavimas tautos kovoje už laisvę buvo ryškus visais laikais. Kitaip ir būti negalėjo. Tenka konstatuoti ir labai ryškų Lietuvos Katalikų Bažnyčios kaip institucijos aktyvų dalyvavimą Lietuvos nepriklausomybės atkūrime. Ar imsime laikus prieš 1914 metus, ar Vilniaus Seimą, Lietuvos Tarybą, Nepriklausomybės Akto paskelbimą, ar valstybės ir kariuomenės organizavimą (savanorių šaukimą, savanoriams medžiaginės pagalbos organizavimą, ar vėliau eisime per Steigiamąjį ir kitus Seimus, visą nepriklausomybės laiką iki pat birželio 15 d. 1940 metų, visur yra labai ryškus ne tik pasauliečių katalikų, bet ir kunigų aktyvus dalyvavimas. Kairėje lietuvių visuomenės pusėje dažnai girdėdavosi net priekaištų dėl kunigų dalyvavimo politikoje. Tikrai, kunigų buvo ir Vilniaus Seime, ir Lietuvos Taryboje, ir Nepriklausomybės Akto signatarų tarpe, kunigai ragino vyrus eiti savanoriais kariuomenėn, iš sakyklų ragino žmones rinkti savanoriams rūbus, maistą. Vėliau kunigai aktyviai dalyvauja politinėse partijose, Steigiamajam ir kituose seimuose, Ministerių Kabinetuose. Pabrėžtina, kad tie kunigai nebuvo kokie "nukunigėję" naujo amato ieškotojai, bet, išskyrus gal du, geri kunigai patriotai ir valstybininkai. Politikoje ir valstybiniame darbe jie dalyvavo ne prieš savo bažnytinės vyresnybės valią, bet su jos sutikimu. Ano meto Lietuvos bažnytinė vyriausybė nekliudė tiems kunigams dalyvauti tautinėje ir valstybinėje veikloje. To meto Lietuvos vyskupai matė, kad iš patriotizmo sekąs kunigų dalyvavimas tautos ir valstybės prisikėlimo nepriklausomam gyvenimui darbuose nėra žalingas nė patiems kunigams nė kitiems kata-

likams. Esame dar gyvi liudininkai, kad šis tvirtinimas yra teisingas ir Kazimiero Šaulio, ir Justino Staugaičio, ir Vlado Mirono (Nepriklausomybės Akto signataro) ir Mečislovo Reinio, ir Mykolo Krupavičiaus (Ministerių Kabineto nariai) atžvilgiu. O mums to laiko jaunimui (moksleiviams, studentams, klierikams) jie buvo įkvėpimas ir žavintis pavyzdys kaip tarnauti Dievo garbei ir savo tautos žemiškiems reikalams. Tais laikais (iki 1926 metų) buvę trys Lietuvos vyskupai (Pranciškus Karevičius, Antanas Karosas ir Jurgis Matulaitis) taip pat nė vienas negali būti pakaltintas šventumo ar bažnytinės drausmės stoka. O tačiau jie visi trys ne tik nedraudė aniems kunigams imtis valstybiniai politinės veiklos, bet juos ta kryptimi eiti padrąsino. Vyskupai Pranciškus Karevičius ir Antanas Karosas ir visi tie kunigai sulaukė 1940 metų nelaimės. Kaip anais Lietuvos kėlimosi metais, taip ir nelaimėje jie visi liko ištikimi savo tautai. Šią ištikimybę savo tautai arkivyskupas Mečislovas Reinys ir kunigas Vladas Mironas net savo gyvybe paliudijo.

Kaip atrodome mes dabartiniai lietuviai katalikai kunigai ir pasauliečiai po 30 metų Lietuvos nelaimės? Lietuvos pavergėjo atskirti nuo tikrųjų šaltinių žmogaus nevertu režimu ir jo pastatyta geležine uždanga, svetur esą ne kartą imame apsiprasti gandais, būk Lietuvoje vienas kitas asmuo gal nesąs bekompromisiniai ištikimas savo tautai. Tačiau tų gandų teisingumo patikrinti negalim. O kankiniais mirusius už ištikimybę Dievui ir Tėvynei skaičiuojame tūkstančiais.

Mums lietuviams katalikams — pasauliečiams ir kunigams — esantiems už tėvynės, nedera būti teisėjais. Tačiau mes galime pareikšti nors savo jausmus, kad norime būti ir tikimės esą tos pačios dvasios, kuri buvo Motiejaus Valančiaus, kitų jam panašių iki 1918 metų, kuri buvo anų aukščiau paminėtų vyskupų ir kunigų, kuri buvo Vytauto Endziulaičio, dviejų Antanų Matulaičių, Aleksandro Stulginskio, Prano Dovydaičio ir visų šiems panašių. Mes tik linkėkime vieni kitiems, kad visus, kurie turime garbės būti lietuviais, savos tautos ir Lietuvos meilė jungtų vienon darnion šeimon. Skirtumai smulkmenose mūsų teneardo, o tepadeda surasti naudingiausius kelius darbuotis tautos išlaikymui ir jos prisikėlimui gyventi laisvoje tėvynėje.

STEIG. SEIMAS - KOVŲ VAINIKAS

KAZYS ŠKIRPA

Steigiamojo Seimo išrinkimas 1920 metais reiškė apvainikavimą kovų, lietuvių tautos vestų siekiant atsikratyti svetimo jungo ir atkurti Lietuvos valstybinį suverenumą, kurio ji buvo netekusi prieš daugiau kaip 120 metų.

Toji kova buvo vedama remiantis anuomet pradedamu pripažinti principu, kad tautos turi teisę laisvai apsispręsti dėl savo ateities. Šiuo kilniu principu, tautų apsisprendimo teise vadinamu, didžiosios valstybės mėgo pasipuošti ir per II Pas. karą. Jų diplomatai dažnai operuoja ta politine dogma ir šiais laikais. Tik, deja, kai kurios tyčia jį klaidingai interpretuoja. Dažnai ji vartojama tik propagandai, gi praktikoje kartu vyksta tautų pavergimas. Tokia yra visa Sovietų S-gos politika.

Kad lietuvių tauta galėtų 1920 m. laisvai per savo rinktus atstovus į Steigiamąjį Seimą pareikšti savo valią ir nutiesti Lietuvos valstybinio rūmo pagrindus, pirma reikėjo apvalyti kraštą nuo svetimųjų įsibrovėlių ir apsaugoti nuo bet kokių naujų invazijų. Todėl reikėjo turėti savą tautinę ginkluotą jėgą, nes tokios rūšies problemos dažnai be ginklo neišsprendžiamos.

Ginklą valdą vyrai, kuriuos rusai buvo sumobilizavę į caro armiją, kol ši dar nebuvo vokiečių išstumta iš Lietuvos, deja, grįžti į Lietuvą tuojau dar negalėjo. Bet išnaudodami Rusijoje revoliucijos atneštą suirutę, jie buvo metę rusų karo tarnybą, jiems svetimą, ir suskubę suformuoti tautinės lietuvių kariuomenės padalinius, nes tikėjosi juos kokiu nors būdu perkelti į Lietuvą jos laisvės tarnybai. Bet vokiečiai pareikalavo, kad minėtieji lietuvių kariniai daliniai pamestų ginklus ir grįžtų į savo gimtąjį kraštą kaip ir visi kiti karo pabėgėliai.

Iš kitos gi pusės, Lietuvos Taryba, kuri vokiečių sutikimu maždaug tuo pat laiku susidariusi veikė Vilniuje, irgi negalėjo nieko savo karinių pajėgų organizavime daryti, nes vokiečiai tebelaikė kraštą kietai okupuotą. Pažadė-

jusi lojalumą Vokietijai, Lietuvos Taryba nedrįso tuo reikalu net patylomis ką nors daryti.

Tarybai, kaip žinoma, buvo pavykę 1918 m. kovo 23 d. gauti iš kaizerinės Vokietijos formalų Lietuvos valstybinės nepriklausomybės pripažinimą, nors ir didele kaina: įsipareigota pasirašyti su Vokietija eilę konvencijų, kurios stipriai būtų surišusios Lietuvą su Vokietija. Bet ir tai nepadėjo paskubinti tautinės lietuvių ginkluotos pajėgos organizavimo, nes vokiečiai neskubėjo perleisti krašto valdymą Tarybai.

Dar blogiau. Pati Taryba, 1918 m. liepos 18 d. išrinkdama Wuertenbergo hercogą Wilhelm von Urach Lietuvos karalium, labai suerzino vokiečių okupacinės valdžios viršūnę, su kuria kalbėtis apie ginkluotų pajėgų sudarymą nebebuvo įmanoma. Taip šis nepaprastai svarbus Lietuvai reikalas liko neišspręstas iki pat karo galo.

Geresnių perspektyvų buvo tikėtasi, kai į karo galą pasikeitė Berlyne politiniai vėjai, ir buvo leista Tarybai ruoštis perimti krašto valdymą. Dar daugiau tikėtasi, kai prof. Augustinas Voldemaras sudarė pirmąją Lietuvos vyriausybę. Bet ir toji, vietoj skubėjusi sudaryti reikalingą ginkluotą pajėgą, ilgokai trypė vietoje susiklaidinusi prof. Voldemaro teorija, kad į kuriamos kariuomenės pulkus tegalėtų būti priimami tik tokie vyrai, dėl kurių ištikimybės valdžiai nekiltų jokių abejonių, kitaip sakant, pagal atranką. Kadangi toks ginkluotos pajėgos sudarinėjimo būdas reikalavo daug laiko, tai prof. Voldemaras ieškojo iš ko nors pasiskolinti bent vieną korpusą karių Lietuvos sienoms laikinai saugoti.

Nesuradęs valstybės, kuri būtų sutikusi ieškomą korpusą Lietuvai paskolinti, bet sugaišęs tos "prekės" beieškodamas daug brangaus laiko, prof. Voldemaras gruodžio 19 d. pasitraukė į užsienį, nes sužinojo, kad vokiečiai nesiruošia Vilniaus ginti ir numato savo karinius dalinius greit atitraukti. Paskui prof. Voldemarą gruodžio 20 d. išskubėjo užsienin ir Tarybos Pirmininkas A. Smetona, prisibijodamas patekti į nagus rusų raudonajai armijai, kurios avangardai jau slinko Vilniaus ir Kauno link.

Tokiose beviltiškose aplinkybėse Lietuvos ginkluotų pajėgų sudarymo našta teko kitai vyriausybei, kurią gruodžio 26 d. sudarė ką tik iš Rusijos grįžęs Mykolas Sleževičius.

Naujoji vyriausybė buvo apjungusi visas lietuvių politines grupes, neišskiriant nė tautinių mažumų (išskyrus tik lenkus, kurie dairėsi į Varšuvą). Todėl ji galėjo drąsiai kreiptis į tautą, kviesdama savanorius užpildyti beatsikuriančios Lietuvos kariuomenės pulkus, arba vietoje organizuoti ginkluotus būrius kovai su rusų raudonosios armijos daliniais, besiskverbiančiais visu frontu gilyn į Lietuvą.

Nors savanorių pašaukimo dokumentas jau daug kartų buvo spaudoje paskelbtas, bet noriu jį dar kartą pakartoti. Tekstas toks, koks buvo paskelbtas aną lemtingą dieną.

Į Lietuvos Piliečius

Vyrai! Ne kartą Lietuvos priešai norėjo uždėti ant mūsų amžiną nepakeliamą jungą, bet mūsų Tėvynė nenugalėta. Ji gyva.

Šiandien visi išvydome laisvės rytojų švintant: Lietuvos nepriklausomybė neša visiems laisvę ir laimę; Tat ginkime Nepriklausomą Lietuvos Valstybę! Vienybėje, kaip broliai, pasidavę viens kitam rankas, eikime drąsiai į kovą, visi, kaip vienas, stokim už tėvynę!

Lietuva pavojuje!

Vokiečių kariuomenei atsitraukiant, jau įsibrovė Lietuvon svetimoji Rusijos kariuomenė. Ji eina, atimdama iš mūsų gyventojų duoną, gyvulius ir mantą. Jos palydovai — badas, gaisrų pašvaistės, kraujo ir ašarų upeliai.

Tai ginkim Lietuvą! Parodykim, kad esam verti amžiais kovotos laisvės; šiandien Lietuvos likimas mūsų pačių rankose.

Nelaukdami toliau nė valandos, kas myli Lietuvą, kas trokšta laisvės, kas pajėgia valdyti ginklą, stokime visi į Lietuvos Krašto Apsaugą. Būrių būriais eikime iš kaimų, viensėdijų, miestų ir miestelių, eikime iš visų Lietuvos kraštų laisvės ir Tėvynės ginti. Stokime drąsiai pirmi į kovą!

Drąsiai, be baimės, kaip mūs tėvai ir sentėviai, užstokim priešams kelią, pakelkim žygį už mūsų Motiną Tėvynę, už Lietuvos Valstybę!

Ministeris Pirmininkas M. Sleževičius
Krašto Apsaugos Ministeris karininkas Velykis

Steigiamojo seimo kariškių grupė. Viduryje už stalo sėdi vyr. karo vadas gen. Galvydis-Bykauskas, stovi (iš k.): kap. Natkevičius, dr. kap. Vaitekūnas, ltn. Šmulkštys, ltn. Matulaitis; sėdi kap. Ruseckas, ltn. Mikšys, plk. ltn. Žukas.

Šis tėvynės gelbėjimo vyriausybės žodis tautai sukėlė visus jos veiklesniuosius elementus organizuotis ginkluotam pasipriešinimui ir skatinti jaunimą skubėti savanoriais į atgimstančios Lietuvos kariuomenės pulkus. Ypatingai šiltu žodžiu noriu prisiminti didelį vaidmenį, kurį tame lemtingame tautos susimobilizavimo sąjūdyje suvaidino lietuvė motina, laimindama, kad ir su ašara akyse, savo sūnų kario žygiui. Ir mūsų kunigija, kuri malda į Dievą ir karštu dvasiškojo ganytojo žodžiu drąsino jaunuolius ryžtis didžiajai aukai tėvynės Lietuvos labui. Rezultatas — trumpiausiu laiku savanoriai užpildė pirmuosius Lietuvos kariuomenės pulkus ir tuo būdu padėjo tvirtą pagrindą kitų vyrų mobilizacijai. Taip neilgtrukus susiformavo daugiau kaip 100,000 vyrų kariuomenė.

Ji ir buvo tas stebuklas, kurs uždarė kelią tolimes-

niam rusų raudonosios armijos veržimuisi į mūsų kraštą, o neilgtrukus pašalino ir iš Lietuvos. Ji privertė pasitraukti iš Žemaitijos ir vokiškuosius Bermonto - Ovalovo įsibrovėlius. Kai po šių laimėjimų atsirado jėgų naujoms operacijoms, buvo jau galima stipriau pridengti Lietuvą ir nuo pilsudskinės Lenkijos, 1920 m. tebekariavusios prieš Rusiją ir tuo pretekstu laikiusios rytinę Lietuvos teritorijos dalį, su istorine Lietuvos sostine Vilnium, neteisėtai okupuotą.

Kadangi didžioji dalis Lietuvos teritorijos 1920 m. pradžioje jau buvo apvalyta nuo svetimų įsibrovėlių ir kraštas apsaugotas nuo naujų išorinių invazijų, tai buvo galima suorganizuoti ir pravesti Steigiamojo Seimo rinkimus. Galima tvirtinti, kad duris Steigiamajam Seimui atidarė ne kas kitas, o tik Lietuvos kariuomenės kūrėjai - savanoriai. Jei jie nebūtų buvę pašaukti ir atskubėję į pirmuosius Lietuvos kariuomenės pulkus, kada Lietuvos valstybės atkūrimas jau stovėjo prie katastrofos slenksčio, tai tie pulkai greičiausia nebebūtų suspėję susiformuoti, didesnių jėgų mobilizavimas nebūtų buvęs įmanomas ir Steigiamasis Seimas nebebūtų galėjęs būti išrinktas ir susirinkti.

Lietuvos kariuomenė ne tik užtikrino būtiniausias išorinio ir vidaus saugumo sąlygas Steigiamajam Seimui išrinkti, bet ir pati, t. y. jos karininkai ir kareiviai dalyvavo jo atstovų rinkime kaip ir visi kiti piliečiai. Pažymėtina ir tai, kad aktyvi rinkimų teisė atskiru įstatymu buvo suteikta ir tik 17 metų sulaukusiems kariams (vietoj 21 metų civiliams), jei balsavimo dienomis jie neturėjo eiti tarnybos priešakinėse fronto pozicijose. Tokia išimtina teisė kariams buvo todėl suteikta, kad reikėjo atsižvelgti į faktą, jog jų eilėse buvo daug nepilnamečių savanorių, kritišką valandą atėjusių ginti kraštą savo gyvybės rizika.

Steigiamojo Seimo rinkimai įvyko 1920 m. balandžio 14-15 d. d. laisviausiu ir demokratiškiausiu būdu, dalyvaujant balsavime daugiau kaip 90 proc. krašto piliečių (vyrų ir moterų). Mes galime didžiuotis tokiu dideliu balsavime dalyvavusių nuošimčiu, nes retai kada toks nuošimtis pastebimas kitų tautų balsavimuose.

Steigiamasis Seimas susirinko 1920 m. gegužės 15 d. atlikti savo švenčiausios pareigos — tautos vardu autoritetingai pareikšti jos apsisprendimą laisvai gyventi ne tik anam metui, bet visiems laikams.

Šiuo monumentinės reikšmės Steigiamojo Seimo pareiškimu buvo užfiksuotas didžiosios kūrėjų - savanorių idėjos laimėjimas — dveji metai ginkluotos kovos Lietuvos valstybei atkurti. Aleksandras Stulginskis, kuriam teko garbė iš Steigiamojo Seimo tribūnos tą lietuvių tautos ryžtą proklamuoti, buvo vienas iš Vasario 16 Nepriklausomybės Akto signatarų. Jis buvo ir vienas iš tų mūsų ano meto politinių veikėjų, kurs teisingai numatė, kad vien diplomatinių pastangų Lietuvos valstybei atkurti neužteks, kad bus reikalingas ir ginklas. Todėl jis kartu su Jonu Vileišiu, Mykolu Biržiška ir kai kuriais kitais Tarybos nariais 1918 m. gruodžio 2 d. pakėlė jos plenumo posėdžiuose kritikos balsą ir padarė stiprių priekaištų pirmosios vyriausybės vadovui prof. A. Voldemarui, kad nesirūpino ginkluotos pajėgos organizavimu, kad tuo klausimu buvo pasirinkęs klaidingą kelią, nesuderinamą su ano meto Lietuvai gresiančiais pavojais.

Kai 1918 m. gruodžio mėn. kilo vyriausybės krizė, A. Stulginskis visu savo svoriu, kaip ano meto krikščionių demokratų pirmininkas, rėmė M. Sleževičiaus vienybės vyriausybės susidarymą, buvo jos narys ir kartu su kitais jos nariais prisiėmė visą atsakomybę už savanorių pašaukimą, už tautos raginimą organizuotis ginkluotai kovai vietose, o taip pat už visą to drąsaus žygio riziką. Jį padiktavo ne koks neapgalvotas vyriausybės pasielgimas, bet desperatiška padėtis, kurioje Lietuva tada buvo atsidūrusi dėl delsimo organizuoti jos karines pajėgas.

Jei Lietuva tada nežuvo ant savo prisikėlimo slenksčio, tai tik dėl Viešpaties Dievo gailestingos globos, mūsų tautos patriotizmo nepabūgti didžiausių aukų už teisę į laisvę, ir dėl laimingos aplinkybės, kad naujoji krašto vyriausybė susidėjo iš vyrų, kurie nesižvalgė į saugų užsienį, bet buvo apsisprendę dalintis savo likimu su visos tautos likimu.

Ginkluotos kovos etapą iki Steigiamojo Seimo Lietuvos valstybės nepriklausomybės proklamavimo sėkmingai praėjus, Lietuva savo teisę į laisvą apsisprendimą jau buvo realizavusi. Bebuvo likę tik pasirūpinti atsiekto rezultato įtvirtinimu tarpvalstybiniuose santykiuose — gauti kitų valstybių de jure pripažinimą. Tai atėjo savaime, nes negi kuriai jų (išskyrus Lenkiją) būtų buvę smagu tokios "de-

koracijos" pagailėti Lietuvai, kai ji jau tvirtai stovėjo ant savo kojų.

Dabar, kai Lietuvos valstybinis suverenumas Sovietų iš naujo paglemžtas, mes vėl dažnai girdime ir skaitome apie tautų laisvo apsisprendimo teisę. Panašiem geradariam, kurie mums jį perša, turėtume atsakyti: ačiū, lietuvių tauta savo apsisprendimą už laisvę ir valstybinę nepriklausomybę jau buvo padariusi Lietuvos Steigiamojo Seimo 1920 m. gegužės 15 d. pareiškime, ir tai buvo ne vien anam laikui, bet visiem laikam ir neatšaukiamai. Lietuvos valstybės atsikūrimas buvo anuomet visų civilizuoto pasaulio valstybių pripažintas besąlyginiai, todėl joks pakartotinas mūsų tautos apsisprendimas tuo reikalu jai nereikalingas.

Šia proga galiu dar pažymėti, jog savo 1941 m. birželio 23 d. sukilimu prieš Sovietų okupaciją bei ta proga sudėtomis kraujo aukomis, kaip ir tomis, dar skaitlingesnėmis, jos laisvės kovotojų - partizanų aukomis jau po II Pas. karo, lietuvių tauta dar labiau paryškino draugui ir priešui, kokia yra jos tikroji valia — kad lietuvių tauta nesiliaus reikalavusi Lietuvos valstybinio suverenumo atstatymo.

Tie, kurie politinės propagandos ar kitais sumetimais perša mums "laisvo tautų apsisprendimo" moną, geriau padarytų, jei pradėtų savo pažadus gyvendinti: "kad galimumas savystoviai valdytis būtų grąžintas toms tautoms, iš kurių jis buvo prievarta atimtas", kaip pasakyta JAV valstybės departamento 1941 m. rugsėjo 18 d. atsakyme į Lietuvos Pasiuntinio ir Įgalioto Ministerio P. Žadeikio tų pačių metų protesto notą dėl vokiečių įvykdyto naujo Lietuvos okupavimo ir sukiliminės vyriausybės nušalinimo. Juk ją buvo pastačiusi lietuvių tauta birželio 23 d. sukilimo kraujo auka.

LIETUVIŲ TAUTINĘ SĄMONĘ UGDŽIUSI LITERATŪRA

PR. NAUJOKAITIS

Antroji Lietuva

Minėdami Lietuvos nepriklausomybės sukaktis, vis atsiremiam į Vasario Šešioliktąją. Tai Lietuvos valstybės atsikūrimo data. Kartais užsimiršę, tiesiog pasakome, kad Vasario Šešioliktoji yra Lietuvos nepriklausomybės pradžia. Ir šitaip sakydami taip pat nedarome didelės klaidos, nes Vasario Šešioliktosios aktas nėra senosios istorinės Lietuvos atkūrimas. Tai visai naujos valstybės pradžia, kitokios savo pagrindais ir forma. Senoji istorinė Lietuva, savo didžiule teritorija siekusi nuo jūrų iki jūrų, buvo daugiatautė valstybė, tejungiama valdovo asmens ir palaikoma valstybinės sąmonės. Tai karžyginė Lietuva, plati ir galinga, kaip ir daugelis to meto Europos valstybių, luominė valstybė. Kad ir labai savo tautos praeitį gerbdami, valstybinį genijų vertindami, turime pripažinti, kad atkurtoji Lietuva nieko nepaveldėjo iš senosios istorinės Lietuvos. Tai buvo visai nauja valstybė, sukurta demokratiniais pagrindais, su gerokai apkarpyta etnografine teritorija, o svarbiausia — tai buvo tautinė valstybė. Ją teisingai galime vadinti antrąja Lietuva.

"Iš praeities tavo sūnūs te stiprybę semia" — giedame Himno žodžius. Daug iš tos praeities didybės įsidėmėjome, pabrėžtinai kartojome, teisingai didžiavomės... Ir gal net sąmoningai stengėmės pamiršti praeities "didybės" klaidas... O tos klaidos nemažiau pamokančios už karžygių didžiuosius žygius. Tos klaidos buvo ir tebėra daugelio mūsų tautos didžiųjų nelaimių priežastimi. Suprantama, kad negalime reikalauti, pvz., iš Vytauto Didžiojo tokio tautybės supratimo, kokį turime šiandien. Bet ne viską galime pateisinti tik ano meto dvasia ir susidėjusiomis aplinkybėmis. Krokuvos universiteto steigimo akte įrašytas ir karaliaus Jogailos vardas, o ar randame bent kokią užuominą apie Vytauto rūpestį įsteigti universitetą Vilniuje ar Trakuose?

Kodėl reikėjo laukti XVI-ojo amžiaus vidurio ar net pabaigos, kad tikybinių kovų įkarštyje gimtų lietuviškas raštas, pirmosios lietuviškos knygos? Kodėl valdovai valstybės raštinėje vartojo svetimą liturginę slavų kalbą, o vėliau lotynų? Juk valdantysis luomas turėjo daugiau priemonių padaryti lietuvių kalbą rašto kalba, negu vėlesnieji tikėjimo skelbėjai. Žinome, kad Lietuvos didikai (valdantysis luomas) atkakliai kovojo dėl Lietuvos savarankiškumo unijiniuose seimuose. Bet jie rėmėsi tik valstybine sąmonę, ne tautine. Senosios Lietuvos valstybės daugiatautiškumas ir buvo mūsų vėlesnio sunykimo pradžia ir pagrindas. Karžyginė valstybė apgynė teritoriją ir tautą nuo išnaikinimo, koks ištiko prūsų ir jotvingių tautas, bet nesubrandino viduje, kad netirptų, nenyktų svetimųjų jūroje... Ir nuostabiausia, kad džiūvo, tirpo pirmiausia pačios viršūnės — valdantysis luomas, intelektualiniai, socialiai pajėgiausi sluoksniai. Lietuviškai kalbanti, su mažomis išimtimis, išliko tik liaudis — žemdirbiai, baudžiavos slėgiami...

O vis dėlto, kai atėjo 1918 metai, toji liaudis jau buvo tautiškai pabudusi, išsiugdžiusi pakankamai vadų, sugebančių kurti savą valstybę. Trys momentai pabrėžtini naujos savos valstybės kūrime: nepriklausomybės deklaracija, kariuomenės sukūrimas ir Steigiamojo seimo darbai. Apie du pirmuosius nuolatos kalbame, juos minime, jų nepamirštame. Bet tikrą naujos valstybės kūrimo darbą atliko Steigiamasis Seimas. Antroji Lietuva buvo demokratinė, tautinė valstybė. Į šio straipsnio rėmus neįeina tų kūrimo darbų aiškinimas. Čia bus mestas žvilgsnis į kelis ryškesnius tautinės sąmonės kilimo tarpsnius, vedusius į Vasario Šešioliktąją ir į Steigiamąjį Seimą.

Literatūra — veiksnys ir atspindys

Girdime dažnai sakant, kad plunksna prikėlė Lietuvą. Tą teigimą reiktų kiek papildyti: plunksna ir mokytojas. Atsirado rašančių, spausdinančių, bet reikėjo, kad kas nors išmokytų spausdintą žodį skaityti. Šio straipsnio apimtyje ir mėginsime bent kiek paliesti tą rašytąjį žodį, kurs palaikė ar budino tautinę sąmonę. Vieni tų raštų įsakmiai skelbė idėjas, ragino, žadino, skambino varpais lyg pavojaus

metu, o kitur tik atsispindėjo tautos dvasia, jos gyvybė. Beveik šimtu procentų yra teisingas teigimas, kad iki nepriklausomybės atgavimo mūsų rašytasis žodis buvo tautos tarnyboje. Dažnu atveju rašytasis žodis buvo tautos sąmonės žadinamasis veiksnys, kitu atveju — bent tos sąmonės laipsnio atspindys.

Tyruose šaukiančiojo balsas

"Kalba yra mūsų istorija" — rašė J. Basanavičius pirmajame "Aušros" numeryje. Ir teisingai! Kalba yra pats pagrindinis tautinės kultūros ir tautos gyvybės elementas. Praradusi kalbą — svarbiausią savo individualybės žymę — tauta miršta. M. Mažvydas 16-tojo amžiaus viduryje, pirmojoj lietuviškoj knygoj, suprasdamas rašytojo žodžio reikšmę, pasididžiuodamas sako: "Šito mokslo jūsų tėvai trokšdavo turėti, ale negalėjo nė vienu būdu gauti... Jau nū, ko tėvai niekada neregėjo, štai nū pas jus atėjo". O to amžiaus gale (1599 m.) išgirstame šviesų kanauninko M. Daukšos balsą. Jo gražia, turtinga kalba išverstoje "Postilėje" randame prakalbą (beje, lenkiškai rašytą), kurioje autorius jausmingais retoriniais žodžiais ragina vartoti gimtąją kalbą ir iškelia jos reikšmę ir vertę: "Ne žemės derlumu, ne drabužių skirtingumu, ne šalies gražumu, ne miestų ir pilių tvirtumu gyvuoja tautos, bet daugiausia išlaikydamos ir vartodamos savo kalbą, kuri didina ir išlaiko visuomenėj santarmę ir brolišką meilę". M. Daukša įtikinėja, kad gimtosios kalbos vartojimas yra kiekvieno žmogaus prigimtas dalykas. Ar esanti kokia tauta pasaulyje tokia tamsi ir niekinga, kuri neturėtų trijų savų ir lyg jai įgimtų dalykų: gimtosios žemės, papročių ir kalbos. Visų amžių žmonės kalbėję sava kalba ir visada labai rūpinęsi jos išlaikymu, praturtinimu, išdailinimu ir grožiu. Nesą tokios menkos tautos, tokio niekingo žemės kampelio, kuris nevartotų savo kalbos. Ja paprastai visi rašą įstatymus, istoriją, ja išleidinėją veikalus savo ir svetimus, naujus ir senus. Ja apie visus valstybės reikalus tariamasi. Ją vartoją ir taryboj, ir bažnyčioj, ir namie. Ir pati prigimtis to mokanti. Kiekvienas iš motinos gaunąs tą palikimą. Tą matome ne tik žmonėse, bet ir neprotinguose sutvėrimuose. M. Daukšos jausmingas balsas rodo, kad lietuvių kalba jau

buvo atsidūrusi rimtame pavojuje. Šviesuomenė ir valdžios sluoksniai vis labiau linko į lenkų kalbą, savinosi svetimus papročius... Nors greta M. Daukšos rodėsi dar žymūs K. Širvydo rašto darbai, atrodo, kad jo jausmingas balsas taip ir pasiliko tyruose šaukiančiojo balsu, mažai teišgirstas savo amžiaus, o dar labiau pamirštas beveik porą šimtmečių...

Prie tokių retų, šviesių balsų reikia skirti ir 17 amžiaus viduryje (1653 m.) pirmosios spausdintos Danieliaus Kleino lietuvių kalbos gramatikos "Grammatica Lituanica" prakalbą. Suvokietintos pavardės tilžiškis lietuvis D. Kleinas lotyniškai rašyto veikalo prakalboje sumaniai atremia lietuvių kalbai daromus priekaištus, kad ji esanti nesavaiminga, o tik įvairių kalbų mišinys, kad tarmių esą tiek daug, jog kalbos neįmanoma gerai išmokti, ir ypač esą neįmanoma parašyti tos kalbos gramatikos. Gyvais kalbos pavyzdžiais D. Kleinas įrodo, kad lietuvių kalba yra savaiminga, turtinga ir kad tarmės nekliudo sudaryti vienos bendrinės kalbos. Prie D. Kleino šliejasi ir 18 amžiaus pradžios Pilypas Ruhigas su savo vokiškai rašyta gramatika, kur įdėtos trys puikios liaudies dainos, kaip maloninių žodžių pavyzdžiai. Rastume ir daugiau religinių ir mokslinių raštų, kurie turtino mūsų raštiją, vertino pačią kalbą, tarnavo religinei ar mokyklinei praktikai, bet gilesnių tautos sluoksnių nesiekė, tautinės sąmonės veikliai nebudino.

Tautinės gyvybės atspindžiai

Nesileisime į išsamią 17 ir 18 amžiaus lietuviškų raštų apžvalgą. Nebuvo jų nė labai gausu, nė ypatingos išskirtinės vertės. Sustosime pirmiausia ties nuostabiuoju Tolminkiemio milžinu — Kristijonu Donelaičiu. Visi žinome jo "Metų" didžiulę meninę vertę. Tačiau Kristijonas — tik realios dabarties vaizduotojas, doro gyvenimo mokytojas, be ateities vizijų, be drąsesnio kovos žodžio. Bet vien jau savo buvimu K. Donelaitis yra stipraus lietuviško potenciało liudytojas. Jo pasilikimas kartu su savo vyžotais baudžiauninkais būrais, ilgėjimasis tų barzdotų gadynėlių, kai lietuvininkai dar vokiškai kalbėt nemokėjo, o svarbiausia — rašymas literatūrinių tradicijų neturinčia lietuvių kalba, kai vokiškai rašytu veikalu buvo galimybė išeiti į pasau-

lio garsenybes, rodo K. Donelaitį esant vienu stipriausių tautinės gyvybės atspindžių.

Dideliu šuoliu peršokime į rytų Aukštaičius, ir ten sutiksime didele gumbuota lazda pasiramsčiuojantį A. Strazdą - Strazdelį. Tai lyrinės prigimties poetas, visu savo gyvenimo būdu atsiribojęs nuo sulenkėjusios šviesuomenės ir savo dvasia sutapęs su lietuviška liaudimi. Tiesa, A. Strazdas jau kiek narsesnis už Donelaitį, išdrįstąs sušukti "jau prikalta daugel plieno", guosdamas žmogų, pranašauja pavasarėlį, džiūgauja saulutei tekant, kad pikti čėsai pražuvo, tačiau į ateitį vedančio drąsesnio žodžio A. Strazdas dar neturi. Tai taip pat dar beveik pasyvus tautinės gyvybės atspindys.

Per Vilniaus universitetą atneštas į Lietuvą romantizmas, to universiteto daromos gilesnės Lietuvos praeities studijos, politinis laisvės sąjūdis, ypač patriotinė A. Mickevičiaus poezija sujudino būrelį dar nenutautusių Žemaičių bajorų. A. Klemento sentimentalios dainelės, talentingai parašytas D. Poškos "Žemaičių ir Lietuvos mužikas", S. Valiūno — praeitį idealizuojanti "Birutės daina", o ypač S. Stanevičiaus "Žemaičių šlovė" ir pasakėčia "Arklys ir lokys" atneša mums ir tautinio atgimimo linksmesnių ateities vizijų.

Lyg ant ribos tarp pasyviųjų tautinės gyvybės reiškėjų ir veikliai ateitį formuojančių tautos vadų atsistoja ryškusis talentas Antanas Baranauskas. A. Mickevičiaus poveikyje sukurtas "Anykščių šilelis" yra ne tik lietuvio širdies gili lyrinė poema, pasiekusi didelių meno aukštumų, bet savo simbolika pasmerkianti svetimųjų priespaudą ir metanti projekcijas į ateitį. Nulaužtos giesmės poetas, tiesa, drįso sušukti, "kad tu, gude, nesulauktum" ... bet kovos jietį nukreipė daugiau už religinį, o ne už tautinį idealą. A. Baranauskui net nepatiko "Aušros" vedama kryptis. Matyt, Vilniaus universiteto skiepijamas dvilypis patriotizmas: sum gente lituanus, natione polonus, ir A. Baranauskui dar nebuvo visai svetimas.

Gaivališko tautos budimo pradžia

Prieš dvilypį patriotizmą į aiškią atvirą kovą išeina Vilniaus ir Karaliaučiaus universitetų auklėtinis Simonas Daukantas. Ta vargo pelė, visą amžių praleidusi apdulkėju-

siuose archyvuose rinkdama medžiagą Lietuvos istorijai, sukūrė senosios karžyginės Lietuvos romantinę viziją ir senojo lietuvio idealą. Tuo idealu S. Daukantas tikėjo, juo gaivinosi ir juo grindo Lietuvos ateitį. Su nuostaba turime šiandien nulenkti galvas tam didžiajam tautos vadui, iki pat gelmių įsikniausiam į istorijos šaltinius ir nieko neprasimaniusiam, nefalsifikavusiam, tik savo idealo šviesa faktus nušvietusiam, šešėlius nejučiomis, nežymiai pridengusiam. Iš daugybės S. Daukanto raštų išsiskiria savo apimties didumu "Būdas senovės lietuvių kalnėnų ir žemaičių", "Darbai senųjų lietuvių ir žemaičių", "Istorija žemaitiška". S. Daukanto didybė iškilo tik praslinkus apie 20 metų nuo autoriaus mirties — "Aušros" ir dar vėlesniais laikais. Pasakytume, kad S. Daukanto idėjos gal jau ir nebuvo nepriimtinos jo bendraamžiams, bet jas lyg buvo laikinai paslėpusi sudėtinga jo veikalų forma, poetiniais vaizdais, retais žodžiais išpuoštas turtingas stilius.

Kai S. Daukanto visa asmenybė buvo nusigręžusi į senosios Lietuvos praeitį, tai kitas didysis 19 amžiaus vidurio tautos vadas Motiejus Valančius realisto, praktiko akimis žiūrėjo į dabartį. Praeitį jis pažino taip pat neblogai. Tai rodo jo istorinis veikalas "Žemaičių vyskupystė", tačiau savo dabarties uždavinių jis negrindo praeitimi. Švietimas, blaivybė, dora, religija, užmaskuota kova su rusinimu, pamokančio turinio rašymas knygų liaudžiai suprantama kalba — buvo M. Valančiaus veikimo dirva. M. Valančiaus parapijinės mokyklos, vėliau pasklidę kaimo "daraktoriai" tiesė visai realius pagrindus Lietuvos nepriklausomybei. M. Valančius ugningais kovos šūkiais nesisvaidė. Taip pat jais nesisvaidė ir S. Daukantas. Bet abudu ištvermingi ir savo kelyje užsispyrę žemaičiai atliko tikrai milžiniškus tautinės sąmonės žadinimo darbus. Nuo S. Daukanto ir nuo M. Valančiaus prasideda nauji laikai Lietuvos istorijoje. Tai istorinis lūžis, kai nutaustanti bajorija nuskęsta laiko glūdumoje, o į tautos vadus išeina paprastų žmonių vaikai. Tai antrosios — tautinės, demokratinės — Lietuvos kūrimosi pradžia.

Po Valančiaus ir Daukanto natūralioj raidoj turėjo ateiti "Aušra". Ir ji atėjo! Pirmiausia daukantiškas žvilgsnis į praeitį, į karžyginę didybę, į savo kalbos deimantines vertybes, į savo tautosakos lobius. O tautosakiniai

lūžiai jau anksčiau buvo atrasti (L. Rėza, S. Stanevičius, S. Daukantas). O paskui jau su realistiniu Valančiaus žvilgsniu ateis V. Kudirkos "Varpas", K. Pakalniškio "Apžvalga", J. Tumo "Tėvynės sargas". Ir nuostabu, kad šitam tamsiausiam spaudos draudimo laikotarpy atsiranda nepalaužiamas entuziazmas rašyti, spausdinti knygas, gabenti jas per sieną ir platinti, mokyti ir mokytis, veikti, nepaisant kalėjimų, trėmimų į Sibirą, persekiojimų. Devynioliktojo amžiaus pabaiga ir dvidešimtojo amžiaus pradžia yra gaivališkas lietuvių tautos budimo laikotarpis.

Literatūra — žadinamasis veiksnys

Metę žvilgsnį į to laikotarpio mūsų literatūrinę kūrybą, matome, kad rašytojai negali likti nuošaliai nuo gaivališko tautinės sąmonės budimo. Savaime pagauna juos pavasario potvynio srovė ir įjungia tautos tarnybon. Rodos, atsivėrė Parnasas ir birte pabiro daugybė poetų. Gal ir nedideli buvo tie aušrininkai, į žymius rašto žmones neišaugo, bet visi (išskyrus tik J. Basanavičių ir J. Šliupą) eiliavo, dainavo, iš praeities jėgų sėmssi, ateitimi tikėjo: A. Višteliauskas, J. Miglovara, M. Dovaina, S. Gimžauskas, S. Dagilis, P. Arminas, K. Vanagėlis, J. Sauerveinas, J. Mačys-Kėkštas — kai kurie gal tik vienu žymesniu eilėraščiu — įrašė savo vardą į mūsų literatūros istoriją.

Pats didžiausias tautinio atgimimo dainius — pranašas yra Maironis. Jo patriotinėje lyrikoje atsipsindi lietuvių tautinio atgimimo svarbiausieji kovos motyvai, to laikotarpio dvasia ir paties poeto gili tėvynės meilė. Maironis yra išsvajotos, idealinės, dvasinės, kenčiančios ir į prisikėlimą tikinčios Lietuvos poetas. Svarbiausia, kad Maironis nebuvo patriotinis poetas tik iš pareigos. Jis pats gyveno tais idealais, kuriuos skelbė. Tėvynė yra jo mylimoji, jo sužadėtinė. Bendrieji laikotarpio šūkiai plaukte plaukė iš poeto jausmingos širdies ir dėlto gaudavo natūralią vaizdinę bei emocinę formą. Čia ir glūdi Maironio sugestyvinė jėga. Be to, Maironis buvo realios kovos poetas, matąs prieš akis ne tik tolimą laimėjimo viziją, bet ir juntąs kliūčių didumą, nusivylimą: neregėti aušros... ir veltui dvasią raminti norėjau, aplinkui vien tamsią naktį regėjau... Reikėjo dažnai pačiam įsikalbėti, kad rytuos aušra jau teka, kad lai-

kai mainos, kad užtrauksim naują giesmę, kurią jaunimas tesupras... Maironis ne tik šaukė į kovą, ne tik drąsino, kad jau slavai sukilo nuo Juodmario krašto, pavasaris eina Karpatų kalnais, bet taip pat skelbė kovos programą: kas kardu kariuoja, nuo kardo ir žūna... paimsim knygą, arklą, lyrą ir eisime Lietuvos keliu. Kultūrinės kovos skelbimu Maironis panašus į Indijos Gandį. Maironio balsą išgirdo masės. Jį suprato, jo klausė, juo tikėjo, jį dainavo visa Lietuva.

Greta Maironio žygiavo ir Pranas Vaičaitis: yra šalis kur upės teka... tėviške, koks mielas kraštas! Mielas žodis, mūsiškai kalbėtas, daina lietuviška saldi... Oi eisime, broliai, į tolimą kraštą gudrumo ieškoti, tėvynę vaduot... Į žadinamąjį darbą įsijungė Šatrijos Ragana su savo apysakomis "Viktutė", "Vincas Stonis". Įsijungė V. Pietaris su pirmuoju lietuvišku istoriniu romanu, rodydamas tolimos praeities nuotykingus, bet šviesius vaizdus. Protautine lyrika Maironio skelbtus tautinius idealus išreiškė Adomas Jakštas.

Realistiniu keliu savo tautinėje veikloje eina Vincas Kudirka. Ir jis rašė: iš praeities tavo sūnūs te stiprybę semia, bet visuose jo darbuose matome blaivų žvilgsnį, nukreiptą į dabartį, į konkrečius nūdienos uždavinius. Gausybėje publicistinių straipsnių, skelbtų "Varpe", V. Kudirka svarsto nutautimo problemą, mišrių šeimų klausimą, santykius su lenkais, pagrindinius ginklus nukreipdamas į rusų priespaudą, kuriai pranašauja greitą galą. Satyrose išjuokia rusų valdininkus ir jų vedamą spaudos persekiojimo ir nutautinimo, išnaudojimo politiką. Dar piktesnių žodžių apie rusų valdininkus yra pasakęs K. Pakalniškis savo "Obrusiteliuose", bet V. Kudirkos satyros daug stipriau veikė savo menine forma. Lyriškai simboliški "Lietuvos tilto atsiminimai" nesensta nė šių dienų rusiškoj okupacijoj. V. Kudirka matė ateities viziją, pranašaudamas laikus, kai krautuvėlių iškabos bus lietuviškos. Kvietė į vienybę, kad išmušus valandai, nebūtų pervėlu: "Kas bus, jeigu nelaimė užklups mus greičiau, nei spėsime susivienyti ir suprasti, kad reikalas tėvynės visiems yra vienas, kad jis yra aukštesnis už atskirų partijų egoizmą, kad prieš tą tėvynės reikalą priešingiausios partijos turi stoti su alyvos šakele ir užmiršti asmeninius nesutikimus".

Į didžiųjų žadintojų eiles įsijungia ir Juozas Tumas-Vaižgantas. Pirmiausia savo visuomenine veikla ir gausia publicistika. Bet niekur kitur mūsų literatūroje nerasime taip plačiai ir tokiomis ryškiomis spalvomis atvaizduoto tautinio atgimimo laikotarpio — kovos vaizdų dėl kultūros — kaip jo "Pragiedruliuose". Veikale veikia daugybė visokių Lietuvos sluoksnių atstovų: dvarininkų, daktarų, kunigų, studentų, moksleivių, kaimiečių, darbininkų, amatininkų, žydų, žandarų — senų ir jaunų. Nagrinėjama daugybė problemų, rodoma įvairiausių idėjų, atskleidžiama įdomių personažų, sukuriama daugybė gyvų scenų, iškeliama būdingų etninių savybių. Žodžiu, rodoma gyva bundanti Lietuva — su visais jos įvairiaspalviais sluoksniais.

Atrodo, kad kiek nuošaliau nuo tautinės kovos įkarščio stovi Vydūnas. Taip tik atrodo, nes jo veikimo plotas kiek kitoks — kitose politinėse sąlygose gyvenanti M. Lietuva, nes jo ir kovos priemonės kitokios. Pagrindinis jo veikalas, vaizduojąs tautinės sąmonės laipsnius, "Prabočių šešėliai" rodo lietuvių tautos istorinį kelią — lietuvių tautinės sąmonės silpnėjimą, visišką prigesimą ir prigesusios sąmonės atsigavimą. Vydūnas ragino tuo veikalu lietuvius į kultūrinę kovą, į sau žmoniškumą — ne vergauti savo ir kitų užgaidoms bei geiduliams, gyventi kilniais idealais. "Tu persiskyręs su bočių tėvyne — esi negyvas... Bet nepamirški niekada, jog tik gyvybės nudalyt gali, pats gyvas būdamas tikrai"...

Vincas Krėvė savo stilizuotais Dainavos padavimais, ataustais lietuviško žodžio subtiliu švelnumu bei skambumu, savo "Šarūno" dramatine kova prikėlė gimstančiai naujajai Lietuvai senosios Lietuvos milžinų dvasią.

Tik trumpai stabteldami prabėgome lietuvių tautos budimo kelią. Daug reiškinių ir atvejų liko nepaliestų, daug vardų nepaminėtų. Iš to, kas buvo paliesta, galime susidaryti vaizdą, kuriuo keliu kilo ir budo lietuvių tautinė sąmonė, kas ją formavo, kas buvo pagrindiniai vadai ir žadintojai. Matome, kad tautinė gyvybė niekada nebuvo mirusi, tik buvo laikotarpių, kai ji nedegė, o tik ruseno, kaip žarija pelenuose. Kai kada ji prasiverždavo sporadiškai, kaip žarijų žioravimas gaiviam vėjeliui pūstelėjus, kol po baudžiavos panaikinimo mūsų kaimas prasiveržė į mokslus ir išsiugdė naujos dvasios vadų. Naująją Lietuvą sukūrė išaugu-

MOTERYS STEIGIAMAJAME SEIME

Po 1907 m. rudenį įvykusio Kaune pirmojo lietuvių moterų suvažiavimo niekas nebegalėjo sakyti, kad lietuvė moteris dar neverta būti lygiateisiu savo visuomenės nariu. Jei širdies gilumoje kas nors tuo ir galėjo suabejoti, tai viešai tokios nuomonės niekas ginti nebedrįso. Todėl abi lytys — vyriškoji ir moteriškoji — įžengė į atstatomą Lietuvos valstybę kaip lygūs partneriai.

Politinę lygybę proklamavo Lietuvos Valstybės Laikinosios Konstitucijos Pamatiniai Dėsniai, gi civilinės lygybės klausimus sutvarkė Steigiamasis Seimas.

Kai politinės lietuvių grupės organizavosi Steigiamajam Seimui rinkti, visos į savo kandidatų sąrašus įtraukė ir moterų. Lietuvos moterims už tą teisę jokių kovų nereikėjo vesti, tuo tarpu kai dar ir šiandien yra kraštų, kur moterys negali nė savo parlamento rinkti nė būti į parlamentą išrinktos.

Krikščionių demokratų sąrašu į Steig. Seimą pateko šešios atstovės: Magdalena Galdikienė, Emilija Gvildienė, Morta Lukošiūtė, Veronika Mackevičiūtė, Ona Muraškaitė ir Salomėja Stakauskaitė.

Valstiečių liaudininkų sąrašu buvo išrinkta rašytoja - laikraštininkė Gabrielė Petkevičaitė, kuri neilgtrukus pasi-

---

si tautinė sąmonė. Ant demokratinių pagrindų ją pastatė Steigiamasis Seimas.

Antroji nepriklausoma Lietuva tetvėrė ne ką daugiau kaip dvidešimt metų. Bet šitie du dešimtmečiai savo gyvastingumu, tautiniu subrendimu ir kūrybine dvasia pralenkia ištisus šimtmečius, kai kūrybinė dvasia buvo apmirusi. Pilno subrendimo amžiaus naujoji arba antroji Lietuva pasiekė tik savo nepriklausomybės laikotarpyje. Šiandien kūrybos laisvas kelias yra okupanto užgniaužtas, bet tikime, kad tauta vergijoje nepaluš, kad vėl atsikurs nepriklausoma, laisva trečioji demokratinė Lietuvos respublika. Drįstame tarti su šviesiuoju pranašu Maironiu: "O tačiau Lietuva tik atbus gi kada: ne veltui ji tiek iškentėjo!"

St. Seimo Krikšč. demokratų bloko atstovės. Sėdi: M. Draugelytė-Galdikienė, stovi iš k.: O. Muraškaitė, E. Spūdaitė-Gvildienė ir S. Stakauskaitė.

traukė, o jos vieton atėjo spaudos globėja ir organizatorė Felicija Bortkevičienė.

Socialdemokratų sąrašu į Steig. Seimą nepateko nė viena moteris, bet pradedant pirmuoju seimu atėjo advokatė Liūda Purėnienė, išbuvusi visuose demokratiniai rinktuose seimuose.

St. Seimui susirinkus pirmojo posėdžio, moterims teko garbė atlikti ir pirmąsias oficialiąsias funkcijas: G. Petkevičaitė, kaip vyriausia amžiumi, Steig. Seimą atidarė, gi Ona Muraškaitė buvo pirmoji St. Seimo sekretorė.

Krikščionių demokratų moterų grupė buvo pravardžiuojama moterų frakcija, nors ji kaip tokia iš savo vyrų būrio nebuvo išsiskyrusi: visi dirbo darniai to paties tikslo siekdami — duoti atsikuriančiai Lietuvai humaniškumu ir teisingumu pagrįstą konstituciją.

Penkios krikšč. dem. moterys buvo gimnazijos ar pradžios mokyklų mokytojos (apie V. Mackevičiūtę čia žinių rasti nepavyko), liaudies švietėjos spaudos platinimu, kursų ir mokyklų organizavimu karo metu, savo laiko apimties ir tipo paslankios visuomenininkės. Dvi iš jų, M. Galdikienė ir O. Muraškaitė, karo metą buvo išgyvenusios Rusijoje ir ten aktyviai dalyvavusios visoje lietuvių tremtinių politinėje bei kultūriniai tautinėje veikloje. Dvi gimusios Sūduvoje, kitos — plačių širdžių Aukštaitijoje.

Visos St. Seimo komisijos buvo svarbios, bet svarbiausia ir pagrindinė buvo Konstitucijos komisija. Jos sąstate nebuvo nė vienos moters, nes buvę iš anksto visų sutarta, kad ten pirmenybė atiduotina juristams. Bet komisijoje dirbusi krikšč. demokratų grupė savo nariu antrininku pasirinko moterų "frakcijos" atstovę Salomėją Stakauskaitę. Jai teko ir kitos svarbios pareigos — būti visos frakcijos sekretore.

Švietimo komisijoje, kur buvo dedami pirmieji mokyklų ir kitokių kultūrinių institucijų pagrindai, atkakliai dirbo M. Galdikienė. Carinės Rusijos praktikoje kai kuriose aukštojo mokslo srityse moterys buvo diskriminuojamos, todėl reikėjo pabudėti, kad visos Lietuvos mokslo institucijos ir visos mokslo šakos būtų lygiai prieinamos vyrams ir moterism.

Mokyklų srityje tas principas rimtesnės opozicijos neturėjo, bet kai atsirado kalba valstybės lėšomis išlaikyti

teatrą ir meno mokyklą, opozicija atsirado stipri ir plati. Ilgai grūmėsi toj komisijoj M. Galdikienė su tų institucijų rėmimo priešais, bet pajėgė juos įtikinti, kad ir Lietuvai reikalinga meno mokykla, kad ir jai reikalingas teatras. Tegul būna kepurė pagal Jurgį, bet ir Jurgis turi turėti kepurę! Opozicija pamažu trupėjo, paskui viskas pasibaigė taip, kaip ir turėjo būti: kad ir Jurgis, bet kepurę gavo. Vienas plačiai žinomas seimo atstovas savo nepasitenkinimą dėl jos tuo reikalu parodyto atkaklumo šitaip deklaravo: "Jei būtum vyras, iškviesčiau į Mickevičiaus slėnį dvikovai".

Darbo ir Socialinėj komisijoj dirbo Emilija Gvildienė.

Bet didžiausia moterų žaizda buvo iš svetimųjų paveldėti civiliniai įstatymai, kurie moterims buvo labai nepalankūs. Ypač Sūduvoje veikęs Napoleono kodeksas. Nė tas kodeksas, nė Rusijos įstatymai likusiame Lietuvos plote atsikuriančiai Lietuvai nebuvo priimtini. Aišku, kad tos šešios moterys atstovės nebūtų tų įstatymų vienos pakeitusios, jei nebūtų turėjusios visos savo partijos grupės pritarimo, bet jos ten sudarė specialią iniciatyvos grupę pakeitimams paruošti. Jos rinko medžiagą iš kitų kraštų teisynų, kontaktavo Lietuvos juristus patarimų prašydamos, redagavo pirmuosius tekstus, traukė savo pusėn atstovus, kuriuos įtarė esant jų pastangoms abejingus. Kai jau tiek darbo buvo atlikusios, susilaukė ir didelės profesinės paramos — teisininko praktiko ir teoretiko ranką joms ištiesė advokatas, vėliau profesorius Antanas Tumėnas, padėdamas parengti paskutinę civilinių įstatymų pakeitimų redakciją.

Konstituciją rašant, moterys atstovės budriai sekė komisijos darbą ir per savo frakcijos atstovus skubiai reagavo, jei buvo kas pataisytina.

Kai Steigiamasis Seimas baigė darbą, ką tik į moderniškąją Europą įsijungusi Lietuva turėjo ir to laiko Europos dvasiai atitinkančią konstituciją. Prie to istorinio dokumento sukūrimo prisidėjo ir Lietuvos moteris.

O. L.

STEIGIAMASIS SEIMAS IR LIETUVOS TARPTAUTINĖS PROBLEMOS

VACLOVAS SIDZIKAUSKAS

Padėtis Steigiamajam Seimui susirinkus

Steigiamasis Seimas susirinko 1920 m. gegužės 15 d. Nuo pirmosios atstatytos Lietuvos valstybės valdžios sudarymo buvo praėję nepilni pusantrų metų. Iki Steigiamojo Seimo Lietuvą valdė Valstybės Taryba ir jos sudaromos bei jai daugiau ar mažiau atsakingos laikinosios vyriausybės. Jų buvo penkios: Augustino Voldemaro (1918.XI.11 - 1918. XII.26), Mykolo Sleževičiaus (1918.XII.26 - 1919.III.12), Prano Dovydaičio (1919.III.12 - 1919.IV.12), Mykolo Sleževičiaus (1919.IV.12 - 1919.X.7) ir Ernesto Galvanausko (1919.X.7 - 1920.VI.22).

Pagrindiniai atstatytos Lietuvos valstybės uždaviniai tarptautinėje plotmėje buvo: valstybės sienų nustatymas; tarptautinis naujos valstybės įpilietinimas — tarptautinis *de jure* pripažinimas; vokiečių okupacijos likvidavimas ir santykių su kitomis valstybėmis mezgimas, saugumo ir teritorinio integralumo užtikrinimas.

Kokią padėtį visais tais požiūriais paveldėjo Steigiamasis Seimas?

Vasario 16-tos aktu Lietuvos Taryba paskelbė "*atstatanti* Lietuvos valstybę su sostine Vilniuje ir tą valstybę atskirianti nuo visų valstybinių ryšių, kurie yra buvę su kitomis tautomis". Betgi savo ilgos ir spalvingos istorijos būvyje Lietuva, iki galutinio jos savaimingumo sužlugdymo 1795 metais, buvo išgyvenusi eilę valstybingumo formų: nepriklausoma Mindaugo karalija, bent iš dalies apjungusi lietuviškąsias gentis; Didžioji Lietuvos Kunigaikštija Gediminaičių laikais; Didžioji Lietuvos Kunigaikštija dinastiniais saitais susijungusi su Lenkija po Krevos akto; Didžiojo Lietuvos Kunigaikščio Vytauto intermezzo; pagaliau Didžioji Lietuvos Kunigaikštija Lenkijos - Lietuvos konfederacijos narys po Liublino Unijos (1569 m.). Nuošaly lie-

ka Lenkijos 1791 metų konstitucija, nors ja buvo užsimota Didžiąją Lietuvos Kunigaikštiją integruoti į unitarinę Lenkijos valstybę, bet toji konstitucija dėl anų laikų politinių aplinkybių niekad neįsigaliojo. Ir bendros Lietuvos - Lenkijos valstybės padalinimo laikais Didžioji Lietuvos Kunigaikštija buvo visai konkretus politinis vienetas su aiškiai aprėžta teritorija.

Lietuvos Taryba Vasario 16-sios akte sąmoningai neskelbė atstatanti 1795 metų Didžiąją Lietuvos Kunigaikštiją su jai priklaususiomis žemėmis. Jos pavartotas žodis "atstatanti" turėjo pabrėžti tik istorinį Lietuvos valstybės tęstinumą, tik Lietuvos valstybingumo idėją. Tuo būdu Vasario 16-sios aktu atstatytoji Lietuvos valstybė neturėjo tarptautiniais aktais nustatytų sienų, išskyrus vakarų sienos ruožą nuo Vištyčio ežero iki Nemuno ties Ramoniškiais, kuri buvo išlikusi pastovi nuo 1422 m. Melno ežero sutarties su Kryžiuočių Ordinu. Neturėjimas nustatytų sienų sunkino ir tarptautinį Lietuvos įsipilietinimą. Iš didžiųjų Europos valstybių tik Vokietija 1918 m. kovo 23 d. buvo pripažinusi Lietuvą de jure.

Steigiamojo Seimo priimtoji Lietuvos valstybės atstatymo formulė buvo kiek įsakmingesnė atkurtosios valstybės sienų požiūriu nei Vasario 16-tos aktas. Toji formulė taip skamba: "Lietuvos Steigiamasis Seimas, reikšdamas Lietuvos žmonių valią, proklamuoja esant atstatytą Nepriklausomą Lietuvos Valstybę, *etnografinėm sienom* (mano pabraukta, V. S.) ir laisvą nuo visų Valstybinių ryšių, kurie yra buvę su kitom Valstybėm".

Tačiau "etnografinių sienų" sąvoka anais laikais nebuvo aiški, kaip ji nėra aiški ir šiandien.

Versalio sutarties 99-tas straipsnis, tiesa, atskyrė Klaipėdos Kraštą nuo Vokietijos, bet Lietuvai jo nepriskyrė, o pavedė Prancūzijai jį laikinai administruoti Alijantų vardu.

Steigiamojo Seimo vaidmuo

I. Pastangos nustatyti Lietuvos valstybines sienas

Betarpiškai ir per savo Užsienių reikalų komisiją, kurios pirmininku buvo išrinktas Mykolas Sleževičius, Stei-

giamasis Seimas veikiai įsijungė į aukščiau suminėtų problemų sprendimą.

1. *Sienos su Latvija.* Po nevykusių bandymų betarpiškai susitarti su Latvija, kuri savinosi visą buvusią Kuršo guberniją, ginčas dėl sienų bendru sutarimu buvo atiduotas išspręsti Edinburgo universiteto profesoriui J. Y. Simpsonui. Pastarojo sprendimu, Lietuvai buvo grąžinta Palanga, Šventoji ir keturi kilometrai pajūrio Liepojos link. Lietuva gavo priėjimą prie Baltijos jūros. Už tai ji turėjo atsisakyti Aknystos iškyšulio, Subačiaus, Įlukštos ir Gryvos prie Daugpilio. 1921 gegužės 14 d. buvo pasirašyta formali Lietuvos - Latvijos sienų sutartis.

2. *Sienos su Sovietų Rusija.* Jaunutės Lietuvos kariuomenei išstūmus į Lietuvą įsibrovusius raudonosios armijos dalinius ir Lenkijos bei Sovietų Rusijos karui svyruojant, pagaliau susidarė sąlygos pradėti taikos derybas su Sovietų Rusija ir nustatyti Lietuvos valstybės sienas su pastarąja. Tos derybos vyko Maskvoje ir baigėsi 1920 m. liepos 12 d. taikos sutarties pasirašymu.

Ta sutartimi buvo nustatytos Lietuvos rytų ir pietryčių sienos. Mutatis mutandis jos apėmė visas Lietuvos etnografines žemes, būtent, visą buvusiąją Vilniaus guberniją be Dysnos ir Vileikos apskričių, taip pat Ašmeną, Lydą ir buvusios Gardino gubernijos dalį su pačiu Gardinu, Druskininkais ir kt. Svarbiausia tai, kad ta sutartimi buvo sugrąžinta Lietuvai jos sostinė Vilnius. Formaliai Lenkijos-Lietuvos valstybės padalinimo aktais Rusija buvo įgijusi Didžiosios Lietuvos Kunigaikštijos žemėms suverenines teises ir todėl galėjo jomis disponuoti. 1921 m. kovo 18 d. Rygoje pasirašytoji taikos sutartis tarp Sovietų Rusijos ir Lenkijos teritorinius Maskvos sutarties nuostatus kiek susilpnino, nors Sovietų Rusija visą laiką rėmė Lietuvos pretenzijas į Vilnių, kaip į Lietuvos sostinę, ir vėlesniu, 1926 m. rugsėjo 28-tos dienos Sovietų Rusijos ir Lietuvos Nepuolimo paktu Maskvos sutarties nuostatus įsakmiai patvirtino.

Steigiamasis Seimas Lietuvos taikos sutartį su Sovietų Rusija patvirtino 1920 m. rugpiūčio 6 d. Deja, kaip toliau matysime, likimo ironija panoro, kad tos sutarties teritoriniai nuostatai, lenkams priešinantis, iki II Pas. karo nebuvo įgyventinti. Dalis ta sutartimi Lietuvai pripažintų že-

mių, dėl Maskvos nedraugingos laikysenos Lietuvos atžvilgiu, tebėra sovietinės Baltgudijos ir komunistinės Lenkijos okupuotos.

3. *Sienos su Lenkija.* Atsikūrusi Lietuva neturėjo su Lenkija nei natūralios, nei aiškios atnografinės sienos. Slavų — anksčiau baltgudžių, o vėliau, ypač po Liublino Unijos, lenkų kultūros banga veržėsi į Lietuvą iš rytų ir pietų. Tai skatino ir carų Rusijos okupacija. Prisimintina Muravjovo *divide et impera* politika Vilniuje. Tas istorijos palikimas sunkino Lietuvos santykius su Lenkija, ypač sienų tarp tų dviejų valstybių nustatymą. 1919 sausio 1 d. Vilnių užvaldė lenkų partizanai. Lietuvos vyriausybė buvo priversta persikelti į Kauną, kuris beveik visą Lietuvos nepriklausomybės laikotarpį buvo laikinąja Lietuvos sostine. Po kelių lenkų partizanų valdymo dienų Vilnių užėmė raudonoji armija. 1919 m. balandžio 19 d. lenkai išvarė rusus iš Vilniaus, ir patys jame ir jo apylinkėse stiprinosi. Tarp Lietuvos ir Lenkijos susidarė faktiška, tačiau nepastovi demarkacijos linija, vėliau pakeista į neutraliąją zoną, o Tautų Sąjungos Tarybai neutraliąją zoną panaikinus, vėl atsirado demarkacijos linija. 1928 m. Lietuvos su Lenkija Berlyne pasirašytu susitarimu toji linija buvo pavadinta Administracijos linija. Toji padėtis tęsėsi iki II pas. karo.

Pasirašęs slaptą susitarimą su Simonu Petliūra, Ukrainos Tautinės Vyriausybės galva, Pilsudskis 1920 m. balandžio mėn. puolė Sovietų Rusiją. Pradžioje lenkams sekėsi, bet jau gegužės mėn. pabaigoje ir birželio pradžioje karo laimė nuo jų nusisuko. Kai Steigiamojo Seimo vyriausybė birželio 22 d. perėmė Lietuvos valdymą, Sovietų Rusijos ofenzyva jau buvo pilnoj eigoj. Jos karinėms pajėgoms tuomet vadovavo maršalas Tuchačevskis, 1937 m. Stalino kariuomenės valymo metu sušaudytas. Lietuva pasyviai stebėjo Lenkijos - Rusijos karo eigą. Vakarų alijantai buvo suinteresuoti, kad Lietuva į tą karą nebūtų įvelta.

Britų vyriausybės spaudžiama, Lenkija 1920 m. pradžioje pripažino Lietuvos nepriklausomybę *de facto*. 1920 m. liepos 10 d. Spa (Belgijoj) konferencijoj alijantai privertė Lenkijos ministerį pirmininką Vladislovą Grabskį pripažinti Vilnių Lietuvai. Beveik tuo pačiu metu Lietuvos valstybė pasirašė taikos sutartį su Maskva, kurios teritori-

niai nuostatai, kaip jau minėta, didžia dalimi patenkino lietuvių tautos aspiracijas. Tačiau sutarties pasirašymo metu Vilnius dar buvo lenkų rankose, o Lyda ir Gardinas — rusų. Matydama negalėsianti išlaikyti savo rankose Vilniaus, Lenkijos vyriausybė prižadėjo pati geruoju atiduoti Lietuvai Vilnių, bet to savo pažado vykdymą delsė, kol rugpiūčio 25 d. Vilnių užėmė Sovietų Sąjungos kariuomenė.

Vadinamasis Vyslos stebuklas pakeitė visą Lenkijos - Sovietų Rusijos karo eigą. Prancūzai atsiuntė į Varšuvą savo karinę misiją, vadovaujamą generolo Maxime Weygand, padėti lenkams kare su rusais. Tuchačevskis buvo sumuštas prie Varšuvos ir priverstas trauktis visu frontu. Lenkams spaudžiant, Lietuvos kariuomenė buvo priversta pasitraukti iš Augustavo, Suvalkų, Seinų ir Punsko. Savo 1920 m. rugsėjo 20 d. rezoliucijoj Tautų Sąjungos Taryba pareikalavo, kad Sovietų kariuomenė evakuotų savo karines pajėgas iš Lietuvos ir kad lenkai duotų rusams daugiau laiko tai įvykdyti. Nepaisant to, lenkų kariuomenė tęsė toliau savo ofenzyvą. Tos padėties akivaizdoje Steigiamasis Seimas tų pačių metų rugpiūčio 25 d. susirinko specialaus posėdžio. Visų partijų kalbėtojai įsipareigojo remti vyriausybę Lietuvai pirmestoj kovoj prieš lenkus. Tų kalbų tekstai buvo paskleisti po visą kraštą. Susidarė grėsminga padėtis. Alijantams tarpininkaujant, prasidėjo derybos tarp Lietuvos ir Lenkijos paliaubų linijai nustatyti. Jos vyko Kalvarijoj rugsėjo 11-18 dienomis. Joms nedavus rezultatų, abiejų valstybių delegacijos susirinko Suvalkuose spalio 2-7 d. d., šį kartą Tautų Sąjungos karinei misijai dalyvaujant. 1920 m. spalio 7 d. Suvalkuose buvo pasirašyta sutartis, kuria buvo nustatyta laikinė siena iki Bastūnų ant Lydos - Vilniaus geležinkelio linijos, ir turėjo būti pratęsta, kai tik Sovietų karinės dalys bus pasitraukusios iš žemių į rytus nuo to miestelio. Rugpiūčio 25 d. Lietuvos kariniai daliniai užėmė Vilnių, iš kurio palengva traukėsi Sovietai. Rugsėjo 29 d. Steigiamojo Seimo vyriausybė turėjo pirmą savo posėdį Lietuvos sostinėje Vilniuje, į kurį paskubomis kėlėsi visos Lietuvos valdžios įstaigos iš Kauno. Deja, netrukus prasidėjo rimtos komplikacijos, Steigiamajam Seimui suteikusios daug galvosūkio.

Kaip vėliau paaiškėjo, Pilsudskio įsakymu generolas Želigovskis inscenizavo lenkų kariuomenės sukilimą ir spalio

9 d. popiet įžygiavo į Vilnių. Spalio 7 d. pasirašytoji Suvalkuose sutartis, kuri paliko Vilnių Lietuvos pusėje, turėjo įsigalioti spalio 10 d. Užėmęs Vilnių, gen. Želigovskis paskelbė sukuriąs "Vidurinę Lietuvą" (Litwa Srodkowa). Želigovskis nesustojo Vilniuje, bet žygiavo Kauno link. Latvijos kariuomenė pajudėjo Įlukštos srityje. Lietuva atsidūrė rimtam pavojuj. Tos padėties akivaizdoje Steigiamasis Seimas spalio 22 d. suspendavo savo darbus krizės laikotarpiui, palikdamas Seimo pareigas vadinamam "Mažajam Seimui", sudarytam iš visų didesnių Seimo partijų atstovų. Kitų Seimo narių dauguma išėjo tėvynės ginti.

Lapkričio viduryje Lietuvos kariuomenė sumušė Želigovskio dalinius ties Širvintais ir Giedraičiais ir ruošėsi žygiui į Vilnių. Tačiau, Alijantų karinei misijai įsikišus, lapkričio 29 d. Lietuva pasirašė naują paliaubų sutartį su Lenkija, šį kartą paliekant Vilnių lenkų pusėje.

Po nepavykusio Tautų Sąjungos pasiūlyto bandymo išspręsti Vilniaus klausimą žmonių atsiklausimu (plebiscitu), Tautų Sąjungos Taryba pasiūlė lietuviams ir lenkams betarpiškas derybas, kurias Lietuva, po didesnio svyravimo, priėmė ir kurios vyko Briuselyje. Toms deryboms vadovavo Belgijos užsienių reikalų ministeris Paul Hymans, kuris buvo Tautų Sąjungos Tarybos referentas Lietuvos - Lenkijos byloje. Derybos prasidėjo 1921 m. balandžio 20 d. Paaiškėjo, kad susitarti negalima. Tuomet Hymans perėmė iniciatyvą į savo rankas ir abiems šalims patiekė savo projektą, pagal kurį Lietuva turėjo būti kantonalinė valstybė Šveicarijos pavyzdžiu su sostine Vilniuje, bet ir su eile institucinių bei kontraktualinių ryšių su Lenkijos valstybe. Jei abi šalys būtų Hymans'o projektą priėmusios, Hymans'as žadėjo pasiūlyti Ambasadorių Konferencijai perleisti Klaipėdos Kraštą Lietuvai. Tas kraštas turėjo sudaryti trečiąjį Lietuvos kantoną greta Vilniaus ir Kauno kantonų. Kiek pakeitęs projekto turinį, Hymans'as 1921 m. rugsėjo 19 d. pateikė jį Tautų Sąjungos Tarybai priimti.

Kitą dieną Tautų Sąjungos Taryba vienbalsiai priėmė Hymans'o pasiūlytą projektą ir nutarė visą Lietuvos bylą referuoti Tautų Sąjungos Asamblėjai Ženevoje.

Norėdama palenkti Lietuvą priimti Tautų Sąjungos vienbalsiai aprobuotą Hymans'o projektą, kitaip sakant, no-

rėdama Lietuvai pasaldinti karčią piliulę, Taryba pasiūlė priimti Lietuvą į Tautų Sąjungą. Priėmimas įvyko 1921 m. rugsėjo 21 d. Rugsėjo 24 d. iškilmingoj ir dramatiškoj kalboj Hymans'as referavo visą Lietuvos - Lenkijos bylą Tautų Sąjungos Asamblėjai, kuri po trumpų debatų vienbalsiai Hymans'o pasiūlymui pritarė.

Derybos su Lenkija Briusely ir Paul Hymans pasiūlytasis projektas Vilniaus klausimui išspręsti bei Lietuvos - Lenkijos santykiams sureguliuoti lietuvių visuomenėj sukėlė didelį nerimą. Vyriausybė buvo linkusi parodyti maximum geros valios alijantams, parodyti savo taikingumą ir sukalbamumą, ir principe projektą priimti su eile rezervų, apsaugojančių Lietuvos nepriklausomybę. Tokio nusistatymo neskelbiamas motyvas buvo tas, kad esamose sąlygose alijantai Lenkijos jėga iš Vilniaus neiškraustys, o mes patys savo jėgomis to padaryti nepajėgsime, ypač kad Lenkijos-Sovietų Rusijos karas buvo baigtas ir preliminarinė taikos sutartis pasirašyta. Buvo galvota, kad Hymans'o projektą priėmus Lietuva gautų tarptautinį Vilniaus pripažinimą Lietuvai. Buvo tikėtasi, kad lenkai Hymans'o projekto greičiausiai nepriims. Tuo būdu tarptautinėje plotmėje Lietuva būtų geresnėj taktinėj padėtyje nei Lenkija ginče dėl Vilniaus. O jei Lenkija ir priimtų projektą, jo įgyvendinimas būtų sunkus, praktiškai beveik neįmanomas. Tos koncepcijos šalininkai laikė Hymans'o projekto principinį priėmimą esant vieninteliu šansu ilgainiui Vilnių laimėti Lietuvai. Bet tautos dauguma ir Steigiamasis Seimas tokiems planams buvo griežtai priešingi. Socialdemokratų frakcija pasiūlė pareikšti vyriausybei nepasitikėjimą. Krikščionių demokratų frakcija pravedė seime savo rezoliuciją, pareiškiančią, kad Lietuva nepriims jokių jos suverenitetą ribojančių sąlygų. Pataisoj prie tos rezoliucijos buvo pridėta: "Hymanso rugsėjo 3 d. pasiūlytas projektas Lietuvai yra nepriimtinas".

Lietuvos delegacijai sugrįžus iš Ženevos į Kauną, politinės aistros buvo pasiekusios aukščiausio laipsnio. Vyko mitingai. Kaune buvo sukviesta Lietuvos diplomatų konferencija. Ir vyriausybė, ir diplomatai, nenorint antagonizuoti alijantus ir Tautų Sąjungą ir drauge neišduoti Lietuvos interesų, ieškojo formulės, kuria Hymans'o projektas nebūtų buvęs priimtas, bet ir nebūtų besąlyginiai atmestas.

Lapkričio 25 d. buvo padarytas pasikėsinimas prieš Ernestą Galvanauską, kuris vadovavo Lietuvos delegacijai Ženevoj. Pasipylė grasinantieji laiškai kompromiso šalininkams. 1921 m. gruodžio 7 d. iš užsienių reikalų ministerio pareigų pasitraukė dr. J. Purickis. Laikinai užsienių reikalų ministerio pareigas einantis viceministeris Petras Klimas gruodžio 24 d. notifikavo Ženevai *projekto atmetimą*. Hymans'o projektą atmetė ir Lenkijos vyriausybė.

Tautų Sąjungos Taryba susirinko sesijos Ženevoje 1922 m. sausio mėn. pradžioje. Lietuvai toj sesijoj atstovavo Tomas Naruševičius ir Vaclovas Sidzikauskas. Išklausius referento Paul Hymans pranešimo ir Lietuvos bei Lenkijos delegatų pasisakymų, Tautų Sąjungos Taryba 1922 m. sausio 13 d. priėmė rezoliuciją, kurioje pareiškė, kad Tautų Sąjungos taikinimo procedūra Lietuvos - Lenkijos ginče buvo nesėkminga ir yra baigta. Toj pačioj rezoliucijoj Tautų Sąjungos Taryba nutarė atšaukti savo karinę misiją iš Lietuvos ir panaikinti neutraliąją zoną, įsakmiai pabrėždama, kad "betgi turi būti suprasta, jog abiejų šalių teritorinės teisės ta rezoliucija nėra prejudikuotos". Rezoliucija taip pat apeliavo į abi šalis vengti karinių veiksmų ir, turėdama galvoje Želigovskio smurtą, pridūrė: *"Tautų Sąjungos Taryba negali pripažinti išsprendimo ginčo, kurį vienas Tautų Sąjungos narių buvo atidavęs Tautų Sąjungai išspręsti, jei toks sprendimas būtų padarytas nebojant Tarybos rekomendacijos, arba be abiejų šalių sutikimo"*. Toji rezoliucijos dalis labai pravertė mums tolesnėj Vilniaus byloj Tautų Sąjungoj ir Haagos Tribunole.

Nors Steigiamajam Seimui ir jo vyriausybei nepavyko išspręsti Lietuvos sienų su Lenkija klausimo, tačiau jų užimtoji pozicija tos painios problemos peripetijose pasirodė buvusi teisinga. Diplomatinių, konsuliarinių ir prekybinių santykių su Lenkija nebuvimas lengvino tautinės konsolidacijos vyksmą, greitino tautinės sąmonės ugdymą, bran dino tautos ryžtą ir kovingumą. Jei Steigiamasis Seimas 1921 m. būtų nusileidęs, šiandien Vilnius greičiausia būtų atsidūręs sovietinėj Gudijoj, jei ne komunistinėj Lenkijoj.

4. *Mažoji Lietuva*. Steigiamasis Seimas neišleido iš akių ir Mažosios Lietuvos klausimo. Nors dėl ginčo su Lenkija užtrukimo seimui nepavyko praskinti Lietuvai nuosavo lango į jūrą per Klaipėdos uostą, nes alijantai Klaipėdos pro-

blemą buvo sujungę su Vilniaus byla, tačiau Steigiamasis Seimas ir tose aplinkybėse veikė, kas buvo galima. Suminėsiu čia tik Steigiamojo Seimo 1921 m. lapkričio 1 d. priimtąją rezoliuciją:

"Išklausęs Užsienio Reikalų Ministerio J. Purickio pranešimą, Steigiamasis Seimas reikalauja, kad Klaipėdos kraštas būtų prijungtas prie Lietuvos, garantuojant Klaipėdos kraštui jo savitumo apsaugą, suteikiant jam autonomiją vietos ūkio, administracijos, darbo apsaugos, teismų sutvarkymo ir švietimo bei kultūros srytyse".

II. Lietuvos tarptautinis įpilietinimas

Steigiamajam Seimui valdant Lietuvą, buvo apipavidalintas tarptautinis Lietuvos statusas. 1921 m. pavasarį pirmą kartą po savo atsikūrimo Lietuva dalyvavo kaip lygiateisis narys Tautų Sąjungos sušauktoje Barcelonos Susisiekimo ir Tranzito konferencijoj. 1921 m. rugpiūčio mėn. Šveicarija pripažino Lietuvą de jure — pirmoji po Vokietijos europinė valstybė. 1921 rugsėjo 21 d. Lietuva buvo priimta lygiateisiu nariu į Tautų Sąjungą. Tų pačių metų rudenį Lietuvą *de jure* pripažino beveik visos Europos, Pietų Amerikos ir Azijos valstybės, o 1922 m. liepos mėn. — Jungtinės Amerikos Valstybės. 1922 m. pavasarį Lietuva dalyvavo Genujos konferencijoj, į kurią pirmą kartą po karo buvo pakviesta ir Sovietų Rusija, kuriai atstovavo Sovietų Rusijos užsienių reikalų liaudies komisaras Čičerinas. Toji konferencija davė progos Lietuvos delegacijai pakartotinai priminti Želigovskio smurtą ir reikalauti Lenkijos kariuomenės pasitraukimo iš Vilniaus. Tik alijantai (Anglija, Prancūzija, Italija ir Japonija) dėl neišspręsto teritorinio ginčo su Lenkija Lietuvos *de jure* pripažinimą nudelsė iki 1922 m. gruodžio 20 d., kai Steigiamasis Seimas jau buvo baigęs savo darbus ir buvo išsiskirstęs.

III. Vokietijos okupacijos likvidavimas ir prekybinių santykių su ta valstybe sunormavimas

Steigiamasis Seimas spėjo tuo klausimu pradėti tik paruošiamuosius darbus, palikdamas jų formalų pravedimą ir sutvarkymą jau po jo išrinktiems Lietuvos seimams.

IV. Valstybės saugumas ir teritorinis integralumas

Steigiamojo Seimo vyriausybė buvo ėmusis iniciatyvos sudaryti vedinamąją Didžiąją Baltijos Valstybių Sąjungą, kuri apimtų Lietuvą, Latviją, Estiją ir Suomiją. Į tą sąjungą veržėsi ir Lenkija. Primintinos Helsinkio ir Buldurio baltiškosios konferencijos. Dėl Lietuvos konflikto su Lenkija dėl Vilniaus tas visoms Baltijos valstybėms išganingas sumanymas negalėjo būti įvykdytas.

Baigiant šią trumpą apžvalgą, būtina pabrėžti, kad, nežiūrint visų kitų uždavinių gausybės, Steigiamasis Seimas daug dėmesio paskyrė Lietuvos užsienio politikos ir Lietuvos tarptautinėms problemoms. Tai, ką St. Seimas šiose srityse nuveikė, buvo Lietuvai naudinga. Tai liudija apie didelį Steigiamojo Seimo narių politinį subrendimą ir sveiką politinę nuovoką.

KOALICINĖS VYRIAUSYBĖS REIKŠMĖ NEPRIKLAUSOMYBĖS KOVOSE

M. MACKEVIČIUS

Laikinosios vyriausybės

Lietuvos Tarybos vasario 16 d. nutarimas išreiškė lietuvių tautos troškimą būti nepriklausoma valstybe. Atsikuriančios gi Lietuvos valstybės pradžią reikėtų laikyti pirmosios laikinosios vyriausybės sudarymo datą (1918.XI.11), nes vyriausybė (min. kabinetas) išreiškia krašto valdžią — imperiumą. Kol vyriausia krašto valdžia tam tikroj teritorijoj efektingiau nepasireiškia, tol nėra valstybės. Valdžios buvimas, jos efektingumas sudaro pagrindą valstybę pripažinti de facto.

Lietuvos valstybės atsikūrimo ir kovų laikotarpį, šiuo požiūriu, reikėtų suskirstyti į laikinas (provizorines) vyriausybes ir pastovias, konstitucines.

Iki Steigiamojo Seimo visos valstybinio pobūdžio institucijos buvo laikinos. Valstybės Taryba, pagal jos pačios priimtus konstitucinius nuostatus, buvo quasi parlamentas, tautos atstovybės improvizacija. Jos pavedimu sudarytos vyriausybės buvo laikinos. Bet reikia pažymėti, kad visame tame provizoriume buvo vadovautasi demokratiniais principais.

Iki Steig. Seimo buvo penkios laikinosios vyriausybės. Pirmoji, vadovaujama A. Voldemaro, nebuvo koalicinė, bet sudaryta darbo pagrindu. Antroji (1918.XII.26 - 1919.III.11) ir ketvirtoji (1919.IV.12 - 1919.X.6), vadovaujamos M. Sleževičiaus, buvo sudarytos plačios koalicijos pagrindais.

Kas buvo būdingo pirmajai laik. vyriausybei, sudarytai darbo pagrindu, ir vėliau sekusiom koalicinėm vyriausybėm? Skirtumą matome tų vyriausybių deklaracijose ir jų praktiškoj veikloj.

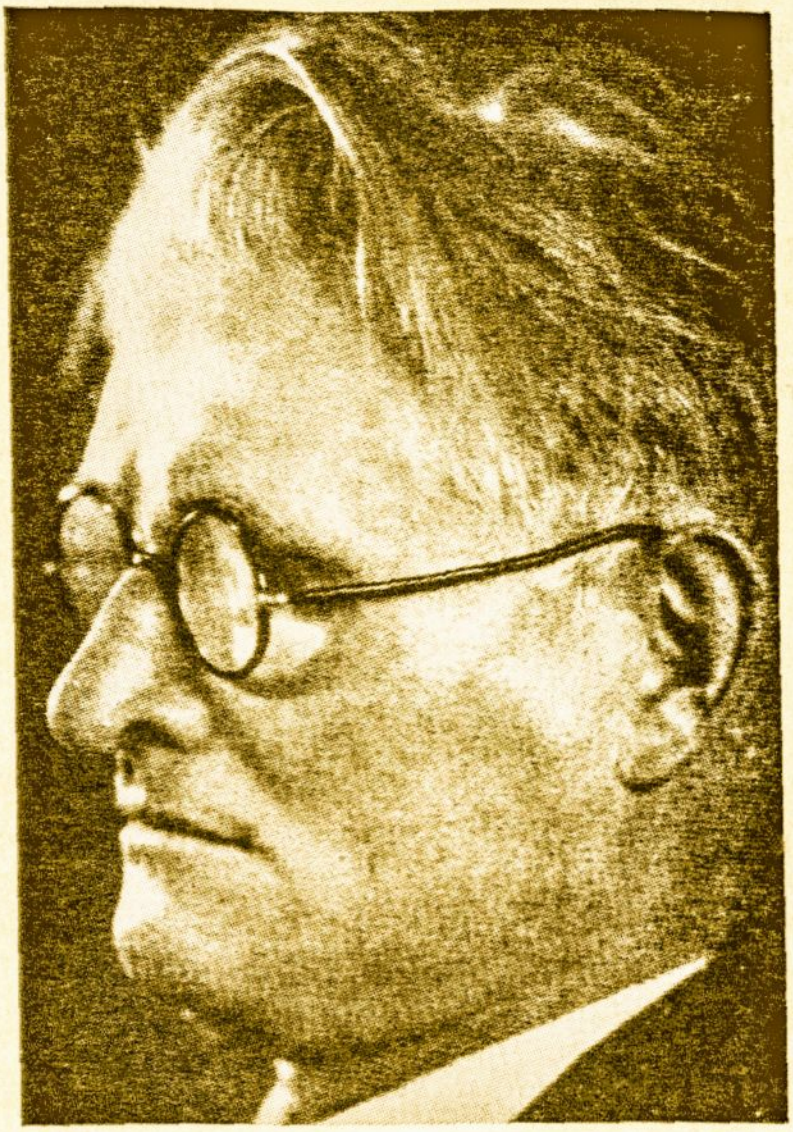

DR. KAZYS GRINIUS,
St. Seimo sudarytos koalicinės vyriausybės min. pirmininkas. 1926 m. buvo išrinktas Lietuvos prezidentu.

A. Voldemaro vadovaujamos vyriausybės deklaracijoj Lietuvos nepriklausomybės klausimu buvo samprotauta: "Bet ar įstengsime apginti (nepriklausomybę) nebūdami skaitlingi, negalėdami lygintis su didžiosiomis tautomis? Žinoma, jei pasauly prievarta viešpataus, negalėsime prieš jas atsispirti. Bet naujas pasaulis atneša naują šviesą. Iš didžiosios Amerikos demokratijos pasklido linksma žinia — šalin su prievarta, teviešpatauja jos vietoj teisė . . . Tautų plėšikų — neturi būti. Tautų Sąjunga — *štai kur kiekvienos tautos išganymas*" (mano pabraukta. M. M.). Apie išorinį

saugumą buvo pasakyta: "Karo mes su niekuo nevedam ir *ne vienas iš mūsų kaimynų* (mano pabraukta. M. M.) — Vokiečių, Lenkų, Ukrainų, Rusų ir Latvių — neturi pamato ant mūsų užpuldinėti. Taigi, *didelių spėkų rubežiams saugoti mums nereikės* (mano pabraukta. — M. M.)... Laikinai turėsime Lietuvą tokią, kaip ji nustatyta vokiečių valdymo reikalams, vadinasi, šiaurės ir pietų Lietuva".

Apie vidaus gyvenimą, tarp kitko, pastebima, kad "Laikinoji valdžia tuo tarpu už ramumą (vidaus) neatsako, bet stengsis kuo greičiausia apsaugos dalyką paimti į savo rankas... Darbininkai stovi prieš problemą — darbo ir duonos. Tai jiems turės parūpinti laikinoji valdžia. Ar ji galės daugiau padaryti, daugiau negu abejotina... Didžiausia jiems būtų pagelba, jei galima būtų įkurti stambesnę pramoniją. Bet tai labai sunkus uždavinys. Su pramone juk aukščiausiame laipsny stovi krašto finansai... Geriausia būtų užsienio paskola, bet ji tik tada bus galimas daiktas, kai mūsų valstybė bus pripažinta didžiųjų valstybių."[1]

A. Voldemaras kalbėjo visą valandą. Jo kalboje — deklaracijoje buvo daug subjektyvių samprotavimų, net naivių pranašavimų. Jo deklaracijoj menkai teatsispindėjo tautos nuotaikos ir kitų politinių grupių nusistatymai. Tai matyti iš grupių atstovų pareiškimų. Krikščionių demokratų vardu dėl vyriausybės deklaracijos padarė eilę pastabų Aleksandras Stulginskis, kuris, tarp kitko, buvo pareiškęs: "Iš tos turiniu plačios kalbos ne viskas pasirodė tokioje šviesoje, kokioje mes, krikščionys demokratai, norėtume rūpimuosius klausimus matyti... Imsiu kad ir darbininkų klausimą. Tiesa, kalbėta apie miesto darbininkus, nurodant, jog jiems teko jei ne badu mirti, tai bent nuolatos badauti. Tai tiesa, bet ir sodžių darbininkų, tų bežemių ir mažažemių, grytelninkų, įnamių, kumečių padėjimas yra labai sunkus. Jei valgomųjų daiktų kainos paskutiniais laikais pakilo dešimt ir daugiau kartų, tai uždarbis vos-ne-vos 2-3 kartus tepadidėjo... Yra daug svarbių dalykų, kurių ministeris pirmininkas savo kalboje nepažymėjo; dalykų opių, pro kuriuos tylomis mes negalime praeiti... Aišku, kad neturėdami savo atstovų vyriausybės tarpe, Lietuvių Krikščionių Demokratų frakcija negali imti ant savęs atsakomybės už valdžios darbus".[2] Socialistų - liaudininkų demokratų frakcijos vardu pareiškimą padarė Jonas Vileišis.

ERNESTAS GALVANAUSKAS,
min. pirmininkas St. Seimui susirenkant.

Jis, tarp kitko, pareiškė: "Vakar ministeris pirmininkas yra pasakęs, jog svarbi mūsų tautos gyvenime atėjusi valanda, jog mes vėl pradedame gyventi kaip valstybė. Ar tai ištikrųjų taip? Jei ištikrųjų taip būtų, tai kodėl nematyti visuose nei didesnio užsidegimo, nei kokio nors karštesnio ūpo, kodėl taip šaltai žiūrima į šios dienos atmainas. Juk paprastai, jeigu visai tautai priseina apreikšti savo vyriausią valią, ar tai priešininkus ginklu nuveikus, ar stojus į viso krašto reiškiamą norą, ant veidų matyti džiaugsmas, įsikarščiavimas. O šiandien viso to nematyti ... ir ministerių kabineto paskyrimas neatnešė daug atmainos ... mes neturime savo tarpe kairesniojo sparno atstovų, neturime nei kitų mažumų atstovų. Ministeris pirmininkas nedrąsiai stojo darban. Jam rodos, jog daug kas pareis nuo to, ar kitos valstybės pripažins mus kaip nepriklausomą valstybę. Čia neturi būti jokios abejonės. Jeigu jau mes apsisprendėme būti nepriklausoma valstybe, jeigu mes, kaip tauta, esame tą žodį tvirtai pasakę, tai to ir gana. Čia nebėra jau ko į kitus žiūrėti — kaip tarta, taip ir turi būti" ...

Socialistai - liaudininkai demokratai, nepareikšdami vyriausybei nė pasitikėjimo, nė nepasitikėjimo, nutarė laukti pačių darbų pasirodymo".[3]

A. Voldemaro laik. vyriausybė išgyveno penkias savaites ir, išorės pavojams tirštėjant, kaip ir išsiskirstė... Abudu pirmininkai, vyriausybės ir V. Tarybos, išvažiavo į užsienį — iš ten gelbėti Lietuvą...

Išoriniai pavojai, kurių min. pirm. A. Voldemaras savo deklaracijoj ne tik nenumatė, bet ir jų galimybę neigė, diena iš dienos grėsmingai augo, didėjo. Vyriausybės krizė visus prislėgė. Tačiau optimizmas ir patriotinis ryžtas buvo stipresnis už defetistines nuotaikas.

1918.XII.26 Mykolo Sleževičiaus buvo sudaryta antroji laik. vyriausybė plačiais koaliciniais (apsijungimo) pagrindais, įtraukiant į vyriausybę ir tautinių mažumų atstovus. Jos deklaracija buvo trumpa, be subjektyvių filosofavimų, prielaidų ir svyravimo. Joje, tarp kitko, buvo pasakyta: "Į laikiną vyriausybę įeina visų Lietuvos visuomenės sro-

vių atstovai, pradedant socialdemokratais ir baigiant krikščionimis demokratais. Mes imamės darbo neramiu laiku, mes turime palaikyti krašte tvarką ir organizuoti atramą prieš gresiantį Lietuvai pavojų iš šalies. Iš Rytų į mūsų kraštą skverbiasi nauji okupantai rusai, veždami su savimi savo valdininkus ir rengdami traukinius mūsų duonai išvežti. Jie neša mums naujus pančius ir badą.

Po visą Lietuvą švaistosi svetimais mūsų valstybei ženklais kareiviai ir laukia tik valandos, kada jie galės pasipriešinti Lietuvos nepriklausomybei ir Lietuvos demokratijai. *Nuo anarchijos apsiginsime statydami valstybę demokratiniais pagrindais, o Lietuvos sienoms apginti, organizuodami kariuomenę*" (mano pabraukta. M. M.).[4]

1919.III.11, dėl antrosios laik. vyriausybės nesutarimo su V. Taryba, kuri krašte, deja, nebuvo populiari, vyriausybė atsistatydino. Vieną mėnesį vyriausybei vadovavo prof. Pr. Dovydaitis. Jo paties žodžiais: "po kiek laiko viskas pradėjo krypti į normalines vėžes". 1919.IV.12 vėl buvo sudaryta Mykolo Sleževičiaus ketvirtoji laik. vyriausybė, koalicijos pagrindais, kuri dirbo iki 1919.X.7.

Per tą laiką realiai žiūrint į kaimynų "draugiškumą" ir nededant daug vilčių į Tautų Sąjungą, antroji koalicinė Sleževičiaus vyriausybė jau pašaukė savanorius nepriklausomybei ginti. Ketvirtoji M. Sleževičiaus koalicinė vyriausybė, intensyviai organizuodama krašto administraciją, ypač stiprindama kariuomenės eiles, jau turėjo tiek karinių pajėgų, kad stojo į žūtbūtinę kovą prieš rusus - bolševikus ir lenkus. Lietuva sustiprėjo fiziniai ir dvasiniai, nes pasitikėjo savimi, savo jėgomis. Išgautas Anglijos ir kitų valstybių Lietuvos de facto pripažinimas (tai vyriausybės efektingumo ženklas), sustiprinta Lietuvos kariuomenė, valstybės administracinis aparatas, rusai - bolševikai nuvyti ligi Dauguvos, atremta daug Lenkijos kariuomenės puolimų ir pašalinti vidaus pavojai pačiame krašte, pav. lenkų P. O. W. ruoštas sukilimas, kurio tikslas buvo prijungti Lietuvą prie Lenkijos.[5]

Penktoji (1919.X.7 - 1920.VI.19) Ernesto Galvanausko vyriausybė, siauresnė dešiniųjų grupių koalicija, užbaigė laik. vyriausybių laikotarpį. Iki Steig. Seimo sušaukimo buvo išbandyta darbo ir koaliciniu pagrindu sudarytų vyriau-

sybių pajėgumas ir efektingumas. Patirtis rodė, kad politinių grupių sutarimas ir apsijungimas svarbiems valstybės uždaviniams spręsti yra naudingas ir būtinas.

Steig. Seimas ir jo koalicinė vyriausybė

1920 m. balandžio mėn. vidury buvo išrinktas St. Seimas. Krikščionių demokratų blokas laimėjo absoliutinę atstovų daugumą. Iš 112 atstovų — krikšč. dem. turėjo 59. Po jų sekė liaudininkai su 29 atstovais. Krik. dem. blokas, blaiviai ir realiai vertindamas esamą atsikuriančios valstybės padėtį, nesiėmė sudaryti vyriausybę tik iš savo partijos žmonių, bet pasiūlė koaliciją. Buvęs Steig. Seimo atstovas ir koalicinės vyriausybės krašto apsaugos ministeris pulk. Z. Žukas savo atsiminimuose rašo: "Gegužės mėn. pabaigoje prasidėjo derybos tarp krikščionių demokratų ir liaudininkų dėl kabineto sudarymo. Krik. dem. norėjo ministeriu pirmininku matyti savo atstovą teisininką A. Tumėną, o liaudininkai — dr. Grinių. Krikščionys demokratai čia parodė daug nuolaidumo ir sutiko su dr. Griniaus kabinetu, tik pareiškė neabejotiną sąlygą, kad Švietimo ministerija turi būti jų rankose".[6]

Steig. Seimas respublikos prezidento pareigas pavedė Steigiamojo Seimo pirmininkui A. Stulginskiui. Dr. K. Griniaus vyriausybė buvo sudaryta iš krikščionių demokratų ir valstiečių - soc. liaudininkų demokratų. Be to, į vyriausybę įėjo 3 nepartiniai, žydų ir gudų mažumų atstovai. Kovojant dėl Vilniaus krašto, politiniai buvo tikslinga turėti vyriausybės sąstate minėtų mažumų atstovus, nes jie Vilniaus krašte sudarė gana žymų gyventojų skaičių.

Steig. Seimas ir jo pasitikėjimu veikianti vyriausybė jau buvo tikri krašto suverenai. Ir jiems atiteko pati sunkiausia pareiga ir našta. Buvęs tos vyriausybės užsienio reikalų ministeris dr. J. Purickis rašo: "Sunkus buvo naujos vyriausybės uždavinys. Reikėjo šalį tvarkyti viduje, nustatyti valstybės sienas, vaduoti Vilnių okupuotą ir sutvarkyti santykius su kitomis valstybėmis, ypač gauti iš jų Lietuvos pripažinimą".

Tiems sunkiems uždaviniams spręsti lemiamos reikšmės turėjo minėtų dviejų politinių srovių sutarimas, ko-

alicija, kuri St. Seime turėjo stiprią daugumą - paramą (iš 112 atstovų — 88). Be paruoštos ir priimtos pastovios Lietuvos valstybės konstitucijos ir žemės reformos įstatymų, turėjusių gyvybinės reikšmės valstybę atstatant, per savo darbo metą (1920 - 22 rudens) buvo priimta ir paskelbta virš 150 kitų įstatymų, tvarkiusių visas kitas svarbias valstybės gyvenimo sritis. Be to, Steig. Seimas ir jo vyriausybė vedė sunkią karinę ir diplomatinę kovą su Lenkija ne tik dėl Vilniaus krašto, bet ir prieš Lenkijos užmačias visą Lietuvą prijungti prie Lenkijos. 1920 m. liepos 12 d. buvo užbaigtos derybos ir pasirašyta taikos sutartis su Sovietų Rusija, pagal kurią atgauta 83,000 kv. km. teritorijos, išgautas Vilniaus krašto pripažinimas Lietuvai. Be to, Sovietų Rusija turėjo Lietuvai išmokėti 3 milijonus aukso rublių, kas sudarė pagrindą Lietuvos valiutai — litui ir Lietuvos (emisijos) Bankui. Nustatytos sienos su Latvija, atgauta iš jos Palangos sritis. 1921 m. lapkričio mėn. Steigiamasis Seimas priėmė rezoliuciją, reikalaujančią sujungti Klaipėdos kraštą su Lietuva. 1921 m. rugs. mėn. Lietuva buvo priimta į Tautų Sąjungą. Išgautas Lietuvos de jure pripažinimas iš eilės kitų valstybių.

St. Seimo koalicinės vyriausybės buv. min. pirmininko dr. K. Griniaus žodžiais, svarbiausias St. Seimo ir jo vyriausybės nuopelnas buvo: "laimingai baigta kova dėl nepriklausomybės išlaikymo ir nors dalies buvusios okupuotos etnografinės Lietuvos teritorijos atgavimas". Kaip žinoma, užgrobusi Vilnių, Lenkija kėsinosi ir į likusią Lietuvos žemę. Tai pareikalavo iš Lietuvos vyriausybės milžiniškų pastangų kautynių lauke ir diplomatinėje plotmėje. Ir tik po ilgų kovų, kurias labai sunkino ir komplikavo Lenkijos imperialistiniai apetitai, jų nešvanki propaganda prieš Lietuvą Vakarų valstybių tarpe, tik 1923 m. Tautų Sąjungos ambasadorių konferencijos paskirta komisija pravedė tarp Lietuvos ir Lenkijos administraciję liniją, išlikusią iki 1939 m. spalio 29 d. Dr. K. Grinius rašo: "Tuo būdu 1920 - 1923 lietuvių - lenkų karas pasibaigė. Lietuvos Respublika, palyginus su 1920 m. rudens padėtimi, atgavo apie 2,000 kv. km. teritorijos. Ties Giedraičiais - Širvintais sustiprėjusi Lietuvos kariuomenė sumušė gen. Želigovskio armiją ir atsiėmė Žaslius, Vievį, Kaišiadorius, Giedraičius ir Širvintus". Toliau dr. K. Grinius rašo: "Sunkiausią to žygio naštą rei-

kėjo panešti St. Seimui ir jo vyriausybei. Jei visi kalba, kad 1920 m. Lenkija tik stebuklu atsigynusi nuo SSSR, tai ne mažesnis stebuklas buvo tai, kad 1920 - 1923 m. Lietuva iš daug stipresnio priešo atsiėmė daugiau negu 2,000 kv. km. teritorijos. Iš tikrųjų, gi tai buvo ne stebuklas, *bet mūsų tautos, mūsų kariuomenės, paties St. Seimo ir visų gyventojų parodytas didelis pasiaukojimas tėvynės labui, sumanumas, stiprumas, patvarumas, darbštumas ir vieningumas*".[8]

Buvęs tos vyriausybės vidaus reikalų ministeris adv. R. Skipitis savo atsiminimuose Steig. Seimo koalicinės vyriausybės reikšmę nusako šiais žodžiais: "Krikščionių bloko koalicija su Valstiečių sąjunga bei socialistais liaudininkais 1920 - 1922 m. puikiai įrodė, kad tų grupių valdžia sugebėjo atlikti jai tekusias pareigas. Tie dveji metai buvo Lietuvos laisvinimo karų ir mūsų valstybės kūrimosi metai. Tais metais buvo įveikti didžiausių sunkumų kalnai ir padaryti didžiausi darbai. Todėl galima sakyti, jog tai buvo pats gražiausias, dideliais kūrybiniais darbais vaisingiausias mūsų laisvojo dešimtmečio laikotarpis".[9]

---

1. Martynas Yčas, "Lietuvos vyriausybės sudarymo etapai ir pirmieji žingsniai", psl. 89-99.
2. t. p.
3. t. p.
4. Mykolas Sleževičius, psl. 125.
5. t. p.
6. K. Žukas, "Žvilgsnis į praeitį", psl. 260.
7. Dr. J. Purickis, "Seimų laikai", psl. 129.
8. Dr. K. Grinius, "Lietuvos Respublikos Seimai", Varpas, 6-7 nr., 1946.
9. R. Skipitis, "Nepriklausomą Lietuvą kuriant", psl. 396.

STEIGIAMASIS SEIMAS IR JAV LIETUVIAI

LEONARDAS ŠIMUTIS

Pripratę prie demokratinės santvarkos, Amerikos lietuviai džiaugėsi, kad Lietuvos valstybės atkūrimą skelbdama Lietuvos Taryba stipriai pabrėžė demokratinį principą. Su pasitenkinimu buvo skaitomos žinios, kad buvo atmestas Lietuvai peršamas karalius. Nekantriai buvo laukiama Vasario 16-sios akte paskelbtų demokratijos principų vykdymo. Sulaukėm. Rinkimai į Steig. Seimą parodė, kad lietuvių tauta demokratinei valstybės santvarkai pritaria, nes rinkimus laimėjo demokratinės partijos.

Turint galvoj tokius rinkimų duomenis, lietuviai Amerikoje nebeabejojo, kad Steigiamasis Seimas atkurs valstybę demokratiniais pagrindais. Beje, ir mes amerikiečiai turėjome Steig. Seime "savo" atstovą Juliaus Kaupo asmenyje. *(Julius Kaupas yra buvęs Draugo, Garso ir Moksleivio redaktorium, judriu visuomenininku, Alto nariu. Tragiškai mirė okupuotoj Lietuvoj 1945 m.).*

Steig. Seimui Kaune pradėjus darbą 1920 m. gegužės 15 d., niekad šioj pusėj Atlanto nebuvo abejota, kad jis neapvils nė Lietuvos piliečių, nė mūsų amerikiečių. Ir neapvylė. Jis patiesė valstybei demokratinės tvarkos pagrindus, jis davė ir visus kitus tokiai santvarkai reikalingus įstatymus, jis atsižvelgė į socialinį teisingumą bei žmonių dvasinės ir medžiaginės gerovės reikalus, kai davė kraštui demokratinę konstituciją ir pasisakė už žemės reformos pravedimą.

JAV lietuvių politinis seimas

Kai tauta tėvynėje pajudėjo žengti į laisvą ir nepriklausomą gyvenimą, talką pradėjo organizuoti ir Amerikos lietuviai. Jie ne tik telkė lėšas nuo karo nukentėjusiems Lietuvos žmonėms, bet visais laikais kontaktavo Jungtinių Valstybių valdžios sluoksnius, prašydami padėti ją išlais-

vinti, išlaisvintą atkurti ir ją kaip nepriklausomą valstybę pripažinti.

Vos tik prasidėjus I Pasaulio karui, pradėta organizuotis platesnio masto darbams. Amerikos Lietuvių R. K. Federacijos ir "Draugo" redaktoriaus kun. Fabijono Kemėšio iniciatyva pradėtas sąjūdis sušaukti Amerikos lietuvių politišką seimą. Vyko pasitarimai su ryškesnėmis lietuvių grupėmis, pirmoj eilėj su tautininkais ir socialistais, dėl bendro visų Amerikos lietuvių seimo. Nesusitarta. ALRKF ir jai priklausančios centrinės organizacijos, daugelio ir "neutraliųjų" draugijų remiamos, sušaukė seimą Chicagoje (1914 m. spalio 21 ir 22 dienomis). Tautininkai ir socialistai susitarė sušaukti atskirą seimą New Yorke. Tačiau iš jų vieno seimo pasidarė du, nes socialistai, nepritarę tautininkų siūlomai programai, iš seimo išėjo ir atskirai posėdžiavo.

Chicagos seime sudaryta Amerikos Lietuvių Tautos Taryba ir sukurtas Tautos Fondas, New Yorko seime suorganizuotas Nepriklausomybės Fondas ir įsteigta Amerikos Lietuvių Tautinė Taryba. Socialistai savame seime nutarė įsteigti Lietuvos Šelpimo Fondą. Taigi, vietoj vieno visuotinio seimo turėjome tris, vietoj vienos laisvinimo vadovybės — tris, vietoj vieno fondo — tris.

Nėra abejonės, kad visos grupės dirbo vienam tikslui, jos visos pašelpė nuo karo nukentėjusius lietuvius ir patalkino atkurti Lietuvai laisvę, tačiau lietuvių katalikų vadovaujamos organizacijos (Amerikos Lietuvių Tautos Taryba ir Tautos Fondas) galėjo veikti plačiau, atlikti daugiau darbų ir daugiau lėšų sutelkti Tautos Fondui, nes jos užnugary buvo didesnis visuomenės būrys.

Lietuvių Katalikų Federacijos politiškas seimas Chicagoje, įsteigęs tarybą ir Tautos Fondą, priėmė šią rezoliuciją:

"1. Reikalauti Lietuvai kuoplačiausios autonomijos, remiantis plačiai suprastu etnografijos principu — ne vien kalbos atžvilgiu, bet taip pat būdo, tradicijų ir papročių, imant ne tik Didžiąją Lietuvą, bet ir Mažąją Prūsų Lietuvą.

2. Atsižvelgiant į tai, kad Suvalkų gubernija visuomet buvo Didžiosios Lietuvos dalimi ir kad ji tik per Vienos

LEONARDAS ŠIMUTIS,
įžymus J.A.V. lietuvių visuomenės veikėjas, kultūrininkas ir politikas.

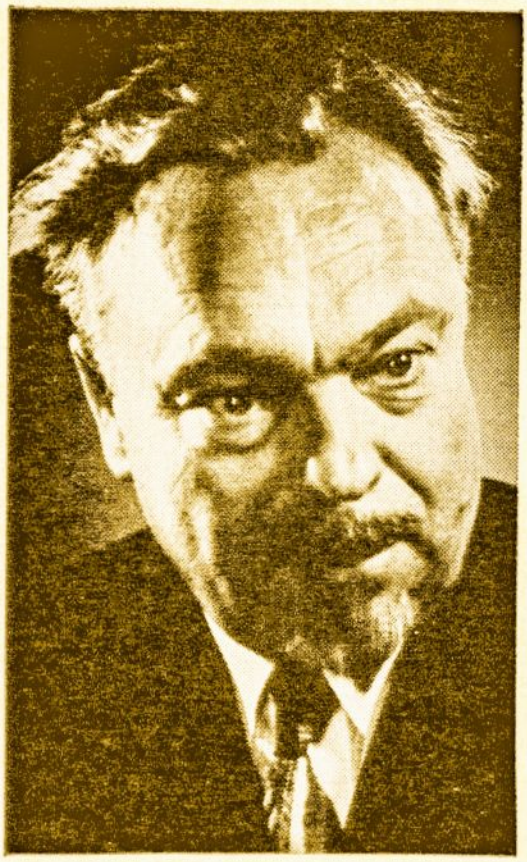

KAZYS PAKŠTAS,
J.A.V. lietuvių visuomenininkas ir mokslininkas.

kongresą 1815 m. buvo priskirta prie Lenkijos, nutariame reikalauti atskirti Suvalkų guberniją nuo lenkų karalystės ir prijungti ją prie visos Lietuvos.

3. Amerikos Lietuvių Politiškas Seimas, turėdamas omenyje bendrą lietuvių kilmę, kalbos panašumą, ekonominių reikalų panašumą, linkėdamas broliams latviams išgauti Latvijai plačiausią autonomiją, išreiškė pageidavimą užmegzti tarp autonomiškų Lietuvos ir Latvijos federacijos ryšius.

4. Reikalauti, kad tarptautiniame Europos Taikos kongrese, kuris taikys kariaujančias valstybes, būtų įleisti ir išklausyti Lietuvos atstovų reikalavimai" (kalba netaisyta).

Lėšų telkimas

1915 metais visos Amerikos lietuvių politinės bei ideologinės grupės susiorganizavo veikti savo tarybose ir šalpos fonduose. Jau veikė katalikų Amerikos Lietuvių Tautos Ta-

ryba, vėliau sutrumpinusi savo vardą į Amerikos Lietuvių Tarybą, taip pat Tautos Fondas. Tautininkai aukas telkė Lietuvos Gelbėjimo ir Autonomijos Fondui, vėliau pavadintam Neprigulmybės Fondu. Jau veikė ir tautininkų taryba — Amerikos Lietuvių Tautinė Taryba. Socialistai rinko aukas Lietuvos Šelpimo Fondui. Lietuvių katalikų ir tautininkų fondai rinko aukas ne tik Lietuvos šalpai, bet ir Lietuvos išlaisvinimui. Socialistai ribojosi vien tik aukų rinkimu šalpai, nes tais laikais jie neturėjo aiškaus nusistatymo dėl politinės Lietuvos ateities. Per pirmąsias rinkliavas bei vajus trys fondai lenktyniavo. Visais laikais pirmavo katalikų Tautos Fondas. Todėl jis galėjo platesniu mastu vesti šalpos darbą, siųsti delegacijas į Lietuvą nuo karo nukentėjusių padėčiai ištirti. Tokias keliones (1916 m.) atliko dr. Julius Bielskis, dabartinis Lietuvos generalinis garbės konsulas Los Angeles mieste, ir kun. dr. Vincas Bartuška. Grįžę juodu informavo Amerikos lietuvių visuomenę ir tuo pačiu rinko aukas. Plačiau galėjo veikti ir Amerikos Lietuvių Taryba. Ji įkūrė Washingtone Lietuvių Informacijos Biurą, kuris veikė kelis metus, plačiai garsindamas Lietuvos vardą ir keldamas amerikiečių spaudoje Lietuvos nepriklausomybės idėją. Šiam biurui vadovavo dr. J. Bielskis. Be to, susikūrė lietuvių informacijos centrai Šveicarijoje ir Paryžiuje. Tautos Fondas juos finansavo. Amerikos Lietuvių Tarybos valdyba su jais palaikydavo artimą kontaktą.

Nuo 1914 iki 1918 metų Tautos Fondo pirmininkais buvo — dr. Antanas Rutkauskas, kun. Jonas Jakaitis ir kun. Kazimieras Urbonavičius (Jonas Kmitas). Fondo sekretoriais buvo adv. Antanas Šlakys, Kazys Pakštas ir Leonardas Šimutis. Iždininku visą laiką buvo Baltras Vaišnoras. Sekretoriams tekdavo ir fondo vajams vadovauti, publikaciją vesti, kalbėtojams maršrutus organizuoti, patiems važinėti po kolonijas su prakalbomis ir fondo skyrius organizuoti. A. Šlakiui sekretoriaujant nuo 1914 m. rugsėjo 23 d. iki 1916 m. liepos 9 d. per du vajus surinkta $52,000; K. Pakštui sekretoriaujant nuo 1916 m. liepos mėnesio iki 1918 m. rugpiūčio mėn. fondui sutelkta $54,164.51. Daugiausiai Tautos Fondas surinko aukų per didįjį vajų 1918 - 1919 metais, vadovaujant Leonardui Šimučiui (sekretorius nuo 1918 metų iki 1919 m. rugsėjo mėn.). Tais metais buvo sutelkta

nuo karo nukentėjusių šalpai ir Lietuvos išlaisvinimo reikalams (per vienerius metus) daugiau kaip $350,000.

Šio paskutiniojo vajaus metu Lietuvos nepriklausomybės klausimas buvo keliamas labai plačiai ir drąsiai. Visuomenė buvo įtaigojama, kad Lietuva bus išlaisvinta dabar arba niekuomet. Ir ji buvo įtikinta. Pradėta aukoti Tautos fondui jau nebe kvoteriais, pusdoleriais, ar doleriais, bet šimtinėmis. Buvo ir tūkstantininkų. Amerikos lietuvių veiklos istorijoj nebuvo kito tokio įvykio, kuris per vienerius metus būtų sutelkęs Lietuvai laisvinti ir šelpti šitokią pinigų sumą. Išimtį sudarė tik Balfas. Bet Balfas tik todėl galėjo stambiomis sumomis operuoti, kad jų gaudavo iš National War Fund ir iš katalikų vyskupų šalpos fondo. Tautos Fondas rinkliavas pravesdavo tik lietuvių tarpe.

Tautos Fondas iki 1922 metų rugsėjo 1 d. surinko iš savo narių $590,136.91. Tautos Fondas ir toliau darė rinkliavas dar bent dvejus metus, bet jos buvo skiriamos daugiausiai kultūros reikalams: Lietuvos Katalikų universitetui steigti, ateitininkų rūmams statyti Kaune, studentų šalpai. Tiesa, dalis Tautos Fondo surinktų aukų (specialiai paskelbtų vajų progomis) buvo siunčiama į Lietuvą katalikų politinėms partijoms (daugiausia krikščionims demokratams) paremti. Šiuo tikslu Amerikos lietuvius aplankė Mikas Bagdonas (miręs būdamas Lietuvos konsulu Chicagoj 1937 m.), kun. J. Dagilis, kun. Antanas Šmulkštys. Tautininkų politinei veiklai aukų parinkti buvo atvykęs kun. V. Mironas.

Paskutinysis Tautos Fondo sekretorius Kazys Krušinskas,[2], perėmęs tas pareigas iš L. Š. 1919 m. rudenį, apskaičiavo, kad iki 1922 m. rugsėjo 1 d. Tautos Fondas kovai dėl Lietuvos nepriklausomybės skyrė $306,886.47, nukentėjusiems nuo karo šelpti — $115,766.37, kultūros reikalams — $56,283.29, organizacijos reikalams — $36,677.73. Viso — $515,613.86. Pridėjus prie šios sumos vėliau pravestas Tautos Fondo rinkliavas, viso buvo sutelkta įvairiems Lietuvos reikalams daugiau kaip $700,000.

Ryšium su Tautos Fondo sutelktomis aukomis Lietuvos reikalams, prof. Kazys Pakštas yra pasakęs: "Visa šita stambi suma buvo surinkta dažniausiai smulkiomis aukomis iš lietuvių katalikų: darbininkų, kunigų ir negausių pasau-

liečių inteligentų. Tai buvo *didžiausia lietuvių tautos istorijoj grynai privatinė iniciatyva ir be jokios valstybinės paramos išaugusi labdaringoji lietuvių organizacija, kūrusi Lietuvos valstybę ir maloningai atsiliepusi į visus opiausius tautos reikalus didžiojo suspaudimo dienomis.* Tai buvo daugiausia jaunų žmonių epopeja, savo veiksmu apėmusi milžinišką kontinentą, ieškojusi ten plačiai išbarstytų lietuvių, būrusi juos bendram darbui ir auklėjusi bei uždegusi tūkstančius skeptikų naujiems, dar negirdėtiems pasiryžimams".[3]

Lietuvių diena 1916 metais

1916 metais daug pastangų buvo padėta, kad gavus leidimą iš JAV vyriausybės, pirmoj eilėj prezidento Woodrow Wilsono, pravesti "Lietuvių dieną" — viešą rinkliavą viso krašto miestų ir miestelių gatvėse. Leidimas buvo gautas. Lapkričio 1 d. vyko rinkliava nukentėjusiai nuo karo Lietuvai. Prezidentas paskelbė proklamaciją, paragindamas ne tik lietuvius, bet visus amerikiečius būti dosniais kilniam reikalui.

Gavus leidimą ir net paraginimą, Amerikos Lietuvių Tarybos ir Tautos Fondo veikėjai išsirikiavo organizuoti kolonijose bendrus komitetus. Suorganizuota tūkstančiai aukų rinkėjų, daugiausia, žinoma, moterų ir mergaičių, įjungiant ir parapijų mokyklų mokinius. Surinktos aukos buvo siunčiamos Amerikos Raudonajam Kryžiui, pažymint, kad jos yra skiriamos Lietuvos šalpai. Buvo surinkta apie $200,000.

Tai buvo vienas pirmųjų Amerikos lietuvių bandymų dirbti bendrą šalpos darbą. Ši rinkliava turėjo ir kitą gerą pusę: ji labai plačiai išgarsino Lietuvos vardą, lietuvių pastangas ją sušelpti ir padėti jos žmonėms išsilaisvinti. Bendrojo centrinio "Lietuvių dienos" komiteto priešakyje stovėjo adv. Jonas Lopata, Wilkes Barre, Pa. Centrinį komitetą sudarė 6 katalikai, 6 tautininkai ir 2 socialistai. Katalikų Tautos Fondas rinkliavai tinkamai suorganizuoti komitetui paskolino $5,000, o tautininkų Neprigulmybės Fondas — $1,000.

Pirmoji Nepriklausomybės deklaracija

1917 m. sausio 10-11 dienomis Amerikos Lietuvių Taryba sušaukė į Pittsburgą trisdešimt tris žymesnius katalikų veikėjus pasitarti svarbiais tautos reikalais. Šis suvažiavimas buvo tuo svarbus, kad jis padarė labai drąsų žygį: paskelbė *pirmąją Lietuvos nepriklausomybės deklaraciją*. Ji buvo paskelbta septynių didžiųjų lietuvių katalikų organizacijų vardu. Dr. Julius Bielskis ir kun. Jonas Žilius buvo įgalioti šią deklaraciją įteikti prez. Wilsonui ir Europos valstybių ambasadoriams. Juodu tą pareigą atliko.

Šis veiksmas aiškiai parodė, kad Amerikos lietuviai jaučia politinį pulsą. Lygiai po metų Lietuvos Taryba paskelbė Lietuvos valstybės atkūrimo deklaraciją. Įdomu tai, kad Lietuvos Taryba ir Amerikos Lietuvių Taryba tuos reikšmingus žygius atliko be jokio susižinojimo ir be jokio susitarimo, nes tuo metu tarp Lietuvos ir Amerikos lietuvių dėl siautėjančio karo nebuvo jokio susisiekimo bei kontakto. Anot prof. K. Pakšto: "Visuose žemės kampuose lietuvių tautos dalys nujautė epochos svarbumą ir pajuto savo jėgas ir pribrendimą atstatyti senąją garsios praeities valstybę... šių dviejų tarybų nutarimai turėjo magnetinės galios visai lietuvių tautai... Didingi tai buvo laikai"...

Dėl laisvės kovojančiai lietuvių tautai Amerikos lietuvių įnašas buvo svarbus ir svarus. Ypač 1918 m. lietuviai amerikiečiai dirbo dideliu įsitempimu.

Visuotinis Amerikos Lietuvių Seimas

1918 m. kovo 13 - 14 d. buvo sušauktas didžiulis visuotinis Amerikos Lietuvių Seimas New Yorke. Seimo posėdžiai ir koncertas vyko didžiulėj Madison Sqare Garden. Suvažiavo 1,300 atstovų iš visų JAV kraštų. Katalikų atstovų buvo 900, apie 400 nuo tautininkų bei liberalų. Jie visi buvo organizacijų bei draugijų teisėtai išrinkti. Seimą sušaukė dviejų tarybų (katalikų ir tautininkų) vadovybės. Seimo pirmininku buvo išrinktas bankininkas iš Pittsburgo Jonas Milius, katalikų atstovas. Pirmuoju sekretorium — Leonardas Šimutis, jaunimo (Lietuvos Vyčių) atstovas. Rezoliucijų komisiją sudarė tokie vyrai, kaip kun. Fabijonas

Kemėšis, redaktorius Bronius Balutis, kun. Konstantinas Vasys, Jonas Karosas, R. Karuža, adv. F. Bračiulis ir J. S. Vasiliauskas.

Atsižvelgdamas į prez. W. Wilsono 1918 m. sausio 22 d. pareiškimą, kad "Negali ir neturi būti jokios taikos, kuri nepripažįsta ir nepriima principo, kad visos valstybių teisės paeina nuo pačių pavaldinių leidimo ir kad niekur nėra teisės, leidžiančios perleidinėti tautas iš rankų į rankas, iš vienos valstybės kitai, lyg tos tautos būtų paprastas turtas" —

Seimas nutarė:

"Kreiptis į Jungtinių Amerikos Valstybių prezidentą ir visas talkininkaujančias bei neutralias valstybes ir reikalauti pripažinti:

1. Kad Lietuvos plėtojimuisi reikalinga sudaryti nepriklausomą, demokratiškai sutvarkytą valstybę etnografinėmis sienomis su būtinai reikalingomis ekonominiam gyvenimui korektyvomis.

2. Kad Lietuvos nepriklausomybę užtikrintų taikos kongresas, kuriame turi dalyvauti ir Lietuvos atstovai.

3. Visus šiuos nutarimus perduoti mažųjų ir pavergtųjų tautų užtarėjui aukštai gerbiamam prezidentui Woodrow Wilsonui". (Teksto kalba netaisyta).

Nutarus priimti šią rezoliuciją, tūkstantinė lietuvių minia sustojo ir galingai (net du kartus) giedojo Lietuvos himną. Visų širdyse kilo begalinis džiaugsmas. Ilgai kartota: valio nepriklausoma, laisva Lietuva!

Kaip buvo Seimo nutarta, taip ir buvo padaryta. Istoriškoji rezoliucija įteikta Jungtinių Valstybių prezidentui ir pasiųsta į kitų valstybių sostines. Rezoliuciją paskelbė Amerikos ir Kanados spauda. Lietuviams amerikiečiams ir kanadiečiams ji turėjo nepaprastai didelės reikšmės. Ji buvo stipriu akstinu dar labiau susiorganizuoti ir vieningu frontu stoti talkon Lietuvai išlaisvinti.

Seimas pasisakė ir dėl atkursimos Lietuvos valdžios formos, būtent: "Žmonių laisvę ir teises apsaugoti geriausiai gali demokratinė valdžios forma, todėl, palikdamas Lietuvos piliečiams apsispręsti valdžios formą, bet stovėdamas už demokratinius principus, Seimas pasisako, kad Lietuvos valstybė būtų atkurta tikros demokratijos prin-

cipais ir respublikoniška valdžios forma, kad visi piliečiai be skirtumo tautybės, tikėjimo, lyties ir luomo turėtų lygias politines teises, kad valstybėje būtų užtikrinta žodžio, spaudos, susirinkimų, organizacijos, tikėjimo ir sąžinės laisvė, taip pat asmens ir namų neliečiamybė, kad būtų darbininkams užtikrinta galimybė ir laisvė gintis nuo išnaudojimo ir skriaudų, kad tik iki to laipsnio būtų nacionalizuota turtai ir visuomenės įstaigos, kiek tai reikalautų tautos gerovė, neperžengiant prigimtų asmens teisių ir laisvės".

Seimo komisijos, pažymėtinai rezoliucijų komisija, daug laiko praleido svarstydamos, kaip būtų galima sudaryti vieną bendrą frontą kovai dėl Lietuvos išlaisvinimo ir valstybės atkūrimo. Mėginta, bet nepavyko iš dviejų tarybų — Amerikos Lietuvių Tarybos ir Lietuvių Tautinės Tarybos — sukurti vieną visų bendrą organą. Tačiau pavyko susitarti dėl sudarymo dviejų tarybų koordinacinio komiteto, kuris buvo pavadintas Egzekutyviniu komitetu. Pasiūlius tokio komiteto sudarymą seimo plenumui, vienbalsiai buvo nutarta jį tuojau sudaryti. Jis buvo sudarytas. Tai buvo dar vienas svarbesnių seimo atliktų darbų.

Žygis į Baltuosius Rūmus

Ačiū veikusiam Washingtone katalikų (Amerikos Lietuvių Tarybos) įsteigtam ir išlaikomam Lietuvių Informacijos Biurui ir 1918 metų pavasarį jam pradėjusiam talkinti adv. Baliui Mastauskui (Frank Mast),[4] spėjusiam užmegzti valdžios sferose mums reikalingų kontaktų, gegužės 3 d. buvo išrūpinta lietuvių delegacijai audiencija pas prezidentą Woodrow Wilsoną. Delegacijoj buvo keliolika Amerikos Lietuvių Tarybos vadų bei veikėjų. Jai vadovavo adv. Balys Mastauskas. Iš anksto paruoštą memorandumą prezidentui perskaitė kun. Jonas Jakaitis, Šv. Kazimiero parapijos, Worcester, Mass., klebonas ir to meto Tautos Fondo pirmininkas. Šiame dokumente buvo iškeltas Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo klausimas. Prezidentas paprašytas jo paskelbtus keturioliką punktų teisingai ir pastoviai taikai atstatyti pritaikinti ir kovojančiai dėl laisvės Lietuvai. Prezidentas, vienu kitu sakiniu atpasakojęs tuo metu

FL. BAGOČIUS,
J.A.V. lietuvių visuomenininkas ir politikas.

vykusio karo tikslus, kiek ilgėliau sustojo prie savo iškeltų šūkių — atstatyti pokarinį pasaulį demokratiniais pagrindais ir padaryti galą karams ateityje. Jis pabrėžė ir tai, kad visos tautos turi teisę gyventi savu, laisvu ir nepriklausomu gyvenimu, neišskiriant ir lietuvių tautos.

Man ir visiems kitiems delegacijos nariams prez. Wilsonas savo asmenybe ir savo žodžiu padarė neužmirštamą įspūdį. Šis žygis į Baltuosius Rūmus mus dar labiau sustiprino nepailstamai tęsti kovą už Lietuvos valstybės įtkū-

rimą. Delegacijoj dalyvavo: kun. Fabijonas Kemėšis, Kazys Pakštas, L. Šimutis, Julius Kaupas, adv. Kazys Česnulis (Chesnul), kun. Jonas Žilius, kun. Jonas Kasakaitis, Antanina Nausėdienė, Jonas Karosas, dr. Julius Bielskis, kun. Jonas Kasakaitis, kun. J. Dobužinskas, kun. Juozas Miliauskas, kun. Jonas Švagždys, kun. B. Paukštys, Antanas Staknevičius, kun. M. Cibulskis. V. K. Račkauskas delegacijoj dalyvavo Amerikos Lietuvių Tautinės Tarybos valdybos įgaliojimu.

Istoriškas dokumentas

Manau, kad skaitytojui bus įdomus dokumentas, kurį kun. J. Jakaitis delegacijos vardu perskaitė ir įteikė prez. Wilsonui. Štai jis:

"Amerikos Lietuvių Taryba savo ir beveik milijono lietuvių, ieškojusių prieglaudos nuo autokratijos laisvose ir šviesiose Jungtinių Valstybių aplinkybėse, pažada Jums ištikimą paramą ir Amerikos lietuvių meilę. Turbūt apčiuopiamiausiu lojalumo šaliai ir Jums įrodymu yra tai, jog didžioje JAV armijoje, kuri dabar yra siunčiama į Europos karo frontą, kad "pasaulį padarytų saugiu" — yra suvirš 25,000 lietuvių savanorių, atsiliepusių į Jūsų atsišaukimą, kad sukurtų pasaulį patogia gyvenimui vieta.

Lietuva amžiais troško būti nepriklausoma. Amžiais ji buvo malama tarp dviejų girnų — Rusijos ir Vokietijos, bet tautiškų troškimų tvirtas branduolis nepasidavė sutrupėjimui, šiandien jis jau leidžia atžalas, ieškančias padrąsinimo tvirtam ir tverenčiam augimui.

Jūsų pasaulinės taikos programoje tryliktoje sąlygoje Lenkijai pažadėta užtikrinimai ir garantijos. Ir Lietuva panašių užtikrinimų bei garantijų geidžia ir prašo. Lietuva nepriklausomybę paskelbė 1917 m. gruodžio 11 d.,[5] vadovaudamosi tuo mažųjų tautų troškimu, "kad nulemtų savo pavaldinystę ir savo politiško gyvenimo formas". Ji tapo Rusijos apleista, su kuria neatnaujintų, jei galėtų, seną, priverstiną ryšį. Ji purtosi atgaivinti seną asmenišką uniją su Lenkija ir bevelija išnykti, negu su prūso valdžia būti. Laisva nuo svetimų nepriklausomybė — yra dalykai, dėl kurių ji pasisakė ir kurių ji siekia.

Jūs, p. Prezidente, aiškiai pareiškėte, jog šio karo šaknys glūdi mažųjų tautų, kurioms trūko vienybės ir jėgos iškovoti savo reikalavimus, teisių nepaisyme, ir Jūs esate pareiškę, kad dabar reikia sudaryti tokias sutartis, kad ateityje tokie dalykai nebepasikartotų ir kad tas sutartis reikia remti visų tiesą mylinčių tautų sujungtomis jėgomis, ir kad tautos kiekvienu atveju turi būti pasirengusios ir pasiryžusios tą tiesą palaikyti.

Lietuvių Tauta yra vieninga, bet jai trūksta jėgos. Be pagalbos ir be padrąsinimo ji negali pasiekti savo tikslo. Pirmutinis uždavinys yra — išlaisvinti Lietuvą iš vokiečių įtakos ir propagandos. Kai tai bus atlikta, netrukus seks tautos statuto atnaujinimas, ir mes esame įsitikinę, jog mes turime tas ypatybes ir privalumus, kurie reikalingi tvirtai valstybei.

Nieks labiau nepaskatintų Lietuvos pasipriešinimo vokiečių kontrolei, kaip Jungtinių Valstybių užtikrinimas, mūsų prezidento pareiškimu, jog — kai tauta parodys sugebėjimą save valdyti, kad Lietuvai būtų garantuota pastovi nepriklausomybė. Kaip Europos valstybės pasekė Jungtines Valstybes pripažinti Kinijos respubliką, taip lygiai jos paseks ir Lietuvai laisvės užtikrinimą, nes Jūsų vadovaujamos Jungtinės Valstybės reiškia pasaulį Jungtinių Valstybių vadovybėje.

Praktiškoji pusė verčia ir Lietuvai garantuoti tai, kas pažadėta Lenkijai. Bet mes čia plačiau nekalbėsime. Mes prašome p. Prezidentą atkreipti savo dėmesį į balandžio 27 d. Valstybės departamentui įteiktą memorandumą, kuriame šis klausimas yra pilnai aptartas. Bet svarbu Lietuvai suteikti nepriklausomybę ir užtikrinti teritorinę čielybę tai senai tautai ir naujai gimusiai respublikai, apsiaustai iš rytų chaosu, o iš vakarų despotizmu, negali būti perdaug pabrėžta.

Pagarbiai ir palankiai prašome atsižvelgti į mūsų prašymą ir pakartotinai pareiškiame Jums savo ištikimybę ir pasitikėjimą principais, už kuriuos Jūs stovite".

Šis dokumentas laikytinas istorišku, nes juo pirmą kartą mūsų istorijoj buvo apeliuojama tiesiog į JAV prezidentą, kad JAV aiškiai pasisakytų ir griežtai stovėtų už laisvos ir nepriklausomos Lietuvos atkūrimą. Ir iš viso tai buvo pirmas Amerikos lietuvių žygis į Baltuosius Rūmus.[6]

Milijonas parašų

Dar vienas platesnio masto ALT užmojis buvo paruošti peticiją Jungtinių Amerikos Valstybių vyriausybei, prašant padėti atkurti Lietuvos valstybę ir ją pripažinti. Buvo nutarta surinkti po ta peticija milijoną parašų. Nutarimas buvo įvykdytas. Tūkstančiai lietuvių veikėjų, išsirikiavę visose lietuvių kolonijose, surinko daugiau kaip milijoną parašų. Parašai buvo renkami ne tik lietuvių, bet amerikiečių ir kitų tautybių tarpe. Ši peticija su visais parašais buvo įteikta prezidentui Warren Hardingui Baltuosiuose Rūmuose 1922 m. pavasarį.

Lietuvos laisvė Senate

ALT vadovybė ir LIB direktorius su savo talkininkais ieškojo ir surado draugų ir Atstovų Rūmuose, ir Senate. Atstovų Rūmuose lietuvių reikalus "atstovavo" kun. J. Kasakaičio, adv. J. Lopatos ir kitų Wyoming klonio (Pa.) lietuvių veikėjų draugas kongresmanas Casey. Džiaugėmės, kad ir senate atsirado mūsų draugų. Gruodžio 22 d. (1918 m.) respublikonų vadas senate ir partijoje sen. Henry Cabot Lodge pateikė senatui tokią rezoliuciją:

"Nutarta, kad Senatas galvoja, jog Lietuva turi būti atskirta nuo Rusijos ir turi gauti nepriklausomybę, ir kad ta pati teisė turi būti duota Latvijai ir Estijai. Jos visos turi gauti laisvę ir nepriklausomybę, nes jų žemės prie Baltijos kranto labai svarbios būsiančiai pasaulio laisvei ir taikai".

Delegacija Šveicarijon

Pasklidus gandams, kad Lietuvos veikėjai ir pasilikę krašte, ir išvykę užsienin pagalbos ieškoti, priėję prie įsitikinimo, kad karą laimės Vokietija, todėl ir Lietuvos laisvės ateitį reikią rišti su vokiečiais. Net ir kun. dr. Vincas Bartuška, Amerikos Lietuvių Tarybos atstovas Šveicarijoj, pradėjęs krypti vokiečių pusėn. Šią situaciją plačiai apsvarstė Amerikos Lietuvių Taryba savo suvažiavime 1918

m. gegužės mėn. Washingtone. Kadangi mes buvome giliai įsitikinę, kad Prancūzija ir jos sąjungininkai, turėdami Amerikos visokeriopą pagalbą ir jos armiją karo fronte Europoj, nugalės vokiečius ir jų talkininkus, todėl nutarė siųsti Šveicarijon delegaciją (adv. B. Mastauską, kun. J. Dobužinską ir Kazį Pakštą), kad kontaktuotų Lietuvos Tarybos viršūnes ir jos veikėjus, atvykusius Šveicarijon ir Švedijon, ir juos įtikinėtų, kad taiką diktuos ne Vokietija su savo talkininkais, bet Amerika ir jos sąjungininkai. Kun. dr. Bartuška buvo atšauktas kaip ALT atstovas Šveicarijoje. Bet netrukus ir jis prisidėjo prie ALT tarybos delegacijos ir kartu veikė bendram tikslui.

Philadelphijos deklaracija

Po Visuotiniojo Amerikos Lietuvių Seimo lietuvių katalikų ir tautininkų liberalų vadai jau dažnai susitikdavo tartis bendros akcijos reikalais. Juos suvesdavo seimo sudarytasis Egzekutyvinis komitetas. Vienas tokių susitikimų buvo 1918 m. rudenį McAlpin viešbutyje New Yorke. Ir man, kaip Egz. komiteto nariui, teko jame dalyvauti. Tarp kitko buvo sutarta prisidėti prie čekų vado Tomo Masaryko Amerikoje sukurto sąjūdžio, siekiančio pavergtųjų tautų išlaisvinimo.

Spalio 26 d. turėjo suvažiuoti į Philadelphiją, Pa., Masaryko vadovaujamų tautinių grupių atstovai, kad pasirašytų laisvės siekiančių pavergtų tautų Nepriklausomybės deklaraciją. Pasirašyti po šia deklaracija galėjo tik po vieną atstovą nuo tautos. Taigi ir lietuviai tik vieną atstovą tegalėjo įgalioti ją pasirašyti. McAlpin viešbučio susirinkime tokį atstovą reikėjo išrinkti. Buvo pristatyti du kandidatai: kun. Jonas Žilius (katalikų) ir dr. Jonas Šliupas (tautininkų). Ilgai ir karštai pasiginčyta. Nesutarta. Tada ALT nariai pasiūlė kompromisinį kandidatą inž. Tomą Naruševičių. Pradžioje ir jo kandidatūra buvo kai kam nepriimtina, tačiau katalikams didesnių nuolaidų nebedarant nutarta deleguoti Naruševičių. Tai užgavo dr. J. Šliupą, kuris padarė stiprų pareiškimą ir iš susirinkimo išvyko. Supyko jis todėl, kad pamanė, jog jo nuopelnai Lietuvai neįvertinti. T. Naruševičius su palydovais (J. Kaupas, Jonas

G. Miliauskas - Milius, ALT pirmininkas, kun. J. Kaulakis, K. Česnulis. Buvo atvykęs ir dr. Šliupas, bet iškilmėse nedalyvavo. Tuo pačiu metu įvyko T. Masaryko vadovaujamos Vidurio Europos sąjungos konferencija) atvyko paskirtą dieną į Philadelphia ir Nepriklausomybės salėje (Independence Hall) deklaraciją pasirašė. Ne tik įvairių tautinių grupių bendruomenės, bet ir amerikiečių visuomenės vadai bei spauda šiam įvykiui skyrė daug dėmesio.

Spalio 24 d. abiejų tarybų (katalikų ir tautininkų) vadovybių susirinkime kun. J. Žilius ir T. Naruševičius išrinkti atstovauti lietuvius Washingtone ir dirbti Lietuvių Informacijos biure.

Legionas

Rugpiūčio mėn. įvykęs Clevelande Lietuvos Vyčių seimas nutarė: "Užgirti Amerikos Lietuvių Tarybos pastangas organizuoti lietuvių legionus, kurie šalia Amerikos ir sąjungininkų vėliavų kariautų už Lietuvos nepriklausomybę ir demokratiją".

Netrukus Amerikos Lietuvių Taryba ir Amerikos Lietuvių Tautinė Taryba paskelbė bendrą atsišaukimą, kviesdama jaunus vyrus stoti į tuos legionus. Po kiek laiko tas sumanymas pradėta rimtai realizuoti. Sudaryti planai ir apgalvoti pirmieji žygiai, bet pasibaigė karas ir reikalas savaime atkrito. Tačiau atsirado vyrų, kurie atskirai vyko į Lietuvą ir įstojo į besikuriančią Lietuvos kariuomenę.

Delegacijos Paryžiuje

1919 m. birželio 28 d. Paryžiuje prasidėjo taikos konferencija. Lietuvoje jau veikė laikinoji vyriausybė. Mūsų tarybos — ALT ir ALTT — jau buvo pasiuntusios Paryžiun savo delegacijas, kad stebėtų konferencijos eigą ir padarytų reikalingų kontaktų "keturių didžiųjų" delegacijose. ALT (katalikų) buvo paskyrusi toms pareigoms adv. B. F. Mastauską, kun. Joną Žilių, Julių Kaupą, adv. Kazį Česnulį. Tautininkų ALTT tas pareigas patikėjo Broniui Balučiui, Tomui Naruševičiui, dr. J. Šliupui. Veikliausias dele-

gacijoj buvo adv. B. Mastauskas, nes pagyvenęs Europoje 9 mėnesius, ilgiausiai Paryžiuje, turėjo užmezgęs daug naudingų ryšių ne tik su JAV diplomatais, bet ir anglų bei prancūzų vyriausybių atstovais.

Lietuvos laikinoji vyriausybė taip pat siuntė savo delegaciją. Jai vadovavo ministeris pirmininkas ir užsienio reikalų ministeris Augustinas Voldemaras. Lietuvos delegacija turėjo didelių sunkumų įvažiuoti į Prancūziją. B. Mastauskas per savo ryšius išrūpino Lietuvos delegacijai leidimą įvažiuoti į Prancūziją ir Paryžių. Dr. Jonui Šliupui taip pat tokį leidimą išrūpino. Amerikos Lietuvių Taryba kelis kartus siuntė Lietuvos delegacijai gan stambias sumas, kad ji ten galėtų gyventi ir ginti atkurtos Lietuvos valstybės reikalus. Buvo pasiųsta delegacijai daugiau kaip $50,000.

Laisvės varpas

1919 m. vasarą Chicagos lietuvių veikėjų grupė, adv. Jono Bagdžiūno ir redaktoriaus Broniaus Balučio vadovaujama, surinko pinigų ir nuliedino Laisvės varpą su Br. Balučio sukurtu įrašu: "O! Skambink per amžius vaikams Lietuvos, tas laisvės nevertas, kas negina jos". Varpas buvo nuvežtas Lietuvon 1922 m. ir įkeltas Karo Muziejaus bokštan.

1919 m. gegužės 15 d. mūsų abiejų tarybų Vykdomojo komiteto nariai, dr. J. Bielskis ir Matas Vinikas, spaudoje paskelbė tokią žinią: "Lietuvių Egzekutyvio komiteto pastangomis Washingtone Lietuva gauna iš American Relief Administration vieną milijoną dolerių.Lietuvai bus priduota per Herbert Hooverį laike 60 dienų".[7]

L. Raud. Kryžius

1919 m. balandžio 28 d. LRKSA patalpose susirinko katalikų veikėjų būrelis, kad pradėtų organizuoti paramą Lietuvos Raudonajam Kryžiui. Užuomazga buvo padaryta nutariant steigti LRK Rėmėjų draugiją, kurios priešakyje atsistojo kun. Juozas Petraitis, Paterson, N. J., lietuvių

KAN. FAB. KEMĖŠIS, J.A.V. lietuvių visuomeninkas ir politikas.

parapijos klebonas. Sekretorium išrinktas Jurgis Tumasonis, iždininke Barbora Vaškevičiūtė iš Newark, N. J. Netrukus draugija pradėjo plačiai veikti. Darė ne tik pinigų, bet rūbų, apavo ir net maisto rinkliavas. Per keletą metų besidarbuodama, draugija daug padėjo Lietuvos Raudonajam Kryžiui. Dr. Antanas Rutkauskas buvo pasiųstas Lietuvon, kad nuvežtų paramos ir patirtų, kas reikalingiausia žmonėms.

Tarybos ir Lietuvos atstovavimas

Washingtone vis dar veikė ALT įkurtas ir išlaikomas Lietuvių Informacijos Biuras, kuriam vadovavo dr. J. Bielskis. Biuras buvo sustiprintas, kai ten buvo deleguoti keli abiejų tarybų Vykdomojo komiteto nariai. Buvo veiklūs Mastauskas, K. Česnulis, Jul. Kaupas, kun. Žilius, T. Naruševičius, dr. Šliupas. Jam pasitraukus, atvyko Matas Vinikas.

1919 m. balandžio 4 d. Lietuvos Taryba laikinuoju Lietuvos prezidentu išrinko Antaną Smetoną, kurį abi mūsų tarybos atitinkamai pasveikino. Laikinosios vyriausybės užsienio reikalų ministeris mūsų taryboms pranešė, kad netrukus atsiųs į Washingtoną savo atstovą. Kol toks atstovas bus paskirtas ir atvyks, tarybų Vykdomasis komitetas buvo prašytas Washingtone atstovauti visus Lietuvos reikalus.

Amerikos lietuviai įsteigė bent pustuzinį bendrovių, turėjusių akcijomis bei šėrais sutelkti kiek galima didesnį kapitalą ir jį perkelti nepriklausomon Lietuvon jos ekonominiam gyvenimui stiprinti. Jos buvo išvysčiusios nemažą sąjūdį ir kelios (Lietuvių Prekybos Bendrovė, "Drobė" ir kelios kitos) savo pažadus ištesėjo: savo veiklą perkėlė Lietuvon.

Paskola Lietuvai

Lietuvos Laisvės bonų (paskolos) klausimas buvo iškeltas 1919 m. spalio mėn. "Garsas" savo vedamuoju straipsniu ragino tarybų Vykdomąjį komitetą imtis iniciatyvos Laisvės bonų reikalu. Tarybos tą reikalą rimtai pradėjo svarstyti ir organizuoti komitetą. Atvykus Amerikon Lietuvos finansinei misijai (adv. Jonas Vileišis, kun. Jonas Žilius ir majoras Povilas Žadeikis), reikalas galutinai buvo suorganizuotas. Gruodžio 18 d. spaudoje paskelbtas atsišaukimas į visuomenę, primenant, kad "Atėjo laikas, jog Lietuvos valdžia, negaudama iš niekur kitokios paramos, kreipiasi į Amerikos lietuvius, reikalaudama paskolos", kuri "užgirta Lietuvos laikinosios valdžios ir garantuota visu Lietuvos turtu". Paskolos bonų nutarta išleisti už 5 milijonus dolerių. Nutarta mokėti 5 procentus. Atsišaukimą pasirašė Lietuvos finansinė misija (adv. Jonas Vileišis, kun. Jonas Žilius, Povilas Žadeikis). ALT ir ALTT Egz. komiteto vardu pasirašė B. Mastauskas, M. Vinikas, P. S. Vilmontas, kun. J. J. Jakaitis, J. O. Širvydas, kun. J. Kaulakis, kun. M. Pankus, kun. F. Kemėšis, V. F. Jankauskas, J. G. Milius, P. Purvis, Pijus Norkus, K. Česnulis, V. K. Račkauskas. Tautos Fondo vardu pasirašė Kazys Krušinskas; Nepriklausomybės Fondo — Petronėlė Jurgeliūtė; Lietuvių R. K. Susivienijimo Amerikoje — Povilas Molis; Susivieni-

jimo Lietuvių Amerikoj — A. B. Strimaitis; Lietuvos Atstatymo Bendrovės — R. Karūža; Lietuvių Prekybos Bendrovės — Jonas Romanas; Lithuanian Relief Fund — kun. Antanas Milukas; Lietuvių Mechanikų Sąjungos — J. Kripaitis.[8]

Pravedant Laisvės bonų pardavinėjimą, visi dirbo sutartinai: ir mūsų tarybos, ir organizacijos, ir ekonominės bendrovės bei korporacijos. Žinoma, išskiriant komunistinius gaivalus. Centrinis komitetas veikė gerai. Jis buvo suorganizavęs veiklius vienetus kolonijose. Greit parduota Lietuvos Laisvės bonų už daugiau kaip du milijonus dolerių.

Netrukus po to Amerikos Lietuvių Taryboj kilo mintis suorganizuoti komitetą auksui bei auksiniams daiktams rinkti Lietuvos valiutai sustiprinti. Ir šiam reikalui buvo pravestas vajus. Tautiečiai aukojo auksines monetas, žiedus ir visokiausius kitokius auksinius daiktus. Surinkti daiktai buvo pasiųsti Lietuvos finansų ministeriui.

Lietuvos Finansinės Misijos pirmininkas adv. Jonas Vileišis turėjo ir kitą uždavinį atlikti. Nors JAV vyriausybė tuomet dar nebuvo pripažinusi Lietuvos valstybės de jure, tačiau Lietuvos vyriausybė buvo pavedusi jam rūpintis diplomatiniu Lietuvos atstovavimu. Jam buvo perleistas ALT išlaikomas Lietuvių Informacijos biuras su visais įrengimais. Tai irgi palengvino kurti Lietuvos diplomatinę misiją Washingtone ir be kliūčių perimti iš tarybų Egzekutyvio komiteto Lietuvos atstovavimo pareigas.

Sunku būtų trumpame rašinyje suminėti visą Amerikos lietuvių veiklą, talkinusią Lietuvos žmonėms atkurti savo senąją valstybę ir prieiti prie visuotinių rinkimų, prie Steigiamojo Seimo.

Reikia turėti galvoje ir tai, kad po karo, kai atsidarė susisiekimas su Lietuva ir keliai jon grįžti, gana daug pinigingų Amerikos lietuvių grįžo tėvynėn, pirko stambius ūkius, steigė prekybos bei pramonės įmones. Ir šiaip jau paštu plaukė Lietuvon doleriai saviškiams paremti. Be to, aukos kultūrinėms organizacijoms, bažnyčių atstatymui, seminarijoms ir t.t. Apskaičiuojama, kad ir šiuo keliu milijonai amerikiečių lietuvių dolerių buvo pasiųsta Lietuvon. Ir tai stiprino jos ekonominį gyvenimą.

Sulaukęs Lietuvos Steigiamojo Seimo, Amerikos lietuvis nesigailėjo savo įnašo savo tėvų kraštui atkurti laisvu ir nepriklausomu.

---

1. Julius Kaupas yra buvęs Draugo, Garso ir Moksleivio redaktorium, judriu visuomenininku, Alto nariu. Tragiškai mirė okupuotoj Lietuvoj 1945 m.

2. K. Krušinskas už nuopelnus Kr. demokratų partijai buvo pakeltas garbės nariu. Šis didis ir nepaprastai uolus mūsų visuomenininkas, daug ir Lietuvai ir Amerikos lietuviams nusipelnęs, šiemet (balandžio 20 d.) sulaukė 90 m. amž.

3. Amerikos Lietuvių darbai, Kunigų Vienybės leidinys, 1943 m.

4. B. Mastauskas buvo Amerikos Lietuvių Tarybos pirmininkas. 1923 m. JAV pripažinus Lietuvą de jure, jis buvo paskirtas Lietuvos pasiuntinybės Washingtone juriskonsultu. Lietuvos laisvinimo reikalais keliais atvejais buvo siunčiamas Europon. Buvo ir Lietuvoj.

5. Tuo metu dar nebuvome girdėję apie Vasario 16 d. Nepriklausomybės paskelbimo aktą.

6. Suprantama, šis dokumentas bei memorandumas prez. Wilsonui buvo įteiktas anglų kalba. Čia duodu jo vertimą, nedaug tetaisydamas jo kalbą.

7. H. Hooveris, vėliau JAV prezidentas, vadovavo Amerikos šalpos darbui pokarinėje Europoje. Jo vadovaujamoji šalpa pasiekė ir Pabaltijo kraštus. Ir tas milijonas tikriausiai buvo paskirtas maistui, rūbams, medikamentams ir kitiems reikmenims Lietuvon nugabenti.

8. Iš šį atsišaukimą pasirašiusių gyvųjų tarpe beturime K. Česnulį, K. Krušinską, P. Jurgeliūtę, J. Romaną. iš visų organizacijų tik dvi teišsilaikė ir šiandien tebeveikia: Lietuvių R. K. Susivienijimas Amerikoje ir Susivienijimas Lietuvių Amerikoj.

JONAS BERTASIUS
5348 So. Talman
Chicago Ill. 60632

Pasveikinimas Lietuvos Steigiamojo Seimo

"Amerikos Lietuvių susivažiavimas Washingtone sveikina Lietuvos Steigiamąjį Seimą ir reiškia vilties, kad Vilnius, Gardinas ir dalis Suvalkijos bus nuo priešų okupacijos greitai ir imanomai liuosuojama, taipgi Klaipėdos kraštas prie Lietuvos jungiamas. Vardan Amerikos Lietuvių, Susivažiavimas žadasi tokius Lietuvos Valdžios žygius gelbėti ir remti iki Lietuvos vėliava ant Gedimino Kalno užplėvėsuos ir toliaus, iki bus reikalinga. Šiandien mes įteikėm Amerikos Prezidentui peticiją su milijonu parašų ir mūsų audiencija gavo jo prižadus rūpintis, kad Amerika pripažintų Lietuvos neprigulmybę.

Pirmininkas, Gegužis

Raštininkas, Bagočius"

Lietuvių Delegaciją priėmė Baltuose Rūmuose 1921 m. geg. 31 d. JAV Prezidentas Warren G. Harding, dalyvaujant Valstybės Sekretoriui — Charles E. Hughes. Ją pristatė Kongresmanas Chandler.

Lietuvių Delegacijos sąstatas buvo toks:

1. Jos. J. Elijošius, iš Chicagos, Ill.
2. J. J. Hertmanavičius, iš Chicago, Ill.
3. Antanas Ivaškevičius, iš So. Boston, Mass.
4. Jonas Skritulskas, iš New Britain, Conn.
5. Dr. E. G. Klimas, iš Phila, Pa.
6. Kun. J. J. Jakaitis, iš Worcester, Mass.

Dr. E. G. Klimas pačios delegacijos buvo paskirtas kaipo kalbėtojas delegacijos vardu.

LIETUVOS PARLAMENTINĖ SANTVARKA

JUOZAS B. LAUČKA

Tautos atstovavimo minties brendimas

Tautos tiesioginio dalyvavimo valstybės reikalų tvarkyme idėja nebuvo svetima Lietuvos nepriklausomybės atstatymo veikėjams. Jos šaknys tūnojo lietuvių tautos politinėje sampratoje šimtmečių šimtmečiais. Jos pradžią matome jau Vytauto Didžiojo laikais. Kraštui sėkmingiau valdyti Vytautas buvo sutelkęs dviejų rūmų atstovybę: žemuosius kilmingųjų rūmus ir iš aukštųjų patarėjų susidėjusį senatą. Žinoma, prieš šimtmečius Lietuvoje veikusios tautos atstovavimo institucijos niekas nedrįs vadinti šiandien suvokiamo parlamento vardu. Tačiau ir labai ribotos krašto atstovybės egzistavimas atspindėjo šalies valdovo ir jį rėmusių sluoksnių nuomonę, kad krašto valdymas nėra tiktai valdovo teisė, privilegija ar asmeninis reikalas.

Šalies gyventojų, bent svarbiųjų jos sluoksnių teisę tiesioginiai dalyvauti valdžios funkcijų vykdyme stipriai gynė Lietuvos valstybininkai Lietuvos ir Lenkijos Bendruomenėje, kai ji susiformavo Lietuvai sudarius sąjunginius ryšius su Lenkija. Lietuvos valstybingumo gynėjai ir po Liublino unijos tolydžio reikalavo teisės dalyvauti Lietuvos valdyme ir tvarkyme. Tiesa, dokumentai ir istorikai kalba tik apie "kilmingųjų" pastangas būti atstovaujamais krašto viršūnėje. Tačiau, žvelgiant į anuos laikus iš perspektyvos, turėtume sutikti, kad valstybės gyvenime politinius sprendimus lėmę, ar bent galėję lemti žmonės nesutiko būti aklais valdovo tarnais. Jie norėjo būti ne tik išklausomi, bet ir išklausyti. Ne tik sostinėje Vilniuje svarbiose pozicijose įsitvirtinę aukšti ponai norėjo įtaigoti šalies valdymą, bet ir jų "bendrakilmiai" periferijų įvairiose vietovėse. Tai liudija ir 1566 m. įvykiai, kai, pravedus Didžiosios Lietuvos kunigaikštijos seimo sudarymo reformą, buvo patvarkyta, kad valstybės atstovybės nariai būtų renkami — po du iš

kiekvieno pavieto. Tuos atstovus turėjo rinkti atitinkamų apylinkių mažieji seimai - seimeliai. Taigi, tautos atstovų institucija ir jos rinkimas Lietuvoje turėjo senas tradicijas.

Platesnio politinio tautos atstovavimo idėja vystėsi pamažu. Niekas negalėtų nusakyti, kokia politinė santvarka būtų įsitvirtinusi Lietuvoje, jeigu jos nepriklausomybė nebūtų buvusi sužlugdyta 1795 metais. Tačiau pavergtos tautos pasyvus ir aktyvus priešinimasis carinės Rusijos okupacijai — 1812, 1831 ir 1863-1864 metų sukilimai — užgrūdino visą tautą — liaudį ir jos sąmoningąją šviesuomenę — tautinei ir politinei kovai.

Tautinio išlikimo kovoje carizmo okupacijos metu nepaprastai svarbų vaidmenį atliko vyskupas Motiejus Valančius. Vienas jo didžiųjų nuopelnų buvo lietuviškos spaudos uždraudimo metais apjuosimas Lietuvos knygnešių tinklu, kurs davė tautai nesunaikinamą kovos ginklą spausdinto žodžio pavidalu. Valančiaus paruošti ir paskleisti įvairaus turinio raštai stiprino tautoje norą ir ryžtą domėtis ne tik religiniais, socialiniais ir kultūriniais reikalais. Tai buvo ir svarbi priemonė politinei sąmonei ugdyti. Spausdintas žodis atvėrė kelią įvairiems ideologiniams sąjūdžiams ne tik atsirasti, bet ir išsivystyti į aiškias politines grupuotes.

Svarbus žingsnis ta kryptimi buvo Jono Basanavičiaus *Aušra*, pasirodžiusi 1883 metais. Nors Aušra švietė tik trejus metus, bet jos paskelbtos idėjos išpureno dirvą tautinio susipratimo sėklai. Tiesa, reikėjo laukti po to dar trejus metus, kol suskambo Vinco Kudirkos *Varpas*, bandęs apjungti visą patriotinę šviesuomenę ir pasiekti plačiąją liaudį. Tačiau neišvengta ginčų dėl pasirodžiusių ideologinių skirtingumų.

Nepraėjus nė metams nuo Varpo pasirodymo, grupė katalikų kunigų išleido *Apžvalgą* (1889), pasiryžusią veiksmingai kovoti prieš caro valdžios rusinimo pastangas. Bet Apžvalgos aštrus tonas kitų pažiūrų lietuvių atžvilgiu nepatiko jauniesiems katalikų kunigams ir pasauliečiams, kuriems rūpėjo švelnesni lietuvių tarpusavo santykiai. 1896 m. pasirodė Juozo Tumo - Vaižganto redaguojamas *Tėvynės sargas*, raginęs savo skaitytojus mylėti Dievą už viską labiau, artimą — kaip save, o tėvynę — daugiau už save. Tačiau pirmas grynai politinis laikraštis buvo *Lietuvos dar-*

bininkas, pasirodęs 1896 m. gegužės 1 d. Šveicarijos Ziuriche. Visi tie trys žurnalai buvo tiltai į politinės diferenciacijos vystymasi Lietuvoje.

Politinių partijų kilmė

Pirmos politinės partijos Lietuvoje garbė priklauso socialdemokratams. Jie susiorganizavo Vilniuje 1896 m. gegužės 1 dieną. Steigiamasis partijos susirinkimas priėmė programą, pagrįstą marksizmo dėsniais ir lietuvių tautiniais siekimais. Partija pasisakė už nepriklausomą Lietuvą šiaurės rytų valstybių "federacijoje ar konfederacijoje", kuri apimtų ir Latviją, Lenkiją ir Gudiją, bet tik ne Rusiją. Socialdemokratai išėjo už respublikinę valdžios formą, kuri būtų sukurta visuotiniu, lygiu, slaptu ir tiesioginiu balsavimu.

Aplink *Varpą* susibūrę intelektualai 1902 m. spalio 17 d. nutarė įsteigti Lietuvos demokratų partiją, kuri siektų Lietuvai politinės autonomijos su demokratiniai renkamu seimu Vilniuje. Jos pirmieji steigėjai buvo dr. Kazys Grinius, Jurgis Šaulys, Jonas Vileišis, Povilas Višinskis ir J. Bortkevičius. Nors partija sakėsi rūpinsiantis visų gyventojų reikalais, bet jai ypatingai arti būsią ūkininkai. Demokratai reikalavo, kad rusų nusavinti ūkiai būtų grąžinti teisėtiems jų savininkams, kad caro valdžios žinioje esanti žemė būtų išdalinta bežemiams, kad būtų sustabdyta rusų kolonizacija ir leista ūkininkams kurti savo kooperatyvus ir draugijas. Vėliau iš demokratų partijos kairiojo ir dešiniojo sparnų išsivystė valstiečiai liaudininkai, tautininkai ir santariečiai (daug vėliau pasivadinę Lietuvos Ūkininkų partija).

Paskutiniai politinėn arenon įžengė krikščionys demokratai. Jiems priklausė intelektualai, susispietę anksčiau aplink *Apžvalgą,* o vėliau aplink *Tėvynės sargą.* Kaip tvirtina kun. M. Krupavičius, krikščionių demokratų sąjūdį Lietuvoje įkvėpė Leono XIII enciklikos Rerum Novarum (1891) ir Graves de Communi (1901). Tačiau partijos programa buvo parašyta tik 1904 metais. Kiek pavėluotas "gimdymas" palydėtas gerai apgalvota programa, pagrįsta trimis

principais: lietuvišku tautiškumu, demokratija ir krikščionybe. Partija įsipareigojo siekti Lietuvai autonomijos, kurios priešakyje būtų krašto perlamentas, išrinktas visuotiniu, lygiu ir slaptu balsavimu. Reikalauta, kad parlamentas, sušauksimas Vilniuje, turėtų teisę leisti įstatymus ir skirti mokesčius visoje autonominėje teritorijoje; teismai ir administracinis personalas sudaromi iš vietinių gyventojų; administraciniai organai atsako parlamentui. Krikščionys demokratai skelbė lygias teises visų tautybių žmonėms ir religinę toleranciją. Kadangi partija rėmėsi katalikais, jos skyrių organizavimas nebuvo įmanomas neturint vyskupų patvirtinimo ar bent pritarimo jos programai. Nors programos autoriai buvo trys įžymūs dvasininkai (Maironis, Jakštas ir Būčys) programos patvirtinimas visgi įstrigo bažnytinės vadovybės viršūnėse. Taip įvyko naujas pavėluotas "gimdymas" — lyg ir savaime atsirado partijos centrinis branduolys, gimė šauni programa, bet nesiskubino gimti jos vykdytojai — partijos skyriai. Be vyskupų aprobatos kunigai nedrįso jų organizuoti, o pasauliečiai nesiskubino kibti į keblų organizacinį darbą.

Dar pasakytina, kad vėliau svarbios įtakos politiniams sąjūdžiams turėjo 1904 m. Vilniuje pasirodžiusios *Vilniaus žinios,* taip pat *Lietuvos ūkininkas, Viltis* ir Suvalkijoje leistas *Šaltinis.*

Politinės kovos sūkuriuose

Rusijos pralaimėjimas karo su japonais padrąsino priblokštos imperijos revoliucines pajėgas. Kilo 1905 m. revoliucija, kurios gaisro liepsnos pasiekė ir Lietuvą. Sklido krašte propagandiniai atsišaukimai, raginę gyventojus sukilti prieš carą, reikalauti mažesnių mokesčių, lygių teisių gimtajai kalbai. Bet visa tai vyko spontaniškai, neturint centrinės vadovybės. Vilniaus žinių dienraščio pastogėje susitelkęs šviesuolių būrys su Jonu Basanavičium priešakyje metė mintį sukviesti rinktinių žmonių suvažiavimą. Ta mintis įgyvendinta Didžiojo Vilniaus Seimo sušaukimu. Jo kvietėjams rūpėjo nusmaigstyti kraštui gaires, kad nebūtų klaidžiojama klystkeliais. Vilniaus Seime (1905 metų gruodžio 4-6 dienomis) dalyvavo apie du tūkstančiai atstovų, atvy-

kusių iš viso krašto ne tik su juos rinkusių įgaliojimais, bet ir nurodymais. Dauguma jų buvo demokratiškai išrinkti valsčių ir parapijų susirinkimuose. Drauge vienoje salėje sėdėjo ūkininkai, miestų darbininkai, kunigai, gydytojai, advokatai, mokytojai, profesoriai ir studentai. Prof. Malbone Graham žodžiais, pirmą kartą lietuvių tautos naujų laikų istorijoje visų klasių atstovai susirinko krūvon išdėstyti savo reikalavimus silpstančiam, bet dar vis atkakliam carui.

Vilniaus Seimo prezidiumo narių sudėtis iškilmingai liudijo anų laikų šviesuomenės ryžtą vieningai dirbti visos tautos gerovei. Tai buvo pirmutinė didžioji lietuvių politinė koalicija. Prezidiume sėdėjo pirmininkas — nepartinis dr. Jonas Basanavičius, keturi vicepirmininkai — krikšč. demokratas kun. Pranas Būčys, socialdemokratas Steponas Kairys, demokratas Antanas Smetona ir nepartinis Jonas Stankūnas, artimai susijęs su ūkininkais. Seimo išreikštas vieningas pasitikėjimas prezidiumui, tiesa, pasiektas po "derybų ir ginčų", rodė įvairių politinių grupių vadovų politinį subrendimą. Seimo svarbiausias nutarimas buvo rezoliucija, reikalavusi etnografinei Lietuvai autonomijos su demokratiškai išrinktu seimu Vilniuje.

Deja, Vilniaus Seimas neišrinko pastovios tautos atstovybės jo nutarimams vykdyti bei įvairiems veiksmams derinti. Dalį reikalavimų caro valdžia išpildė, bet dauguma jų liko popieriuje. Tačiau tautos politinės valios atstovavimo mintis stiprėjo. Nemaža pasimokyta Valstybės Dūmos rinkimuose. Nors tie rinkimai nebuvo demokratiški, nors Lietuvos atstovų skaičius toje rusų imperijos "tautos atstovybėje" buvo labai nežymus, tačiau jie leido politinių sąjūdžių vadovybėms pasimankštinti politikos praktikoje. Dūmoje Petras Leonas drįso pasiūlyti žemės reformą, kuri atitaisytų carų padarytas Lietuvos žmonėms didžiules skriaudas. Ketvirtoje Dūmoje Martynas Yčas siūlė įstatymą — projektą, kuriuo Lietuva galėtų gauti politinę autonomiją. Visi Lietuvos atstovai Dūmoje buvo autonomistai. Tam reikėjo ir drąsos ir ryžto, nes caras ir jo rūmai norėjo, kad Dūma atstovautų tik "neskaldomą Rusiją".

Pasauliniam karui įsiliepsnojus

Kilus vokiečių - rusų karui, 1914 m. grupė lietuvių veikėjų Vilniuje sukūrė Centrinį Komitetą nukentėjusiems dėl karo šelpti. Jam tada vadovavo Martynas Yčas. Jo sudėtyje sutilpo įvairių politinių ir ideologinių grupių žmonės. Daliai narių pasitraukus į Rusiją, kai vokiečiai užėmė Vilnių 1915 m. rugsėjo mėnesį, komitetas buvo papildytas naujais.

Politinė veikla nenutrūko nė vokiečių okupuotoje Lietuvoje, nė Rusijoje, kur atsidūrė tūkstančiai lietuvių tremtinių ir pabėgėlių. Čia paminėtina Petrapilio lietuvių konferencija, įvykusi 1917 m. gegužės 27 d. Ją sukvietė tais metais vasario 3 d. sukurta Rusijoje gyvenusių lietuvių Tautos Taryba, susidėjusi iš penkių partijų paskirtų atstovų. Petrapilio konferencijoje dalyvavo 366 atstovai, kurių kiekvienas buvo išrinktas nuo 200 suaugusių, gyvenusių įvairiose Rusijos vietovėse. Pagal partinius "metrikus", konferencijos dalyviai taip įsirašė: 90 socialistų liaudininkų, 71 krikšč. demokratų, 51 nepartinis, 39 socialdemokratai, 34 nežinomos politinės grupuotės, 30 santariečių, 20 tautininkų, 1 komunistas. Petrapilio konferencija po ilgų ginčų dauguma balsų pasisakė už nepriklausomą Lietuvą, už aalyvavimą Taikos konferencijoje, už sušaukimą Steigiamojo Seimo, kurs nustatytų šalies santvarką. Kita Rusijoje gyvenusių lietuvių konferencija įvyko Voroneže 1917 m. lapkričio 16-19 d. Ten irgi dalyvavo įvairių politinių grupių žmonės. Pasisakiusi už Lietuvos nepriklausomybę, pagrįstą istorine teise ir laisvo apsisprendimo dėsniu, Voronežo konferencija išrinko 15 narių tarybą, kurion įėjo penkių partijų žmonės. Taigi lietuviai tremtyje gyvastingai sielojosi Lietuvos politine ateitimi, visada ir visur pabrėždami visos tautos teisę dalyvauti savo valstybės atsteigimo darbe.

Ta pačia mintimi veikė ir Vilniaus Centrinis komitetas. Kiek tik pajėgdamas, jis rūpinosi informuoti visą tautą apie tautinio išlikimo galimybes bei šalies laisvės atsteigimo progas. Tai nepatiko okupaciniams vokiečių organams, nes jie ieškojo klusnių "patarėjų", o ne aktyvių tautos teisių reiškėjų bei gynėjų. Centralinis komitetas stengėsi sukurti lietuvišką organą, kurs atstovautų visai tautai ir atspindėtų jos nuomonę, kurs būtų pačių žmonių renkamas, o ne iš viršaus primestas. Vokiečiai manė pasižvejosią taiky-

dami savo meškeres į tokius asmenis, kaip vyskupą Pranciškų Karevičių, dr. Joną Basanavičių ir Antaną Smetoną. Tačiau visi jie griežtai atsisakė būti vokiečių siūlomos "patikėtinių tarybos" nariais.

Kai karo frontuose pradėta patirti stambesnių smūgių, vokiečiai pasidarė nuolaidesni. 1917 metų liepos 19 d. Reichstagas priėmė rezoliuciją, pasisakiusią už visuotinį susitaikymą, už draugišką bendradarbiavimą tarp tautų. Ruošdamas šią rezoliuciją, katalikų Centro partijos lyderis M. Erzbergeris, pažinojęs kelius lietuvius iš susitikimų Šveicarijoje, pakėlė balsą už reikalą pakeisti santykius su Lietuva. Erzbergeris taip pat pageidavo, kad Lietuva kelių mėnesių bėgyje būtų paskelbta nepriklausoma ir kad jos konstitucinę santvarką nuspręstų lietuvių išrinkta Tautos Taryba. Erzbergerio nuomonei tuojau pritarė socialdemokratų lyderiai Edward David ir Hugo Hasse.

Centralinis komitetas tada kreipėsi tiesiog į Vokietijos kanclerį, prašydamas nedelsiant sukviesti tautos išrinktų atstovų konferenciją. Pagaliau 1917 m. rugpiūčio 1 d. buvo sudarytas organizacinis komitetas, kuriam buvo leista šaukti konferenciją. Komiteto nariai ir įgaliotiniai paplito po visą kraštą, tardamiesi su įvairių grupių bei profesijų žmonėmis dėl atstovų sudėties. Iš sudaryto kandidatų sąrašo organizacinis komitetas išrinko 264 atstovus.

Lietuvos Taryba

1917 metų rugsėjo 18 d. į Vilnių atvyko 214 atstovų, kurių suvažiavimas istorijoj vadinamas Vilniaus konferencija. Jos prezidiumas savo sudėtimi buvo labai panašus į Vilniaus Didžiojo Seimo prezidiumą ir atspindėjo politinį vieningumą. Garbės pirmininku vienbalsiai išrinktas dr. Jonas Basanavičius, o darbo prezidiume randame socialdemokratą Steponą Kairį, tautininką A. Smetoną, krikščionis demokratus kun. J. Staugaitį ir prel. K. Šaulį, liaudininką Joną Vileišį. Konferencija vieningai paskelbė lietuvių tautos ryžtą atsteigti nepriklausomą Lietuvą, kurios konstitucinę santvarką ir santykius su užsieniu privalo nustatyti demokratiniu būdu išrinktas Steigiamasis Seimas, sušauksi-

mas Vilniuje. Nutarimams vykdyti konferencija išrinko ir įpareigojo Lietuvos Tarybą, kuriai suteikta teisė kooptuoti naujus narius, bet ne daugiau kaip ketvirtadalį išrinktųjų. Be to, Taryba įgaliota pakviesti 5 ar 6 tautinių mažumų atstovus. Konferencijos darbuose atsižvelgta į tautos vienybės reikalus. Išrinkus Tarybą, kairiųjų grupės pareiškė nepasitenkinimą, kad joms Taryboje atiteko tik 2 ar trys vietos, kai tuo tarpu katalikų grupė turinti net 6 kunigus. Solidarumo vardan, du kunigai tuojau atsistatydino, užleisdami savo vietas liaudininkui Jonui Vileišiui ir socialdemokratui Stasiui Narutavičiui, kurio brolis netrukus tapo pirmuoju Lenkijos prezidentu.

Konferencija išsiskirtė rugsėjo 22 d., o už poros dienų Taryba jau buvo išsirinkusi penkių narių prezidiumą. Ir čia pademonstruota vienybė. Nors krikščionys demokratai neįėjo į prezidiumą, bet visi balsavo už pirm. A. Smetoną, vicepirm. St. Kairį ir sekr. J. Šaulį.

Erškėčiuotas buvo Tarybos kelias, stengiantis įvykdyti svarbųjį Vilniaus konferencijos nutarimą — atsteigti nepriklausomą valstybę. Okupacinė valdžia kliudė ir kliudė, brukdama nepriimtinus reikalavimus surišti Lietuvą su Reichu. Būta ir kompromisinių pastangų, tačiau 1918 metų vasario 16 dieną Taryba vienbalsiai priėmė Lietuvos Nepriklausomybės Atsteigimo Deklaraciją. Ją pasirašė visi Vilniaus konferencijos išrinkti 20 narių. 1918 metų vasario 16-tos aktas, kaip ryškiai pažymi dr. Domas Krivickas ir prof. K. Račkauskas, yra pats svarbiausias atsteigtos Lietuvos politinis dokumentas ir pirminis Lietuvos teisės šaltinis.

Savarankiškas Tarybos žygis nepatiko vokiečiams labiausiai dėl to, kad nepriklausomybės deklaracija griežtai pabrėžė *lietuvių tautos teisę pačiai lemti savo ateitį*. Ypač aštria rakštimi okupanto akiai buvo Tarybos pareiškimas, kad *"Lietuvos valstybės pamatus ir jos santykius su kitomis valstybėmis privalo galutinai nustatyti kiek galima greičiau sušauktas steigiamasis seimas, demokratiniu būdu visų jos gyventojų išrinktas"*. Bet vis dėlto Reicho vyriausybė nutarė pripažinti Lietuvą de jure. Tai padaryta atskiru kaizerio Vilhelmo II manifestu, paskelbtu 1918 m. kovo 23 d. Šiuo veiksmu Vokietija tapo pirmutine valstybe, pripažinusia atsisteigusią Lietuvą.

Iš kaizerio manifesto nebuvo Lietuvai apčiuopiamos naudos, nes jame kalbėta ir apie "glaudžius santykius" su Vokietija "tvirtos ir amžinos unijos" rėmuose. Manifestas taip pat nepripažino Tarybai savarankiškumo tokiose svarbiose srityse, kaip švietimas, teismai, susisiekimas. Netrukus prasidėjo Prūsijos ir Saksonijos propaganda už Lietuvos aneksavimą. Taryba griebėsi įvairiausių priemonių, net kompromisinio nutarimo — kviesti Uracho kunigaikštį Lietuvos karaliumi Mindaugo II vardu. Toks nutarimas buvo aiškus Vasario 16-sios akto ir Vilniaus konferencijos nutarimų pažeidimas. Beje, Uracho kvietimas buvo priimtas nežymia balsų persvara — 13 prieš 7.

Nesigilinant į Uracho kvietimo aplinkybes, reikia visgi pabrėžti, kad 1918 m. birželio 4 d. Tarybos akte įrašyta, jog visus Lietuvos įstatymus leidžia tiktai parlamentas, jog ministerių kabinetas atsakingas parlamentui. Tačiau greit įvykę stambūs vokiečių pralaimėjimai karo fronte pavertė vėjais Uracho viltis tapti Mindaugu II. 1918 m. lapkričio 2 d. Taryba panaikino Uracho kvietimą ir grįžo prie Vasario 16-sios akto principo, kad valstybės pamatus turi nustatyti demokratiniu būdu išrinktas Steigiamasis Seimas. Tą pačią dieną Taryba pasiskelbė įstatymdavystės organu ir išleido pirmą Laikinąją Konstituciją. Pagal ją, Taryba veikė kaip suvereninės tautos teisių saugotoja. Vykdomoji valdžia patikėta trijų narių prezidiumui ir ministerių kabinetui, kuriems privalu turėti Tarybos pasitikėjimą. Prezidiumo nutarimai turėjo būti pasirašyti visų trijų jo narių ir kontrasignuoti ministerio pirmininko arba atitinkamo ministerio.

Gali būti įvairių aiškinimų, kodėl Taryba tada pasirinko trijų narių prezidiumą (A. Smetona, kun. J. Staugaitis ir S. Šilingas), o ne vieną pirmininką ar prezidentą vykdomosios valdžios priešakyje. Spėtina, kad norėta išvengti vieno asmens pirmavimo. Latvija turėjo prezidentą nuo pat pirmųjų nepriklausomybės dienų. Laikinoji konstitucija taip pat užtikrino, kad bus sušauktas Steigiamasis Seimas.

Pirmosios vyriausybės

Pasitaręs su partijomis, Tarybos prezidiumas 1918 m. lapkr. 5 d. pakvietė Augustiną Voldemarą sudaryti pirmąjį

ministerių kabinetą. Pirmoji vyriausybė (trys tautininkai, vienas santarietis ir penki nepartiniai) prisistatė Tarybai lapkričio 11 d. Pirmajam ministeriui pirmininkui labiausiai rūpėjo užmegzti diplomatinius santykius su didžiosiomis valstybėmis. Jam ir jo kolegoms tada neatrodė, kad Lietuvai galėjo būti koks agresijos pavojus. Todėl jie ir nesirūpino kariuomenės organizavimu. Tačiau atgimusiai nepriklausomybei pavojus slinko daug greičiau, negu pirmoji vyriausybė norėjo tikėti. Rytuose telkėsi bolševikų debesys, o iš krašto besitraukianti vokiečių kariuomenė trukdė savo tvarką įvesti. Tarybos pirmininkas, ministeris pirmininkas ir finansų ministeris 1918 m. gruodžio mėn. išvyko užsienin. Vyravo netikrumo nuotaikos. Todėl Tarybos prezidiumo pirmininko pareigas ėjęs Stasys Šilingas pakvietė Mykolą Sleževičių sudaryti naują ministerių kabinetą. Naujasis ministeris pirmininkas jam patikėtą uždavinį atliko 1918 metų gruodžio 26 d. Tai buvo plačios koalicijos vyriausybė. Jon įėjo du liaudininkai, vienas santarietis, du krikščionys demokratai, du socialdemokratai, trys tautininkai ir šeši nepartiniai (du iš jų atstovavo žydų ir baltarusių mažumas). Svarbiausias naujos vyriausybės uždavinys buvo krašto gynybos organizavimas. Tuojau atsišaukta į tautą, kviečiant jaunimą stoti savanoriais į kariuomenę. Pirmieji atsisteigusios Lietuvos pulkai susidėjo tik iš savanorių. Naujokai pradėti šaukti tik 1919 m. kovo mėnesį.

Besiartinant priešui, vyriausybei teko skubiai keltis iš Vilniaus į Kauną. 1919 m. sausio 5 d. Vilniun įsiveržė bolševikai. Kraštas atsidūrė mirtino pavojaus akivaizdoje. Bolševikai nesitenkino Vilniumi — ėmė veržtis į visas Lietuvos sritis. Mūsų kariuomenei teko su jais grumtis veik visus metus — tik 1919 metų gale priešas buvo nustumtas iki Daugpilio. Tais pačiais metais Lietuvos gynėjams reikėjo kautis ir su bermontininkais, vokiečių ir rusų kariuomenių likučiais, įsiveržusiais iš Latvijos. Su jais pavyko sėkmingai susidoroti 1919 metų gale, laimėjus lemiančias kautynes prie Radviliškio.

Nežiūrint karo veiksmų, Taryba nutarė šaukti apskričių, miestų ir valsčių atstovų konferenciją. Tarybos narių dauguma manė, kad jos autoritetui sustiprinti sušauktinas tautos atstovų suvažiavimas, panašus į Vilniaus konferenciją. Todėl 1919 m. sausio 16-23 dienomis Kaune ir įvyko tokia

konferencija, sutraukusi 200 atstovų. Darydamas jai pranešimą, ministeris pirmininkas Sleževičius didžiavosi jo vadovaujama vyriausybe, apjungusia visas patriotines grupes. Jo vyriausybė buvo išskyrusi tik komunistus, nes jie nepripažino Lietuvos nepriklausomybės.

Kauno konferencijoje netrūko nė kritikos, nė drąsių siūlymų. Krikščionys demokratai reikalavo, kad Taryba ir ministerių kabinetas nedelsdami atliktų paruošiamuosius darbus Steigiamajam Seimui išrinkti. Jie taip siūlė greičiau išleisti žemės reformos įstatymą. Pritardami žemės reformai, liaudininkai nenorėjo skubėti. Jie siūlė palikti didesnį lankstumą. Tačiau liaudininkai kritikavo Tarybą dėl tokių jos veiksmų, kuriais mėginta pasisavinti valstybei ir tautai priklausančias teises. Ši kritika, suprantama, lietė Tarybos "urachinį" nutarimą paskelbti Lietuvą konstitucine monarchija. Norėdama praplėsti Tarybą, kad joje būtų atstovaujama visi gyventojų sluoksniai, Kauno konferencija, krikščionių demokratų siūlymu, papildė Tarybą penkiais nariais. Naujieji nariai atstovavo darbininkus, amatininkus ir ūkininkus. Žodžiu, Lietuvos atsteigimo vadovai liko ištikimi idėjai, kad visa tauta turi teisę ir pareigą dalyvauti savo valstybės reikalų tvarkyme ir vadovavime.

Nežiūrint didelių atsiekimų šalies tvarkyme, ypač krašto gynybos jėgų organizavime, Sleževičiaus kabinetas pasitraukė 1919 m. kovo 12 d. dėl nesutarimų su Taryba. Po jo sekusiam Prano Dovydaičio kabinetui buvo lemta valdyti dar trumpiau — mažiau kaip vieną mėnesį. Ir jam nesisekė bendradarbiauti su Taryba.

1919 m. balandžio 4 d. Taryba priėmė naują laikiną konstituciją, žinomą Laikinosios Konstitucijos Pagrindinių Principų vardu. Svarbiausias pakeitimas lietė vykdomąją valdžią: vietoj trijų narių prezidiumo įvestas valstybės prezidento postas. Ir tą pat dieną pirmuoju prezidentu išrinktas Antanas Smetona.

Ketvirtajam ministerių kabinetui sudaryti 1919 m. balandžio 12 d. vėl buvo pakviestas Mykolas Sleževičius. Jis vėl sudarė didžiosios koalicijos vyriausybę. Tas kabinetas išsilaikė beveik šešis mėnesius. Nepartiniam Ernestui Galvanauskui teko sudaryti penktąjį kabinetą, kurin įėjo keturi nepartiniai, trys tautininkai ir du krikščionys demo-

kratai. Jam buvo lemta privesti kraštą prie Steigiamojo Seimo rinkimų ir jo sušaukimo.

Kol susirinko Steigiamasis Seimas,Lietuva tvarkėsi pagal Laikinosios Konstitucijos Pagrindinius Principus. Vykdomoji valdžia buvo patikėta prezidentui, kurs ją vykdė per ministerių kabinetą, atsakingą Valstybės Tarybai. Matyti, kad Taryba tada tvirtai pasitikėjo prezidentu ir ministerių kabinetu, nes suteikė jiems teisę priimti ir paskelbti įstatymą Steigiamajam Seimui išrinkti. Nors tai didelės reikšmės įstatymas, tačiau jam priimti vyriausybė neturėjo tartis su aukščiausiu įstatymdaviu — Taryba. 1919 m. gruodžio 2 d. paskelbtasis įstatymas užtikrino gyventojams teisę ir laisvę siūlyti kandidatus ir išrinkti norimus atstovus į Steigiamąjį Seimą visuotiniu, lygiu ir slaptu balsavimu pagal proporcinės sistemos principus.

Steigiamojo Seimo sušaukimas

Dar Sleževičiaus kabinetas buvo padaręs svarbų žingsnį Steig. Seimui sušaukti, 1919 m. birželio 16 d. sudarydamas specialią komisiją jo rinkimų įstatymui paruošti. Jai vadovavo Petras Leonas. Nors rinkimų įstatymas buvo paruoštas ir paskelbtas, kaip jau minėta, gruodžio 2 d., bet tik 1920 m. vasario mėnesį buvo paskelbta, kad rinkimai į Steig. Seimą įvyks balandžio 14-15 dienomis.

Visa etnografinė Lietuva buvo padalinta į vienuolika rinkiminių apygardų, kurių penkios tada nebuvo lietuvių rankose: keturias kontroliavo lenkai, o penktąją — Klaipėdos kraštą — laikinai administravo prancūzai. Laisvos Lietuvos žinioje esančios apygardos galėjo išrinkti 112 atstovų, po vieną nuo 15,000 gyventojų. Balsuoti turėjo teisę visi Lietuvos piliečiai, sulaukę 21 metų amžiaus, o kariai — 17 metų. Visos partijos ir organizacijos turėjo teisę pasiūlyti savo kandidatus. Šia teise pasinaudojo daugiau kaip 30 partijų bei grupių, pateikusių rinkiminėms apygardoms savo kandidatų sąrašus. Balsuotojų dalyvavimas buvo labai didelis — per visą kraštą balsavusių vidurkis siekė 85 proc., o kai kuriose apskrityse net 92 proc. pasinaudojo rinkimų teise. Iš viso paduota 682,291 balsas. Išrinktų atstovų politinis pasiskirstymas buvo toks: 59 krikš-

čionys demokratai, 28 liaudininkai, 13 socialdemokratų, 6 žydai, 3 lenkai, 2 nepartiniai, 1 vokietis.

Steigiamojo Seimo narių daugumą sudarė jauni žmonės. Iš 112 narių tik 8 buvo vyresni kaip 50 metų. 29 atstovai, taigi veik 25 proc., buvo jaunesni kaip 30 metų. Pagal profesijas ir užsiėmimus sudėtis buvo tokia: 10 advokatų, 8 gydytojai, 10 rašytojų, 7 valdžios tarnautojai, 6 karininkai, 3 inžinieriai, 3 amatininkai, 22 ūkininkai, 30 profesorių ir kunigų, kiti — laisvų profesijų.

Steigiamasis Seimas pirmo posėdžio susirinko 1920 m. gegužės 15 dieną. Laikinojoje sostinėje ir krašte vyravo pakili nuotaika. Po daugelio metų nelaisvės, po sunkių ryžtingų kovų, štai susirinko pirmą kartą visos tautos laisvai išrinkti atstovai savo krašto reikalų patys tvarkyti.

Atidarydamas Steigiamąjį Seimą prezidentas Smetona pasakė, kad "tai prakilniausia diena, kada ligi šiol prislėgta lietuvių tautos valia ima kilti į aiškų vienetą...". Jis pažymėjo, kad Steigiamojo Seimo rinkimai parodė visiems, viduje ir užsienyje, tautos pribrendimą savarankumui, valstybingumui. Išrinkęs Aleksandrą Stulginskį savo pirmininku, Steigiamasis Seimas tuojau iškilmingai ir vieningai patvirtino Lietuvos Tarybos Vasario 16-tos deklaraciją — Lietuvos nepriklausomybės atsteigimą.

Steigiamojo Seimo darbai

Steigiamojo Seimo pagrindinis uždavinys buvo priimti aukščiausią šalies įstatymą — konstituciją, nutiesiant didžiuosius pagrindus krašto politinei, socialinei, kultūrinei ir ekonominei santvarkai. Tačiau St. Seimas nesiribojo tik konstitucijos ruošimu.

Savo darbų tvarkai nustatyti Seimui užteko dešimties posėdžių. Jo priimtas darbo statutas atspindėjo narių kūrybos ryžtą ir veiklos pobūdį. Nevengta viešumos. Visi jo posėdžiai turėjo būti vieši, nebent 100 atstovų pareikalautų juos uždaryti. Visi atstovai turėjo žodžio laisvę, tačiau kalbų ilgis buvo ribotas viena valanda. Balsavimas turėjo būti slaptas, dešimčiai atstovų to pareikalavus; net ir vienas atstovas galėjo reikalauti slapto balsavimo, jeigu jis

tai padarė prieš pat pradedant balsavimą. Ketvirtadalis atstovų galėjo reikalauti vardošaukio.

1920 metų birželio 20 dieną Steigiamasis Seimas paskelbė Laikinąją Konstituciją. Naujasis aukščiausias šalies įstatymas buvo suglaustas į 18 straipsnių, bet jis buvo labai aiškus, be didesnių spragų skirtingiems aiškinimams. Steigiamasis Seimas pasiskelbė valstybės suvereno — tautos valios atstovu ir vykdytoju. Valstybės pobūdis — demokratinė respublika. Steigiamojo Seimo pirmininkui patikėtos ir Respublikos Prezidento pareigos iki pirmo paprasto seimo išrinkimo. Vykdomoji valdžia pavedama prezidentui ir ministerių kabinetui, tačiau jiems privalomas Steigiamojo Seimo pasitikėjimas. Steigiamasis Seimas, anot prof. M. Roemerio, jautėsi ir elgėsi kaip jokio varžovo neturintis tautos likimo viešpats. Bet tai natūralu. Tautos atstovybė vykdė tai, ką jai tauta patikėjo ir pavedė savo laisvu sprendimu, tartum per demokratinius rinkimus. Vis dėlto seimas nesisavino įstatymų sumanymo ir siūlymo monopolio. Tą teisę turėjo ir ministerių kabinetas.

Nežiūrint fakto, kad krikšč. demokratai Steigiamajame Seime turėjo absoliučią daugumą, jie pasiūlė liaudininkams artimą bendradarbiavimą koalicinės vyriausybės rėmuose. Kviesti buvo ir socialdemokratai, bet jie pasirinko opozicijos vaidmenį. 1920 m. birželio 11 d. abi partijos sudarė koalicinį ministerių kabinetą su liaudininku dr. Kaziu Grinium priešaky. Seimo pirmuoju vicepirmininku irgi buvo liaudininkas (dr. Jonas Staugaitis). Konstitucijai ruošti komisija susidėjo iš 3 krikšč. demokratų, 2 liaudininkų, 1 socialdemokrato ir 1 tautinių mažumų atstovo. Jos pirmininku buvo Antanas Tumėnas, vicepirm. — Mykolas Sleževičius. Konstitucijai paruošti reikėjo 26 mėnesių ir daugiau kaip šimto posėdžių.

Steig. Seimas nenutraukė darbo nė nepaprastą metą krašte paskelbus. Įstatymų ruošimas nebuvo sustabdytas ir 1920 metų rudenį, kai lenkai, užgrobę Vilnių, sudarė pavojų visam kraštui. 1920 m. spalio 25 dieną Steig. Seimas

---

St. Seimo Liet. Ūkininkų S-gos frakcija. Sėdi iš k.: P. Krikščiūnas, Al. Stulginskis, [neatp.], El. Draugelis; stovi iš k.: P. Spūdas, Jonas Vailokaitis, J. Valeckis, [du neatpažinti], V. Šmulkštys, [du neatpažinti], V. Čarneckis, J. Kaupas. →

sudarė Mažąjį Seimą iš savo pirmininko ir šešių atstovų, kurių kiekvienas turėjo pavaduotoją. Mažajam Seimui suteikta teisė priimti įstatymus, patvirtinti biudžetines sąmatas ir prižiūrėti vyriausybės darbą bei visą šalies administracinį aparatą. Mažasis Seimas taip pat turėjo teisę pareikšti nepasitikėjimą ministerių kabinetui. Taigi, ir nepaprasto meto laiku parlamentas neatsisakė savo teisių ir vykdė savo pareigas. Mažasis Seimas todėl buvo sudarytas, kad buvo manyta, jog karo metu gali būti neįmanoma sukviesti kvorumui reikalingą atstovų skaičių. Tuo labiau, kad dalis seimo narių išėjo savanoriais krašto ginti.

Konstitucijai ruošti komisija ir jos pakomisės pradžioje susitarė dėl pagrindinių gairių: valstybė turi būti demokratinė respublika; tauta savo suverenumą vykdo per laisvai išrinktus atstovus; valdymo funkcijas atlieka įstatymų leidėjas seimas, vykdomoji valdžia ir teismai; seimas renkamas lygiu, tiesioginiu, visuotiniu ir slaptu balsavimu; privatinė nuosavybė pripažįstama ir ginama.

Kurdamos Lietuvos valdymosi santvarką, trys didžiosios partijos — krikščionys demokratai, liaudininkai ir socialdemokratai — vieningai pasisakė už parlamentinės demokratijos įvedimą. Taigi, už tokią santvarką, kurioje tautos rinktieji atstovai lemia ne tik įstatymų leidimą, bet ir faktinį jų vykdymą; kurioje vykdomoji valdžia tik tol gali eiti savo pareigas, kol ji turi pralamento pasitikėjimą. Didžiosios partijos sutarė dėl parlamento pranašumo kitų valdžios šakų atžvilgiu. Abi koalicijos partnerės norėjo apriboti prezidento ir ministerių kabineto galią. Tam pritarė ir socialdemokratai, tačiau jie reikalavo duoti parlamentui dar daugiau galios. Pavyzdžiui, socialdemokratai nenorėjo nė prezidento, nė ministerių kabineto institucijų. Jų nuomone, prezidento pareigas galėjo atlikti seimo prezidiumas, o ministerių kabineto — atitinkamos seimo komisijos. Liaudininkai pradžioje irgi nebuvo prezidento posto šalininkai; anot jų, seimo pirmininkas galėjo eiti ir prezidento pareigas. Kai krikščionys demokratai tvirtai gynė prezidento instituciją, Sleževičius pavartojo net asmeninį argumentą, klausdamas: ar negerai, kad Steigiamojo Seimo pirmininkas (Al. Stulginskis) yra ir prezidentu? Socialdemokratai priešinosi prezidento institucijai gal labiausiai dėl to, kad vieno asmens išskyrimas į aukščiausio šalies reprezentanto

St. Seimo Krikščionių demokratų bloko prezidiumas. Iš k.: Z. Starkus, Al. Stulginskis, M. Krupavičius, Vl. Jurgutis, S. Stakauskaitė, J. Purickis, Jonas Vailokaitis.

postą galėjo atrodyti monarchinės santvarkos pamėgdžiojimu. Tokio nusistatymo tada laikėsi ir kitų Baltijos valstybių socialistai. Taipgi įrodinėta, kad prezidentūra mažoms valstybėms perdaug brangiai kaštuosianti.

Prezidento institucijos gynėjai įrodinėjo, kad ji gali atstoti antruosius parlamento rūmus. Prezidentui suteikta veto teisė galėsianti atvėsinti kraštutiniuosius, jeigu šie mėgintų leisti per daug radikalius įstatymus. Prezidentas galįs būti aukščiau partijų ir tuo būdu būti tarpininku tarp parlamento ir ministerių kabineto; jis galįs patikrinti valstybės pastovumą ir saugumą; aštrių ginčų atveju prezidentas galįs tiesiog kreiptis į tautą paleisdamas parlamentą ir paskelbdamas naujus rinkimus.

Pralaimėję kovą prieš prezidento institucijos įvedimą, socialdemokratai siūlė, kad prezidentą rinktų ne seimas, bet visa tauta. Jie įrodinėjo, kad demokratinėje santvar-

koje visi pareigūnai turėtų būti tiesiog žmonių renkami. Buvo siūlymų, kad prezidentą rinktų drauge seimas ir krašto sričių atstovai. Matyt, kad kai kurie St. Seimo atstovai tokiu būdu norėjo apsaugoti kraštą nuo seimo absoliutizmo. Bet gal labiausiai bijota seimo nepriklausomo prezidento.

Karščiausi ginčai seime virė kaip tik dėl prezidento institucijos. Liaudininkai įrodinėjo, kad pralamentas, kaip suvereninės tautos atstovas, privalo pasilikti savo rankose visą galią, todėl negali būti griežto valdžios funkcijų išskyrimo. Jie taipgi teigė, kad demokratinė vyriausybė turi išlikti vientisa ir nedalijama, priklausanti tautai, kuri veikia per savo į pralementą išrinktus atstovus. Ir krikščionys demokratai nebuvo vieningi dėl prezidento rinkimų būdo. Kai kurie siūlė, kad prezidentas būtų renkamas tautos, kad jo kadencija nesutaptų su seimo kadencija. Pirmą kartą balsuojant už tai, kad prezidentą rinktų seimas, o ne tauta, pasisakė tik 29 atstovai prieš 27, visi kiti susilaikė. Kai buvo pravestas paskutinis balsavimas po trečio projekto skaitymo, liaudininkai ir dalis socialdemokratų pasišalino iš posėdžių salės.

Krikščionių demokratų ir liaudininkų koalicija suiro 1922 m. sausio mėnesį, kai jiem nepavyko suderinti skirtumų ideologiniais ir ekonominiais klausimais. Pagrindiniai ginčai lietė tokius dalykus, kaip bažnyčios ir valstybės atskyrimą, privalomą religijos dėstymą pradžios ir vidurinėse mokyklose, atlyginimą už nusavintą žemę, privačių žemės ūkių dydį. Religiniai įsitikinimai irgi aštrino skirtumus. Pavyzdžiui, liaudininkai griežtai priešinosi siūlymui konstitucijos įžangoje įrašyti žodžius "Visagalio Dievo vardu". Kai konstitucija buvo galutinai priimta 1922 metų rugpiūčio 1 dieną, liaudininkai ir socialdemokratai susilaikė nuo balsavimo.

1922 metų konstitucijos pagrindai

Jau Steigiamojo Seimo priimtoji laikinoji konstitucija aiškiai rodė, kokia kryptimi bus sukamas atsteigtos Lietuvos politinis gyvenimo vairas: demokratinė respublika, besivadovaujanti parlamentinės demokratijos dėsniais. Seimo nariai — tautos atstovai; jie renkami tiesioginiu, visuoti-

niu, lygiu ir slaptu balsavimu proporcinės rinkimų sistemos rėmuose. Seimo narių skaičių nustato atskiras įstatymas. Jais gali būti visi piliečiai, turį balsavimo teisę, ne jaunesni kaip 24 metų amžiaus. Kandidatus į seimo atstovus gali pasiūlyti 50 piliečių grupė, pateikianti kandidatų sąrašą rinkiminės apygardos komisijai. Seimo rinkimus praveda Vyriausioji Rinkimų Komisija, kurios narius skiria Respublikos Prezidentas.

Kadangi kandidatai yra siūlomi partijų ar grupių atskirais sąrašais, rinkėjas negali balsuoti už vieną kurį kandidatą ar už kelis kandidatus, pasirinktus iš kelių sąrašų, bet jis turi balsuoti už visą jo pasirinktos grupės ar partijos sąrašą. Rinkikas taip pat negali nurodyti, kuris jo pasirinkto sąrašo kandidatas turėtų pirmenybę prieš kitus kandidatus. Tas pats asmuo gali būti įrašytas kandidatu penkiose rinkiminėse apygardose. Jeigu toks kandidatas patenka į išrinktųjų skaičių daugiau kaip vienoje apygardoje, jis turi teisę pasirinkti tą apygardą, kuriai nori atstovauti seime.

Lietuva, kaip ir jos Pabaltijo kaimynės Latvija ir Estija, pasirinko vienų rūmų parlamentą. Taigi, tautos atstovybė palikta nesuskaldyta. Konstitucijos komisijoje buvo siūlymų turėti dviejų rūmų parlamentą. Vieni būtų tiesiog tautos renkami, o antrieji būtų sudaromi iš skirtingų krašto geografinių sričių atstovų. Tačiau tam nepritarė nė viena politinė grupė. Nors dviejų rūmų šalies atstovybė ir turėjo savo tradicijas (D. Lietuvos kunigaikštijoje), tačiau demokratinės respublikos kūrėjams tai nebuvo priimtina.

Tautos atstovybė be jokių ginčų pavadinta seimu. Seimas renkamas trejiems metams. Karo ar karo stovio metu Respublikos Prezidentas turi teisę pratęsti seimo kadenciją, bet tatai galima padaryti tik paties seimo sutikimu.

Steigiamojo Seimo priimtoje konstitucijoje seimas minimas pirmoje vietoje, o tik po to kitos dvi šalies valdžios šakos — vykdomoji ir teismas. Tai padaryta ne atsitiktinai. Parlamentas nėra lygus kitom dviem valdžios šakoms. Jis pranašesnis keliais atžvilgiais. Visų pirma jis yra tiesiog tautos renkamas. Jis niekam neatsakingas. Seimas yra pastovaus pobūdžio institucija. Jeigu seimas ir paleidžiamas, lieka seimo prezidiumas, kuris neišnyksta — jis eina pa-

reigas tol, kol susirenka naujas seimas. Seimo pirmininkas yra antrasis šalies pareigūnas. Respublikos Prezidentui susirgus, laikinai negalint eiti pareigų ar išvykus užsienin, jo pareigas eina seimo pirmininkas.

Seimo nariai Lietuvoje, lygiai kaip to meto Prancūzijoje, Estijoje, Latvijoje, Italijoj ar Vokietijos respublikoje, yra nepriklausomi nuo vykdomosios valdžios ar teismo. Jų nesaisto jokie įsipareigojimai. Jie negali būti nušalinti jų kadencijos metu. Jie nesivadovauja jokiais įsakymais, o tik savo sąžine. Nežiūrint kokiu sąrašu jie išrinkti, seimo nariai laikomi visos tautos atstovais. Konstitucija tereikalavo, kad seimo nariai, prieš pradėdami eiti savo pareigas, prisiektų ar iškilmingai pasižadėtų būti ištikimais respublikai, saugoti jos įstatymus ir sąžiningai eiti tautos atstovo pareigas.

Seimo nario asmuo yra neliečiamas. Jį galima suimti tik seimo sutikimu. Net jeigu seimo narys būtų suimtas nusikalstamo veiksmo metu, apie tai turi būti pranešta 48 valandų būvyje seimo pirmininkui, kuris apie tai praneša seimui sekančiame posėdyje. Suimtas seimo narys turi būti paleistas, jeigu to pareikalauja seimas.

Tarp pagrindinių seimo uždavinių buvo šie: priimti įstatymus; išrinkti Respublikos Prezidentą; pareikšti pasitikėjimą ar nepasitikėjimą ministerių kabinetui; prižiūrėti šalies valdymą paklausimų ir interpeliacijų keliu; patvirtinti vyriausybės pateiktą biudžetą; aktyviai dalyvauti užsienio politikos vedime, patvirtinant tarptautines sutartis. Seimui taip pat priklauso karo paskelbimas ir užbaigimas.

Tiktai seimas gali priimti įstatymus. Tiktai seimas gali pakeisti konstituciją. Tiesa, iniciatyva siūlyti pakeisti ar papildyti konstituciją priklauso ne tik seimui, bet ir vykdomajai valdžiai ir 50,000 piliečių, turinčių balsavimo teisę. Tačiau visi siūlymai konstitucijai pakeisti ar papildyti tampa konstituciniu įstatymu tik seimui jį priėmus trim penktadaliais balsų. Jeigu konstitucijos pakeitimą seimas priima keturiais penktadaliais balsų, jis įsigalioja jo paskelbimo dieną. Jeigu seimo nutarimui dėl konstitucijos pakeitimo nepritaria Prezidentas, ketvirtadalis seimo narių arba 50,000 piliečių, tokio nutarimo galutinis sprendimas atiduodamas tautos visuotiniam balsavimui.

St. Seimo Liet. Darbo federacijos frakcija. Sėdi iš k.: V. Beržinskas, A. Matulaitis, P. Radzevičius, [neatpažintas], A. Simanavičius; stovi iš k.: [neatp.], St. Gruodis, [neatp.], P. Jočys, [neatp.], P. Šalčius, Z. Starkus, A. Staugaitis, J. Valaitis.

Tiktai seimui priklauso teisė patraukti teismo atsakomybėn Respublikos Prezidentą ir ministerius dėl jų tarnybos piktnaudojimo. Tokiam nutarimui reikia absoliutinės seimo narių daugumos, o nusikalstamumą sprendžia ir bausmę skiria Aukščiausias Teismas. Prezidentui apkaltinti reikia absoliutinės daugumos, o iš pareigų pašalinti — dviejų trečdalių.

Seimo niekas nokontroliuoja. Jis pats nustato ir priima savo darbo taisykles, kurios turi įstatymų galią.

Vykdomoji valdžia

Lietuvos respublikos vykdomąją valdžią seimas patikėjo Respublikos Prezidentui ir Ministerių Kabinetui. Taigi, ji kiek suskaldyta. Nors prezidentas yra pirmasis krašto

pilietis, oficialus respublikos atstovas, vyriausias ginkluotųjų pajėgų vadas, vis dėlto jo galia yra ribota. Jis vienas savo parašu negali paskelbti jokio akto. Vienintelė išimtis — jis vienas pasirašo tik priesaiką, kurią duoda pradėdamas eiti pareigas.

Konstitucija prezidentui nubrėžė tokias pareigas: atstovauti respublikai; paskirti diplomatinius atstovus ir priimti užsienio atstovų įgaliojimus; paskirti ministerį pirmininką ir pavesti jam sudaryti ministerių kabinetą; patvirtinti ministerių kabinetą bei priimti jo atsistatydinimą; paskirti ir atleisti Valstybės Kontrolierių; skirti ir atleisti kitus pareigūnus pagal atitinkamus įstatymus.

Prezidentas gali įtaigoti seimą įstatymų leidimo srityje. Jam suteikta veto teisė. Turėdamas ministerių kabineto pritarimą, prezidentas gali grąžinti seimui priimtą įstatymą trijų savaičių bėgyje su savo paaiškinimais, kodėl jis nesutinka tokio įstatymo skelbti. Bet jeigu seimas absoliutine balsų dauguma tokį įstatymą vėl priima, prezidentas privalo jį paskelbti. Prezidentas taip pat turi bausmės dovanojimo teisę, tačiau amnestijos teisė palikta išimtinai tik seimui.

Prezidentas turi teisę paprašyti Seimo Pirmininką sušaukti seimą posėdžio. Karo metu, ginkluoto sukilimo ar kitų pavojingų sąmyšių metu prezidentas gali prailginti seimo kadenciją, bet tik seimo sutikimu. Ministerių Kabineto pritarimu, prezidentas gali paskelbti esant nepaprastą krašto stovį, kurio metu laikinai suspenduojamos piliečių konstituticinės teisės ir imamasi ypatingų priemonių krašto ir piliečių saugumui užtikrinti. Bet ir tokiam veiksmui reikia seimo pritarimo.

Prezidentas turi teisę dalyvauti ministerių kabineto posėdžiuose, jiems pirmininkauti ir reikalauti viso kabineto ar tik atskirų ministerių pranešimų apie jų darbą. Tačiau atsakomybė už bet kokį nutarimą krinta ministeriui pirmininkui ar ministeriui, kontrasignavusiam prezidento parašą. Paviršutiniškai žiūrint, valstybės prezidentui suteiktas didelis autoritetas, tačiau iš tikrųjų jis galėjo veikti tik tiek, kiek tai galėjo patikti tikrajam šalies šeimininkui — parlamentui. Suprantama, daug kas turėjo pareiti nuo paties prezidento asmens.

Prezidentas galėjo būti renkamas iš eilės tik dviem kadencijom. Profesoriaus Roemerio nuomone, konstitucijos autoriai, apribodami prezidento kadenciją, galėjo manyti, kad asmuo, negalintis būti perrinktas trečiai kadencijai, bus sukalbamesnis, objektyvesnis, nuosaikesnis ir mažiau ambicingas.

Ministerių kabinetas

Vyriausybės sudarymas paliktas prezidento iniciatyvai. Jis parenka ir skiria Ministerį Pirmininką, pavesdamas jam sudaryti ministerių kabinetą. Ministerių pasirinkimas yra pirmininko teisė, tačiau jo laisvę riboja prezidentas ir seimas. Ministeris Pirmininkas negali formuoti vyriausybės be prezidento paskyrimo ir sutikimo, o jo sudarytas ministerių kabinetas negali eiti pareigų be Prezidento paskyrimo ir sutikimo, o jo sudarytas ministerių kabinetas negali eiti pareigų be seimo pasitikėjimo. Būtinas seimo pasitikėjimas verčia prezidentą pasirinkti tokį asmenį, kuris laimėtų seimo pasitikėjimą. Taigi, ministerių kabinetas atsakingas kolektyviai ir individualiai. Ministerijų skaičių nustato įstatymas. Ministerių kabinetas turi teisę pasiūlyti įstatymų projektus. Bet jo pagrindinis uždavinys yra vykdyti įstatymus, ginti konstituciją, vesti vidaus ir užsienio politiką bei rūpintis, kad šalies teritorija nebūtų pažeidžiama.

Ministerių kabinetas drauge su prezidentu gali įtaigoti seimą, pasikliaudami prezidento teise paleisti seimą. Prezidentas neprivalo nurodyti priežastį seimui paleisti. Užtenka ministerio pirmininko kontrasignacijos, tačiau naujo seimo rinkimai turi įvykti per 60 dienų nuo seimo paleidimo. Prezidento kadencija baigiasi drauge su jį išrinkusio seimo kadencija, o ministerių kabinetas gali tik tol eiti pareigas, kol turi seimo pasitikėjimą.

Apribodamas vykdomosios valdžios galią, Steigiamasis Seimas liko ištikimas savo pasirinktam uždaviniui — budriai saugoti suverenines tautos teises, kad jos valią reikštų ne kas kitas, kaip tik jos rinkti atstovai, veikią jos vardu respublikos parlamente.

Parlamentarinė santvarka kurta Lietuvoje nepalankiausiose sąlygose. Kaip jau buvo minėta, vos tik keliems mė-

nesiams praėjus po Steig. Seimo susirinkimo, jo pastatytoji vyriausybė turėjo grumtis su rimčiausiomis problemomis. Jis net negalėjo susirinkti sostinėje Vilniuje, kurs tuo metu buvo lenkų okupuotas, o netrukus atsidūrė Sovietų rankose. Nors Sovietų Rusija buvo atsižadėjusi visiems amžiams visų teisių į Lietuvos teritoriją, taigi ir į Vilnių (1920 m. liepos 12 d. sutartimi), tačiau Lietuvai jį tegrąžino tik tų metų rugp. 25 dieną. Lietuva buvo gundoma atsisakyti jos pasirinkto neutralumo. Maskva siūlė dėtis į karo veiksmus prieš Lenkiją, žadėdama net teritorinį atlyginimą. Bet Lietuva laikėsi neutralumo. Lenkai tačiau to neįvertino — jie pakėlė ginklą prieš savo kelių šimtų metų sąjunginin-ką. Nežiūrint pasirašytos Suvalkų paliaubų sutarties, lenkai užgrobė Vilnių 1920 m. spalio 9 d. Vėliau Steigiamasis Seimas vieningai atmetė Hymanso projektą, turėjusį surišti Lietuvą glaudžiais politiniais, kariniais ir ekonominiais ryšiais su Lenkija, mainais žadant Vilnių padaryti autonominiu kantonu.

Baigiamosios pastabos

Šiuo straipsniu nesistengta analizuoti bei vertinti asistačiusios Lietuvos pasirinktos parlamentinės santvarkos veiksmingumo, o tik paryškinti tuos pagrindinius dėsnius, kuriais atsteigtos valstybės kūrėjai vadovavosi savo darbe ir kuriuos jie pasirinko kertiniais politinių valstybės rūmų akmenimis. Steigiamojo Seimo stenogramos atspindi ne tik to meto politines nuotaikas ir aistras, bet ir didelį sielos įmąsi atsikūrusios valstybės ateitimi, neužgesinamą ryžtą įvikiuoti Lietuvą į laisvų, nepriklausomų ir demokratinių valstybių gretas. Ryšium su Steigiamojo Seimo 50 metų sukaktimi, neišvengiamai bus minimi Aleksandro Stulginskio, Antano Tumėno, Zigmo Starkaus, Mykolo Krupavičiaus, Justino Staugaičio, Kazio Ambrozaičio, Mykolo Sleževičiaus, Kazio Griniaus, Jono Staugaičio, Albino Rimkos, Stepono Kairio, Vinco Čepinskio, Kazio Venclauskio, Vlado Požėlos ir kitų parlamentarų vardai.

Steigiamojo Seimo įteisinta parlamentinė santvarka atspindėjo to metu valstybininkų politines sampratas bei jų giliausius įsitikinimus. Konstituciją rašė žmonės, patys asmeniškai patyrę autokratinių režimų sauvalę. Jie norėjo

duoti atsisteigiančiai Lietuvai tokią valdymosi santvarką, kurios rėmuose veikianti valdžia visada būtų atsakinga tautai. Steigiamojo Seimo priimtoji konstitucija davė parlamentinę sistemą, tačiau joje netrūko nuostatų išlaikyti deramai pusiausvyrai tarp įstatymdavystės ir vykdomosios valdžios. Teismams paliktas reikalingas nepriklausomumas. Savivaldybių organų rinkimas buvo puiki mokykla piliečiams iš arti rūpintis visiems bendrais reikalais.

Politinės partijos išlaikė brandos egzaminus, pajėgdamos didžiųjų tautos bėdų metu atiduoti pirmumą valstybės gerovei. Jaunimui ginkluotose pajėgose aukojant savo sveikatą, gražiausią amžių, turtą ir gyvybę, politiniai vadai neatsiliko savo išmintimi. Tai matome koalicinėje vyriausybėje, Mažajame Seime, Vyriausiame Gynimo Komitete. Be abejonės, Steigiamasis Seimas būtų galėjęs ir daugiau darbų atlikti, jei Lietuvai tuo pat metu nebūtų reikėję ir ginkluu kovoti dėl savo teisės laisvai ir nepriklausomai gyventi.

Šis rašinys padarytas iš autoriaus anglų kalba parašytos studijos "The Establishment of the Parliamentary System in the Republic of Lithuania 1918-1922".

STEIGIAMASIS SEIMAS IR JO DVI KONSTITUCIJOS

KONSTANTINAS RAČKAUSKAS

Steigiamojo Seimo išrinkimas 1920 m. ir jo nuveikti darbai Nepriklausomos Lietuvos valstybės laikotarpyje turi išskirtinai didelės reikšmės, tiek mūsų istorijai, tiek ir dabarčiai.

Tai buvo pirmas kartas, kada *bendra* lietuvių tautos ir Lietuvos gyventojų - piliečių valia, pagal demokratinius principus buvo pareikšta, kad atstatytoji Lietuvos valstybė yra demokratinė, kad jos aukščiausioji valdžia — suverenumas priklauso Lietuvos Tautai (visiems Lietuvos piliečiams) ir kad ta Tauta išrinko Steigiamąjį Seimą, kuris priima konstituciją ir kitus įstatymus. Bendra, nes du trečdaliai lietuvių tautos buvo Lietuvos gyventojai.

Pats faktas, kad Steig. Seimas buvo visų Lietuvos piliečių išrinktas — buvo nepaprastai reikšmingas. Po Pirmojo Pasaulinio karo Vakarų Europoje įsigalėjusiose socialinėse ir politinėse pažiūrose tai buvo lemiantis ginklas davęs neginčijamą titulą Lietuvos valstybei, tiek derybose su RSFSR, tiek ginant teritoriją prieš lenkus, tiek ir derybose su Vakarų Sąjungininkais ar tai dėl Lietuvos sienų ar dėl jos priėmimo į Tautų S-gą. Lietuvos piliečiams išrinkus Steig. Seimą, Lietuvos valstybė pati save legitimavosi kaip lygiateisis tarptautinės valstybių bendruomenės narys. Visos kitos problemos, kurios ir sudarė pavojų ir sunkumų, buvo tik procedūrinio ar fizinės jėgos pobūdžio.

Lietuvos Taryba, paskelbusi atstatanti nepriklausomą valstybę ir pradėjusi to atstatymo įgyvendinimą, susidūrė su kliūtimis, kurias vėliau nugalėti pavyko Steig. Seimui. Steig. Seimas ir jo įgaliota vyriausybė turėjo teisinį mandatą — autoritetą, duotą jai visų piliečių. Didesnio autoriteto negalėjo būti. Su juo turėjo visi skaitytis. Tai buvo didelė jėga kovai dėl Lietuvos valstybės egzistencijos.

Steigiamojo seimo idėja lietuvių tautai buvo ne svetima. 1917 m. gegužės 27 - birželio 3 d., Petrapilio lietuvių seimas iškelia steigiamojo seimo mintį, pareikšdamas, kad "4... Lietuvos valdymo būdą ir vidaus tvarką turi nustatyti ... Steigiamasis Lietuvos Seimas".

Keturiais mėnesiais vėliau (1917 m. rugs. mėn.) tokį seimą jau numato Vilniaus Lietuvių konferencija. Ji nutaria, kad "Vilniuje sušaukta Konstituanta turės nustatyti valstybės pamatus ir santykius su kitomis valstybėmis".

Tos konferencijos išrinktoji Lietuvos Taryba pamini steigiamąjį seimą savo 1918 m. sausio 8 d. nutarime: "Vidaus santvarkai Lietuvoje ir su kaimynais santykiams nustatyti būtina kiek galima skubiau sušaukti Steigiamąjį Seimą". Iš čia steigiamojo seimo mintis jau patenka į Vasario 16 d. Aktą: "Drauge Lietuvos Taryba pareiškia, kad Lietuvos valstybės pamatus ir jos santykius su kitomis valstybėmis privalo galutinai nustatyti kiek galima greičiau sušauktas steigiamasis seimas, demokratiniu būdu visų jos gyventojų išrinktas".

Į Vasario Aktą Valstybės Taryba įrašė ir kitą pagrindinį atstatomos Lietuvos valstybės požymį — demokratiją. Akte ji "skelbia atstatanti nepriklausomą *demokratiniais* (mano pabraukta) pamatais sutvarkytą valstybę".

Iš tų dviejų Akto sakinių aišku, kad atstatomoji Lietuvos valstybė bus tvarkoma demokratiniais pamatais, ir kad tuos pamatus nustatys visų Lietuvos valstybės gyventojų demokratiniu būdu išrinktas Steigiamasis seimas. Tai Steigiamasis Seimas ir padarė priimdamas 1922 m. konstituciją.

Šiandieną turime kelias dešimtis demokratinių teorijų. Tarybos vyrai turėjo mintyje tokią, kurioje pagrindinė institucija yra *steigiamasis* seimas ir kurioje tokį seimą renka *visi* krašto gyventojai. Ir tie rinkimai turi būti *demokratiniai*. Iš šių kelių bruožų jau galime nustatyti kokios rūšies demokratiją Tarybos vyrai turėjo omenyje. Tai yra klasikinė, liberalinė, Vakarų Europos sukurta demokratinė doktrina. Pagal ją aukščiausioji valstybės valdžia priklauso piliečiams. Piliečių visuma beveik sutampa su krašto gyventojų visuma. Tos valdžios vykdymą piliečiai dele-

guoja jų išrinktam kolektyvui — parlamentui. Tai yra netiesioginė arba reprezentacinė demokratija.

Turime dviejų rūšių seimus: eilinius ir steigiamuosius. Visi jie renkami tų pačių piliečių, tik renkant steigiamąjį seimą piliečių - rinkikų intencija ir įgaliojimo turinys yra skirtingi. Steigiamąjį seimą rinkdami piliečiai suteikia atstovams įgaliojimą nustatyti, keisti ar papildyti pačius pagrindinius valstybės santvarkos dėsnius — pačią konstituciją. Sakoma, kad toks seimas gauna įgaliojimą disponuoti steigiamąja piliečių galia nustatyti pačią konstituciją, pagal kurią veiks eiliniai seimai ir kiti pagrindiniai valstybės valdžios organai. Tie paprastieji seimai ir kiti organai yra įsteigti, konstitucijos suvaržyti, nes konstitucija yra jų teisinės kompetencijos pagrindas. Jie negali jai prieštarauti ar jos keisti.

Pagrindinė tokios demokratijos mintis yra ta, kad pavaldiniai - piliečiai valdžios įsakymus vykdo savo noru ir sutikimu. Kad tas tikslas būtų pasiektas, piliečiai turi dalyvauti valdžios įsakymų leidime. Savo paties įsakymas įpareigoja sąžinę, todėl žmogus negali atsisakyti vykdyti savo paties nutarimo.

Tokia demokratija suponuoja dar ir kitus esminius bruožus: piliečių lygybė prieš įstatymus, asmens laisvės principas, žmogaus teisių deklaracija, valdžios padalinimo principas, periodinis parlamento rinkimas, visuotinis, lygus, laisvas ir slaptas balsavimas, balsavime ir rinkimuose sprendžiama pagal daugumos principą. Rinkimuose turi dalyvauti nemažiau kaip dvi partijos, rinkikai turi turėti pasirinkimo laisvę, politinių partijų santvarka turi būti demokratinė.

Valstybės Tarybos laikinųjų konstitucijų ir laikinųjų vyriausybių vienas iš pagrindinių tikslų buvo tokio seimo sušaukimas.

Lietuvos Valstybės Laikinosios Konstitucijos Pamatiniuose Dėsniuose įžangoje sakoma: "Iki Steigiamasis (Kuriamasis) seimas bus nusprendęs Lietuvos Valstybės valdymo formą ir konstituciją". Toliau, visas VI skyrius yra skiriamas steigiamojo seimo rinkimo ir sušaukimo reikalams. Viso 4 straipsniai. 1919 m. balandžio 4 d. konstitucija kartoja pirmosios konstitucijos nuostatus, išskyrus vėlesnį pakeitimą, kad steigiamasis seimas pradeda savo dar-

bą ne dviem trečdaliam, bet pusei atstovų susirinkus, ir ne Vilniuje, bet nustatytoje vietoje.

Kraštui prie Steigiamojo Seimo rinkimų privesti Lietuvos Valstybės Taryba turėjo atlikti milžinišką darbą. Iš chaoso padaryti tvarką: atsiginti nuo išorinių priešų, suramdyti vidaus priešus, patikrinti vidaus saugumą, suorganizuoti karinę pajėgą, aprūpinti miestus maistu ir kitomis reikmenimis, aptvarkyti susisiekimą, nustatyti ir rinkti mokesčius, išleisti svarbesnius įstatymus (pilietybės, naujokų šaukimo, draugijų, partijų, susirinkimų, spaudos, savivaldybių ir k.).

Steig. Seimo Laikinoji Konstitucija

1920 m. birželio 12 d. St. Seimas priėmė Laikinąją Lietuvos Valstybės Konstituciją. Lietuvos Valstybės Taryba nepadarė sprendimų dėl pagrindinių Lietuvos valstybinės santvarkos institucijų, bet St. Seimas šioje konstitucijoje jau pasako, kad Lietuvos valstybė yra demokratinė respublika, kad St. Seimas yra suvereninės Lietuvos galios reiškėjas, kad St. Seimas "leidžia įstatymus, ratifikuoja sutartis . . . ir prižiūri įstatymų vykdymą".

Pagrindinių valstybės valdžios organų atžvilgiu ši konstitucija nustato parlamentinį demokratinio konvencionalino tipo režimą. Vykdomoji valdžia pavedama respublikos prezidentui ir ministerių kabinetui. Prezidentą renka Steig. Seimas. Iki prezidentas bus išrinktas, jo pareigas eina St. Seimo pirmininkas. Prezidentas skiria ir atleidžia ministerį pirmininką ir kitus ministerius. Ministerių Kabinetas atsakingas St. Seimui ir šiam išreiškus nepasitikėjimą — atsistatydina.

Piliečių teisių skyriuje pakartojamos pagrindinės piliečių teisės, kurios buvo Valstybės Tarybos konstitucijoje, tik su šiomis išimtimis: L. V. Tarybos konstitucijoje piliečių laisvės buvo sąlygiškos (jeigu tikslas ir vykdomieji įrankiai nėra priešingi valstybės įstatymams). St. Seimo laik. konstitucijoj toji sąlyga nepaminėta. Vad. visos asmens laisvės — asmens, sąžinės, spaudos, žodžio, streikų, susirinkimų ir draugijų, bei buto ir korespondencijos neliečiamybė, buvo suabsoliutintos. St. Seimas dar pridėjo strei-

kų laisvę ir panaikino mirties bausmę, bet išbraukė nuosavybės teisę, kuri buvo paminėta L. V. Tarybos konstitucijoje.

Seimo steigiamoji galia plaukia iš dviejų šaltinių. Pirmas šaltinis — St. Seimui duotas Lietuvos piliečių įgaliojimas. Antras šaltinis — Vasario Šešioliktosios Aktas, kuris lietuvių tautos vardu įpareigojo gyventojų išrinktą St. Seimą galutinai nustatyti valstybės pamatus ir jos santykius su kitomis valstybėmis.

Steigiamajam Seimui duoti įgaliojimai buvo nepaprastai stiprūs. Bet jo kompetencija buvo aprėžta. Teisiniai jis nebuvo visagalis, nes jo kompetenciją aprėžė Vasario Šešioliktosios Aktas. Jis negalėjo panaikinti valstybės ar jos nepriklausomybės, jis privalėjo duoti kraštui tokią demokratinę santvarką, kuri jam buvo nurodyta Vasario Akte.

Išskyrus aukščiau minėtus aprėžimus, Steigiamojo Seimo galios buvo diktatoriškos. Jis panorėjo būti kuo mažiausiai susivaržęs tautos valios reiškėjas. Todėl jis neišrinko prezidento, bet jo pareigas pavedė St. Seimo pirmininkui. Todėl pagal tą konstituciją St. Seimo pirmininkas buvo abiejų pagrindinių organų — įstatymų leidimo ir jų vykdymo — aukščiausias vykdytojas. Tai buvo seimokratinis režimas. Diktatoriškame seime taip ir turėjo būti. Tais kritiškais laikais buvo išvengta galimų susikirtimų ir pavojingų trukdymų.

Nebuvo net numatyta, kuriam laikui tas seimas išrinktas, kuriam laikui renkamas prezidentas, kaip balsuojama. Viskas palikta spręsti seimo daugumai. Laikinoji konstitucija jo nevaržė.

1922 m. konstitucija

1922 m. rugpiūčio 6 d. buvo paskelbta St. Seimo priimta pirmoji nuolatinė Lietuvos valstybės konstitucija. Tai buvo racionalus, filosofiškai pagrįstas logiškas šedevras. Ja buvo kuriama liberalinė, individualistinė, centralizuota, reprezentacinė demokratinė santvarka su parlamentinio - seimokratinio tipo vyriausybe ir tautinių mažumų personaline autonomija. Vėliau, 1924 m. Klaipėdos Kraštui buvo suteikta teritorinė autonomija.

Pirmąjį Pas. karą laimėjus didžiosioms demokratijoms, tuojau tuo laimėjimu pasinaudojo Europoje septynios tautos ir atstatė ar naujai sukūrė savo nepriklausomas valstybes. Lenkija, Čekoslovakija, Lietuva ir Latvija perėmė prancūziško tipo parlamentinės reprezentacinės demokratijos santvarką, kuri skyrėsi nuo klasikinio parlamentarizmo parlamento galios vyresniškumu.

1920 m. tokia santvarka buvo laikoma geriausiai tinkanti naujai susiformavusioms valstybėms. Ši sistema yra grindžiama racionaline pilnutine filosofija, kuri buvo plačiai paveikusi intelektualų sluoksnius ir laikoma pilnai atsveriančia buvusią autokratinę monarchijos doktriną ir modernišką marksizmą - leninizmą.

Šiai konstitucijai suprasti, turime atskirai panagrinėti įžangą, piliečio teises ir valstybinės valdžios struktūrą.

Pagrindiniai valstybės tikslai matomi jos įžangoje. Centrinis valstybės tikslas yra pilietis bei jo gerbūvis. Steigiamasis Seimas priims tą konstituciją tuo tikslu, kad "patikrintų visų piliečių lygybę, laisvę ir gerovę, o žmonių darbui ir dorai tinkamą valstybės globą" ... Tų tikslų siekdama, valstybė nori "sudaryti sąlygas teisingumui ir teisėtumui tarpti" ... ir "nutiesti tvirtus demokratingus jos nepriklausomam gyvenimui pagrindus".

Šiuose trijuose sakiniuose yra visa jos filosofija — pilietis yra pagrindinis veiksnys. Tų piliečių visuma yra tauta. Lietuvos tauta. Tai tautai priklauso valstybinės valdžios suverenumas. Bendrai, su maža išimtimi, tik piliečiams pripažįstamos teisės.

Šitoje filosofijoje piliečio sąvoka buvo aptariama kaip abstraktus žmogus. Jis yra protingas, trokštąs žinojimo, didesnis žinojimas vedąs prie pažangos, gi pažanga tolygi tobulėjimui. Tas žmogus siekiąs laimės. Linkimas siekti laimės ir vengti skausmo esąs žmogaus prigimtyje. Kas yra laimė ir kas skausmas — tik pats žmogus gali geriausiai spręsti. Todėl jam reikalinga laisvė. Žinojimas padeda geriau suvokti bendrą gėrį ir skirti bloga nuo gero. Toks žmogus esąs darbštus ir pareigingas. Jis pats savo valia užsideda pareigas ir susidrausmina. Tie bruožai esą bendri visiem žmonėms. Todėl jie yra abstraktūs. Jie jungia žmones ir sudaro žmoniją. Kiti žmogaus bruožai yra konkre-

tūs — šeimoje, visuomenėje, ūkyje, geografinėje vietoje, darbe, sugebėjimų srityje. Šitie bruožai yra skiriantieji. Todėl jie nėra imami pagrindan tos filosofijos piliečio sąvokai suprasti. Valstybė yra tobulų piliečių laisvas junginys. Ji steigiama tam, kad padėtų piliečiui naudotis pagrindinėmis teisėmis: laisve, lygybe ir nuosavybės teise. Laisvė buvo suprasta kaip galia daryti tai, ko žmogus nori. Tik įstatymai gali varžyti piliečio laisvę, todėl juos turi priimti patys piliečiai tiesioginiai ar per savo išrinktus atstovus, nes tik pats pilietis gali suvaržyti savo laisvę. Vykdomoji valdžia vykdo tik tai, kas įstatymu jai pavesta. Taigi, vykdomoji valdžia turi būti piliečių ar jų įgaliotų atstovų kontroliuojama.

Įdomiausia ir originališkiausia 1922 m. konstitucijos dalis yra ta, kuri nustato valstybinės valdžios struktūrą ir pagrindinių valdžios organų tarpusavius santykius. Kaip anksčiau minėta, valstybės suverenumas priklauso tautai. Svarbiausia tautos pareiga — rinkti seimą. Tauta savo valios neturi. Tik atstovų dauguma susirinkusi į seimą sudaro tautos valią. Išimtinai piliečiams buvo palikta įstatymų iniciatyvos teisė: 25,000 piliečių turėjo teisę pasiūlyti svarstyti seimui įstatymo sumanymą, o 50,000 piliečių — konstitucijos pakeitimą ar papildymą. Ir dar: seimo priimtas konstitucijos pakeitimas ar papildymas, jeigu jis priimtas mažesne kaip keturių penktadalių seimo narių dauguma, galėjo būti atiduotas tautai pasisakyti, jei to pareikalautų 50,000 piliečių.

Valstybės suverenumo vykdyme pagrindinis vaidmuo priklausė seimui. Be jo negali būti priimti įstatymai, be jo negali būti išrinktas valstybės prezidentas, be jo negali būti sudarytas ministerių kabinetas. Jis buvo teisiniai galingesnis ir už prezidentą, ir už ministerių kabinetą. Tokį seimą visi piliečiai rinko tiesioginiu, slaptu, lygiu ir laisvu balsavimu proporcine sistema. Jis buvo renkamas kas treji metai.

Svarbiausia seimo pareiga buvo: įstatymų leidimas, vyriausybės kontrolė ir prezidento rinkimas. Prezidentas ir ministerių kabinetas sudarė vyriausybę. Prezidentas nebuvo atsakingas, išskyrus, kai jis paleisdavo seimą (52 st.). Aktyvioji ir atsakingoji vyriausybės dalis buvo ministerių

kabinetas. Visi prezidento aktai turėjo būti kontrasignuoti ministerio, kuris tuo pačiu perėmė visą teisinę ir politinę atsakomybę už tą aktą. Be ministerio sutikimo ir parašo prezidentas negalėjo daryti jokio savo pareigų akto. Jis negalėjo nė seimo paleisti be tokio sutikimo, nors toji teisė jam buvo suteikta konstitucijos 52 straipsniu. Jis galėjo vetuoti įstatymą, bet irgi su atitinkamo ministerio kontrasignatūra. Jis negalėjo priversti ministerį jo aktą pasirašyti. Ta prasme savo pareigas eidamas jis buvo priklausomas ministerio.

Klasikinėje parlamentinėje sistemoje prezidentas turėtų būti tarpininkas tarp ministerių ir seimo. Bet Lietuvos 1922 m. konstitucija nuėjo kiek kitokiu keliu. Pirmiausia, prezidentą rinkdavo seimas, kartais jis galėjo būti išrinktas net paprasta balsų dauguma. Tai jį darė priklausomu seimo ir netvirtu tarpininkavimo pareigose. Pagaliau, jei jis pasinaudoja 52 str. ir paleidžia seimą, tai naujam seimui susirinkus jis laikomas atsistatydinusiu ir renkamas naujas prezidentas. Jei naujasis seimas turi kitą daugumą, tai senasis prezidentas gali nebebūti išrinktas ir tokiu būdu jis lyg nubaudžiamas už seimo paleidimą. Ta kryptimi buvo nueita dar toliau, nes seimas galėjo visuomet pašalinti prezidentą nuo pareigų dviejų trečdalių atstovų balsų dauguma. Šitoje sistemoje prezidentas buvo nužemintas, o seimas iškeltas.

Seimo daugumos veikimo įrankis buvo ministerių kabinetas. Parlamentinėje sistemoje ministeriai visą laiką turi turėti parlamento pasitikėjimą. Kai nėra pasitikėjimo, tai nėra ir bendradarbiavimo, gi geroji parlamentinės sistemos pusė yra ta, kad įstatymo leidžiamasis ir vykdomasis organai turi bendradarbiauti ir vienas kitu pasitikėti, o ne vienas kitam prieštarauti ir kliudyti.

Seimo pasitikėjimo neturįs ministerių kabinetas turi pasitraukti, nebent prezidentas pasinaudotų 52 str. ir paleistų seimą, rizikuodamas naujai išrinkto seimo būti neperrinktas. Šioje sistemoje valdžios funkcijų padalinimo principas negalėjo veikti. Seimo galia buvo dominuojanti. Prezidentas, kurs turėtų rodyti asmeninę atsakomybę dėl valstybės autoriteto apsaugojimo, buvo paliktas bejėgis prieš seimo daugumą.

Vertinamosios pastabos

Baigiant šią trumpą St. Seimo priimtų konstitucijų apžvalgą, kyla du klausimai, dėl kurių čia yra proga pasisakyti.

Pirmasis klausimas liečia Lietuvos valstybės pobūdį: ar ji buvo piliečių ar lietuvių tautos valstybė? Antras klausimas — kodėl ši 1922 m. demokratiniu būdu išrinkto St. Seimo paruošta ir priimta konstitucija po penkerių metų buvo pakeista kita konstitucija?

1. Palyginę tris dokumentus, randame tris skirtingas sąvokas. Pirma, Vasario 16 Akte Lietuvos Taryba, "kaipo vienintelė lietuvių tautos atstovybė skelbia atstatanti nepriklausomą Lietuvos valstybę". Antra, 1920 m. gegužės 15 d. Steigiamasis Seimas paskelbia šią deklaraciją: "Lietuvos Steigiamasis Seimas, reikšdamas žmonių valią proklamuoja esant atstatytą Nepriklausomą Lietuvos Valstybę". Trečia, 1922 m. konstitucijos įžangoje randame trečią sąvoką: "Lietuvos Tauta . . . atstačiusi nepriklausomą savo valstybę". Klausimas, kas gi pagaliau atstatė Lietuvos valstybę: lietuvių tauta, žmonių valia ar Lietuvos Tauta? Šį klausimą išspręsti mums padeda Vasario 16-sios Aktas.

Vasario Šešioliktosios Akte yra trys svarbūs pareiškimai. Pirmas, kad "remdamosi tautų apsisprendimo teise ir Lietuvių Vilniaus konferencijos nutarimu . . .". 2. "skelbia atstatanti . . . nepriklausomą Lietuvos valstybę" ir 3. įgalioja steigiamąjį seimą, demokratiniu būdu visų jos gyventojų išrinktą, galutinai nustatyti Lietuvos valstybės pamatus. Vasario Aktas duoda mums pilną logišką Lietuvos valstybės teoriją.

Pagal ją, Lietuvos valstybės pagrindas yra dvilypis: esminis ir formalinis. Esminis pagrindas yra etninės lietuvių tautos apsisprendimas kurti ir turėti savo valstybę. Formalinis pagrindas yra pavedimas Lietuvos piliečiams tą valstybę tvarkyti. Steigiamasis Seimas akcentavo formalinį pagrindą, nes jis pats tuo pagrindu atsirado. Bet nežiūrint to, St. Seimas ir kiti seimai vykdė mūsų esminį pagrindą — kūrė tautinę valstybę. Visos lietuvių politinės partijos, išskyrus tik prokomunistines (Darbo kuopa), buvo ta prasme taip pat dvilypės. Jos reiškė tiek lietuvių tautos tiks-

lus, tiek Lietuvos valstybės tikslus. Kiekvienu atveju, kai formaliniai veiksniai nepajėgė ar atrodė kad nepajėgia atremti valstybei gresiančių pavojų, iškildavo ir pasireikšdavo esminiai veiksniai, kurie, pavojui praslinkus, valdžios vykdymą vėl perleisdavo formaliniams veiksniams — Lietuvos Tautai. Esminis pagrindas aktyviai pasireiškė 1926 m. perversme. 1938 m. konstitucija sukonstitucino esminio veiksnio (lietuvių tautos) tikslus.

Lietuvos valstybės atstatymas yra pagrįstas tautų apsisprendimo teise. Etninių tautų, ne teisinių tautų ir ne kitokių fikcijų. Etninė tauta yra ne teisinis, bet socialinis junginys. Ji yra ir be valstybės. Tautų apsisprendimo principas taikomas tik etninėms tautoms, kurios jau socialiniai egzistuoja. Ne gyventojams, nes tam tikros srities gyventojai yra tik geografinė sąvoka. Net ir Steigiamasis Seimas savo proklamacijoje sako: "... Nepriklausomą Lietuvos Valstybę .. etnologinėmis sienomis .."

Pagal tautų apsisprendimo principą, kiekviena etninė tauta turi teisę apsispręsti. Lietuvių konferencija Vilniuje pareiškia apsisprendimą, Taryba, vykdydama šį pareiškimą, skelbia atstatanti Nepriklausomą Lietuvos Valstybę. Jeigu lietuvių tauta turi teisę turėti savo valstybę, tai ji turi teisę ją kurti, ginti, tobulinti, tęsti ir išlaikyti. Toji teisė yra tęstinė, o ne vienkartinė. Ji niekuomet tos teisės nepraranda. Toji lietuvių tautos teisė buvo pagrindinė per visą nepriklausomos Lietuvos valstybės laikotarpį, lietuvių tauta veržiasi vėl nepriklausomybę atgauti ir po jos netekimo. Lietuvių tauta visuomet budi. Pavojui kilus, net ir nepriklausomybės nepraradus, ji vėl aktyviai pasireiškia.

Mūsų išeivija irgi veikia tais dviem pagrindais. Diplomatinė Tarnyba atstovauja formalinį veiksnį. Vyriausias Lietuvos Išlaisvinimo Komitetas savo struktūra jau yra dvilypis. Jis reprezentuoja abudu tuos veiksnius. Jį sudaro Lietuvos valstybės seimų politinės patriotinės lietuviškos partijos ir vėliau susidariusios lietuvių rezistencinės grupės. Kitos mūsų išeivijos organizacijos — Pasaulio Lietuvių Bendruomenė, Amerikos Lietuvių Taryba ir kitos atstovauja tik esminį veiksnį.

Savo valstybę atstačiusi lietuvių tauta nemonopolizuoja

tos valstybės funkcijų vien tik savo naudai. Ji neskelbia etnokratijos. Priešingai, ji skelbia demokratiją. Tai reiškia, kad ir kitų tautinių junginių nariai turės lygias su lietuviais piliečių teises. Kaip piliečiai, jie visi bus lygūs, sudarys valstybinę tautą, kuriai priklausys aukščiausioji valstybės valdžia — suverenumas.

II. Kodėl 1922 m. konstitucija ilgiau neišsilaikė? Buvo dviejų rūšių priežastys: Lietuvos visuomenės sudėtis ir pačios konstitucijos filosofija.

Visuomenės sudėtis. 1920 m. Lietuvos visuomenės struktūra buvo maždaug ši: 80 proc. Lietuvos gyventojų vertėsi žemės ūkiu, likusieji 20 proc. buvo miestelėnai. 75 proc. žemdirbių buvo lietuviai, gi miestelėnų daugiau kaip 50 proc. sudarė nelietuviai. Pačiam Kaune nelietuvių proc. buvo dar didesnis. Lietuvių tauta buvo ūkininkų tauta, kuri neturėjo dar savo vidurinio luomo ir inteligentijos, reikalingos modernios Vakarų Europos tipo demokratinės valstybės aparatui tvarkyti ir kitoms valstybės bei demokratinės visuomenės funkcijoms vykdyti. Tai buvo didelis sveikas kūnas, bet su maža galva. Liberalinė demokratija yra reikalinga patriotinio ir proporcingai skaitlingo vidurinio luomo, kurio mes dar neturėjom. 1922 metų konstitucijos autoriai galvojo, kad mes iš karto galime perimti kitų jau išbandytą demokratinio valdymo šabloną, neatsižvelgiant į tai, ar mūsų visuomenė jau buvo tokiai santvarkai susiformavusi, ar turėta būtino patyrimo. Prof. Mykolas Roemeris tuo klausimu rašo: "... gyvybines institucijas, kurias kitur pagamina įvairūs gyvi vietos ir laiko reikalai, kartais iškreipdami doktrinos principus — dogmatizuojami ir paverčiami tiesos šablonais, turinčiais tikti visur ir visuomet... tuo būdu norėta šia kryptimi dar toliau nueiti, negu nueita ten, iš kur skolinama pats pavyzdys..." (*Mykolas Roemeris*, Lietuvos Konstitucinės teisės paskaitos, Kaunas, Teisės Fakulteto Darbai, 1937 m. p. 180).

Užuot paėmus pavyzdį iš Prancūzijos, kurios demokratinė valstybės santvarka Trečiosios Respublikos laikotarpy buvo labai rafinuota ir tiko tik vieningai patyrusiai save valdyti ir linkusiai į kompromisus visuomenei, mums derėjo sukurti savo demokratinę santvarką, pagrįstą mūsų sąlygomis ir būdu bei daugiau pragmatišką. Ne mes vieni

po I Pas. karo tą klaidą padarėme. Taip atsitiko Lenkijoje, Latvijoje ir Vokietijoje.

Kiek tai liečia pačią konstituciją, reikia pripažinti, kad pačių didžiausių Lietuvos nepriklausomybei pavojų metu Steigiamasis Seimas sugebėjo apginti Lietuvą ir nugalėti kliūtis bei įvesti tvarką, užtikrinti saugumą ir visas kitas valstybės egzistencijai būtinas sąlygas. Tatai jam pavyko padaryti dėl dviejų priežasčių. Pirma, pagal 1920 m. konstituciją Steigiamasis Seimas turėjo diktatūrinę galią, buvo lankstus (pav., sudarymas Mažojo Seimo) ir turėjo autoritetą. Valstybės valdžios vykdymas buvo sukoncentruotas viename asmenyje: St. Seimo pirmininkas ir valstybės prezidentas buvo viename asmenyje. Antra, Steigiamajame Seime buvo patriotinė lietuviškų partijų dauguma, kurios pirmasis tikslas buvo išlaikyti Lietuvos valstybę ir jos nepriklausomybę.

1922 metų konstitucija buvo kitokia. Joje valstybinės valdžios vykdymas yra susilpnintas. Prezidento institucija nuženminta. Valdžios vykdymas pavestas ministerių kabinetui, kuris priklauso seimo daugumos. Visuose trijuose eiliniuose seimuose nebuvo pastovios daugumos. Taigi seimas, kuriam priklausė autoriteto vykdymas ir kontrolė, buvo bejėgė fikcija. Kolektyvas tik tuomet pajėgus, kai jis yra vieningas. Jeigu susiskaldymas vyksta dėl neesminių dalykų, tai galima laikyti sveiku reiškiniu, bet kai nerandama kompromiso dėl esminių dalykų, prasideda bendruomenės irimas.

Tokioje padėtyje atsidūrė Lietuva išrinkus tretįjį seimą. 1926 m. gegužės 8-9 d. išrinktame seime valstiečių liaudininkų ir socialdemokratų blokas turėjo 37 atstovus, krikščionių demokratų blokas — 30 atstovų, tautininkų "Pažanga" — 3 atstovus. Ūkininkų partija — 2 atstovus, vokiečiai, žydai ir lenkai — 9 atstovus. Nė vienas nė antras lietuviškų partijų blokas nesugebėjo suburti daugumos. Nusverdavo mažumos, nors vyriausybę sudarė ir prezidentą išsirinko liaudininkų ir socialdemokratų blokas. Bet seimo daugumos reikėjo ir įstatymams priimti, ir prezidentui rinkti, ir vyriausybei sudaryti bei jai kontroliuoti. Šis trečiasis seimas panaikino karo stovį ir tuo pačiu kitus piliečių teisių suvaržymus. Kaune ir kituose miestuose pagyvėjo darbininkų profesinių sąjungų veikla. Viena jų dalis buvo

komunistų partijos įtakoje. Dr. Adolfas Šapoka taip charakterizuoja Lietuvos padėtį 1926 metais: "Tuo tarpu... kai įsidrąsinę komunistėlių būriai užpuldavo net jų giedamam internacionalui nesaliutuojančius karininkus, studentijos eisena, reiškianti protestą prieš tuos ekscesus, buvo labai žiauriai raitosios policijos išvaikyta" (Adolfas Šapoka, *Senas Vilnius,* 1963 m. psl. 287). Taigi buvo susidariusi padėtis, kad valdžios autoritetas nebedrįso sudrausti priešvalstybinių pasireiškimų, o patriotinės eisenos buvo išvaikomos.

Iš tų dviejų 1922 metų konstitucijai nepalankių veiksnių — kraštutinė seimokratija be pastovios daugumos ir lietuviškų partijų nesugebėjimas sudaryti pastovią daugumą — mano nuomone — lemiantis buvo antrasis veiksnys, nors prof. Mykolas Roemeris kaltina tik prancūzišką demokratijos tipą, kurį konstitucijos autoriai sufalsifikavo.

Nežiūrint šios kritikos, netenka abejoti, kad Steigiamojo Seimo nuopelnai besikuriančiai Lietuvos valstybei buvo labai svarbūs ir vertingi.

LIETUVOS VALSTYBĖS LAIKINOSIOS KONSTITUCIJOS PAMATINIAI DĖSNIAI

(Valstybės Tarybos priimta 1918 m. lapkričio mėn. 2 d.)

Iki Steigiamasis (Kuriamasis) Seimas bus nusprendęs Lietuvos Valstybės valdymo formą ir konstituciją, Lietuvos Valstybės Taryba, reikšdama suverėnę Lietuvos galią (suprema potestas), steigia laikinąją Lietuvos Valstybės Vyriausybę šitais Laikinosios Konstitucijos pamatais:

1. Bendroji dalis

1. Vyriausius laikinuosius Valstybės organus sudaro:

a) Valstybės Taryba ir b) Valstybės Tarybos Prezidiumas (III, Nr. 9) su Ministerių Kabinetu.

2. Vyriausiosios Valdžios būklė yra Lietuvos Valstybės sostinė Vilnius.

3. Įstatymų iniciatyvos teisė priklauso Valstybės Tarybai ir Ministerių Kabinetui.

4. Visi Laikinosios Konstitucijos pamatiniai dėsniai priimami 2/3 balsų, jie gali būti papildomi arba pakeičiami, tik 1/2 Valstybės Tarybos narių to pareikalavus, ir papildymą arba pakeitimą 2/3 balsų priėmus.

II. Valstybės Taryba

5. Valstybės Taryba svarsto ir sprendžia laikinuosius įstatymus ir sutartis su kitomis valstybėmis.

6. Valstybės Tarybos priimtieji laikinųjų įstatymų ir sutarčių su kitomis valstybėmis sumanymai yra Valstybės Tarybos Prezidiumo skelbiami.

7. Valstybės Tarybai priklauso interpeliacijos ir paklausimų teisė.

8. Valstybės Tarybos sesijas skiria pati Valstybės Taryba, arba šaukia Valstybės Tarybos Prezidiumas savo iniciatyva arba pareikalavus 1/3 Valstybės Tarybos narių.

III. Valstybės Tarybos Prezidiumo Laikinoji Kompetencija

9. Ligi neįkūrus atskiro aukščiausio vyriausybės organo, jo kompetencija pavedama Valstybės Tarybos Prezi-

džiumui, kurį sudaro tam reikalui prezidentas ir du viceprezidentu.

10. Tam Prezidiumui priklauso vykdomoji valdžia, kurią jis vykdo per Ministerių Kabinetą, atsakomą prieš Valstybės Tarybą.

11. Tas Prezidiumas Valstybės Tarybos vardu:

a) skelbia su savo parašu laikinuosius įstatymus ir sutartis su kitomis valstybėmis; b) kviečia ministerį pirmininką, paveda jam sudaryti Ministerių Kabinetą ir patvirtina jau sudarytą; c) atstovauja Valstybei; č) skiria pasiuntinius ir priima akredituojamus svetimųjų valstybių pasiuntinius; d) skiria aukštesniuosius kariuomenės ir civilius Valstybės valdininkus); e) laiko savo žinioj kariuomenę Lietuvos nepriklausomybei bei josios žemių neliečiamybei ginti ir skiria vyriausiąjį kariuomenės vadą.

12. Visi to Prezidiumo skelbiamieji aktai turi būti ministerio pirmininko arba atitinkamo ministerio parašu žymimi.

13. To Prezidiumo parašą sudaro visų trijų jo narių pasirašymas.

14. To Prezidiumo žinioje yra Lietuvos Valstybės antspaudas.

IV. Ministerių Kabinetas

15. Ministerių Kabinetą sudaro ministeris pirmininkas.

16. Ministerių Kabineto sudėtį tvirtina laikinai vykdąs aukščiausios vyriausybės funkcijas Valstybės Tarybos Prezidiumas (III.9).

17. Ministerių Kabinetas iš vieno (solidaringai) dirba ir iš vieno atsako.

18. Valstybės Tarybai išreiškus nepasitikėjimą Ministerių Kabinetu, šis atsistatydina.

19. Ministerių Kabinetui atstovauja ministeris pirmininkas arba jį pavaduojąs vienas kuris ministeris.

20. Įėję į Ministerių Kabinetą Valstybės Tarybos nariai nenustoja buvę Valstybės Tarybos nariais.

21. Ministerių Kabinetas ir atskiri ministeriai Valstybės Tarybai ir jos komisijoms pareikalavus, turi duoti žinių ir paaiškinimų.

V. Pamatinės piliečių teisės

22. Visi Valstybės piliečiai, vis tiek kurios būtų lyties, tautybės, tikybos ir luomo, yra lygūs prieš įstatymus. Luomų privilegijų nėra.

23. Laiduojama (garantuojama) asmens, buto ir nuosavybės neliečiamybė, tikybos, spaudos, žodžio, susirinkimų ir draugijų laisvė, jeigu tik tikslas ir vykdomieji įrankiai nėra priešingi Valstybės įstatymams.

24. Srityse, kuriose Lietuvos Valstybės nėra išleistų naujų įstatymų, laikinai palieka tie, kurie yra buvę prieš karą, kiek jie neprieštarauja Laikinosios Konstitucijos pamatiniams dėsniams.

25. Karo metu, taip pat Valstybei gresiančiam sukilimui ar riaušėms neprileisti yra taikinami ypatingi įstatai, kuriais laikinai suvaržomos piliečių laisvės garantijos.

VI. Steigiamasis Seimas

26. Laikinoji Valdžia nustato ir skelbia įstatymą Steigiamajam Seimui rinkti.

27. Steigiamasis Seimas yra renkamas visuotinojo lygiojo, tiesiojo ir slaptojo balsavimo pamatais.

28. Steigiamojo Seimo narių rinkimams pasibaigus, Seimas renkasi Vilniuje Laikinosios Vyriausybės paskirtą dieną.

29. Steigiamasis Seimas pradeda savo darbą 2/3 atstovų susirinkus.

Valstybės Tarybos Prezidiumas:

A. Smetona, J. Staugaitis, St. Šilingas

Ministeris Pirmininkas:
Prof. A. Valdemaras

(Lietuvos Aidas, 1918 m. lapkričio mėn. 13 d. Nr. 130. Kalba netaisyta)

LAIKINOJI LIETUVOS VALSTYBĖS KONSTITUCIJA

I.

1 par. Lietuvos valstybė yra demokratinė respublika.

2 par. Steigiamasis Seimas yra suvereninės Lietuvos galios išreiškėjas.

3 par. Veikusieji iki šios Konstitucijos paskelbimo dienos įstatymai, kurie šiai Konstitucijai neprieštarauja, palieka galioj

4 par. Steigiamasis Seimas leidžia įstatymus, ratifikuoja sutartis su kitomis valstybėmis, tvirtina Valstybės biudžetą ir prižiūri įstatymų vykinimo.

5 par. Vykdomoji Valdžia pavedama Respublikos Prezidentui ir Ministerių Kabinetui.

6 par. Įstatymų iniciatyvos teisė priklauso Steigiamajam Seimui ir Ministerių Kabinetui.

II.

7 par. Respublikos Prezidentą renka Steigiamasis Seimas.

8 par. Respublikos prezidentas:

a) kviečia Ministerį Pirmininką, paveda jam sudaryti Ministerių Kabinetą, tvirtina jau sudarytą ir priima Ministerių Kabineto atsistatydinimą;

b) parenka ir skiria Valstybės Kontrolierių;

c) atstovauja Respublikai;

č) skiria pasiuntinius ir priima akredituojamus svetimųjų valstybių atstovus;

d) skiria aukštesniuosius kariuomenės ir civilinius Valstybės valdininkus;

e) skelbia įstatymus;

f) turi bausmės dovanojimo teisę.

9 par. Iki Respublikos Prezidentas bus išrinktas, jo pareigas eina Steigiamojo Seimo Pirmininkas.

Respublikos Prezidentui mirus, atsistatydinus ar susirgus jį pavaduoja Steigiamojo Seimo Pirmininkas.

10 par. Visi Respublikos Prezidento aktai turi būti Ministerio Pirmininko arba atatinkamo Ministerio parašu žymimi.

III.

11 par. Ministerių Kabinetas išvieno dirba ir išvieno atsako.

12 par. Ministerių Kabinetas atsako prieš Steigiamąjį Seimą ir šiam išreiškus nepasitikėjimą atsistatydina.

13 par. Steigiamojo Seimo nariai, išėję į Ministerių Kabinetą, nenustoja buvę St. Seimo nariais.

IV.

14 par. Valstybės Kontrolierius atsako už savo darbus prieš Steigiamąjį Seimą ir atsistatydina, Steigiamajam Seimui išreiškus jam nepasitikėjimą.

V.

15 par. Visi Lietuvos piliečiai, vistiek kurios lyties, tautybės, tikybos, yra lygūs prieš įstatymus; luomų ir titulų nėra.

16 par. Visiems Lietuvos piliečiams laiduojama asmens, buto ir korespondencijos neliečiamybė bei tikybos, sąžinės, spaudos, žodžio, streikų, susirinkimų ir draugijų laisvė. Mirties bausmė naikinama.

Pastaba I. Karo metu, taip pat Valstybei gresiančiam pavojui pašalinti, konstitucinės garantijos įstatymų keliu gali būti sustabdytos.

Pastaba II. Steigiamojo Seimo atostogų metu konstitucinės garantijos vykdomosios valdžios gali būti sustabdytos, bet ne vėliau kaip į 3 dienas turi susirinkti Steigiamasis Seimas, kuris sprendžia konstitucinių garantijų sustabdymo klausimą.

VI.

17 par. Steigiamojo Seimo nario asmuo neliečiamas; Steigiamojo Seimo narį suimti, iškrėsti jo butą ar daiktus ir peržiūrėti korespondenciją galima tik Steigiamajam Seimui sutikus.

VII.

18 par. Ši laikinoji Konstitucija ir visi įstatymai įgyja galios nuo paskelbimo dienos Vyriausybės organe.

Ši laikinoji Lietuvos Valstybės Konstitucija, Steigiamojo Seimo apsvarstyta ir priimta, yra pildytina kaip Laikinoji Lietuvos Valstybės Konstitucija.

A. Smetona
Valstybės Prezidentas

Galvanauskas
Ministeris Pirmininkas

Kaunas, 1920 m. birželio mėn. 10 d.

(Laik. Vyriausybės Žinios, 1920 m. birželio 12 d. Nr. 37. Kalba netaisyta)

Lietuvos valstybės konstitucija

Vardan Dievo Visagalio, Lietuvos Tauta, dėkingai minėdama garbingas savo sūnų pastangas ir kilnias aukas, Tėvynei išvaduoti padarytas, atstačius nepriklausomą savo Valstybę, ir norėdama nutiesti tvirtus demokratingus jos nepriklausomam gyvenimui pagrindus, sudaryti sąlygas teisingumui ir teisėtumui tarpti, ir patikrinti visų piliečių lygybę, laisvę ir gerovę, o žmonių darbui ir dorai tinkamą Valstybės globą, per savo įgaliotus atstovus, susirinkusius į Steigiamąjį Seimą, 1922 metų rugpiūčio mėnesio 1 dieną priėmė šią Lietuvos Valstybės Konstituciją.

I. Bendrieji dėsniai

1 par. Lietuvos Valstybė yra nepriklausoma demokratinė Respublika. Suvereninė Valstybės Valdžia priklauso Tautai.

2 par. Valstybės Valdžią vykdo Seimas, Vyriausybė ir Teismas.

3 par. Lietuvos Valstybėje neturi galios joks įstatymas, priešingas Konstitucijai.

4 par. Lietuvos teritorijos sienos gali būti keičiamos tik įstatymo keliu.

5. Administracinį Lietuvos teritorijos padalinimą nustato įstatymas.

Dėl vietos gyventojų reikalų ypatingumo iš atskirų Lietuvos sričių gali būti sudaryti autonominiai vienetai, kurių sienas ir teises nustato įstatymas.

6 par. Valstybės kalba — lietuvių kalba. Vietinių kalbų vartojimą nustato įstatymas.

7 par. Valstybės spalvos: geltona - žalia - raudona. Valstybės ženklas — baltas Vytis raudoname dugne.

II. Lietuvos piliečiai ir jų teisės

8 par. Pilietybės teisė įgyjama ir jos nustojama einant atatinkamu pilietybės įstatymu.

Svetimos valstybės pilietis gali būti priimtas Lietuvos pilietybėn, jeigu jis yra išgyvenęs Lietuvoje ne mažiau kaip dešimts metų.

9. Niekas negali būti kartu Lietuvos ir kurios kitos valstybės pilietis.

10 par. Visi Lietuvos piliečiai, vyrai ir moterys, yra lygūs prieš įstatymus. Negali būti teikiama ypatingų privilegijų nei mažinama teisių piliečiui dėl jo kilmės, tikėjimo, tautybės.

11 par. Piliečio asmuo neliečiamas. Traukti pilietis tiesion galima tik įstatymuose nurodytais atsitikimais ir tvarka. Pilietis gali būti suimtas arba jo laisvė suvaržyta tik užtikus jį nusikalstamąjį darbą bedarant, arba teismo valdžios organo nutarimu. Suimtajam piliečiui turi būti ne ilgiau kaip per 48 valandas įteiktas nutarimas dėl jo suėmimo ir nurodytas suėmimo pagrindas. Negavęs šio nutarimo suimtasis tuojau paleidžiamas.

12 par. Piliečio butas neliečiamas. Įeiti į butą ir daryti jame kratą galima tik įstatyme nurodytais atsitikimais ir tvarka.

13 par. Pilietis turi tikėjimo ir sąžinės laisvę. Priklausymas kuriai tikybai arba išpažinimas pasaulėžiūros negali būti pagrindu nusikaltimui pateisinti ar atsisakyti nuo viešųjų pareigų.

14 par. Piliečiui laiduojama korespondencijos ir susižinojimo paštu, telefonu, telegrafu paslaptis. Išimtis gali būti daroma įstatyme nurodytais atsitikimais.

15 par. Piliečiams laiduojama žodžio ir spaudos laisvė. Ši laisvė galima suvaržyti tik įstatyme nurodytais atsitikimais, kada tai yra reikalinga dorai ar valstybės tvarkai apsaugoti.

16 par. Piliečiams pripažįstama laisvė daryti įstatyme nurodyta tvarka susirinkimus be ginklo ir neardant viešosios ramybės.

17 par. Piliečiams laiduojama draugijų ir sąjungų laisvė, jei jų tikslai ir vykdomosios priemonės nėra priešingos baudžiamiesiems įstatymams.

18 par. Einančio savo pareigas valdininko nuskriaustas pilietis turi teisės įstatyme nurodyta tvarka traukti jį teisman be jo vyresnybės leidimo ar sutikimo ir ieškoti nuostolių atlyginimo.

19 par. Kiekvienas pilietis turi peticijos į Seimą teisę.

20 par. Piliečiai turi įstatymų iniciatyvos teisę: 25 tūkstančiai piliečių, turinčių teisės rinkti į Seimą, gali patiekti

Seimui įstatyme nurodyta tvarka įstatymo sumanymą, kurį Seimas privalo svarstyti.

21 par. Nuosavybės teisė saugojama. Piliečių turtas galima nusavinti įstatymo keliu tik viešąjam reikalui esant.

III. Seimas

22 par. Seimą sudaro Tautos atstovai.

23 par. Atstovai renkami visuotiniu, lygiu, tiesioginiu ir slaptu balsavimu, proporcingąja rinkimų sistema. Rinkimų tvarką ir atstovų skaičių nustato įstatymas.

24 par. Rinkti atstovus į Seimą turi teisės pilnateisiai Lietuvos piliečiai, vyrai ir moterys, turintieji ne mažiau kaip 21 metus amžiaus, o būti renkamiems — turintieji ne mažiau kaip 24 metus amžiaus.

25 par. Seimas renkamas trejiems metams.

Kai Valstybė veda karą, arba kai daugiau kaip pusėje jos teritorijos yra įvesta karo padėtis, Respublikos Prezidentas tam tikru aktu gali pailginti Seimo laiką, kuriam jis yra išrinktas. Toks Respublikos Prezidento aktas yra reikalingas Seimo patvirtinimo.

26 par. Naujojo Seimo rinkimai turi įvykti prieš pasibaigiant senojo Seimo kadencijai. Naujojo Seimo rinkimų dieną skelbia Respublikos Prezidentas.

Naujojo Seimo kadencija prasideda kuomet baigiasi senojo Seimo kadencija.

Seimas susirenka ne vėliau kaip po 30 dienų jo rinkimams pasibaigus. Dieną Seimui susirinkti skiria Respublikos Prezidentas.

27 par. Seimas leidžia įstatymus. Įstatymų skelbimo tvarką ir jų įsiteisėjimo laiką nustato atskiras įstatymas.

28 par. Seimas prižiūri Vyriausybės darbus, duodamas jai paklausimų bei interpeliacijų ir skirdamas revizijas.

29 par. Seimo tvirtinimo yra reikalingi Valstybės biudžetas ir jo išpildymas.

30 par. Seimas tvirtina šias Vyriausybės daromas Valstybės sutartis: taikos sutartis, Valstybės teritorijos įgijimo, išsižadėjimo ar perleidimo sutartis, prekybos sutartis su kitomis valstybėmis, užsienio paskolas, sutartis, kurios visai ar dalinai naikina arba pakeičia esamuosius įstatymus, sutartis, kurios uždeda pareigų Lietuvos piliečiams, sutartis, kurios

nustato tiesiogines arba netiesiogines monopolijos arba nusavinimo teises.

31 par. Seimo kompetencijoje yra pradėti ar baigti karas. Karo veiksmai gali būti pradėti be Seimo, kai priešininko šalis paskelbia Lietuvai karą, arba kai priešininkai, karo nepaskelbę, yra peržengę Lietuvos sieną.

32 par. Kilus karui, ginkluotam sukilimui ar kitokiems pavojingiems neramumams Valstybėje, Ministerių Kabinetui pasiūlius, Respublikos Prezidentas gali visoje Valstybėje arba tam tikrose jos dalyse įvesti karo arba kitą kurią nepaprastą padėtį, laikinai sustabdyti konstitucines piliečių teisių garantijas (11, 12, 14, 15, 16, 17 par. par.) ir imtis priemonių pavojui atremti ar pašalinti, vartojant ir ginkluotą pajėgą, ir tuo pat metu apie visa tai turi pranešti Seimui, kuris tą Vyriausybės žingsnį tvirtina arba atmeta.

33 par. Seimas renka sau Pirmininką ir kitus Prezidiumo narius. Seimas priima savo darbui statutą, kuris turi įstatymo galios.

34 par. Seimo posėdžiai šaukiami Seimo nustatyta tvarka. Seimo Pirmininkas privalo sušaukti Seimą, jei to reikalauja Respublikos Prezidentas arba 1/4 dalis atstovų.

35 par. Kiekvienas atstovas, pradėdamas eiti savo pareigas, prisiekia arba iškilmingai pasižada būti ištikimas Lietuvos Respublikai, saugoti jos įstatymus ir sąžiningai vykdyti Tautos atstovo įgaliojimus.

Atstovas, kuris atsisako prisiekti ar pasižadėti, arba kuris prisiekia ar pasižada lygtinai, nustoja atstovo įgaliojimų.

36 par. Atstovai vadovaujasi tik savo sąžine ir negali būti jokių mandatų varžomi.

37 par. Atstovas dėl savo kalbų, pasakytų pareigas einant, negali būti teismo baudžiamas, tačiau už garbės įžeidimą gali būti traukiamas atsakomybėn paprastąja tvarka.

38 par. Atstovo asmuo neliečiamas. Atstovą suimti galima tiktai Seimui sutikus, išskyrus tuos atsitikimus, kada atstovas yra užtiktas nusikaltimo vietoje (in flagranti). Apie atstovo suėmimą ir suėmimo pamatą tokiu atsitikimu ne vėliau kaip po 48 valandų pranešama Seimo Pirmininkui, kuris praneša apie tai Seimui jo artymiausiame posėdyje. Seimas gali suimtąjam atstovui grąžinti laisvę.

39 par. Atstovai turi teisės nemokamai važinėti visais Lietuvos geležinkeliais. Atstovai už savo darbą gauna atlyginimą, kurį nustato įstatymas.

IV. Vyriausybė

40 par. Vyriausybę sudaro Respublikos Prezidentas ir Ministerių Kabinetas.

41 par. Respublikos Prezidentą renka Seimas. Respublikos Prezidentas renkamas slaptu balsavimu absoliutine atstovų balsų dauguma. Jei du kartu balsuojant nei vienas kandidatas negautų absoliutinės atstovų balsų daugumos, tad Respublikos Prezidentas renkamas iš dviejų kandidatų, gavusių daugiausia balsų, ir išrinktu laikomas tas, kuris gaus daugiau balsų. Jei abu kandidatu gautų lygų skaičių balsų, išrinktu laikomas vyresnio amžiaus kandidatas.

42 par. Respublikos Prezidentas, pradėdamas eiti savo pareigas, prisiekia arba iškilmingai pasižada visomis savo jėgomis rūpintis Respublikos ir Tautos gerove, saugoti Konstituciją ir įstatymus, sąžiningai eiti savo pareigas ir būti visiems lygiai teisingas.

43 par. Respublikos Prezidentu gali būti renkamas kiekvienas Lietuvos pilietis, kuris gali būti renkamas atstovu į Seimą ir yra ne jaunesnis kaip 35 metų.

44 par. Respublikos Prezidentas yra renkamas trejiems metams. Respublikos Prezidentas eina savo pareigas ligi bus išrinktas kitas. Respublikos Prezidentas gali būti Seimo atstatytas 2/3 visų atstovų balsų dauguma. Tas pats asmuo negali būti renkamas Respublikos Prezidentu daugiau kaip dviem trimečiams paeiliui.

45 par. Respublikos Prezidentui išvažiavus iš Valstybės sienų arba susirgus ir laikinai nebegalint eiti pareigų, jį pavaduoja Seimo Pirmininkas.

Respublikos Prezidentui atsistatydinus, jį atstačius, jam mirus arba susirgus ligi nebegalint daugiau eiti savo pareigų, yra renkamas kitas, tam laikui, kuris liko senojo Respublikos Prezidento neatprezidentautas.

46 par. Respublikos Prezidentas atstovauja Respublikai, akredituoja pasiuntinius ir priima svetimų valstybių pasiuntinius.

47 par. Respublikos Prezidentas kviečia Ministerį Pirmininką, paveda jam sudaryti Ministerių Kabinetą, tvirtina sudarytą ir priima Ministerių Kabineto atsistatydinimą.

48 par. Respublikos Prezidentas skiria ir atleidžia Valstybės Kontrolierių. Valstybės Kontrolierius atsako Seimui, ir atsistatydina, Seimui išreiškus jam nepasitikėjimą.

49 par. Respublikos Prezidentas skiria ir atleidžia Respublikos valdininkus, kurių skyrimas ir atleidimas įstatymų yra jam pavestas.

50 par. Respublikos Prezidentas skelbia įstatymus.

Seimo priimtieji įstatymai Respublikos Prezidento skelbiami per 21 dieną, skaitant nuo įstatymo įteikimo dienos. Respublikos Prezidentas turi teisės per 21 dieną, skaitant nuo įstatymo įteikimo dienos, grąžinti Seimui su savo pastabomis Seimo priimtąjį įstatymą antrą kartą apsvarstyti. Jei po to Seimas antru svarstymu priima tą patį įstatymą absoliutine visų atstovų balsų dauguma, tad Respublikos Prezidentas privalo jį paskelbti.

Jei Seimas 2/3 visų atstovų balsais pripažįsta įstatymo paskelbimą esant skubotą, tad Respublikos Prezidentas neturi teisės grąžinti jį Seimui antrą kartą svarstyti.

51 par. Respublikos Prezidentas turi bausmės dovanojimo teisę. Dovanoti bausmę Ministeriams, kurie yra nusmerkti dėl tarnybos nusikaltimų, Respublikos Prezidentas gali tik Seimui sutikus.

52 par. Respublikos Prezidentas turi teisės paleisti Seimą. Naujam Seimui susirinkus, Respublikos Prezidentas perrenkamas. Naujojo Seimo rinkimai privalo įvykti ne vėliau kaip po 60 dienų Seimą paleidus. Naujojo Seimo kadencija prasideda nuo jo rinkimų dienos.

53 par. Respublikos Prezidentas yra vyriausias visų Respublikos ginkluotų pajėgų viršininkas. Už Respublikos ginkluotų pajėgų tvarkymą ir vadovavimą joms atsako Seimui Ministerių Kabinetas ar atatinkamas Ministeris. Karo metu, Ministerių Kabinetui pasiūlius, Respublikos Prezidentas skiria Vyriausiąjį Kariuomenės Vadą.

54 par. Respublikos Prezidentas turi teisės dalyvauti Ministerių Kabineto posėdžiuose ir juose pirmininkauti ir reikalauti iš Ministerių Kabineto ar atskirų Ministerių pranešimų raštu apie jų darbą.

55 par. Visi Respublikos Prezidento aktai, kad turėtų galios, privalo turėti Ministerio Pirmininko arba atatinkamo Ministerio parašą. Atsakomybė už aktą tenka jį pasirašiusiam Ministeriui.

56 par. Ministerių Kabinetas sudaromas iš Ministerio Pirmininko ir kitų Ministerių. Ministerių skaičių ir jų darbų paskirstymą nustato įstatymas.

57 par. Ministeris Pirmininkas pristato pasirinktus Ministerius Respublikos Prezidentui patvirtinti. Ministerius atleidžia Respublikos Prezidentas.

58 par. Pradėdami eiti savo pareigas, Ministeriai prisiekia arba iškilmingai pasižada bešališkai ir sąžiningai eiti savo pareigas ir pildyti Konstituciją bei įstatymus.

59 par. Ministerių Kabinetas atsako solidaringai Seimui už bendrą Vyriausybės politiką, o kiekvienas Ministeris skyrium atsako Seimui už savo darbą jam pavestoje valdymo srityje. Ministeriai turi turėti Seimo pasitikėjimą. Ministerių Kabinetas ir kiekvienas Ministeris turi atsistatydinti, jei Seimas stačiai pareiškia jiems nepasitikėjimą.

60 par. Ministerių Kabinetas ruošia ir pristato Seimui įstatymų sumanymus. Ministeriai, pasilikę mažumoje, spręsdami Ministerių Kabinete įstatymų sumanymus, turi teisės savo atskirą nuomonę ir jos pagrindus išdėstyti raštu, kuris įduodamas Seimui drauge su Ministerių Kabineto įnešamuoju sumanymu.

61 par. Ministerių Kabinetas vykdo Respublikos Konstituciją ir įstatymus, veda Respublikos vidaus ir užsienio politiką, saugoja Respublikos teritorijos neliečiamybę ir vidaus tvarką.

62 par. Ministerių Kabineto posėdžiuose turi teisės dalyvauti patariamuoju balsu Valstybės Kontrolierius.

63 par. Iškelti Respublikos Prezidentui, Ministeriui Pirmininkui ar kitam kuriam Ministeriui baudžiamąją bylą dėl jų tarnybos nusikaltimų ar dėl valstybės išdavimo turi teisės tik Seimas absoliutine visų atstovų balsų dauguma. Iškeltą bylą sprendžia Aukščiausias Lietuvos Teismas.

V. Teismas

64 par. Teismas sprendžia eidamas įstatymais Respublikos vardu.

65 par. Teismo sprendimas negali būti keičiamas arba naikinamas kitaip, kaip tik teismo, įstatymuose nurodyta tvarka. Amnestija teikiama įstatymų keliu.

66 par. Teismų organizaciją, kompetenciją ir jurisdikciją nustato įstatymas.

67 par. Aukščiausiasis Teismas visai Respublikos teritorijai tėra vienas.

68 par. Teismas sprendžia administracijos įsakymų teisėtumą.

69 par. Teismas visiems piliečiams yra lygus. Karius dėl tarnybos nusikaltimų teisia tam tikri teismai. Ypatingieji teismai gali būti steigiami tik karo metu arba karo padėčiai esant.

VI. Vietos savivaldybė

70 par. Valsčiams ir miestams laiduojama savivaldybės teisė įstatymų ribose. Vietos savivaldybės organų rinkimų pagrindan dedama visuotinis, lygus, tiesus ir slaptas balsavimas.

71 par. Savivaldybės organai rūpina Valstybės vietos valdymo reikalus įstatymuose nurodyta tvarka. Jie turi teisės uždėti mokesnių vietos savivaldybės reikalams, eidami tam tikrais mokesnių įstatymais.

72 par. Vyriausybė prižiūri, kad vietos savivaldybės organai eitų savo pareigas, ir kad jų darbas nebūtų priešingas Valstybės įstatymams. Vietos savivaldybės organų ginčo bylas su Vyriausybės organais galutinai sprendžia teismas.

VII. Tautinių mažumų teisės

73 par. Tautinės piliečių mažumos, kurios sudaro žymią piliečių dalį, turi teisės įstatymų ribose autonomingai tvarkyti savo tautinės kultūros reikalus — liaudies švietimą, labdarybę, savitarpinę pagalbą — ir šiems reikalams vesti įstatyme nurodyta tvarka renka atstovaujamus organus.

74 par. Minėtos 73 par. tautinės mažumos turi teisės, eidamos tam tikrais įstatymais, apkrauti savo narius mokesniais tautinės kultūros reikalams ir naudojasi teisinga dalimi sumų, kurios Valstybės ir savivaldybių yra skiriamos švietimo ir labdarybės reikalams, jei šių reikalų netenkina bendros Valstybės ir savivaldybės įstaigos.

VIII. Respublikos gynimas

75 par. Visi Respublikos piliečiai dalyvauja jos teritorijos gynime įstatymuose nurodyta tvarka.

76 par. Respublikai ginti organizuojamos ginkluotos pajėgos. Ginkluotų pajėgų organizaciją, komplektavimo būdus, rūšį ir tarnybos laiką nurodo įstatymas.

77 par. Tų karių šeimoms ir patiems kariams, kurie eidami karo tarnybą nustojo savo sveikatos arba gyvybės, laiduojama valstybės globa ir aprūpinimas.

IX. Švietimo reikalai

78 par. Vaikų auklėjimas yra tėvų aukščiausia teisė ir natūralinė pareiga.

79 par. Mokyklas steigia Valstybė, savivaldybės, visuomenės organizacijos ir atskiri asmens. Visos mokyklos yra Valstybės priežiūroje įstatymų nurodytose ribose.

80 par. Religijos mokymas mokyklose yra privalomas, išskyrus mokyklas įsteigtas vaikams, kurių tėvai nepriklauso jokiai tikybinei organizacijai. Religijos privalo būti mokoma pagal reikalavimus tos tikybinės organizacijos, kuriai priklauso mokinys.

81 par. Pradžios mokslas yra privalomas. Privalomojo pradžios mokslo įvedimo laiką ir tvarką nurodo įstatymas. Pradžios mokslas Valstybės arba savivaldybių laikomose mokyklose yra nemokamas.

82 par. Privatinės konfesinės mokyklos, jei jos išpildo įstatymų nustatytą programos minumumą, gauna iš Valstybės Iždo švietimo reikalams skiriamą biudžeto dalį, kuri atatinka, oficialiniai priklausančių tai tikybinei organizacijai, kurios mokslu tos mokyklos vedamos, Lietuvos piliečių ir mokinių skaičiui.

X. Tikybos ir kulto dalykai

83 par. Visoms esamoms Lietuvoje tikybinėms organizacijoms Valstybė lygiai pripažįsta teisės tvarkytis taip, kaip jų kanonai arba statutai reikalauja, laisvai skelbti savo tikėjimo mokslą ir atlikti savo kulto apeigas, steigti ir tvarkyti savo kulto namus, mokyklas, auklėjimo ir labdarybės įstaigas, steigti vienuolynus, tikybines kongregacijas, brolijas, uždėti savo nariams mokesnių tikybinių organizacijų reikalams, įgyti kilnojamąjį ir nekilnojamąjį turtą ir jį valdyti. Tikybinės organizacijos turi Valstybėje juridinio asmens teisių. Dvasininkai yra atleidžiami nuo karinės prievolės

84 par. Valstybė pripažįsta naujai atsirandančias tikybines organizacijas, jei jų tikėjimo bei doros mokslas ir statutai neprieštarauja viešąjai tvarkai ir dorai. Tokių organizacijų atsiradimo ir gyvavimo sąlygas nurodo įstatymas.

85 par. Gimimo, jungtuvių ar mirimo aktai, daromi tikinčiųjų pas jų dvasininkus, jei jie atatinka įstatyme nurodytai formai, turi Lietuvoje juridinės galios, ir piliečiai nėra verčiami tų aktų kartoti kitoje įstaigoje.

86 par. Sekmadienius ir kitas Valstybės pripažintas šventes įstatymai saugoja, kaip poilsio ir dvasios pakilimo dienas.

87 par. Kariams turi būti suteikta laisvo laiko savo tikybos pareigoms atlikti. Ligoninėse, kalėjimuose ir kitose viešose įstaigose laikomiems žmonėms turi būti duodama galimybės savo tikybos pareigoms atlikti.

XI. Valstybės ekonominės politikos pagrindai

88 par. Visose ūkio srityse kiekvienam piliečiui laiduojama darbo ir iniciatyvos laisvė. Ši laisvė tegali būti suvaržyta įstatymo keliu, esant viešąjam reikalui. Ūkio gyvenimas yra tvarkomas taip, kad kiekvienas pilietis turėtų darbo.

89 par. Atskiroms ūkio sritims įstatymai laiduoja tam tikrą savivaldybę. Įstatymų keliu steigiami žemės ūkio, prekybos ir pramonės, darbo ir kitokie rūmai, kurių bendradarbiavimą su Valstybės Valdžia, normuojant ūkio gyvenimą, nurodo įstatymas.

90 par. Žemės valdymo pagrindan dedamas privatinės nuosavybės dėsnis. Valstybei paliekama teisės reguliuoti žemės valdymą taip, kad būtų sudarytos tinkamos sąlygos taisyklingai žemės ūkio gamybai, ypatingai smulkiąjam ir vidutiniam žemės ūkiui tarpti. Dvarai parceliuojami įstatymuose nurodyta tvarka.

XII. Valstybės finansai

91 par. Uždėti gyventojams mokesnių, skirti Valstybės Iždo išlaidų, užtraukti vidaus paskolą ar išleisti popierinius pinigus tegalima įstatymų keliu.

92 par. Valstybės pajamų ir išlaidų, turto bei skolų ir atskaitomybės prižiūri Valstybės Kontrolierius.

93 par. Valstybės Kontrolierius kas metai paruošia praėjusių metų Valstybės biudžeto vykdymo apyskaitą ir ne vėliau kaip ligi spalių mėnesio 15 dienos patiekia ją Seimui.

94 par. Ministerių Kabinetas kas metai paruošia visų Valstybės pajamų ir išlaidų sąmatą naujiems metams ir ne vėliau kaip ligi spalių mėnesio 15 dienos patiekia ją Seimui patvirtinti.

95 par. Valstybės pajamų ir išlaidų sąmatos didumas yra nustatomas įstatymų keliu kas metai kiekvieniems metams skyrium, prieš prasidedant biudžeto metams.

96 par. Biudžeto metai prasideda sausio mėnesio 1 dieną, baigiasi — gruodžio mėnesio 31 dieną.

XIII. Socialinė apsauga

97 par. Žmogaus darbo pajėga yra tam tikrų įstatymų saugojama ir globojama. Valstybė saugoja atskirais įstatymais darbininką ligoje, senatvėje, nelaimingais atsitikimais ir darbo trūkstant.

98 par. Šeimyninio gyvenimo pamatas yra moterystė. Jos pagrindan dedama abiejų lyčių teisių lygybė. Tam tikrais įstatymais saugojama ir palaikoma šeimos sveikata ir socialinė gerovė. Motinystė yra ypatingoje Valstybės globoje.

99 par. Visuomenės dora ir sveikata yra saugojama tam tikrų įstatymų.

100 par. Visų laipsnių mokyklos yra visiems lygiai prieinamos.

101 par. Blaivybei palaikyti valsčiaus piliečių visuma turi teisės spręsti dėl svaigiųjų gėrimų pardavinėjimo įstaigų laikymo savo gyvenamajame rajone.

XIV. Konstitucijos keitimas ir papildymas

102 par. Konstitucijos pakeitimo arba papildymo sumanymą turi teisės iškelti Seimas, Vyriausybė arba 50 tūkstančių piliečių, turinčių teisės rinkti į Seimą.

103 par. Iškeltąjį Konstitucijos pakeitimo arba papildymo sumanymą priima Seimas 3/5 visų atstovų balsų dauguma.

Seimo priimtas Konstitucijos pakeitimas ar papildymas atiduodamas spręsti Tautai visuotinio balsavimo keliu, jei per tris mėnesius nuo jo paskelbimo dienos to pareikalaus Respublikos Prezidentas, arba 1/4 dalis visų atstovų, arba 50,000 piliečių, turinčių teisės rinkti į Seimą. Seimo priimtas Konstitucijos pakeitimas ar papildymas, dėl kurio tokio reikalavimo nebus patiekta, įgyja galios po trijų mėnesių nuo jo paskelbimo dienos.

Seimo priimtas Konstitucijos pakeitimas ar papildymas laikomas yra Tautos atmestu, jei balsavime dalyvavo ne mažiau kaip pusė visų turinčių teisės balsuoti piliečių ir prieš pakeitimą ar papildymą pasisakė ne mažiau kaip pusė balsavime dalyvavusių piliečių.

Konstitucijos pakeitimas ar papildymas, kurį Seimas priima 4/5 visų atstovų balsų dauguma, įgyja galios nuo jo paskelbimo dienos.

XV. Įvedamieji nuostatai

104 par. Šią Konstituciją paskelbus, Steigiamasis Seimas palieka Seimo vietoje ligi bus išrinktas Seimas.

Pirmojo Seimo kadencija prasideda nuo jo rinkimų dienos.

Pirmojo Seimo rinkimų dieną skiria Respublikos Prezidentas žiūrėdamas, kad ji būtų ne vėliau kaip po trijų mėnesių nuo Konstitucijos paskelbimo dienos.

105 par. Steigiamojo Seimo Pirmininkas eina Respublikos Prezidento pareigas ligi bus išrinktas Respublikos Prezidentas.

Nuo Konstitucijos įsigalėjimo dienos jam priklauso visos Konstitucijoje Respublikos Prezidentui duotos teisės.

106 par. Veikusieji Lietuvoje ligi šios Konstitucijos paskelbimo dienos įstatymai, kurie šiai Konstitucijai neprieštarauja ir nebus panaikinti ar pakeisti šios Konstitucijos nurodytu įstatymų leidimo keliu, palieka galioje.

107 par. Laikinoji Lietuvos Valstybės Konstitucija nustoja galios.

108 par. Ši Lietuvos Valstybės Konstitucija įgyja galios nuo jos paskelbimo dienos.

A. Stulginskis
Einąs Respublikos Prezidento Pareigas
Steigiamojo Seimo Pirmininkas

Galvanauskas
Ministeris Pirmininkas

V. Jurgutis
Užsienio Reikalų Ministeris

J. Dobkevičius
Finansų, Prekybos ir Pramonės Ministeris

J. Aleksa
Žemės Ūkio ir Valstybės Turtų Ministeris

V. Karoblis
Teisingumo Ministeris

P. Juodakis
Švietimo Ministeris

K. Oleka
Vidaus Reikalų Ministeris

Majoras Sližys
Krašto Apsaugos Ministeris

M. Soloveičikas
Ministeris Žydų Reikalams

B. Tomaševičius
L. e. Susisiekimo Ministerio p.

D. Siemaška
L.e. Ministerio Gudų Reikalams p.

Kaunas, 1922 m. rugpiūčio mėn. 6 d.

(Vyriausybės Žinios, 1922 m. rugpiūčio 6 d. Nr. 100. Kalba netaisyta)

MAŽOJO SEIMO ĮSTATYMAS

Steigiamajam Seimui darant nuo šios dienos sesijos pertrauką, veikia šis įstatymas.

1. Šios pertraukos laikui sudaromas Mažasis Seimas.

2. Mažasis Seimas sudaromas iš Steigiamojo Seimo Pirmininko ir šešių Steigiamojo Seimo renkamų narių.

Pastaba. Mažojo Seimo nariams pavaduoti renkami iš Steigiamojo Seimo narių 6 kandidatai.

3. Mažasis Seimas leidžia einamuosius įstatymus, tvirtina kreditus ir prižiūri įstatymų vykinimo.

4. Ministerių Kabinetas ir Valstybės Kontrolieris Steigiamojo Seimo pertraukos metu atsako už savo darbus prieš Mažąjį Seimą, šiam išreiškus nepasitikėjimą, atsistatydina.

5. Steigiamojo Seimo sesiją sušaukia Steigiamojo Seimo Pirmininkas savo nuožiūra arba Mažajam Seimui ar 1/4 Steigiamojo Seimo narių pareikalavus.

A. Stulginskis
E. Respublikos Prezidento Pareigas
Steigiamojo Seimo Pirmininkas

D-ras K. Grinius
Ministeris Pirmininkas

Kaunas, 1920 m. spalių mėn. 25 d.

(Vyriausybės Žinios, 1920 m. spalio 29 d. nr. 50. Kalba netaisyta)

ALEKSANDRAS STULGINSKIS

DOMAS JASAITIS

Argi esam nusikaltę
Kad pagavę mūsų valtį
Mėto bangos, skaldo smūgiai
Šaldo šiurpuliai įbūgę?

Taip posmuoja Taikos Slėnyje gyvenąs mūsų poetų Krivių Krivaitis Mykolas Vaitkus, tarsi vienuoliškai maldaudamas Likimo pasigailinčios užuojautos sau, mums ir visai lietuvių tautai.

Tikrai, mūsų tautai ir šaliai reikalinga laisvė, taika, ramybė. Tačiau, aiman, tos deivės yra dausose arba pasislėpusios mūsų sąmonėje ir širdyje. O visus ir visur esančius lietuvius "mėto bangos, daužo smūgiai, šaldo šiurpuliai įbūgę".

Nelaukta telegrama iš pavergto Kauno pranešė, kad ten 1969 m. rugsėjo 22 d. mirė Aleksandras Stulginskis, Nepriklausomybės Akto signataras ir paskutinis gyvų likusių Lietuvos prezidentų. Žvarbi žinia. Ji privertė įsisąmoninti, kad mirė didysis lietuvis ir valstybininkas, nuoseklus ir atkaklus demokratiškos santvarkos atstovas bei gynėjas, kurio visuomeninę ir politinę veiklą vairavo amžini egzistenciniai lietuvių tautos poreikiai ir didžiųjų popiežių universalinės enciklikos, skelbiančios evangelinį humanizmą.

Aleksandras Stulginskis gimė 1885 m. vasario 26 d. Kutulių kaime, Kaltinėnų valsčiuje, tuomet Raseinių apsk. Nepriklausomos Lietuvos laikais ta vietovė buvo priskirta Tauragės apskr. Jo tėvai buvo vieno Žemaitijos dvaro kumečiai. Jis buvo šešioliktas šeimos vaikas, tačiau buvo "sutiktas su tokiu pat pasitenkinimu, džiaugsmu ir meile, kaip ir pirmutinis". Tėvas Stulginskis buvo "pliks, kaip tilviks" . . . "Sunkų vargų-didžių naštų vilko jis dziena dzienon". Jo šeimos gyvenime buvo kalnai vargo, skurdo ir nesibaigiančių bei sunkiai nugalimų rūpesčių.

Ilgainiui jo ekonominė būklė pagerėjo, nes vyresnieji vaikai, išvykę Amerikon ir apsipiniginę, nepamiršo savo tėvų, bet "padėjo jiems atsistoti ant savo kojų". Vyriausias Stulginskis su sūnų pagalba išsinuomojo ūkį ir sėkmingai jame vertėsi. Broliai amerikiečiai neužmiršo nė jauniausiojo brolio Aleksandro. Žinodami jo palinkimą į mokslą, teikė jam įvairiausią pagalbą, kad jis galėtų savo tikslo pasiekti. Atsirado ir daugiau gerų žmonių. Jų remiamas, velionis, baigęs Liepojos gimnazijos keturias kaases, įstojo į Žemaičių Kunigų Seminariją Kaune. "Per ketveris metus ją baigė, matyt, ypatingai nesublizgėjęs viršininkų akyse, nes šie jo nerinko tais metais toliau studijuoti Peterburgo Dvasinėje Akademijoje. Bet A. S. draugai buvo akylesni: jie jauste nujautė Aleksandrą esant tikrai vertą palaikyt, kad galėtų baigti teologijos studijas kuriame Vakarų Europos universitete. Tuo tikslu jie būriu įsipareigojo paremti Stulginskį pinigais. (M. Vaitkus, Per Giedrą ir audrą, psl. 123).

Gimnazijoje ir kunigų seminarijoje A. St. buvo geras, pavyzdingas mokinys, aktyviai dalyvavo pagrindinėje moksleivių lietuviškoje saviveikloje.

Baigęs kunigų seminariją, A. St. paprašė atidėti šventimus į kunigus ir leisti ilgiau gilintis moksluose bei duoti laiko apsispręsti. Seminarijos rektorius sumanymui pritarė. Gavęs leidimą ir turėdamas draugų pažadėtą piniginę paramą, A. St. teologijos studijoms pasirinko Innsbrucko universitetą (Austrijoje). Tačiau po vienerių metų studijų ir galvojimo A. St. "pasiryžo mesti į kunigus vedantį kelią. Nepaklausė draugų patarimų ir atkalbinėjimų. O kas toliau daryti? Dabar, kai jis nebeis į kunigus, jo draugų įsipareigojimas jam padėti nebegalioja. Reikia vėl jų prašyti, kad gelbėtų. Stulginskis taip ir padarė. Pasiskolino pinigų, iš ko begalėdamas (ir aš tam tikrą sumą paskolinau, žinoma, be termino ir be procentų)." Taip rašo kan. M. Vaitkus savo atsiminimuose. Čia pat noriu pabrėžti, kad A. St. visas tas skolas grąžino pilnai ir sąžiningai (op. cit., 124). "Ir štai jis jau Halle a. S. (Vokietija) universiteto tikras studentas... Tiesa, ryškiau jo tikrieji gabumai, kaip gyvenime gan dažnai atsitinka, ėmė reikštis išorėj kiek vėliau. Hallės univ. Aleksandras parodė ką gali padaryti gabus užsispyręs darbštus žemaitukas: trumpu lai-

ku, žymiai greičiau už gerai pasiruošusius mokslui vokietukus, baigė agronomijos institutą, parašęs geriausią ar vieną iš geriausių tarp kitų absolventų darbą" (op. cit., 125).

Baigęs agronomijos mokslus, grįžo į Lietuvą. Turėjo pelningų pasiūlymų darbuotis Rusijoje. Bet A. St. jau seniai buvo apsisprendęs įsikurti savo krašte ir plėšti jo dirvonus. 1913 m., Rusijos Valstybės Dūmos atstovui Martynui Yčui padedant, A. St. buvo paskirtas Trakų apskr. rajoniniu agronomu Alytuje. Čia prasidėjo A. St. akistata su gyvu tautos kamienu. Tuomet užsimezgė ryšiai su Lietuvos žmonėmis. Jie abi puses suartino, praturtino ir išugdė abipusį pasitikėjimą — šviesuomenės liaudimi, o liaudies šviesuomene. Jaunas, idealistas agronomas, kumečio sūnus, jautėsi tarp lietuvių ūkininkų pažįstamoje, artimoje aplinkoje. Jis jau nuo mažens žinojo jų rūpesčius ir poreikius. Nebuvo sunku jiems susiprasti, nes juos jungė bendra lietuvių kalba. Prileidžiu, kad besikalbėdami turėjo šiokių tokių sunkumų, nes A. St. buvo žemaitis, o jo klientai — dzūkai. Viršininkams pasirodė, kad tasai nuoširdus susipratimas ugdo ir tautinį sąmoningumą. O tai buvo didelė kliūtis rusifikacijai, nes tokiu keliu einant negalima buvo tikėti, kad Lietuva taptų Sievero - Zapadnyj kraj (Šiaurės Vakarų kraštas). Taip buvo vadinama Lietuva prieš pirmąjį pasaulinį karą. Jei nebūtų prasidėjęs karas, tai A. St. tikrai būtų buvęs nukeltas į baltgudžių apgyventą sritį.

Dar Hallėje bestudijuodamas, jis veikliai dalyvavo neseniai išlaisvintoje Rusijos lietuvių spaudoje, rašydamas įvairiais agronomiškais klausimais į Adomo Jakšto Vienybę Kaune, o 1914 m. perėmė redaguoti jos priedą Viensėdį, išimtinai skirtą žemės ūkio reikalams. Tais pačiais metais išleido brošiūrą apie veršelių auginimą. "Mėgdavom autorių paerzinti: mokytas europietis agronomas parašė tokį opusą, apie dalyką, kurį paprastas kaimietis gal ne blogiau išmano" (op. cit. 65).

A. St., agr. Totoraitis, J. Kriščiūnas (Bitelė) buvo pionieriai apaštalai, teikę ūkininkams žinių apie žemės ūkio kultūrą. Dera prisiminti, kad anų laikų visa negausi šviesuomenė dirbo Lietuvos gerovei ir jos išsilaisvinimui. Tad nenuostabu, kad A. St. greitai pradėjo reikštis ir kituose tautinio darbo baruose — kultūroje, politikoje ir religinėje

veikloje. Stulginskio platų ramų darbą nutraukė pirmas pasaulinis karas, kuris skaudžiai palietė mūsų kraštą. Visa Lietuva 1915 m. rugsėjo mėn. buvo vokiečių kariuomenės okupuota. Didelė šviesuomenės ir moksleivijos dalis bei apie 250,000 Lietuvos gyventojų buvo prievarta evakuoti arba patys pasitraukė nuo karo baisenybių į Rusijos gilumą. Stulginskio sostamiestis Alytus atsidūrė karo zonoje, o jis pats atsirado Vilniuje. Jame susitelkė keliasdešimt žymesniųjų lietuvių inteligentų, įvairių ideologinių ir politinių pažiūrų. Greitai čia susiformavo svarbiausias lietuvių politinio ir kultūrinio gyvenimo centras.

"Parsidanginęs į buvusiąją ir būsimąją sostinę, A. St. tuoj kaip švinas skęste nuskendo visuomenės bei politinės veiklos Lietuvoje... Pasirodė, kad be Stulginskio apsieiti beveik neįmanoma".

1915 m. organizavo Pedagogikos kursus pradžios mokyklų mokytojams ruošti ir jiem vadovavo ligi 1919 m. Buvo Ryto, atgaivintos švietimo draugijos, pirmininkas. Komitetas nukentėjusiems nuo karo šelpti kooptavo jį į valdybą. Tas komitetas savo veiklai sustiprinti įsigijo prie Vilniaus 10 hektarų daržų ūkį. Agronomas Stulginskis labai rūpinosi tų daržų našumu, nes karui užsitęsus vis plačiau įsigalėjo badas. Tie daržai teikė maisto produktus komitetui išlaikomom mokyklom ir, pagal išgales, asmenims dirbantiems lietuvišką darbą. Tas ūkis buvo jo priežiūroje iki 1919 m.

1918 m. pradėjo leisti - redaguoti laikraštį Ūkininką, 1918 ir 1919 suredagavo ir išleido Ūkininkų kalendorių.

Politiniam gyvenimui laisvėjant, 1917 m. Lietuvoje buvo atgaivinta krikščionių demokratų partija. A. St. buvo išrinktas jos pirmininku. Su kitais žymesniais tada vokiečių okupuotoje Lietuvoje gyvenančiais politiniais ir kultūriniais veikėjais 1917 m. raštu kreipėsi į JAV prezidentą W. Wilsoną Rusijos pavergtų tautų išlaisvinimo reikalais. Dalyvavo lietuvių konferencijoje Vilniuje 1917 m. ir buvo išrinktas į Tautos (vėliau Valstybės) Tarybą. Vilniečiai lenkai pašiepdami Tarybą vadino "ta ryba" (ta žuvis). Tačiau juokiasi tas, kas paskutinis juokiasi. Taryba buvo ypatinga "ta ryba" ir išpešė pasišiaušusiam lenkų ereliui nemaža plunksnų!

Karo tremtiniam pradėjus grįžti 1918 m. iš Rusijos, Stulginskis paskiriamas komiteto tremtiniam grąžinti pirmininku.

Aktyviai dalyvavo Lietuvos Tarybos darbuose, lanksčiai bet neatlaidžiai siekdamas savo atgimstančiai tėvynei demokratinės santvarkos.

Kai 1918 m., okupantam spaudžiant, iškilo Würtembergo princo Uracho kandidatūra į Lietuvos karalius, tai nemaža lietuvių, net Tarybos narių, tikėdami Vokietijos karo laimėjimu, buvo pasiruošę nusilenkti jos valiai. Tačiau kietasprandis žemaitis drauge su M. Biržiška, Stp. Kairiu, St. Narutavičium ir J. Vileišiu balsavo prieš monarchijos kūrimą. Kiti trys Tarybos nariai — kun. J. Staugaitis, J. Smilgevičius ir J. Vailokaitis susilaikė. Al. Stulginskis tiek tvirtai laikėsi savo nusistatymo, kad, Tautos Tarybai pabalsavus balsų didžiuma už Urachą, atsisakė tą sprendimą pasirašyti. "Jis savo nusistatymo nepakeitė ir tuo metu, kai T. Tarybos pirmininkas grasino jį pašalinti iš Tarybos narių. Stulginskis pasirodė nuoseklus ir griežtas demokratas ir respublikininkas" (T. Sargas, p. 69, I.1947).

A. St. griežtai nesmerkė savo grupės narių, balsavusių kitaip negu jis. Jis žinojo, kad ir jie yra nemažesni patriotai ir "neblogesni republikininkai už jį patį; jei nuėjo kita linkme, tai tik dėlto, kad ta linkmė, jų įsitikinimu, tikresniu keliu vedė Lietuvą į tikrąją laisvę ir nepriklausomybę" (T. Sargas, 69, I, 1947). Ir Delfio orakulai dažnai suklysdavo spėdami ateities įvykius.

Ludendorfo paskutinė milžiniška ofenzyva 1918 m. liepos mėn., turėjusi sutriuškinti prancūzų - anglų - amerikiečių kariuomenes, sugniužo prie Marnos. Vokietijos militarinė galybė išsikvėpė. Ji buvo pralaimėjusi karą. Uracho sostas tapo tuščiavidurių politinių machinacijų miražu. Monarchija Lietuvoje mirė negimusi. Mes galime didžiuotis, kad A. St. ir kiti keturi Tarybos nariai teisingai numatė istorijos įvykių išsiskleidimą. Jų kovinga laikysena įrodė didelę principų reikšmę realioje politikoje. Be jų mes neturėtume tokio krištolinio, vieningo Vasario 16 d. Akto, kokiu jis dabar yra.

Paskelbtai nepriklausomybei ir demokratiškai santvarkai įtvirtinti reikėjo sukurti šalyje visuomeninę ir sociali-

nę bazę. Tuo tikslu visos stambesnės visuomeninės grupės šaukė savo suvažiavimus ir formulavo savo veiklos pagrindinius pradus. Krikščionių demokratų konstitucinė konferencija buvo sušaukta 1918 m. lapkr. 20 d. Vilniuje. "Ją atidarė neaukšto ūgio, kresno sudėjimo, trumpa rusva barzdele ir tokios pat spalvos apkarpytais ūseliais, ligi odos apkirpta galva, pensne ant nosies, kiek nulenkta galva ir pro pensne viršų žiūrintis vyras. Tai Stulginskis. Kalba grynai lietuviškai su žemaičių tarenos mažu antspalviu. Kalba sklandžiai, tik be oratoriško polėkio ir poetiškų žiedų. Logika ir realizmas — jo kalbos charakteris. Katalikybė ir demokratybė kalbėtojo tvirtas nusistatymas. Tomis savo savybėmis jis klausytojus nuteikia — nes kalba įtikinančiai" (T. Sargas. op. ct., 66). Stulginskis buvo išrinktas į prezidiumą ir pirmininkavo konferencijai. Ji buvo skaitlinga ir veržli. Be didesnių ginčų buvo vienbalsiai nutarta, kad atstatyta Lietuva bus demokratinė respublika. Baimė buvo nepagrįsta, nes monarchistų krikščionių demokratų partijoj nebuvo. Tačiau konferencijos eigoje pasireiškė grėsmingas nuomonių skirtumas svarstant žemės reformos problemą. Reformos projektas buvo surašytas pasiremiant L. Kr. Demokratų partijos programa, priimta 1917 m. Petrapilyje. Tai buvo "didžioji programa" ir atstovavo radikaliojo sparno idėjas. Jų atstovas buvo kun. M. Krupavičius. Prieš patiektos programos redakciją stojo pats Stulginskis. Jis atstovavo nuomonę Lietuvoje gyvenusių krikščionių demokratų. Jie buvo atsargesni savo užsimojimuose tik dėlto, kad "gyveno po kietai prispaustu vokiečių aro sparnu, be žodžio ir veiksmo laisvės, kad nepergyveno revoliucijos audrų ir nematė tų valstybinio gyvenimo griuvėsių, prie kurių privedė didelis atsargumas ir baimė laiku pavartoti chirurginį peilį socialinio ir politinio gyvenimo ydoms pagydyti" (T. S., p. 66). Tad skirtumas buvo ne dėl principų, bet dėl vykdymo metodų. Bet taip jau yra. Ir dideli, bet abstraktūs principai kartais žmogaus nepaliečia taip skaudžiai, kaip mažos, tačiau konkrečios taisyklės, įpareigojančios tuos pradus vykdyti. Stulginskis ir jo šalininkai baiminosi dėl projekte numatytos 80 ha normos, dėl skuboto vykdymo, dėl atlyginimo būdo už nusavinamas reformos reikalui žemes. Ginčai įkaitino nuotaikas. Kelio į kompromisą nesimato. Jau matoma ir jaučiama, kad atstovų

dauguma yra idėjiniai apsisprendę už radikalią žemės reformą. Ir šį akimirksnį atsistojęs Stulginskis dramatiškai pareiškia, kad jis išstojąs iš partijos ir apleidžiąs konferenciją. Posėdžių salėje sunkiais juodais sparnais vasnodamas praskrenda žodis "skilimas". Visuomeninio sąjūdžio skilimas visuomet sudaro daug žalos sąjūdžiui. Ypatingai jis buvo grasus tais nepastoviais, chaosu ir anarchija dvelkiančiais laikais. Tai gerai suprato abudu konferencijos sparnai. Staiga "ant estrados šoka žilagalvis bene Subačiaus klebonas kun. Kazlauskas, radikalios programos šalininkas. Dideliu susijaudinimu kalba, ramindamas opoziciją ir įtikinėdamas Stulginskį nedaryti tokios išvados. Visų nervai kaip stygos įtempti. Tyla. Musės lėkimą išgirstum. Kun. Kazlauską pakeičia Petras Karvelis (tuo laiku jis buvo krikšč. demokr. partijos gen. sekretorius). Kalba labai iškalbingai, įtikinančiai, pro ašaras. Vaizdžiai stato prieš akis, prie ko veda partijos suskilimas, kokios to suskilimo pasekmės valstybei, visuomenei, Bažnyčiai . . . Daug dalyvių verkia. Ašaros byra ir per Stulginskio veidus". Taip vaizduoja tą įvykį kun. M. Krupavičius. Gi P. Karvelis savo laiške rašo: "Atsisakyti nuo to, ką mes mūsų šventu įsitikinimu turėjome tarti lietuvių tautai, buvo virš mūsų jėgų. Todėl išėję į tribūną su ašaromis gynėme vienybės šūkį. Kur pritrūkdavo argumentų, kalbėdavo intuicija. Ten, kur protas pasirodė nepajėgus, sveikas nujautimas parodė išeities kelią. A. Stulginskis, taip dažnai vėliau pasižymėjęs giliu valstybingumu, išmintingą išeitį pasiūlė — palikti abi programas galioje, leisti gyvenimui spręsti, kuriuo keliu krikščionims demokratams teks eiti Lietuvai laisvę nešant". Kompromisas buvo priimtas. Partijos vieningumas išgelbėtas. Tačiau to nuomonių skirtumo įtakoje vėliau gimė Lietuvos Ūkininkų Sąjunga, kuriai vadovavo Stulginskis. Po II Valstybės konferencijos (1919) ir žemės reformą vykdant, nuomonių skirtumas išnyko. Mažosios programos šalininkai pagrindinio žemės reformos įstatymo priėmimo metu pilnai prisijungė prie didžiosios programos autorių.

Steigiamajame Seime Stulginskis be jokių svyravimų balsavo už didžiosios programos žemės reformos nuostatus. Jis skatino kiek galima sparčiau ją padaryti. Vienais metais, kai lenkai realiai grėsė Lietuvos nepriklausomybei, prez. Stulginskis pasikvietęs ministrą Krupavičių pasiūlė vi-

sas turimas jėgas mesti tik į dvarų žemių padalinimą. Tas incidentas parodo, kad esant gerai valiai galima visuomet surasti pereinamąją formulę atsiradusiems skaldantiems nesusipratimams ir skirtumams išspręsti ir pašalinti. Sapienti sat.

1918 - 1919 buvo kupini pavojų mūsų valstybei. Paskui pasitraukiančius vokiečius įpėdin slinko Sovietų Rusijos Raudonosios gvardijos daliniai. Laikina vyriausybė nesuorganizavo ginkluotos pajėgos, nors savanoriai karininkai ir visuomenė reikalavo neatidėlioti. Nebuvo kas saugoja vyriausybę ir gina Vilnių. Panika apgožė Lietuvą, kai bolševikams priartėjus prie Vilniaus V. Tarybos pirmininkas, ministeris pirmininkas ir švietimo bei finansų ministeriai staiga, be įspėjimo, išvyko į užsienius, kaip jie sakėsi, Lietuvai pagalbos ieškoti. Kraštas liko be vadovybės ir jos likimas atsidūrė pavojuje. Štai kaip vaizduoja M. Krupavičius tų laikų nuotaikas: "Prie Vyriausybės rūmų būriuojasi lietuvių pulkeliai, įsinervinusių, nusiminusių. Pačiuose rūmuose tas pats ... Kažko ieško, kažką kalba. Vis dažniau ir dažniau išvykusius vyriausybės narius palydi riebiais keiksmais. Minia kaista. Reikalauja kurio vyriausybės nario pasiteisinti, padaryti pranešimą. Nieks nesirodo. Vienų nėra, kiti bijo pasirodyti. Vienas Stulginskis švaistosi po tuščias sales ir pilnus koridorius. Jo veidas rūstus. Kalbėdamas dar žemiau barzdelę nulenkia ... Nervai įsisiūbavo. Visą susidariusią būklę jis miniai aiškina, nors nėra vyriausybės narys, tik krikščionių demokratų frakcijos seniūnas ir V. Tarybos narys. Vyriausybę jis kietai smerkia. Grasina negailestingu istorijos teismu. Žada daryti žygių tuoj kitai vyriausybei sudaryti. Minia aprimsta ir skirstosi" (T. S., op. cit., 70). Tai rodo, kad A. St. buvo vienas tų, kurie pavojaus dienomis apsisprendė likti su tauta krašte, sukurti naują M. Sleževičiaus vadovaujamą vyriausybę ir organizuoti ginkluotą pasipriešinimą iš trijų pusių atslenkantiems priešams. A. St. ryžtą gali atvaizduoti žemiau spausdinami sakiniai. "Iš tų posėdžių vieno dalyko ir šiandien negaliu užmiršti, būtent, labai rimtai svarstyta klausimas, ar Vilnių bolševikams užleisti be mūšio, ar ties mūsų senąja sostine vistik duoti jiems mūšį. Šiaip jau, tartum, dalykas aiškus: kam gi gali į galvą ateiti mintis savo sostinę priešui užleisti be mūšio. Bet kuomet rimtai galva

laužyta, galop prieita nutarimo, kad dėl aukštosios tarptautinės politikos sumetimų reikia prie Vilniaus su bolševikais kautis. Žinoma, tame nutarime buvo nemaža teatrališkumo, nes į kautynes galėjome pastatyti kelias dešimtis silpnai apmokytų ir menkai ginkluotų kareivių" (Kai ką iš mūsų valstybės atstatymo laikotarpio prisiminus, Lietuvos Žinios, 1939, Nr. 38).

Tik todėl nebuvo įsakyta kautis... Galop jau ir pervėlu buvo tai daryti, nes 1919 m. sausio 1 d. apie 7-9 val. vakaro Vilnius atsidūrė P.O.W. karinių dalinių valdžioje. Jie be kovos užėmė visą miestą, išskyrus oficialias Lietuvos Vyriausybės įstaigas. M. Sleževičiaus vyriausybė, apsvarsčiusi visas galimybes ir sąlygas, priėjo išvados, kad Lietuvos laisvės klausimą gali išspręsti tik lietuvių tauta. Tik ja viena galima grįsti vyriausybės veiklą. Delsti ir laukti nebuvo galima. Vyriausybė sausio 2 d. anksti rytą paskutiniu traukiniu išvyko į Kauną. Ten buvo pradėta šuoliais organizuoti Lietuvos gynimą ir užgrobtų žemių išlaisvinimą. Maironio kantatos žodžiai "Petys gi į petį, na vyrai kas gali... prikelkime Lietuvą mūsų" — tapo darbais, virto žygiais...

M. Sleževičiaus antrame ministerių kabinete Stulginskis buvo ministeriu be portfelio. Pr. Dovydaičio trečiajame kabinete jis jau yra ministerio pirm. pavaduotojas ir vidaus reikalų ministeris. M. Sleževičiaus ketvirtame kabinete — žemės ūkio ir valstybės turtų ministeris. Dera pridurti, kad 1919 m. A. St. buvo vienas iš Ūkio Banko steigėjų.

Tūkstančiai savanorių suformavo atgimusios Lietuvos kariuomenę. Ji per 1919 m. išstūmė iš Lietuvos bolševikus, bermontininkus, sustabdė lenkų veržimąsi ir sudarė sąlygas normaliam krašto gyvenimui. 1920 m. A. St. buvo išrinktas į Steigiamąjį Seimą ir greit tapo jo pirmininku. Steigiamojo Seimo priimtas laikinosios Konstitucijos devintasis paragrafas numatė, kad St. Seimo pirmininkas eina Valstybės Prezidento pareigas.

A. St. buvo išrinktas St. Seimo pirmininku 1920.V.15, prezidento pareigas pradėjo eiti 1920.VI.19. 1922 m. St. Seimas priėmė ir paskelbė Konstituciją. Atėjo laikas rinkti pirmą prezidentą. Kandidatais buvo kun. M. Krupavičius, A. Voldemaras, Čarneckis ir Al. Stulginskis. Kyla klausi-

mas, kodėl buvo daug kandidatų. M. Krupavičius atsako: "Ne visų vienodas skonis. Vieniems nepatiko jo žemaitiškas kietumas, kitiems — jo tariamas nedraugiškumas. Sakau tariamas, nes jis buvo draugiškas ir neišdidus, tik mažakalbis, kalbėdavo tik turėdamas reikalą, nereikalingų be rimtos temos kalbų vengė, susitikimų neieškojo. Laisvą laiką mėgdavo panaudoti skaitymui, studijoms bei rašymui... Publicistikos nemetė nei prezidentaudamas. Kiti vėl abejojo, ar sugebės Stulginskis tinkamai reprezentuoti, turėdamas santykius su įvairių valstybių atstovais. Buvo ir kitokių atsargumų bei baimių" (T. S. op. ct. 71). Čarneckis ir Krupavičius atsisakė. Tad pasiliko vienas Stulginskis. Tačiau ir jis atsisakinėjo įnirtusiu žemaitišku užsispyrimu. Išėjo net iš frakcijos posėdžio. Tik po kelias dienas užtrukusių pasitarimų, derybų ir neatlaidaus krikš. demokratų bloko spaudimo, A. St. pakeitė savo nusistatymą. Pirmasis Seimas jį išrinko prezidentu. Tai buvo pirmas Lietuvos konstitucinis prezidentas. Antrasis Seimas 1923 m. birželio 19 d. jį perrinko. Velionis be petraukos išbuvo respublikos prezidentu ligi 1926 m. birželio 7, kada jis tas pareigas perdavė naujai išrinktam prezidentui dr. K. Griniui.

"Ir sunkiausi įvykiai neišvesdavo Stulginskio iš pusiausvyros, objektyvumo ir šalto kraujo. Juo didesni pavojai, juo jis stipresnis ir šaltesnis. Juo didesnė audra, juo jis atsparesnis ir ryžtingesnis . . . Tik kiek žemiau barzdelę palenkia, tik tonas kietesnis pasidaro, tik šypsnys kitokio atspalvio įgyja. Išorės priešui kietas, atkaklus Lietuvos interesų gynėjas. Santykiuose su partiniu priešu — kietas principiniuose klausimuose, nuolaidus antraeiliuose, visuomet bendro darbo šalininkas. Savaminčiui pirmenybės neduodavo tik dėl to, kad jis vienmintis. Kai tiesa buvo kitaminčio pusėj, jis palaikydavo kitamintį. Jo simpatijas ir sprendimą nusverdavo tiesa" (T. S. op. cit. 71). Tokia A. St. elgsena ne visiems patiko. Iš čia atsirado kai kurių asmenų nepasitenkinimas ir gaiži opozicija. Yra duomenų, kad kai kurie kr. demokratų bloko nariai nebalsavo už jį renkant prezidentu.

A. St. esant St. Seimo pirmininku ir prezidentu buvo išleisti pagrindiniai įstatymai Lietuvos gyvenimui tvarkyti, įkurti tautinei kultūrai ugdyti židiniai ir nutiesti krašto ūkinio gyvenimo pagrindai.

Lietuva per tą laiką buvo pripažinta de jure ir užmezgė diplomatinius santykius su visomis valstybėmis, išskyrus Lenkiją, nes ji buvo užgrobusi Vilnių ir jo kraštą.

1922 buvo priimtas žemės reformos įstatymas ir paskelbta nauja Valstybės Konstitucija. Buvo įvesta tvirta, pastovi valiuta — litas. Lietuva tapo pilnateisiu Tautų Sąjungos nariu.

A. St. buvo Vakarų Europos kultūros žmogus. Jis stengėsi atgimusią Lietuvą kurti jos dvasioje ir ją įrikiuoti į modernių demokratinių valstybių šeimą. Įstatymų pagrinde glūdėjo demokratybė, lietuvybė ir socialinis teisingumas. Tauta, suteikdama St. Seime krikšč. demokratams absoliutinę daugumą, tuo pačiu įgaliojo juos įvesti į įstatymus krikščioniškos demokratijos iškilius idealus. "St. Seimo įstatymiškoji kūryba — Lietuvos krikšč. demokratijos siela ir atvaizdas" (T. S. op. cit. 70).

A. Stulginskis atliko savo prezidentines pareigas sąžiningai, garbingai, sėkmingai ir savo kraštui naudingai. Jis nebuvo tik įstatymų pasirašinėtojas. 1922 m. konstitucija leido jam dalyvauti Ministerių Tarybos posėdžiuose ir juose pirmininkauti. Jis dažnai naudojosi ta teise. "Beveik visi svarbesnieji ir opesnieji vyriausybės svarstomieji klausimai buvo jo noru svarstomi jam dalyvaujant. Diskusijose jis dalyvavo gyvai, į visus sprendžiamus klausimus Stulginskis įnešdavo žinojimo ir prityrimo" ... (T. S. op. cit., 72) Jis rimtai studijuodavo Seimo priimtus ir atsiųstus jam pasirašyti įstatymus. Tik įsitikinęs, kad jie nesikerta su konstitucija ir nėra žalingi visuomenės ir valstybės reikalams, juos tvirtindavo savo parašu.

V. Sidzikauskas (Stulginskio laikais buvęs atstovu Berne, Ženevoje, Berlyne) pabrėžia, kad A. St. rimtai žiūrėjo į tautos patikėtas jam pareigas ir stropiai dabojo valstybės labo. Savo teigimui patvirtinti, jis prisimena tokį faktą. 1923 m. Seimas patvirtino su Vokietija sudarytas Ost-markių valiutos likvidacijos ir pirmąją prekybos sutartis. Prezidentas turėjo pasirašyti tų sutarčių ratifikacijos dokumentus, kuriais pasikeisti buvo sutarta Berlyne. U. R. ministeris pavedė tuo reikalu atvykusiam iš Berlyno V. Sidzikauskui referuoti juos Prezidentui ir gauti jo parašus. Prezidentas jau buvo su jomis susipažinęs. Jis nedelsdamas

pasirašė ratifikacijos dokumentus, bet juos atiduodamas pabrėžė: "Šitos sutartys yra pavyzdys, kaip ateityje sutartys neturi būti sudaromos". V. St. atsakė: "Feci quod potui, meliora faciant potentes". Formaliai už tų sutarčių sudarymą buvo atsakingas Lietuvos delegacijos deryboms su Vokietija p-kas dr. Jurgis Šaulys ir tų laikų vyriausybė, pagal kurios instrukcijas komisija veikė. V. S. buvo ir yra įsitikinęs, kad abi tos sutartys anų laikų sąlygoms buvo Lietuvai naudingos.

V. S. teigia, kad A. St. budėjo valstybės sargyboje. 1923 m. pradžioje jis patyrė apie įvykstantį Klaipėdos krašto sukilimą. Jis labai dabojo, kad Respublikos Prezidentas vienu ar kitu būdu nebūtų įveltas į tą reikalą. Jis formaliai nuo jo atsiribojo. "Kokios sunkios gali būti tokio sukilimo nepasisekimo pasekmės pačiai respublikos egzistencijai", jis tuomet sakė.

A. St. stropiai saugojo savo aukšto posto prestižą. Susirgęs, jis 1924 m. atvyko į Berlyną gydytis. Atvykęs, lydimas atstovo V. S., jis padarė vizitą Vokietijos prezidentui Ebertui, ir būtinai reikalavo, kad pastarasis jį revizituotų. Tasai jo pageidavimas nebuvo paprastas ir sukėlė eilę gana painių protokolo klausimų. Tačiau A. St. užsispyrimas juos visus teigiamai išsprendė. Vokietijos prezidentas Ebertas revizitavo jį Lietuvos Pasiuntinybėje Berlyne, kuri tuomet buvo Budapesterstr. 242.

V. S. teigia, kad A. Stulginskiui buvo savybinga rimta valstybės vyro politinė įžvalga. Čia jis primena 1925 m. pasitarimą Prezidento viloje Palangoje. Jame dalyvavo min. pirmininkas ir užs. reik. ministeris, o taip pat pasiuntiniai iš Londono, Paryžiaus, Berlyno ir Prahos. Po ilgų svarstymų vienbalsiai buvo sutarta priimti Lenkijos pasiūlymą tartis dėl miško plukdymo Nemunu. Miško medžiaga buvo labai reikalinga didžiulei Klaipėdos celiuliozės įmonei ir bendrai visai miško apdirbimo pramonei. Tas klausimas Lietuvoje buvo jautriai opus. Tačiau rimtai įvertintas valstybės reikalas nulėmė ir prez. A. St. tam nutarimui pritarė (V. Sidzikauskas, laiškas, rašytas autoriui 1969.XI.11).

Jau daug kartų mano cituotas kan. M. V. rašo: "Jis buvo darbštus, atsargus, saikingas, praktiškas, išmintingas, valstybės galvos pareigoms visai tinkamas ir savo vietoje. Ap-

žvelgę Stulginskio įvairią, atsakingą didžią ir sėkmingą darbuotę matom, jog jis tikrai buvo vertas tos aukštos garbės ir didžios atsakomybės" (Neprikl. Saulėj, VI p. 68-69).

Dr. El. Draugelis, jo prietelis ir politinės minties bičiulis, teigia, kad A. St. darbų ir santykių su žmonėmis gairėmis buvo nuoširdumas, atvirumas ir tolerantiškumas.

Ir štai kaip apibūdina prez. A. St. jo asmeninis draugas ir politinis bendradarbis dr. Petras Karvelis: "Konstitucijos saugojimas buvo A. St. šventas reikalas. Be jokių nukrypimų ir be mažiausių sukrėtimų demokratinė Lietuvos santvarka buvo gyvendinama. Kuklus, gal perdaug kuklus kasdieniniame gyvenime, Lietuvos Prez. A. Stulginskis buvo griežtas ir užsispyręs kaip tikras žemaitis, kaip tik pajusdavo, kad valstybės reikalui gali pavojų sudaryti, kad demokratinei santvarkai atsiranda grėsmė. Ir A. St. prezidentavimo laikais kai kurių kariškių galvose sukosi planai perversmo keliu sužlugdyti konstitucinę tvarką. Be pasigailėjimo buvo šalinami iš kariuomenės panašūs gaivalai, ir ne vienam pulkininkui teko pajusti prez. St. kietą ranką.

Netrūko bandymų ir iš lenkų palaužti mūsų pasirinktą Vilniaus klausimo politiką. Kada Klaipėdos lentpiūvininko Naftalio voratinkliai pradėjo apipinti ir mūsų ministerių kabinetą, A. St. nesidrovėjo sėsti Kretingoje į garvežį, kad greičiausiai iš Palangos (kur tuomet atostogavo) patektų į Kauną. Pasiekęs sostinę, tą pačią dieną pertvarkė ministerių kabinetą. Respublikos Prezidento pareigose St. elgėsi suvereniai, griežtai atsiribodamas nuo bet kurių partinių įtaigojimų net iš jam draugingų sluoksnių. Jis norėjo, kad susidarytų stipri valstybinė tradicija, kad prezidentas, prisiekdamas konstitucijai, tik prieš savo sąžinę ir valstybės įstatymus yra atsakingas už savo veiksmus. Neretai, pasinaudodamas prezidentui konstitucijos suteikta teise, grąžindavo įstatymus Seimui persvarstyti. Respublikos Prezidento institucijos orumas jam nepaprastai rūpėjo. Jis nuolat sielojosi, kad tautoje prigytų įsitikinimas, kad Prezidentas budriai seka visus valstybės reikalus ir yra garantas, kad kiekvienas prieš tautos ir valstybės interesus pasikėsinimas bus sudraustas" (P. Karvelis, laiškas 1969. XI.15)

A. St. buvo studijinio ir kabinetinio sukirpimo prezidentas. Jo darbo diena buvo ilga — kaip Lietuvos ūkininko — nuo ankstyvo ryto iki vėlyvo vakaro. Pirmas garbėj, pirmas darbe. Nebuvo atliekamo laiko socialiniams ryšiams megzti, nei jiems puoselėti. Lietuvos provincija pasigesdavo jo asmens tautinėse šventėse, parodų atidaryme ir kitose iškilmėse. Už tai kai kas buvo linkęs pakaltinti, kad jis vengiąs visuomenės. Atsirado tokių, kurie bandė jam primesti, kad krikšč. demokratų blokas dėl tos priežasties net 1926 m. rinkimus pralaimėjo. Aiman, pasitvirtino patarlė — visiems neįtiksi.

1920 m. vedė Oną Matulaitytę. Į kun. M. Vaitkaus klausimą, kas ji tokia, A. St. romantiškai nusiteikęs išskaičiavo jos privalumus: "Suvalkietė, inteligentė, puikiai išauklėta, veikli katalikė, patriotė - visuomenininkė, iš geros ūkininkų šeimos". Ji savo vertingomis intelektualinėmis ir dvasinėmis savybėmis gražiai papildė Stulginskio asmeninį gyvenimą ir jo viešąją veiklą.

A. St. prezidentavimo laikotarpis (1920 - 1926) buvo pats laimingiausias atsikūrusios Lietuvos gyvenime. Steigiamasis Seimas, įtvirtinęs mūsų krašte parlamentarinės demokratijos sampratą, atpalaidavo per ilgus amžius mūsų tautoje susikaupusias kūrybines ir organizacines galias. Tauta laisvai besitvarkydama padarė didžiulę pažangą ir pasiekė didelių laimėjimų visose srityse ir pas save namuose, ir užsienyje.

Dr. K. Grinius, perimdamas iš A. Stulginskio prezidento pareigas, pasakė: "Tamstai prezidentaujant Lietuvos žemės rinkimas žymiai pažengė pirmyn, Lietuvos garbė yra pakelta viso pasaulio akyse. Praėjusių šešerių metų Lietuvos respublikos gyvenimo išdavomis daug kur galima pasidžiaugti" (L.E. t. XIII, psl. 111).

Tapęs eksprezidentu, Stulginskis pradžioje gyveno Kaune. Aktyviai reiškėsi krašto politikoje ir III Seimo, kurio nariu buvo, darbuose. Po 1926 m. gruodžio 17 d. perversmo gruodžio 19 d. buvo išrinktas Seimo pirmininku ir tose pareigose išbuvo ligi seimo paleidimo (1927.IV.12). Kaip prez. Grinius ir Sleževičiaus ministerių kabinetas, taip ir seimas nuėjo perversmo sulaužytų teisinių nuostatų gydymo keliu. Buvo visa daroma, kad teisinėmis priemonėmis būtų atsta-

tyta pažeista teisinė santvarka. Norėta išvengti tarptautinių komplikacijų. Seimą paleidus ir įsigalėjus prieškonstitucinei santvarkai (nes naujo seimo rinkimai nebuvo skelbiami), kuriai Stulginskis buvo neatlaidžiai priešingas, jis išvyko į įsigytą Jokubavo dvaro centrą, Kretingos vlsč. Tapo Cincinatu. Be to, akylai sekė valstybinio gyvenimo raidą. Svarbiais ir pavojingais laikotarpiais drauge su kitų demokratiškų sąjūdžių lyderiais intervenavo vyriausybę ir reikalavo grąžinti šaliai demokratišką santvarką. Naują santvarką įvedusi vyriausybė, norėdama neutralizuoti A. Stulginskio opozicinę liniją, pasiūlė jam pasiuntinio vietą Londone. Gi kitam žymiam opozicionieriui M. Krupavičiui — Romoje. A. St. atsakė neigiamai.

Nors seimas buvo paleistas, bet Stulginskis formaliai buvo Lietuvos Seimo Pirmininkas ir turėjo atatinkamą įstatymais numatytą statusą. De facto vieninteliu Stulginskio prerogatyvų ženklu buvo Seimo raštinėje esančių dviejų seifų raktai. Seifuose būta kai kurių svarbių dokumentų. Vyriausybės atstovas paprašė grąžinti raktus. Pastarasis atsakydavo: "Nei aš į Kauną vyksiu, nei raktus atiduosiu. Kada bus išrinktas pagal Lietuvos Konstituciją demokratinis seimas, aš naujam pirmininkui pats pirmas atiduosiu raktus". Vyriausybė nutarė atidaryti seifus be raktų. Buvo iškviestas iš Kauno sunkiųjų darbų kalėjimo kalinys, nubaustas už įsilaužimus ir raktų padirbinėjimus. Jam pavyko mažiau komplikuotą spintą be didesnio vargo atidaryti. Tačiau kitos spintos, turėjusios labai komplikuotą užraktą, jis negalėjo atidaryti. Reikėjo pavartoti aceteleno ugnį, bet buvo pavojus, kad nuo įkaitusių spintos sienelių apdegs seife esantys dokumentai. Todėl buvo sudaryta trijų asmenų komisija — Pov. B., Pr. Val. ir J. Tal. Jai buvo pavesta surasti specialistus, atidaryti seifą ir surašyti protokolą. Krim. policijos identifikacijos skyriaus valdininkas, technikas Andriušis po 8 val. įtempto darbo seifą atidarė. Buvo išimta kas reikia ir surašytas įvykio protokolas. Sužinojęs apie tą įvykį Stulginskis prez. A. Smetonai pasiuntė tokio turinio telegramą: "Mane pasiekė žinia, kad nežinomi piktadariai buvo įsibrovę į Seimo rūmus, išplėšė nedegamas spintas ir kažką išvogė. Prašau imtis skubių priemonių įsibrovėlius susekti ir atiduoti teismui" (J. T-los, laiškas autoriui).

Taip ištikimai ir neatlaidžiai A. St. gynė demokratišką Seimą.

Pirmas skaudus smūgis demokratinei Lietuvai buvo 1926.XII.17 coup d'etat. Ribbentropo - Molotovo susitarimai (1939.VIII.23), nusprendę Lietuvos, Latvijos ir Estijos nepriklausomybės galą, buvo mūsų valstybės agonijos pradžia. Grėsmingi įvykiai sekė vienas po kito. 1939 m. spalio mėn. mes atgavome Vilnių, bet gavome Sovietų karines bazes. 1940.VI.15 Maskva okupavo Lietuvą. Tik mažas lietuvių skaičius pasitraukė į Vokietiją. A. St., kaip buvęs prezidentas ir aiškus antikomunistas, nujautė gresiantį pavojų, tačiau nutarė pasilikti su visa tauta. Jame giliai buvo nuskendusi K. Inčiūros eilėraščio nuotaika:

"Niekur neišeisi, niekur iš tų laukų tų.
Kur dangus toks melsvas, kaip melsvi linai.
Nors svetur ir auksu grįsti miestai būtų
Be tėvynės dūmų trokši tu tenai".

S. Rusija klasta ir jėga inkorporavusi Lietuvą (1940. VIII.3) pradėjo vykdyti lietuvių tautos naikinimą — genocidą. Dar prieš įjungimą buvo areštuota virš 2,000 lietuvių (1940 m. liepos 11 - 12 d.). 1941 m. birželio 13 - 17 d. Maskva pagrobė apie 40,000 žmonių ir išvežė į žiauriąją Maskvos nevalią. Pagrobtųjų skaičiuje buvo abudu Stulginskiai. Duktė Aldona tuo laiku buvo Kaune. Ir tas ją išgelbėjo. 1944 m. ji baigė V. D. U. medicinos fakultetą. Ištekėjo už dr. Juozevičiaus, dabar gyvena Čikagoje.

Suėmimas buvo netikėtas ir išvežimas staigus. Negalėdami atsisveikinti su dukra ir nustoję vilties ją pamatyti, pravažiavę per Kauną Kaišiadorių geležinkelio stotyje išmetė testamentą savo dukrai. Motina, be kitų šeimyniškų reikalų, rašė: "Mudu su tėte išvažiuojam nežinoma kryptim... Sudiev, Aldute. Atmink visur ir visuomet, esi katalikė ir lietuvė. Laiminu tave ir bučiuoju. Mamutė". Ir išvežamas tėvas sujaudinta ranka vieninteliam savo vaikui rašė: "Brangi Aldute, sėkmingai baik mokslą, būk geras žmogus... Nors toli gyvendamas, mintimis visuomet būsiu su Tavim. Tavim džiaugsiuos ir didžiuosiuos. Laiminu Tave. Telaimina Tave Aukščiausias. Tėtė". (Al. Juozevičienė, laiškas 1969.XI.12). Nepažįstama geros širdies lietuvė suradusi tą laišką atvežė į Kauną.

N. Vilnios stotyje Stulginskį, kaip ir kitus vyrus, atskyrė nuo žmonos. Prasidėjo ilga kelionė į nežinią.

Dunda ir dunda traukinio ratai
Rieda ir rieda vagonai juodi.
Saulės nebėra . . . Saulė nemato.
Ratuose kūnai pražūsta juodi.

"Vyrų ešalonas, su kuriuo važiuodami vis lenktyniavome, visas pateko į Krasnojarsko Srities stovyklas" (St. Rūkienė, Vergijos kryžkeliuose, psl. 295). Jie buvo nugabenti į naikinamąją stovyklą Krasslaj prie Rešioty geležinkelio stoties ir patalpinti Nižnenaimenskame skyriuje. Tame sovietiškame pragare atsidūrusių tarpe buvo A. Stulginskis, dr. J. Vileišis, Mironas (kun. Mirono brolis), St. Šilingas, Z. Starkus, ūkin. Rauba, V. Karvelis (P. Karvelio brolis). Daugis kalinių buvo inteligentai. Nuo atvykusių atėmė laikrodžius, drabužius, pinigus, brangenybes, skustuvėlius, visus metalinius daiktus. Net kryželius ir rožančius. Juos aprengė skarmalais, suskirstė į brigadas ir pasiuntė dirbti į taigą. Darbas prasidėdavo auštant ir baigdavosi sutemus. Buvo statomas naujas geležinkelis. Maistas buvo kas dien tas pats — sriuba iš sušalusių arba supuvusių bulvių, išvirtų sūriame vandeny su trupučiu miežių. Jokios mėsos ir riebalų nebuvo. Blogos rūšies duonos duodavo 400 gramų dienai. Miegoti reikėdavo neapšildomuose barakuose. Nebuvo čiužinių nė antklodžių. Labai greitai vergai ėmė tinti, atsivėrė daugybinės žaizdos. Mirtingumas buvo didelis. 1941 m. gruodžio mėn. kasdien mirdavo 20 - 50 žmonių. Šaltis dažnai pasiekdavo 50 laipsnių Celsijaus. Žemė buvo giliai įšalusi. Todėl lavonai buvo kraunami stovyklos kampe į krūvas. Vergai grįždami vakarais iš darbo parsinešdavo su savimi darbe mirusiųjų draugų lavonus. Jokios medicinos pagalbos nebuvo. Toje mirties stovykloje nebuvo tikrinama, ar buvo pagrindo nuteisti žmones tokioms kančioms. (Human Freedom is being crushed, p. 47, Central and Eastern European Conference, Washington, D. C., 1951). Tarybiniai vergai sirgo nostalgija, nebuvo nė vieno lietuvio, kuris nesiveržtų grįžti į tėvynę" (Vergijos kryžkelėse, 291, St. Rūkienė).

"Kartais taigoje kažkas pravirksta ir klykia, kiek tik jėgos leidžia, net visa giria skamba. Kartais gal ir gerai

išsirėkti. Kitaip galima iš proto išeiti" (op. cit. p. 291). Badas ir sunkūs darbai miškuose greitai palaužė sveikatą ir stipriausių lietuvių. Daug paliegėlių vyrų, nematydami savo kančių galo, ant triaukščių lovų galų pasikardavo. Tų stovyklų administracijoje buvo surinkti sadistai ir iškrypėliai, kuriems žmogaus kančia teikia malonumų ir pasitenkinimų... Krasnojarsko stovyklose kalėjo apie 2,000 lietuvių vyrų, gyvų išliko tik apie šimtas" (St. Rūkienė, Vergijos kryžkelėse, psl. 275).

A. Stulginskis, kaip agronomas, daugiausia dirbo prie inspektų ir šiltnamių. Mirties kaceto pareigūnai atvežtiems kaliniams pareiškė, kad jie esa fašistiški šunys ir čia atgabenti numirti — juo greičiau, juo geriau. Nenuostabu, kad karui baigusis pasklido rimti gandai, kad A. St. yra miręs 1942 m. pradžioje. Mūsų džiaugsmui, A. St. gyveno dar 27 metus. Kad negalėtų iš tremties grįžti į Lietuvą, 1952 m. NKVD papildomai jam pridėjo dar 25 metus kalėjimo. Tačiau Stalinui mirus, 1954 m. jo byla buvo persvarstyta. Papildoma bausmė buvo panaikinta ir jis paleistas iš kalėjimo. Jam buvo leista vykti pas žmoną Komi respublikoje, kur ji buvo priversta dirbti įvairius darbus. Trylika metų užtrukęs išsiskyrimas baigėsi.

Čia pradžioje dirba miško pramonėje, o vėliau Permago (Kortkeroso rajone) tarybinio ūkio agronomu. Čia juos pasiekė pirmas dukters laiškas. Laimingas A. Stulginskis tuoj atsakė: "Ilgai laukėme iš tavęs laiškučio. Gi gavę nepaprastai apsidžiaugėme. Širdingai tau ačiū už suteiktąjį džiaugsmą. Nuo 54 metų vasaros jau gyvenu pas Onutę (savo žmoną)... ji laiko pirmą žiemą mintančią ožkutę, paršelį, porą baltų vištukų ir jos mylimiausį gyvulį — rainą katę. Kambarys jos vienas ir tasai labai šaltas. Žiemos pas mus šaltos, gilios, ilgos. Temperatūra sukinėjasi 20-45 laipsnių C. Aš pusėtinai sveikas. 44 metais vienas profesorius, universiteto chirurginės katedros vedėjas, padarė man skrandžio operaciją. Iki šiol recidyvo nėra". Likusi laiško dalis užpildyta informacijomis apie artimus žmones, jų gyvenamas vietas, apie daugelio mirtį. Antroje laiško pusėje yra keli motinos rašyti sakiniai: "Brangioji Aldute, kokį mums džiaugsmą padarei atsiųsdama laišką ir fotografijas. Seniai jau maniau, kad bus toks laikas, kuomet gausiu nuo Tavęs laišką. Štai ir gavau —

dabar galiu mirti ... bet dar lauksiu daugiau. Gyvenu pusėtinai, tik kraujo spaudimas 220/130. Tesaugoja ir telaimina Jus Dievas. Jūsų pasiilgusi Onutė".

1956 m. gruodžio mėn. grįžo į Lietuvą. Tremtyje A. Stulginskis išbuvo 15 metų. Grįžęs su dideliais sunkumais gavo butą ir darbą sodininkystėje. Vėliau jį atleido iš darbo ir paskyrė pensiją. A. St. jos atsisakė. Gyveno daktarų Juozevičių remiamas. Ir sugrįžus, rūpesčiai nesibaigė. "Žmogus nepatyręs laimės ir sielvarto miršta lyg karys niekuomet nesusitikęs su priešu" (Klingeris). To posakio negalima taikyti A. Stulginskiui. Jo kai kurie gyvenimo laikotarpiai buvo apsikaišę laimės žiedais, bet drąsiai galima tvirtinti, kad jis dažnai buvo kupinas sielvartų, nelaimių, dramų, turtingų tragizmo atspindžiais. Ypatingai tai galima pasakyti apie 15 tremties metų, apie 13 metų prievartinio atskyrimo nuo žmonos ir tiek metų nieko nežinojimo apie Aldoną, vienintelę dukrą. Jis buvo žmogus - karys, sutikęs visus gamtos sunkiai apvaldomus gaivalus — žiemos šaltį, šėtonų - šamanų valpurginį tvistą — staugiančiai kaukiančias pūgas, lijundrine plėvele užlipinančias užklupto žmogaus akis, iščiulpiančias kūno šilumą ir užmigdančias nepažadinamu miegu. Jis atmušė chaotišką antpuolį miriadų moskitų (muselių), beieškančių žmogaus gyvo kraujo ... Jis pakėlė visas Didžiojo Chamo, perversinio žmogaus, sugalvotas niekšybes ir kankinimus, kurių tikslas buvo pirma sunaikinti žmogų dvasiniai, tik vėliau jį nužudyti fiziniai. Matyt, kad tie išgyventi akimirksniai buvo siaubingi. Net dukrai, pirmą kartą atvykusiai į Kauną, nieko apie tai nepasakojo, nors ji bandė ką nors sužinoti. Tarytum jis bijojo pakelti skrynios antvožą, kad jos nepabustų ir nepradėtų draskyti jo kentėjimais ir maldomis išsaugotą žmoniškumą. Ir po visų kentėjimų A. Stulginskis liko kilnus, laisvos dvasios žmogus. Didieji lūžiai ir kančios pagimdė jame didžius sprendimus ir nutiesė kelius, kurių tolimuose posūkiuose spindėjo dvasiniai žibintai. Jų užburianti šviesa įgalino jį gyventi ir išgyventi paties nihilistinio žmogaus sukurtame chaose.

A. Stulginskio žmogiška savigarba ir asmens nepriklausomumas tur būt nebuvo sumažėję. Sekmadienį nuvykęs į Žemaičių katedrą mišių išklausyti, drąsiai pereidavo visą bažnyčią ir atsisėsdavo presbiterijoje. Jis eidamas pro

Ona ir Aleksandras Stulginskiai, 1959 m. grįžę iš Maskvos nelaisvės.

bažnyčią senu lietuvišku papročiu pakeldavo skrybėlę. Jis vengė skaityti komunistų laikraščius, sakydamas: "Vistiek ten vienas melas". Skaitė lenkiškus. Juose rasdavo šiek tiek nepriklausomos minties. Rūpinosi gyventi Europos kultūros šviesoje. Skundėsi, kad negavo kacetininko St. Ylos "Žmonės ir Žvėrys" ir Amerikos rašytojo Steinbecko veikalų. Prašė atsiųsti Nobelio premiją gavusio prancūzų Becketo veikalus. Nugirdęs, kad yra pasirodę Ernesto Galvanausko atsiminimai, prašė juos atsiųsti. "Bet tos knygos nė per Tave ar kitus nesitikiu gauti. Ji skirta ne tokiems kaip aš". Viename laiške jis prasitaria: "Nors per visą laiką išlaikiau tam tikrą orumą, kurio ir dabar stengiuos laikytis. Bet tai daug kainuoja. Vis *norima įtraukti į balą*. Mat jau tokie laikai".

Tik tokia dvasinė būklė ir išlyginta pusiausvyra padėjo jam nepalūžusiai išgyventi žmonos Onos, gyvenimo draugės, guodėjos, ramintojos mirtį (1962.VII.16). Lankydavo jos kapą. Uždegęs žvakutes, jis aprašo kaip atrodė kapinės Vėlinėse 1963: "Visos Panemunės kapinės atrodė baltos nuo

chrizantemų ir sutemus — visos ugny nuo degančių žvakučių bei lempučių. Žmonių minios . . .".

Tose nenatūraliose kultūringam žmogui sąlygose A. St. gyveno dar septynerius metus. Sveikata siūbavo kaip sūpynėse: aukštyn - žemyn, geryn - blogyn. Tik dvasia, skraidanti virš laiko ir kasdienio gyvenimo, išliko nepalūžusi ir nepavergta. Bet contra morte nulla herba in hortu. Žolė prieš mirtį dar nesurasta.

1969 rugsėjo 22 d. A. Stulginskis mirė. Paskutiniame laiške (vos atgaivintas po širdies astmos priepuolio) jis baigė žodžiais: "Visiems, visiems sveikinimai ir linkėjimai". Man nėra abejonių, kad jis sveikinimus ir linkėjimus siuntė visiems lietuviams, visai lietuvių tautai.

Velionis palaidotas Panemunės kapinėse šalia savo žmonos kapo. Likimas buvo Stulginskiui žiaurus, bet ir nuolankus. Palankesnis negu Latvijos ir Estijos ištremtiems prezidentams. Jo palaikai ilsisi gimtoje žemėje, o anųjų kapų niekas nežino. Ir kitų dviejų mūsų prezidentų palaikai ilsisi tremtyje.

Savo kuklų rašinį užbaigiu velionio žodžiais, pasakytais Šiaulių miesto visuomenei 1940 vasario 16. Jis išreiškė jais savo politinį credo paskutinį kartą, nes už penkių mėnesių raudonoji armija įsiveržė į Lietuvą. Su ja atšuoliavo NKVD ir užčiaupė lūpas Aleksandrui Stulginskiui ir visai lietuvių tautai.

"Valstybės Taryba, nepriklausomybės akte aiškiai pabrėždama demokratybės principą, norėjo suburti visos tautos bendradarbiavimą, visos tautos solidarų jėgų koncentravimą. Ne tik šiam valstybės atstatymo periodui, bet ir tolimesniems laikams. Maža to, demokratybės forma artina Lietuvą su tomis tautomis ir valstybėmis, iš kurių tikėtasi savo kovose dėl nepriklausomybės vienokios ar kitokios paramos. Taryba neapsiriko. Vasario 16 d. aktas, jo turinys kaip tik atvaizdavo visos tautos troškimus . . . Jis ir šiandien tebelaikomas ir bus laikomas, kol bus gyva lietuvių tauta, didžiausia tautos šventenybe, tautos vieningumo simboliu. Kas kėsintųsi prieš tą aktą, prieš to akto turinį, prieš nužymėtus tame akte mūsų valstybės santvarkos dėsnius, kas ardytų tautos vienybę, siekdamas privilegijų,

tas, be abejo, kėsintųsi prieš pačią lietuvių tautą, prieš Lietuvos valstybę ir jos nepriklausomybę. Tas, be abejo, nebūtų vertas lietuvio vardo. Tikėkim, prašykim Aukščiausiąjį, kad tokių iš tikro mūsų tautoj neatsirastų".

Aleksandras Stulginskis yra vargo Lietuvos ištikimiausias sūnus. Už ištikimybę savo tautos egzistencijai jos kančių ir paniekinimo taurę išgėrė iki dugno. Visi pasaulio lietuviai pagarbiai nulenkia savo galvas prieš Jo neseniai supiltą kapą ir ryžtingai įsipareigoja kovoti už Vasario Šešioliktosios akte išreikštus idealus.

Al. Stulginskis prie savo žmonos kapo A. Panemunėje (1962).

KRIKŠČIONIŲ DEMOKRATŲ ŠEIMOJE

Čekoslovakija

Kai Sovietų Rusija okupavo 1968 m. Č., padėtis dramatiškai pasikeitė. Liaudies ir Socialistų partijos bei kiti sąjūdžiai buvo "normalizuoti". Su jomis buvo padaryta tas, kas buvo padaryta ir su komunistų partija — jos buvo "išvalytos". Jos dabar toleruojamos tik tiek, kiek vykdo komunistų partijos nurodymus. Liaudies partijos laikraštis "Lidova Demokracie" (lapkr. 5, 1969) skelbia naujus pakeitimus ir nuostatus.

Liaudies partija pasilieka krikščioniškos orientacijos sąjūdis. Tačiau ji nėra tikybinė partija ir nesiveržia būti atstove vien tikinčių žmonių. Ji siekia pagelbėti išspręsti iškylančias politiniai religines problemas. Liaudies partija pareiškia ištikimybę krašto socialistinei santvarkai ir pripažįsta, kad komunistų partija rikiuoja visuomeninį gyvenimą.

Liaudies partija gali veikti tik nacionalinio fronto rėmuose ir tik tiek, kiek pripažįsta Čekoslovaki jos užsienių politiką, paremtą draugiškais santykiais su Sovietų Sąjunga ir kitais socialistiniais kraštais.

Liaudies partija visuomet stiprins krašto politiką ir ekonomišką būklę. Ji taip pat skatins savo narius remti visokeriopai socializmo plėtrą Čekoslovakijoje.

Nauja partijos vadovybė įspėjo, kad nebus leidžiami joki nukrypimai nuo minėtos linijos. Todėl tie, kurie nėra pasiruošę sekti tuos griežtus nuostatus, turėtų pasitraukti iš partijos.

Jau prasidėjo platus valymas. Nemažas skaičius partinių darbininkų yra pašalinti. Trys iš 15 parlamento narių "atsistatydino". Numatoma, kad tokių atsistatydinimų bus žymiai daugiau.

Taip reiškiasi neostaliniškas komunistinis "demokratizmas".

Indonezija

Krikščioniškai demokratiškas sąjūdis Indonezijoje prasidėjo 1923 m. Tais metais buvo įsteigta Jėzuitų kolegijoje Muntalane (Centrinė Java) Indonezijos katalikų partija. Jos organizatorius buvo I. P. Kasimo, kuris ir šiandien yra veiklus sąjūdžio narys.

Olandijos okupacijos laikotarpyje partija turėjo savo atstovus parlamente (Tautų Taryboje) ir drauge su kitais sąjūdžiais, partijomis bei organizacijomis reikalavo šaliai nepriklausomybės.

Laike japonų okupacijos (1942-45) partija buvo pogrindyje. Ji buvo atgaivinta tik 1945 m., Indonezijos valstybei įsikūrus. Jos atstovai buvo kelių ministerių kabinetų nariai.

1949 m. Indonezijai tapus nepriklausoma, Indonezijos Katalikų partija (IKP) išsiplėtė visoje valstybėje. Indoneziją sudaro keli šimtai salų. Jos erdvė tęsiasi virš 300 mylių iš Rytų į Vakarus. Tais metais ji tapo nacionaliniu Sąjūdžiu.

IKP turi atstovų tautos parlamente ir atskirų Valstijų parlamentuose. IKP programa paremta Tautų pagrindiniu pradu (Patnjasila), kuris akcentuoja tikėjimą, demokratiją, tarptautinį ben-

dradarbiavimą ir socialinį teisingumą. Didelis dėmesys kreipiamas į ūkininkus, kurie sudaro 80 proc. šalies gyventojų.

Partija artimai dirba su kitomis ideologiniai giminingomis organizacijomis. Katalikų partija bando įgyvendinti "Bhineka Tunggal Ika' ir "Teoria" siekius, t. y. realizuoti skirtybių vienybę. Katalikų ir protestantų partijos Tautos Parlamente sudaro vieną bloką.

IKP veikliai bendradarbiauja su Pasauline Krikščionių Demokratų unija. Ji stengiasi išplėsti krikš. demokratišką sąjūdį kitose Rytų Azijos ir Afrikos tautose.

Posėdžiavo LKDS Taryba

Išeivija gal mažiausiai palanki dirva politinių idėjų klastėjimui ir politinių sambūrių veiklai, nežiūrint, kad politinės pastangos laisvinimo srityje yra pats svarbiausias išeivių uždavinys. Vienok būriai pasišventusių išeivijos lietuvių diena dienon aukoja ir laiką ir energiją kaip tik politinės akcijos srityje.

Š. m. lapkričio 1-2 d. d. Detroite įvyko Lietuvių Krikščionių Demokratų Sąjungos Tarybos sesija. Joje dalyvavo Tarybos nariai iš New Yorko, Čikagos, Clevelando ir Detroito. Posėdžiuose taip pat dalyvavo ir būrelis kviestinių svečių, tarp jų Lietuvių Darbo Federacijos pirmininkas Dr. Vl. Šimaitis ir naujasis Leono XIII-jo Fondo Valdybos pirmininkas dr. Vl. Bublys.

Dvi dienas Dievo Apvaizdos lietuvių parapijos patalpose posėdžiavusi Taryba išsvarstė visą eilę Sąjungos vidaus reikalų ir tarp jų LKDS santykius su PLB, ALT, VLIK, bendravimo su kraštu problemą ir kt. Apsvarstyti LKDS spaudos ir finansiniai reikalai bei skyrių veiklos ir jaunimo klausimai. Tarti taip pat Steigiamojo Seimo sukakties minėjimo, ateinančios Sąjungos konferencijos bei kiti klausimai.

Atidarydamas sesiją Tarybos pirm. A. J. Kasulaitis kreipė dėmesį į tris būdingas išeivinės veiklos nuokrypas: idėjinį bodėjimąsi, savinaudos ir savireikšmės bujojimą ir dvasinį nuovargį. Šios piktžolės paliečia tiek individus, tiek organizacijas. Jos turi tendencijos paraližuoti jėgas ir trukdyti veiklą. Krikščionys demokratai yra laimingi, nes tarnauja idėjai, kuri savo grožiu ir prasmingumu neturi lygios socialinėje ir politinėje sferoje. Tačiau ir krikščionys demokratai nėra apsaugoti nuo anų piktžolių. Joms išvengti ar jas pergalėti reikia pasiaukojimo, sąmoningumo ir valios. Idėjinį bodėjimąsi reikia pergalėti giliu savo idėjos pažinimu ir ištikimu jai tarnavimu. Asmeninės ambicijos akibrokštai palenktini tauriam ir prasmingam solidarumui, gi dvasinis nuovargis gaivintinas savo valią kreipiant meilės, pasiaukojimo ir pareigos linkme. Politinė emigracija reikalauja daug. Jos našta sunki. Tačiau jos tikslai yra aukšti ir prasmingi. Atmestinis darbas teduoda tik atmestinius rezultatus. Siekiant didžiojo tikslo — laisvės tėvynei — kas neatiduoda visko, neatiduoda nieko.

Atskirus klausimus referavo Tarybos vicepirmininkai kan. V. Zakarauskas, Pr. Razgaitis, Pr. Vainauskas ir Centro Komiteto iždininkas H. Idzelis. Raštu pranešimus atsiuntė Tėvynės Sargo redaktorius dr. D. Jasaitis ir administratorius J. Jakučionis.

Tarybos priimtame komunika-

te pasisakyta VLIKo, ALTos, bendravimo su pavergtąja Lietuva ir LB klausimais.

Tarybos sesiją globojo Detroito skyrius, vadovaujamas B. Brizgio. Lapkričio 1 d. vakare Kolumbo vyčių salėje detroitiškiai vienminčiai Tarybos nariams, kviestiniams svečiams ir saviškiams suruošė jaukų ir šaunų priėmimą. Ta proga Tarybą sveikino iškili ir pasiaukojusi ALTos veikėja p. Paurazienė, Vilniaus Krašto Lietuvių Sąjungos pirm. K. Veikutis, vietos LB apylinkės atstovas kun. Babonas ir Lietuvių Tautinės Sąjungos Detroito skyriaus pirm. Simoliūnas. Į nuoširdžius ir prasmingus garbiųjų svečių sveikinimus trumpu žodžiu atliepė LK DS Tarybos pirmininkas. Priėmimui vadovavo jaunesnės kartos atstovas, naujasis Leono XIII-jo Fondo valdybos vicepirmininkas dr. Otonas Vaitas.

Sekmadienio mišias laikė ir išskirtinai jautrų ir gilios minties pamokslą pasakė kan. V. Zakarauskas. Garbusis kanauninkas Vėlinių išvakarių proga prisiminė žuvusius lietuvius Tėvynėje, užsienyje, Sibiro platybėse, iškeldamas jų pasiaukojimo prasmę ir Lietuvos priešų žiaurumą ir klastą. Tylioje susikaupusioje lietuvių bažnyčioje nevieno akyse sužibo ašara, kai galingas pamokslininko žodis kvietė į darbą ir maldą.

Kūrybinis darbas buvo ir visų sesijos posėdžių vedamąja gija. Realus žvilgsnis į savąsias ir bendrines problemas nevisuomet nuteikė posėdžiautojus optimistiškai. Vienok būdingas krikščioniškosios demokratijos idealizmas viltingomis spalvomis nudažė ir posėdžių eigą ir priimtuosius nutarimus bei nusmaigytas gaires. (KDI)

LKDS Tarybos sesijos komunikatas

Lietuvių Krikščionių Demokratų Sąjungos Taryba, susirinkusi sesijon 1969 m. lapkričio 1 - 2 d. d. Detroite, apsvarstė aktualiuosius Sąjungos veiklos ir lietuvių politikos klausimus.

1. Taryba pasidžiaugė VLIKo pastangomis Lietuvos laisvės kovos srityje ir griežtai pasisakė prieš bet kokias pastangas trukdyti VLIKo darbą ar griauti jo autoritetą. Kartu Taryba pareiškė pakartotiną solidarumą VLIKo vadovybei ir jos linijai Lietuvos laisvinimo srityje.

II. Taryba pritarė ALTos veiklai ir jos krypčiai; pareiškė jos vadovybei solidarumą ir visokeriopą paramą. Taryba išskirtinai pritarė ALTos žygiui už pastovios baltiečių administracijos prie JAV Prezidento įstaigos įsteigimą ir ragina visus lietuvius šiai akcijai visais galimais būdais talkinti.

III. Išsvarsčiusi Lietuvių Bendruomenės organizacijos problematiką tiek, kiek ji liečia LKDS bendrinę atsakomybę išeivijos egzistencijoje, Taryba pareiškė savo susirūpinimą PLB ir JAV LB valdybų užimta linija. Kartu konstatavo gyvą reikalą visiems išeivijos lietuviams jungtis į PLB eiles, siekiant Lietuvių Chartoje numatytų tikslų bei tokio organizacinio susitvarkymo, kuris atlieptų pačius gražiausius lietuvių demokratijos principus bei PLB interesus.

IV. LKDS Taryba, stebėdama laisvųjų lietuvių ryšius su pavergtąja Lietuva, išsamiai persvarsčiusi ankstyvesnę Sąjungos laikyseną, šiuo klausimu pakartotinai reiškia vieningą nusistatymą.

1. Vienintelis pateisinamas ryšių būdas ir šiandieną tebėra santykiavimas grynai asmeninėje plotmėje.

2. Bendravimo, santykiavimo ar bendradarbiavimo frazės tautinio išlikimo troškulio niekada nenumalšins, nes už jų slepiasi pats naujausias komunistinės Rusijos ginklas politinei emigracijai sužlugdyti.

3. Tiems lietuviams, kurie pavieniai įsigyja pavergėjų pasitikėjimą kelionėms pas laisvuosius brolius, visais atsitiktinių kontaktų atvejais turi būti perteiktas nepalenkiamas mūsų nusistatymas:

siekti laisvos ir nepriklausomos Lietuvos,

Lietuvos partizanai amžiams liks tos kovos pirmūnais,

toje kovoje drausmingai pasiduoti laisvųjų lietuvių politinei vadovybei.

4. Laikydami sovietinį komunizmą didžiausiu Lietuvos priešu, lietuviai krikščionys demokratai laiko savo pareiga skelbti komunizmo Lietuvai padarytas skriaudas, atidengti komunizmo kėslus ir kovoti su defetistinėmis nuotaikomis, siekiančiomis nuslopinti lietuvių antikomunistinį nusistatymą ir nepriklausomybės siekimą.

(KDI)

L.K.D.S. Tarybos Reguliaminas

1. Tarybos narių skaičių nustato LKDS Statuto 24-tas paragrafas.

2. Tarybos nario mandatas įgyjamas ir perleidžiamas kartu su LKDS Statuto 24-tam paragrafe išvardintomis pareigomis Sąjungos padalinyje. Išimtis nusakyta 4-me šio reguliamino paragrafe.

3. Tarybos Prezidiumas sudaromas pagal LKDS Statuto 25-tą paragrafą.

4. Tarybos Prezidiumo kadencija baigiasi kartu su Sąjungos C. K. kadencija. Iš Sąjungos padalinio pareigų pasiliuosavęs Tarybos Prezidiumo vicepirmininkas lieka Taryboje iki Tarybos Prezidiumo kadencijos pabaigos.

5. Tarybos sesijos vieta ir laikas pranešama Tarybos nariams ne vėliau kaip 4 savaites prieš sesiją.

6. Tarybos Prezidiumas vadovauja sesijai ir sesijos patvirtintos darbotvarkės rėmuose tvarko jos reikalus.

7. Kiekvienas Tarybos narys prieš darbotvarkę patvirtinant turi teisę siūlyti darbų tvarką papildyti nauju klausimu arba pakeisti svarstytinų klausimų eilę. Paantrintas pasiūlymas balsuojamas be diskusijų.

8. Sesija laikoma teisėta dalyvaujant pusei Tarybos narių. Valandai praėjus nuo paskelbtos posėdžio pradžios, sesija laikoma teisėta nežiūrint dalyvaujančių Tarybos narių skaičiaus.

9. Komisijų sudėtį, skaičių ir jų užduotį nustato Tarybos sesija.

10. Pranešimai ir referatai ribojami iš anksto nustatytu laiku.

11. Po diskusijose kalbėjusių arba po siūlymo diskusijas baigti, žodžiui teisę turi referentas.

12. Pranešimų ir referatų išvados sesijai pateikiamos konkretizuotais pasiūlymais.

13. Tarybos dalyvio pareiškimai diskusijose Prezidiumo gali būti ribojami sesijos sutartu laiku.

14. Diskusijos vedamos taip, kad pirma suteikiama prelegen-

tams teisė atsakyti į klausimus, o po to sekantieji sesijos dalyvių pareiškimai baigiami konkretizuotais pasiūlymais, išskyrus specifiniai informacinius pranešimus.

15. Siūlymas gali siekti: siūlymą papildyti, atiduoti komisijai, svarstymą nukelti, svarstymą atidėti, svarstymą riboti, diskusijas pratęsti arba baigti ir statyti balsavimui, suspenduoti ar pakeisti reguliamino taisykles. Šių siūlymų sprendimas daromas 2/3 Tarybos sesijoje dalyvaujančių narių.

16. Siūlymas gali siekti: daryti pertrauką, užbaigti posėdį, pakeisti pirmininkaujančio sprendimą, daryti pakeitimą darbotvarkėje. Šių siūlymų sprendimas daromas paprasta balsų dauguma.

17. Tarybos sesijos sprendimai balsuojami atviru balsavimu. Vienam Tarybos nariui pareikalavus balsuojama slaptai. Slapto balsavimo balsams pasidalinus, siūlymas laikomas atmestu.

18. Tarybos sesijos posėdžiuose Tarybos prezidiumo kviesti gali dalyvauti ir svečiai, bet be sprendžiamo balso.

19. Sesija gali nutarti uždarą Tarybos narių posėdį.

20. Šis reguliaminas priimtas Tarybos sesijoje 1969 m. lapkričio 1 d. Detroite.

Už Lietuvos teises

Vasario 16-sios proga LKDS Centro Komitetas išsiuntinėjo atitinkamus memorandumus keliasdešimčiai JAV Senato, Atstovų Rūmų ir vykdomosios valdžios narių. Memorandumuose išskaičiuojami Sovietų Sąjungos nusikaltimai prieš Lietuvą ir kitas tautas, iškeliama Lietuvos teisė į nepriklausomą gyvenimą pagrįsta J. Tautų konventais ir tarptautinės teisės preceptais, reikalaujama, kad Sovietų Sąjunga pasitrauktų iš Lietuvos teritorijos ir prašoma, kad JAV padėtų Lietuvai jos kovoje už laisvę. Memorandumas yra atspausdintas "Congressional Record" kongresininko William E. Minshall dėka. Į memorandumą atsakė ir eilė kitų jo gavėjų, patikindami paramą laisvės kovoje.

Panašaus teksto memorandumas buvo pasiųstas ir viso pasaulio krikščionių demokratų tarptautiniams sąjūdžiams (Pasauliniam Krikščionių Demokratų Komitetui, Europos KD Sąjungos Centrui, Amerikos KD Sąjungos Centro Komitetui. Jaunųjų Krikščionių Demokratų tarptautiniams centrams ir atskirų tautų krikščionių demokratų partijoms bei jaunimo sąjūdžiams (viso apie 40 tautų).

(KDI)

Venskai Prancūzijos senato pirmininko vaišėse

Inž. Adolfas ir Birutė Venskai Prancūzijos senato pirmininko A. Poher pakviesti dalyvavo senato rūmuose įvykusioje vakarienėje. Tai jau kelinti metai iš eilės, kai senatorius Poher pasikviečia į šias išskirtines vakarienes p. Venskus. Po vakarienės, kuri šiemet įvyko vasario 18 d., buvo paskaita-diskusijos, tema: Spauda — ketvirtoji valstybės jėga. Pats pirm. Poher vadovavo diskusijoms ir tarė užbaigiamąjį žodį.

Adolfas ir Birutė Venskai yra išskirtinai veiklūs tarptautinėje veikloje Paryžiaus lietuviai. A. Venskus yra inžinierius labai aukštai iškilęs savo profesijos specialistas Prancūzijoje, savo darbu ži-

nomas ir plačiau Europoje. Nežiūrint to, jis jau arti 20 metų nepaprastai aktyviai veikia tarptautinėje sferoje, daugiausiai krikščionių demokratų veikloje. Jis yra Lietuvių Krikščionių Demokratų Sąjungos atstovas Prancūzijoje, LKDS Europos Tarybos pirmininkas, Vidurio Europos KD unijos jaunimo sekcijos ilgametis pirmininkas, Europos Jaunųjų KD vykdomojo komiteto narys, etc. Lietuvos laisvės bylos ir KD reikalais jis išvažinėjo net tris kontinentus — dalyvavo keliasdešimtyje tarptautinių konferencijų, seminarų, kongresų Europoje, JAV ir Pietų Amerikoje.

Birutė Venskuvienė yra lygiai iškili tarptautinėje veikloje tiek krikščionių demokratų gretose, tiek dar labiau moterų visuomeninėje veikloje. Kelių tarptautinių katalikių moterų organizacijų vadovybių narė, eilės tarptautinių suvažiavimų dalyvė. Už savo veiklą prieš porą metų atžymėta aukštu Vatikano ordenu. KDI.

LKDS konferencija

Centro Komitetas tentatyviai nutarė LKDS konferenciją šaukti š. m. rugpiūčio mėn. 15-16 d. d. Clevelande. Skyrių valdybos turėtų dėti pastangų, kad konferencijoje dalyvautų kuo daugiau bendraminčių, ne tik skyriaus statutiniai atstovai. Pranešdamas apie konferenciją iš anksto, Centro Komitetas tikisi, kad kiek vienas bendramintis lygiai iš anksto susitvarkys savo atostogas ir apskritai asmeninę dienotvarkę taip, kad paliks laiko savo Sąjungos konferencijai. Laikas nuo laiko visi skyriai ir visi vienminčiai bus apie konferenciją painformuoti smulkiau.

Prelato Mykolo Krupavičiaus sukaktis

Š. m. spalio 1 d. lietuvių krikščioniškosios demokratijos tėvui ir didžiajam mūsų šių laikų valstybininkui Mykolui Krupavičiui sukaks 85 m. amžiaus sukaktis. Tai graži sukaktis žmogaus gyvenime. Tai didi sukaktis, kai tas žmogus yra Mykolas Krupavičius. Skyrių valdybos turėtų jau iš anksto pasirūpinti šią sukaktį prasmingai paminėti. Gal tinkamiausias būdas yra vieša akademija, kurioje būtų iškelta sukaktuvininko asmenybė ir jo darbai. Žinoma, yra ir kitokių būdų. Iš kitos pusės skyrių valdybos turėtų pasirūpinti, kad ši sukaktis būtų tinkamai paminėta ir vietos lietuvių spaudoje bei radijo programose.

Eilė lietuvių kolonijų jau gražiai ir prasmingai paminėjo neseniai mirusį buvusį Lietuvos prezidentą, Nepriklausomybės Akto signatarą, Tautos kankinį Aleksandrą Stulginskį. Kaip anksčiau kvietėme, tose kolonijose, kur minėjimo dar nebuvo, vienminčiai turėtų imtis iniciatyvos juos surengti.

Savo ruožtu CK planuoja konkrečiau pasvarstyti A. Stulginskio monografijos ruošimo bei leidimo klausimą. Jūsų mintys ir pasiūlymai šiuo klausimu yra kviečiami ir laukiami.

Prieš trejus metus Paryžiuje miręs diplomatas, žurnalistas, politikas Eduardas Turauskas buvo šviesi asmenybė, nepriklausomos Lietuvos gyvenimo kelyje įmynusi gilias pėdas. Iki dabar šio mūsų vienminčio kapas nėra papuoštas nei kukliu antkapiu. Centro Komiteto pastangomis, pritariant

Ateitininkų Federacijos Vadui prof. Justinui Pikūnui, yra sudarytas komitetas tokiam paminklui statydinti ir aukoms rinkti. Komitetą sudaro pirm. Pranas Razgaitis, sekr. Simonas Laniauskas ir narys stud. Kęstutis Sušinskas. CK ragina visus vienminčius didesne ar mažesne auka įsijungti į šį gražų darbą. Tenelieka nė vieno krikščionio demokrato, kuris liktųsi nepaaukojęs šiam tikslui. Aukas prašome siųsti: Turauskas Memorial Fund, 1276 East wood Avenue, Cleveland, Ohio, 44124.

Leono XIII-jo Fondas

1969 metų rudenį, po daugiau kaip dešimties metų darbo New Yorke, Leono XIII-jo Fondo valdybai atsistatydinus, naujoji valdyba buvo išrinkta Detroite. Jai vadovauja žinomas visuomenininkas dr. Vladas Bublys. Valdyba jau perėmė pareigas, bylas ir rūpesčius iš New Yorko pirmatakų ir pradėjo veiklą. Leono XIII-jo Fondas jau eilė metų veiksmingai remia LKDS veiklą. Visų tad pareiga remti Fondą aukomis ir ypatingai ieškoti aukotojų ne mūsų eilėse, bet tarp tų lietuvių, kurie pritaria LKDS veiklai ir Fondo tikslams. Fondo adresas: Dr. Vl. Bublys, 6450 Memorial St., Detroit, Mich. 48228.

LKDS Šimtininkų Fondas

Prelatas M. Krupavičius prie Centro Komiteto įsteigė LKDS Šimtininkų Fondą specialiems Sąjungos uždaviniams vykdyti, e. g. veiklai tarptautinėje sferoje, svetimomis kalbomis leidinių leidimui, etc. Fondas iš savo kuklių išteklių yra jau parėmęs visą eilę tokių CK darbų, kurie be tokios paramos nebūtų galėję būti atlikti. Iki šiol jau būrelis vienminčių yra tapę Fondo šimtininkais. Tebūna tai visų mūsų solidarumo reikalas. Šimtinę galima mokėti ir dalimis. Įnašus prašau siųsti: Prel. M. Krupavičiui, 1338 So. 49-th Avenue, Cicero, Ill. 60650., arba CK ižd. H. Idzeliui, 1081 E. 176th St. Cleveland, Ohio, 44119.

Finansinė parama "Tėvynės Sargui" ir LKDS Biuleteniui

Pastarieji "Tėvynės Sargo" numeriai susilaukė gražaus įvertinimo ir palankios kritikos (Šiais 1970 m. yra planuojami išleisti du numeriai: gegužės ir spalio mėn. Vienas — prel. M. Krupavičiui pagerbti, o pirmasis Steigiamojo Seimo auksinei sukakčiai paminėti). Silpniausia TS vieta yra finansiniai ištekliai. Būdų tiems finansams sukaupti yra daug ir CK jau eilę kartų apie tai yra rašęs. Šiuo metu norime priminti tik vieną: tokiai padėčiai esant savigarba reikalautų, kad kiekvienas vienmintis taptų TS garbės prenumeratoriumi, paaukodamas už kiekvieną naują numerį po 10 dol. Nevisi tai galės padaryti lengvai, tačiau daugeliui mūsų tai neturėtų sudaryti perdidelio sunkumo, o TS būtų laiduotas stiprus finansinis pagrindas ir pastovesnė ateitis. "Tėvynės Sargo" administratoriaus adresas: J. Jakučionis, 503 Euclid Avenue, Brooklyn, N. Y., 11208.

Nario mokestis

Jo niekuomet nepakanka net pačioms svarbiausioms išlaidoms padengti. Vienok, nario mokestis yra beveik vienintelis pajamų šal-

tinis. Kiekvienas S-gos narys turėtų skrupulingai nario mokestį susimokėti, o skyr. valdybos ir įgaliotiniai kruopščiai statutinę dalį CK persiųsti. CK iždininko adresas: H. Idzelis, etc. (žr. aukščiau).

A. A. Pranas Pauliukonis

Balandžio 29 d. šv. Vincento ligoninėje Worcester, Mass., po širdies atakos mirė istorikas, mokytojas ir visuomenininkas Pranas Pauliukonis. Buvo gimęs 1904.XI. 16 Varšgaliuose, Deltuvos valsč., Ukmergės aps. Mokytojavo keliose vietose Lietuvoje, o vokiečių okupacijos laiku buvo Zarasų gimnazijos direktorium. 1944.V.22 už lietuvišką veiklą buvo suimtas ir išvežtas į Vokietiją prievartos darbams.

Po karo Vokietijoj, Ansbacho stovykloj, suorganizavo lietuvišką progimnaziją ir jai vadovavo. Vėliau Eichstaetto gimnazijoj buvo vicedirektorium, Schw. Gmuendo gimn. dir., švietimo valdybos pirmininku. Nuo 1950 Amerikoje, dirbo Worcesterio lituanistinėje mokykloje ir trejus metus jai vadovavo, dėstė Lietuvos istoriją Putnamo seselių bendrabučio studentėms. Aktyviai dalyvavo spaudoj, išleido Lietuvos istorijos santrauką anglų k. (1946 m.), vidurinių, naujųjų ir naujausių amžių istorijas (1947 - 48). Priklausė ateitininkams, skautams, šaulių, mokytojų, istorikų draugijoms ir Lietuvių bendruomenės padaliniams.

A. a. Prano Pauliukonio mirtis yra skaudus smūgis Tėvynės Sargui, kurio ištikimu ir kūrybingu bendradarbiu jis buvo per paskutinius du dešimtmečius.

A. A. Prof. P. Raulinaitis

Mirtis negailestingai retina senesniosios lietuvių kartos eiles. Paskutiniu metu pilni mūsų laikraščiai nekrologų ir užuojautų. Spalio 13 d. iškeliavo amžinybėn ir prof. P. V. Raulinaitis, gyvenęs Los Angeles mieste. Jo netekimas yra didelis nuostolis vietinei Kalifornijos lietuvių visuomenei, kurioje velionis reiškėsi kaip vienas žymiausių jos narių. Tai buvo plačios erudicijos žmogus, intelektualas, valstybininkas, žymus teisininkas. Jis domėjosi įvairiomis kultūros sritimis. Šalia savo teisės mokslų specialybės labai mėgo prancūzų literatūrą. Nepraleido progų susipažinti su premijuotomis lietuvių ir prancūzų dailiosios prozos knygomis. Gerai mokėjo keletą svetimų kalbų.

Gyvendamas Lietuvoje savo specialybės dalykus dėstė Dotnuvos Žemės Ūkio Akademijoje ir Vyt. D. Universitete Kaune. Taip pat ėjo teisinio patarėjo pareigas Kauno Arkivyskupijos Kurijoje. Atkurtos Nepriklausomybės pradžioje keleris metus buvo Lietuvos seimo atstovas bei vicepirmininkas. Be to, pirmininkavo Lietuvių - Prancūzų draugijai Kaune, priklausė Ateitininkų Sąjungai ir kt. organizacijoms.

Nepaprastai domėjosi Lietuvos valstybės įsikūrimo pradžia ir tautos proistore, retkarčiais iškeldamas spaudoje reikšmingų faktų iš šių sričių. Atsiliepdavo periodikoje ir kitais aktualiais klausimais.

Iš teisės srities yra parašęs keletą knygų, nagrinėjančių įvairius juridinius klausimus, ypač Lietuvos suverenumo ir valstybingumo sąvokas.

Spalio 16 d. buvo palaidotas San Fernando misijų kapuose, netoli

nuo Los Angeles, šalia savo prieš trejus metus mirusios žmonos.

Šio laikraščio redakcija reiškia užuojautą velionies sūnums Algiui ir Juliui bei jų šeimoms.

A. a. Prel. I. Albavičius

Cicero, Illl. — Balandžio 19 d. 3 val. ryto, Loretto ligoninėje po ilgos ir sunkios ligos iš šios žemės atsiskyrė vienas pačių šviesiausių lietuvių — prelatas Ignas Albavičius.

Prel. Ignas Albavičius buvo gimęs 1890 m. liepos 29 Lazdijuose. Baigęs pradinę mokyklą, lankė gimnaziją Novorosijske, kun. seminariją Seinuose (1907 - 1912 m.). Vėliau studijavo Gregorianum universitete Romoje 1912 - 14 m., kur gavo filosofijos licenciato laipsnį. Kunigu įšventintas 1912 m. Romoje. Kai kilo Pirmasis pasaulinis karas, kun. I. Albavičius išvyko į Ameriką. Čia 1914 m. buvo vikaru Šv. Jurgio par. bažnyčioje, Chicagoje, 1918 m. paskirtas Dievo Apvaizdos par. klebonu, kur pastatė tos parapijos bažnyčią. 1940 m. paskirtas Šv. Antano par. bažnyčios klebonu Cicero, kur pastatė seselių namus, parapijos mokyklą, bažnyčios ir klebonijos priestatus. Velionis buvo veiklus visose organizacijose, ilgametis LRK federacijos pirmininkas, buvo vienas Balfo organizatorių, ilgametis Alto tarybos narys, Katalikų spaudos draugijos, leidžiančios "Draugą" pirmininkas, įvairių organizacijų ir lietuviškų darbų rėmėjas, didelis patriotas. Už nuopelnus Bažnyčiai popiežius Pijus XII 1954 m. birželio 8 d. pakėlė į prelatus.

Pastaruosius metus prel. Albavičius buvo Šv. Antano parapijos klebonas emeritas, dėl nesveikatos mažiau kur besirodydavo, tačiau aukomis visada rėmė mūsų šalpos, Lietuvos laisvinimo organizacijas ir lituanistinį švietimą. Prel. Albavičiaus asmenyje Amerikos lietuvių visuomenė neteko vieno žymiausių ir ryškiausių senosios kartos veikėjų, kuris mokėjo apjungti senesniąsias ir jaunesniąsias generacijas.

Dr. Leimono įamžinimas

1963 m. gegužės 4 dieną iš gyvųjų tarpo atsiskyrė katalikų darbuotojas, jaunimo auklėtojas ir visuomenininkas dr. J. Leimonas. Jis visą savo gyvenimą buvo pašventęs lietuviškam jaunimui: Lietuvoj 12 metų vadovavo jaunimo sąjungai Pavasariui, o Amerikoje uoliai įsijungė į Vyčių organizaciją ir 12 metų redagavo jų laikraštį Vytį. Jis troško, kad lietuviškas jaunimas savo gyvenimą grįstų krikščioniškais principais ir kad išliktų susipratusiais lietuviais.

Tuojau po dr. J. Leimono mirties buvo sudarytas jo vardo Fondo komitetas ir buvo pasiryžta pastatyti jo vardu jaunimui namus. Dabar tokius jaunimui namus stato tėvai pranciškonai New Yorke. Jie mielai sutiko būsimame jaunimo centre vieną salę pavadinti dr. J. Leimono vardu.

Mielas lietuvi, maloniai kviečiame prisidėti savo auka prie šios dr. J. Leimono vardo salės įrengimo ir tuo pačiu prisidėti prie to Jaunimo centro pastatymo. Tokie jaunimo namai mūsų gyvenimo sąlygose yra būtinai reikalingi, norint išauklėti jaunimą lietuviškoje dvasioje. Aukas prašome

siųsti: Dr. J. Leimono fondui, V. Kulbokienės vardu: 51 Thomas Park, So. Boston, Mass. 02127.

Petras Kaladė,
pirmininkas

Č. Aleksonienė,
sekretorė

Vliko nutarimai

1970 gegužės 15 sukanka 50 metų nuo Lietuvos Steigiamojo Seimo susirinkimo, kuriame sustiprintas 1918 Vasario 16 d. Aktas šiuo pareiškimu: "Lietuvos Steigiamasis Seimas, reikšdamas Lietuvos žmonių valią, proklamuoja esant atstatytą nepriklausomą Lietuvos valstybę, kaipo demokratinę respubliką, etnografinėm sienom ir laisvą nuo visų valstybinių ryšių, kurie yra buvę su kitomis valstybėmis".

Šia Steigiamojo Seimo proklamacija padėtas tvirtas pagrindas atsikūrusiai Lietuvos valstybei. Vliko seimas, pagarbiai minėdamas šio istorinio įvykio sukaktį ir sveikindamas gyvuosius Steigiamojo Seimo narius,

1. Ragina lietuvių visuomenę atitinkamai paminėti šią reikšmingą sukaktį, kad jaunoji karta giliau susipažintų su Lietuvos valstybės atstatymo eiga ir su Steigiamojo Seimo darbais.

2. Prašo Vliko valdybą pasirūpinti, kad būtų išleistas specialus leidinys Steigiamojo Seimo darbams nušviesti.

3. Prašo Vliko valdybą pasirūpinti, kad Steigiamojo Seimo nariai — veteranai memorandumais kreiptųsi į laisvojo pasaulio parlamentus ir parlamentarus, reikalaudami Lietuvai laisvės.

II

Vliko seimas kartu su pavergtąja tauta ir po pasaulį išblaškyta išeivija liūdi nesenai mirusio buv. Lietuvos respublikos prezidento ir Nepriklausomybės akto signataro Aleksandro Stulginskio, reiškia gilią užuojautą velionio dukrai bei giminėms ir kviečia lietuviškąją visuomenę atitinkamai pagerbti jo atminimą. Velionis paliko lietuvių tautai tauraus žmogaus, nuoseklaus demokrato pasiaukojusio lietuvio, gilaus politiko ir valstybės vyro prisiminimą.

Savo asmenybe, darbais ir Sibiro kančia jis stiprina mūsų valią ir ryžtą aukotis Lietuvai bei jos gerovei, kaip jis pats paaukojo jai visą savo gyvenimą. Tebūnie jis pavyzdžiu visiems lietuviams kovoje už Tėvynės laisvę ir jos šviesų rytojų.

III

Vliko seimas paveda Vliko vbai, kad ji kartu su Lietuvos diplomatine tarnyba, pastarajai pritariant ir sutinkant, siektų užtikrinti diplomatinio atstovavimo tęstinumą ir efektyvumą.

IV

Vliko seimas siūlo Vliko valdybai:

1. Artimiausioje ateityje įsteigti jaunimo komisiją, kuri sustiprintų ryšį su lietuvių jaunimo organizacijom, per jas sektų ir informuotų kitataučių spaudą, radiją, televiziją Lietuvos reikalu, supažindintų jaunimą su pavergtos Lietuvos padėtim; tiem tikslam komisija sudaro atitinkamus planus ir reguliariai praveda jaunimo simpoziumus.

2. Finansiškai ir kitokiais būdais remti jaunimo reprezentaciją

tarptautinėse organizacijose ir suvažiavimuose.

V

Vliko seimas pritaria pastangom išleisti mokslinę studiją apie etnografines Lietuvos sienas ir prašo Vliko valdybą paremti tokios studijos leidimą.

VI

Vliko seimas paveda Vliko valdybai, kad ji ištirtų galimybes informacijos centrui steigti ir paruoštų tokios institucijos projektą kitam seimui apsvarstyti.

VII

Vliko seimas, išklausęs Vliko valdybos ir tarybos pranešimus, reiškia padėką už atliktus darbus. Ypatinga padėka priklauso dr. J. K. Valiūnui.

Seimas taria ačiū visiem jį sveikinusiem.

VIII

Vliko seimas, išklausęs Tautos Fondo valdybos pranešimus, reiškia nuoširdžią padėką Fondo valdybai ir ypač jos pirmininkui prel. J. Balkūnui už gražias pastangas betelkiant lėšas Lietuvos laisvinimo reikalams, pritaria Tautos Fondo išdėstytiem planam, siekiantiem veiksmingesnio lėšų telkimo. Dideliu dėkingumu vertinamos Kanados lietuvių pastangos Tautos Fondo darbe.

Nauji vyskupai Lietuvoje

Kauno arkivyskupijos ir Vilkaviškio vyskupijos apaštališkasis administratorius vyskupas Juozapas Matulaitis - Labukas 1969 m. gruodžio 21 d. Kauno arkikatedros bazilikoje konsekravo vyskupais Vilniaus švenč. Mergelės Marijos Nekalto Prasidėjimo parap. vikarą kun. Liudviką Povilonį ir bažnytinių teisių daktarą kun. Romualdą Krikščiūną. Vysk. J. Matulaičiui - Labukui apeigose asistavo Rygos arkivyskupijos ir Liepojos vyskupijos apaštališkasis administratorius vyskupas Julijonas Vaivodas ir Telšių vyskupijos apaštališkasis administr. vyskupas Juozas Pletkus.

Naujasis vyskupas Liudvikas Povilonis gimęs 1910 rugpiūčio 25 Šilagalių kaime, Šimonių valsčiuje Panevėžio apskr. Mokėsi Marijampolės Mokytojų Seminarijoje ir nuo 1930 m. studijavo Vytauto Didžiojo universitete teologiją bei kanonų teisę. Kunigu įšventintas 1934 birželio 29. Buvo spaudos žmogus, dirbo ir pedagoginį darbą.

Kun. Romualdas Krikščiūnas, gimęs 1930, kunigu įšventintas 1954. Studijoms gilinti buvo pasiųstas dviem metam į Romą ir ten gavo kanonų daktaro laipsnį. Profesoriavo Kauno Kunigų Seminarijoje ir buvo kurį laiką Vilkaviškio vyskupijos kancleriu.

Vilniaus arkivyskupijos kunigų raštas Maskvai

1969 m. rugpiūčio mėn. Vilniaus arkivyskupijos 40 kunigų pasirašė raštą Sovietų Sąjungos ministeriui pirmininkui. Rašte kreipia dėmesį į Sovietinės konstitucijos garantuojamas lygias teises tikintiesiems ir netikintiesiems, o toliau išdėstomi faktai, kaip tos konstitucinės garantijos Lietuvoje laužomos ir tikintieji diskriminuojami bei persekiojami. Žemiau duodame ištisai šį dokumentą, tepridėdami skliausteliuose antraštėles.

TSRS Ministrų Tarybos Pirmininkui

Nuorašas: I. Lietuvos TSR Ministrų Tarybos pirmininkui

II. Lietuvos Katalikų Bažnyčios Vadovams

Lietuvos Katalikų Bažnyčios kunigų pareiškimas

(Lenino ir konstitucijos garantijos):

Leninas straipsnyje: "Kaimo varguomenei", apibendrindamas socialdemokratų partijos uždavinius, rašė: "Socialdemokratai reikalauja, kad kiekvienas turėtų pilną laisvę visiškai laisvai išpažinti bet kurią tikybą" (Raštai, t. 6, Vilnius 1931, p. 364).

Kritikuodamas caro vyriausybę ir jos priemones prieš kitaip manančius Leninas rašė: "Kiekvienas privalo turėti pilną laisvę ne tik laikytis, kokio nori, tikėjimo, bet ir platinti bei keisti tikėjimą... tai sąžinės dalykas ir niekas tenedrįsta čia kištis" (Lenino raštų 6 t., Maskva, 1946 m.).

TSRS Konstitucija garantuoja savo piliečiams laisvę praktikuoti betkokią religiją. Tarybiniai įstatymai gina tikinčiųjų teises atlikti religijos apeigas. Baudžiamo Kodekso 143 straipsnyje kalbama apie bausmes, jei kas trukdytų jas atlikti. Tačiau tikrovėje yra ne taip. Įstatymai ginantieji tikinčiųjų teises grubiai laužomi.

(Kunigų skaičiaus mažinimas prievarta):

Katalikų Bažnyčia Lietuvoje yra pasmerkta mirčiai. Apie tai kalba faktai. Jei Lietuvoje 1940 m. buvo keturios kunigų seminarijos ir apie pusantro tūkstančio kunigų, tai po 1944 liko tik viena seminarija Kaune. Iš visų vyskupijų į ją susirinko apie 400 klierikų. 1946 m. pačiame mokslo metų viduryje klierikų palikta tik 150. Paskutiniu metu seminarijos penkiuose kursuose leista studijuoti vos 30 klierikų. Į pasitraukusių ar susirgusių auklėtinių vietas naujų priimti neleidžiama. Jei Lietuvoje kasmet miršta apie 30 kunigų, tai jų įšventinama vos 5-6. Šiemet įšventinta vos trys nauji kunigai. Todėl jau dabar daugeliui kunigų tenka aptarnauti net po dvi parapijas. Nemaža parapijų administruoja klebonai, turį daugiau nei 70 metų amž. Klebonų pareigas priversti eiti net invalidai, pav. Turmante.

Jaunuoliams, stojantiems į seminariją, sudaroma kur kas daugiau kliūčių, negu stojantiems į kitas aukštas mokyklas. Kandidatus parenka ne Bažnyčios atstovai, o valdžios pareigūnai. Tai yra nenormalu, kaip į muzikos mokyklą kandidatus nustatinėtų veterinarijos gydytojai ar kitų sričių specialistai.

(Baudžiami, kurie kreipėsi į vyriausybę):

1969 m. sausio mėn. Vilkaviškio vyskupijos kunigai kreipėsi į TSRS Ministrų Tarybos Pirmininką dėl esančios nenormalios padėties tarpdiecezinėje Kauno kunigų seminarijoje. Šių metų vasario mėn. jie tuo pačiu reikalu kreipėsi į Lietuvos TSR einančius pareigas vyskupus bei vyskupijų valdytojus. Dėl to dviem kunigam: kun. S. Tamkevičiui ir kun. J. Sdepskiui atimti darbo pažymėjimai. Jie turi dirbti paprastais darbininkais, negali atlikti kunigo pareigų.

(Vyskupai nubausti prasilenkiant su įstatymu):

1940 m. Lietuvoj buvo 12 vyskupų, šiandien turim tik du senyvo amžiaus vyskupus: vysk. Matulaitį - Labuką, g. 1894, o vyskupas J. Pletkus gim. 1895 m. Du darbingi ir pajėgūs vyskupai: J. Steponavičius 9 metai ir V. Sladkevičius daugiau negu dešimt metų ištremti į nuošalias parapijas. Nors pagal LTSR baudžiamojo kodekso 62-69 straipsnius ištrėmimas taikomas ne ilgiau kaip penkeriems metams ir tai už didelius nusižengimus, bet kuo nusikalto mūsų minėti ganytojai, kad jie be teismo, be jokios kaltės įrodymų nubausti neterminuotam laikui.

Nuo senų laikų Vilnius yra religinio katalikų gyvenimo centras, bet šiandien neleidžiama čia turėti katalikų vyskupo, o mažesnės šio miesto religinės bendruomenės, sakysim, pravoslavai turi vyskupą, o kitos atitinkamus vadovus.

Pagal Bažnyčios kanonus, kapituliariniai vikarai yra tik laikini valdytojai, renkami vyskupui mirus ar pasišalinus iš pareigų. Vilniaus arkivyskupiją ir Panevėžio vyskupiją valdo kapituliariniai vikarai jau 9 metai, o Kaišiadorių 23 metai.

(Vyskupam kliudoma sutvirtinimą teikti):

Ne visada, net ir turintiems oficialius įgaliojimus, leidžiama vyskupam ir valdytojam pagal Bažnyčios kanonus vizituoti parapijas, teikti sutvirtinimo sakramentą. Štai Panevėžio vyskupijoje nuo 1961 m. šis sakramentas buvo teikiamas tik vieną kartą. Kitose vyskupijose jis leidžiamas teikti tik pačiuose centruose, sakysim, Vilniuje, Kaune, rajoniniuose miestuose labai retai. Todėl norintieji priimti sutvirtinimo sakramentą turi iš tolimų užkampių toli keliauti, vargti su mažais vaikais. Taip susidaro didelės spūstys, sunkumai.

(Tikintiesiem kliudoma išpažintį atlikti):

Kunigams visaip trukdoma dirbti pastoracinį darbą: draudžiama padėti kaimynams, nepajėgiantiems atlikti religinių patarnavimų, į atlaidus kviesti reikiamą skaičių kunigų. Todėl daug tikinčiųjų, norinčių atlikti išpažintį, turi ilgai laukti, vargti, sugaišti daug brangaus laiko. Per didesnius atlaidus kai kuriose bažnyčiose būna apie 1000 išpažinčių. Jei kiekvienam žmogui skirti tik po tris minutes, vienam kunigui reiktų klausyti 50 valandų, o tai neįmanomas darbas.

(Kunigų konferencijos neleidžiamos):

Visų sričių specialistai renkasi į įvairias konferencijas, tobulinasi, mokosi iš labiau patyrusių. Bažnyčios kanonai ir reikalauja, kad kunigai mažiausia kas treji metai atliktų bent trijų dienų rekolekcijas. Dabar tokios rekolekcijos draudžiamos ne tik vyskupijų centruose, bet ir dekanatuose: neleidžia susirinkti į jas net vieno dekanato kunigam.

(Prieštaringi įsakymai dėl laidotuvių):

Oficialūs valdžios atstovai (Religinių reikalų tarybos Įgaliotinis, rajonų ir apylinkių vadovai) tik žodžiu duoda kunigams nurodymus. Pasitaiko, kad tie liepimai prieštarauja vieni kitiems. Pav.,

Varėnos r. vykdomojo komiteto pirmininko pavaduotojas Valkininkų klebonui uždraudė mirusį lydėti iš bažnyčios į kapus, o Relig. reikalų Tarybos Įgaliotinis nurodė, kad galima palydėti iš bažnyčios į kapus, o negalima iš namų į bažnyčią. 1969 m. balandžio 15 d. Relig. reikalų Tarybos Įgaliotinis švenčionėliuose valdžios pareigūnų ir bažnyčios komiteto atstovų akivaizdoje pareiškė klebonui, kad lydint mirusį, kai lydi kunigas, negalima giedoti, o be kunigo galima. Jei tikintysis laidojamas su religinėmis apeigomis, negali dalyvauti orkestras, kolūkiai ir organizacijos negali pagelbėti materialiai.

(Negali gauti religinės spaudos):

Lietuvos katalikai negali naudotis savo religiniams reikalams spaudos laisve, jiems neleidžiama naudotis radiju ir televizija, kino teatrais, mokyklomis, paskaitomis. Pas mus nėra paprasčiausio religinio vadovėlio, maldaknygės, nė kitokių religinių raštų. Tarybų valdžios metais Lietuvoje neatspausdintas nė vienas katekizmas. Tik 1955 ir 1958 m. išleista katalikų maldaknygė, o 1968 pasirodė Liturginis maldynas. Tačiau tiek vieno tiek kito leidinio tiražai tokie maži, kad reta šeima gali juos įsigyti. Be to, Liturginiame maldyne turėjo būti trumpas tikėjimo tiesų aiškinimas, bet Relig. reikalų Tarybos Įgaliotinis neleido jo spausdinti. Romos Katalikų Apeigyno bažnyčios ir kunigai gavo tik po vieną egzempliorių, o II Vatikano Susirinkimo nutarimų vien kunigai tik po vieną egzempliorių. Eiliniai tikintieji neturi net progos šių knygų pamatyti.

(Baudžiami už vaikų katechizaciją):

Nors TSRS Konstitucija garantuoja sąžinės laisvę, o tėvai nori ir pageidauja auklėti vaikus religine dvasia, kunigams ir kateketams draudžiama paruošti vaikus pirmajai šv. Komunijai. Relig. reikalų Tarybos Įgaliotinis leidžia tik po vieną vaikus egzaminuoti. Nesilaikantys šio nerašyto įstatymo yra griežtai baudžiami. Antai, už vaikų katekizaciją vietiniai valdžios organai yra nubaudę kun. J. Fabijanską pinigine bauda, kun. M. Gylį, kun. J. Sdepskį priverčiamo darbo stovykla. O štai Anykščiuose rengusi vaikus I-mos išpažinties O. Paškevičiūtė, pervargusi privarčiamų darbų stovykloj, susirgo ir mirė. Patys tėvai paruošti vaikus turi teisę, bet neturi galimybių: tam atitinkamai nepasirengę, neturi laiko ir religinių knygų. Panašiai caro laikais darbininkai ir valstiečiai negalėjo pasinaudoti teise: leisti vaikus į aukštąsias mokyklas.

(Vaikai terorizuojami dėl bažnyčios lankymo):

Lanką bažnyčią vaikai patiria daug nemalonumų. Jie pašiepiami, apie juos rašo sienlaikraščiai. Mokyklose vaikams kalama, kad tikintys tėvai yra tamsūs, nieko neišmano ir negali jiems nieko nurodyti. Taip pakertamas tėvų autoritetas. Kai vaikai ima negerbti tėvų, tai su tokiais sunku ir mokyklose ir už mokyklos sienų. Be to, tikintiesiems vaikams neleidžiama aktyviai dalyvauti pamaldų apeigose, giedoti chore, dalyvauti procesijoje, patarnauti šv. Mišiom. Taip skaudžiai pažeidžiamos tikinčių vaikų ir tėvų teisės. Jie grubiai diskriminuojami,

prievartaujami, verčiami šantažuoti kitus. Pav. 1967 m. gruodžio 26 d. Švenčionėlių vid. mokyklos direktorius Baranauskas ir kiti mokytojai išlaikė apie pustrečios valandos II-VI klasių mokinius, kol juos privertė rašyti pareiškimus prieš vietos kleboną kunigą Laurinavičių. Vienam iš tų vaikų J. Garlai dėl tokių bauginimų reikėjo iškviesti net greitąją medicinos pagalbą. II-ros klasės mokinys K. Jermalis iš išgąsčio net kelis mėnesius sirgo. Kleboną, leidusį vaikams patarnauti šv. Mišioms, dalyvauti procesijose, pašalino iš Švenčionėlių. Tų vaikų tėvai skaudžiai įžeisti kreipėsi net į Maskvą. Kiek sugaišta laiko, padaryta išlaidų, suardyta sveikatos. Paskutiniu laiku pinigine bauda 50 rublių nubaustas kunigas A. Deltuva, kad leidęs vaikams patarnauti šv. Mišioms.

(Ligoniai be religinio patarnavimo):

Pagal įstatymą turi būti vienodai gerbiami tiek tikinčio, tiek netikinčio įsitikinimai, bet praktika eina savo keliu. Daugelyje ligoninių, pav. Vilniaus, Utenos, Pasvalio, Anykščių, nors ligoniai ir pageidauja, kartais neleidžiama juos aprūpinti šv. Sakramentais.

(Tikintieji piliečiai diskriminuojami):

1965 m. iš susituokusių bažnyčioj šoferio K. Semėno ir E. Sudeikytės atimtas anksčiau Ignalinos mieste duotas namui statyti žemės sklypas. Nežiūrint to, kad jau buvo suvežtos visos statybinės medžiagos, buvo pasakyta: "Tegu kunigas tau duoda žemės". Kolūkiai dažnai neduoda net sunkvežimio savo kolūkiečiams nuvykti į bažnyčią susituokti. Jeigu laidojama su religinėmis apeigomis, neduodama priemonė karstui parsivežti.

Pasvalyje, Anykščiuose ir kitur anksčiau net taksi šoferiam buvo draudžiama vežti kūmus ar jaunavedžius į bažnyčią. Kiek vargsta inteligentai, slapta pakrikštiję savo vaikus, susituokę ar net išklausę šv. Mišių bažnyčioje. Jie svarstomi darbovietėse, dažnai prikaišiojami ar net atleidžiami iš darbo. Pav. 1965 m. Daugeliškyje direktorius atleido iš darbo net mokyklos darbininkę P. Cicėnaitę, kad toji nesutiko atsisakyti bažnyčios. Mokyklos vadovybei įsakius, ji pati, norėdama, kad darbo knygutė liktų "švari", parašė pareiškimą, savo noru išeinanti iš darbo. Dažnai dėl religinių įsitikinimų tikintieji atleidžiami iš darbo ar nubaudžiami, prisidengus visai kitais motyvais.

(Be pensijų):

1956 m. pensijų įstatymas bažnyčios tarnautojus aplenkė. Vargonininkai ir zakristijonai gali tik sapnuoti apie pensijas. Pav. Daugeliškio gyventojas P. Pagalskas, įsikūrus Tarybų valdžiai Lietuvoje, įstojo į kolūkį. Kaip ir visi valstiečiai, jis atidavė arklį ir žemės ūkio padargus. Pats dirbo kolūkio kontoroje saskaitininku, sekmadieniais pagrodavo bažnyčioje. Kai šį žmogų ištiko nelaimė — susirgo, paliko invalidu, kontoroje jis dirbti negalėjo, todėl naktimis saugojo kolūkio farmų gyvulius. Sulaukęs žilos senatvės (g. 1889), kreipėsi į Ignalinos rajono socialinio aprūpinimo skyrių. Iš ten gautas atsakymas, kad vargonininkams pensija nemokama.

(Per 25 metus — 2 bažnyčios):

Daugelyje bažnyčių neleidžiama skambinti varpais, visiškai negalima naudotis garsiakalbiais ir kitomis technikos priemonėmis. Bažnyčių remontams neduodama medžiagų paskirų. Miestai auga, bet nuo 1945 m. Lietuvoje pastatytos tik dvi bažnyčios (vienoje iš jų Klaipėdoje įsikūrė liaudies filharmonija), o kiek senų bažnyčių paversta sandėliais, muziejais ir t.t.

Šie ir kiti skaudūs faktai, kurių čia nesuminėjome, rodo, kad kunigai ir tikintieji yra diskriminuojami, kad jiems neleidžiama pilnai naudotis tomis teisėmis, kurias garantuoja TSRS Konstitucija.

Todėl drįstame kreiptis į Jus, Ministrų Pirmininke, tikėdamiesi, kad ištaisysite tokią nenormalią katalikų Bažnyčios padėtį Lietuvos TSR ir padarysite visa, kad mes, Lietuvos kunigai ir tikintieji, kaip ir kiti piliečiai, galėtume naudotis numatytomis Konstitucijos teisėmis.

1969 m. rugpiūčio mėn.

Pasirašė Vilniaus Arkivyskupijos kunigai: 40 parašų.

Ateitininkijos metams prasidėjus

Idėjos broliai ir sesės!

Prasidėjo 1970-ji metai, kuriuos Ateitininkų Federacijos valdyba yra nutarusi pavadinti ateitininkijos metais, nes šiais metais sueina 60 metų nuo ateitininkijos sąjūdžio kūrimosi dienų. Lietuvių studentijos tautiniam ir katalikiškam sąmoningumui kylant, 1910 Degučiuose prie Marijampolės keli iniciatoriai sušaukė naujos idėjos studentų susibūrimą, kuris savo posėdžių eigoje nutarė leisti "Ateitį" ir įsteigti moksleivių ir studentų sąjungą, pavadinamą tuo pačiu vardu. Pranas Dovydaitis iš renkamas pirmuoju ateitininkų pirmininku ir jam pavedama organizuoti moksleiviją. Nežiūrint šimtamečio Lietuvos pavergimo ir organizavimosi draudimo, ateitininkų sąjūdis plečiasi, patraukdamas vis naujas jaunuolių širdis idealui "Visa atnaujinti Kristuje", Tėvynės meilei ugdyti, kelti mokslui, dorai ir lietuviškai kultūrai. 1914 prasidėjęs I pasaulinis karas nutraukia tebemezgamus ryšius tarp naujai kuriamų vienetų, bet naujo idealo plėtimasis mokslus einančio jaunimo tarpe išliko nepakirstas.

Nepriklausomybės laikotarpiu ateitininkiškoji moksleivija ir studentija įgavo katalikiškojo elito dvasią ir veidą. Po 1927 Palangos Reorganizacinės konferencijos visos trilypės federacijos ateitis atrodė šviesi ir Lietuvai bei Katalikų Bažnyčiai daug žadanti. Deja, II pasaulinio karo audra, vokiečių ir sovietų okupacijos, o ypač ilgametis Stalino teroras ir genocidiškos deportacijos giliai pakirto tepražystantį ateitininkijos medį Lietuvoje, bet jo sėklos pasiekė laisvąjį pasaulį.

Didieji istorijos lūžiai, kovos dėl Lietuvos laisvės ir jos dabartinė okupacija pareikalavo iš ateitininkijos dar neapskaičiuotų kraujo ir tremties aukų. Dėl ateitininkijos idealų nelaiku nuėjo į kapus žymi jos kūrėjų dalis. Gyvendami laisvėje, mes giliai jaučiame savo pavergtų brolių ir seserų mums uždėtą pareigą kovoti už žmogaus teisių atgavimą ir Lietuvos išlaisvinimą.

Artėja VIII ateitininkų kongresas, kuris įvyks 1970 rugsėjo 4-7 Chicagoje. Šio miesto ateitininkai yra gausiai įsijungę į kon-

greso parengimo darbus. Jie pasirengs sutikti visus trįs tūkstančius ateitininkų iš visų pasaulio šalių. Tikėkime, kad ir šį kartą ateitininkai rengėjų neapvils, nes kongresas yra pati didžioji visos ateitininkijos šventė.

Ateitininkiškosios veiklos dinamika kuriasi gilaus tikėjimo prasmės pažinime. Beribės Kristaus meilės skatinami, mes ieškome ir atrandame mums Apvaizdos skirtus uždavinius. Dažnais žvilgsniais skrosdami įvairias dabarties dimensijas ir skaitydami laiko ženklus, mes kuriame ateities perspektyvą ir tuo pačiu atrandame dideles darbų plotmes, kurioms reikia daug rankų ir šviesaus proto. Savo idealais ir darbais vis naujas širdis užkurdami, mes tiesiame ateitininkiškąjį kelią septintajam veiklos dešimtmečiui.

Ateitininkijos veiklos jubiliejiniai metai įpareigoja visus ateininkus pagyvinti savo veiklą, gausiai panaudojant Dievo duotus gabumus ir energiją mažiems ir ypač dideliems uždaviniams. Tik kiekvienam ateitininkui atliekant ideologijos principų nustatytus dar bus savoje aplinkoje, 1970 metų ateitininkijos veikla nusipelnys ateitininkijos metų vardo.

Justinas Pikūnas
Ateitininkų Federacijos Vadas

Vliko pirmininkas Europoje

Vliko pirm. dr. J. Valiūnas š. m. vasario 14 - kovo 12 d. lankėsi vak. Europos penkiuose kraštuose ir turėjo eilę svarbių pasimatymų su lietuvių veikėjais ir kai kurių kraštų politikos pareigūnais. Buvo aptarti lietuviškieji reikalai, ypatingai Lietuvos laisvinimo bare, be to, dr. Valiūnui teko vietoje susipažinti su vak. Europos lietuvių veikla ir jų rūpesčiais. Vliko pirmininkas savo kelionės metu lankėsi vak. Vokietijoje — Hamburge ir Vasario 16 gimnazijoje Romuvoje, Šveicarijoje — Berne, Italijoje — Milane, Romoje ir Vatikane, Prancūzijoje — Paryžiuje ir, pagaliau, Ispanijoje — Madride.

Viešėdamas Hamburge, dr. Valiūnas kalbėjosi su lietuvių bendruomenės atstovais J. Valaičiu ir kun. V. Šarka. Nuvykęs į Vasario 16 gimnaziją, dalyvavo Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo sukakties ir, ten pat, E. Simonaičio paminklo atidengimo iškilmėse. Vliko pirmininkas pabrėžia: "Gimnazija turi geras patalpas, gerą vadovybę ir būtų malonu, jei ta gimnazija naudotųsi viso pasaulio lietuviai". Kalbėtasi ir su Eltos biuletenio, vokiečių kalba, redaktorium V. Banaičiu. Biuleteniu naudojasi nemaža vokiečių spaudos bei politikų. Su Vokietijos Liet. Bendruomenės vadovybe sutarta, kad Eltos red. V. Banaitis, kaip Vliko atstovas, artimai bendradarbiaus su Bendruomenės Vokietijoje politine komisija. Tikimasi, tuo būdu, sustiprinti mūsų politinę akciją Bonnoje.

Dr. Valiūnas lankėsi Berne pas dr. A. Gerutį, po to Milane matėsi su JAV konsulu, buv. Pabaltijo skyriaus Valst. depart. vedėju, A. L. Jenkens.

Nuvykęs į Romą, dalyvavo Europos Federacijos posėdžiuose. Čia užmegztas ryšys su žinomuoju politiku prof. Hallsteinu. Romoje Valiūnas turėjo pasikalbėjimų su Europos lietuvių vyskupu A. Deksniu, prel. L. Tulaba, saleziečių viršininku kun. Gavėnu ir marijonų vicegenerolu kun. V. Rimšeliu. Eltos biuletenio italų kalba redak-

toriaus prel. V. Mincevičiaus lydimas, Vliko pirmininkas lankėsi šv. Petro bazilikoje ir apžiūrėjo Lietuvių koplyčios statymo darbus — ji bus viena gražiausių bazilikoje. Valiūno nuomone, "būtų malonu, kad įmanomai daugiau lietuvių iš JAV ir Kanados vyktų į koplyčios šventinimo iškilmes liepos 8-9 d." Dar aplankyta saleziečių naujoji sodyba. Dr. Valiūnas turėjo ilgą pasikalbėjimą su diplomatijos šefu, min. St. Lozoraičiu, St. Lozoraičiu Jr. ir su dr. J. Gailium, Romos radijo lietuvių valandėlės vedėju.

Dr. Valiūno iniciatyva įvyko pasitarimas, kuriame dalyvavo: vysk. A. Deksnys, dipl. šefas min. St. Lozoraitis, St. Lozoraitis, Jr., prel. L. Tulaba, kun. V. Rimšelis, prel. V. Mincevičius, Vatikano radijo val. vedėjas kun. V. Kazlauskas ir A. Žemaitis. Aptarti svarbiausi su Lietuvos laisvinimu susieti klausimai. Dr. J. K. Valiūnas kovo 4 - 5 d. kalbėjosi su JE kardinolu A. Samore. Be to, lankėsi pas arkiv. A. Casaroli (Vatikano valst. sekretariato viešųjų Bažnyčios reikalų tarybos sekretorių) ir pas prel. G. Montalvo. Ypač nuoširdžiai kalbėtasi su ark. Casaroli — jis nuoširdžiai rūpinasi Lietuvos reikalais.

Paryžiuje Vliko pirmininkas kalbėjosi su prof. Baltrušaičiu. Eltos biuletenio red. B. Venskuviene, be to, matėsi su lenkų žurnalo "Kultura" atstovais. Madride pavyko sutvarkyti naujojo vedėjo, Vliko tvarkomoje radijo valandėlėje, klausimą. Valiūnas lankėsi Ispanijos užsienio ir informacijos rek. ministerijose ir buvo šiltai priimtas. Teko pasiekti teigiamų rezultatų Pabaltijo radijo valandėlių klausimais.

ATSIŲSTA PAMINĖTI

Bernardas Brazdžionis: POEZIJOS PILNATIS. 560 psl. Kaina 10 dol. Dailininkas A. Dočius. Išleido "Brazdžionio Poezijos Rinktinei leisti komitetas". Mecenatų lėšomis, "Lietuvių Dienų" Leidyklai bendradarbiaujant, 4364 Sunset Blvd., Hollywood, Calif. 90029. 1970.

LIETUVIŲ GYDYTOJŲ BIULETENIS Nr. I (37), 1970. Atsakomingasis redaktorius M. Budrienė, M. D. Numeris skirtas Korp. "Gaja" 40 metų jubiliejui atžymėti.

Vincas Mačiūnas: VINCAS KRĖVĖ SAVO LAIŠKUOSE 1944-1954. Išleido Lietuviškos knygos klubas 1970, Chicagoje.

Petras Maldeikis: MEILĖ DVIDEŠIMTAJAME AMŽIUJE. Lietuviškos knygos klubas, 1970. Viršelį piešė P. Jurkus.

Joseph Ehret: DIE VERGESSENEN BALTEN, Basel 1969.

PANORAMA DEMOCRATE CHRISTIEN 17. Mensuel de L'U. E. D. C.

Birutė Pūkelevičiūtė: RUGSĖJO ŠEŠTADIENIS. Premijuotas romanas. Lietuviškos knygos klubas. Viršelis ir vinjetės — Kazys Veselka. Chicago, 1970.

ENCYCLOPEDIA LITUANICA, Volum I. Edited by Simas Sužiedėlis. Published by Juozas Kapočius. Boston, Mass. 1970.

VARPAS. Žurnalas tautos ir žmogaus laisvei, tautinei kultūrai ir lietuvybei. Nr. 9, 1969. Redaktorius Antanas Kučys. Leidžia Varpininkų Filisterių Draugija.

SĖJA. Tautinės, demokratinės minties laikraštis Nr. 4/107, 1969. Skirtas M. Sleževičiaus 30 metų

mirties sukakčiai paminėti. Redaktorius Liudvikas Šmulkštys. Leidžia Varpininkų Leidinių Fondas, Chicago, Ill.

VAIŽGANTAS. Tiesiant kelią Lietuvos nepriklausomybei 1916-17 m. Mecenatė Asta K. Veličkaitė, Pedagoginio Lituanistikos Instituto alumnė, Chicago, Ill., 1969.

Kazys Kemežys: Recollections of before birth. Poetry and prose broadsheet 4, 1969. J. Janevičius, 104 Old Prospect Road, Wenthworthville 2145, Australia.

Dr. Al. Grinius: HORMONAI MODERNIOJ TERAPIJOJ IR PATOLOGIJOJ. Atspaudas iš L. K. M. Akademijos Suvažiavimo Darbų t. VI.

Dr. Domas Jasaitis: NACIONALSOCIALISTINIS IR KOMUNISTINIS GENOCIDAS LIETUVOJE. Atspaudas iš L.K.M. Akademijos Suvažiavimo Darbų VI, Roma, 69 m.

Vytautas J. Bagdanavičius, KULTŪRINĖS GELMĖS PASAKOSE. II. Aplankas dail. Vyt. VIRKAU. Keturių dalių tautosakinė - teologinė studija. 1969, Chicago, Ill., Lietuviškos Knygos Klubo leidinys.

V. Ramojus: KRITUSIEJI UŽ LAISVĘ, II tomas. Į Laisvę fondas lietuviškai kultūrai ugdyti leidinys Nr. 9, 1969. Dailininkas — Pr. Lapė.

Kun. Petras Butkus: TAUTŲ ŠVENTOVĖSE, kelionių įspūdžiai. Išleido Žemaičių Knygos Mėgėjų Ratelis Gintaras Australijoje. Mecenatas Juozas Bačiūnas, viršelį piešė dail. Eva Kabbos, gausiai iliustruota, 390 psl., kaina 3.75 dol.

1918 - 1968 Lietuvos laisvės kovos metai. Lietuviai Argentinoje. Rosario Lietuvių bendruomenės leidinys. 1968.

— — —

Aštuntas Lietuvių Katalikų Mokslo Akademijos suvažiavimas įvyks Toronte, Kanadoje, 1970 m. rugsėjo 1-6 d. Techninę ir organizacinę dalį labai sėkmingai atlieka Toronto Židinys ir jo veiklus pirmininkas dr. J. Sungaila. Pagrindinę paskaitą skaitys dr. Juozas Girnius. Teologijos sekciją organizuoja ir jai vadovaus kun. dr. Pr. Gaida; filosofijos sekciją — prof. Juozas L. Navickas, istorijos mokslų sekciją — dr. Juozas Jakštas, medicinos mokslų sekciją — dr. Juozas Sungaila ir prof. dr. V. Pavilanis; psichologijos - pedagogikos sekciją prof. dr. A. Klimas.

— — —

Rankraščiai ir knygos paminėti siunčiamos redaktoriui. Prenumeratos reikalus tvarko administracija.

Straipsnių turinys nereiškia nei leidėjų nei redakcijos sutikimo su visomis jų mintimis.

Redaktorius prašo gerbiamuosius autorius drauge su straipsniu atsiųsti trumpą resume ir savo curriculum vitae anglų, prancūzų ir vokiečių kalbomis.

JONAS BERTASIUS
5348 So. Talman
Chicago Ill. 60632

JONAS BERTASIUS
5348 So. Talman
Chicago Ill. 60632

TURINYS

A. J. Kasulaitis — Steigiamojo Seimo reikšmė 1

Vladas Viliamas — Steigiamasis Seimas susirenka 6

J. Kajeckas — Steigiamojo Seimo auksinė sukaktis 33

Dr. J. K. Valiūno, VLIK'o pirmininko pareiškimas 35

Vysk. V. Brizgys — Prisimenant Steigiamąjį Seimą 36

Kazys Škirpa — Steigiamasis Seimas — kovų vainikas 38

Pr. Naujokaitis — Lietuvių tautinę sąmonę ugdžiusi literatūra 45

O. L. — Moterys Steigiamajame Seime 54

Vaclovas Sidzikauskas — Steigiamasis Seimas ir Lietuvos tarptautinės problemos 58

M. Mackevičius — Koalicinės vyriausybės reikšmė nepriklausomybės kovose 68

Leonardas Šimutis — Steig. Seimas ir JAV lietuviai 77

Pasveikinimas Lietuvos Steigiamojo Seimo 98

J. B. Laučka — Lietuvos parlamentarinė santvarka 99

Konstantinas Račkauskas — Steigiamasis Seimas ir jo dvi konstitucijos 124

Lietuvos Valstybės laikinosios konstitucijos pamatiniai dėsniai 137

Laikinoji Lietuvos Valstybės Konstitucija 139

Lietuvos Valstybės Konstitucija 142

Mažojo Seimo įstatymas 155

Domas Jasaitis — Aleksandras Stulginskis 156

Krikščionių Demokratų šeimoje 178

Atsiųsta paminėti 195

Alp(LKA) 1745
1970, Nr.1

Kaina 3 dol.

90.746109